

Talvisota ja sen taustoja

Vanhan sanonnan mukaan uuden sodan siemen kylvetään edellisen rauhan-teossa. Tämä pitää paikkansa myös talvisodan osalta, sillä Tarton rauhassa neuvotteleva vastapuoli Neuvostoliitto joutui taipumaan rauhanehtoihin, jotka jäivät kaivertamaan maan poliittisen johdon ajatusmaailmaa.

1930-luvun alussa Suomi ja Neuvostoliitto olivat solmineet keskinäisen hyökkäämättömyyssopimuksen, jonka pitävyyteen Suomi luotti varauksetta. Maidemme välit olivat suhteellisen hyvällä tolalla tultaessa 1930-luvun puoliväliin, mutta taustalla eli kuitenkin koko ajan epäily Neuvostoliiton luotettavuudesta. Epäily osoittautui täysin aiheelliseksi sen jälkeen, kun Euroopassa alkoi tapahtua suuria asioita Hitlerin päästyä valtaan Saksassa 1933.

Kommunistinen diktatuurivaltio odotti hiljaa suotuista aikaa suunnitelmiansa toteuttamiselle. Sen tarkoitusperistä Suomen suhteen päästiin lopullisesti selville kevään ja kesän 1938 aikana, kun Neuvostoliiton Helsingin lähetystön virkailija Boris Jartsev taivutti Suomen neuvottelemaan kanssaan. Tällöin kävi Suomelle selväksi, että itäinen naapurimme pyrki saamaan maassamme sekä poliittista että alueellista jalansijaa.

Maavoimien kehittäminen laiminlyötiin

Suomi oli koko 1930-luvun laiminlyönyt puolustuslaitoksensa kehittämisen lukuun ottamatta laivastoa. Maavoimien valmius oli joka suhteessa ala-arvoinen. Laiminlyönnit maksettiin

sitten talvisodassa suomalaisen sotilaan verellä. Kesällä 1939 valtakunnan johto heräsi jossain määrin ja Karjalan kannasta linnoitettiin kiireisesti vapaaehtoisin voimin. Elokuussa 1939 armeijasta siviiliin päässet ikäluokat kutsuttiin takaisin palvelukseen heti syyskuun alussa, kun Saksa oli hyökännyt Puolaan, ja muutenkin näytti siltä, että sota saattaa tulla myös Suomen osaksi.

Neuvostoliitto oli pakottamalla saanut tukikohtia Baltiasta, ja kun Neuvostoliitto ja Saksa olivat solmineet salaisen sopimuksen etupiirijaosta, alkoi Suomen painostaminen tosisaan. Lokakuun 5. päivänä sai Suomen hallitus kutsun lähettää valtuutettunsa Moskovaan neuvottelemaan ”konkreettisista poliittisista kysymyksistä”. Neuvostoliitto esitti vaatimuksia, mm. alueluovutuksia ja aluevaihtoja, joihin Suomi ei voinut suostua.

YH toteutettiin lokakuussa 1939

Kun Suomessa tajuttiin tilanne, kutsuttiin lokakuun alkupuolella asekuntoiset miehet Ylimääräisiin Harjoituksiin (YH), mikä käytännössä tarkoitti sitä, että puolustusvoimissamme toteutettiin täysimittainen liikekannallepano. Lokakuun puolivälistä alkaen olivat joukkomme pohjoisinta Suomea lukuun ottamatta siirtyneet suunnitelmien mukaisille puolustuslinjoille. YH:n aikana jatkettiin kuumeisesti linnoitustöitä kautta rajaseudun, erityisesti Karjalan kannaksella, mutta läheskään kaikkea ei ehditty ennen sotaa saada valmiiksi.

Neuvottelut Moskovassa eivät edistyneet, sillä Neuvostoliitto pelkästään saneli, mitä se vaati. Joka kerta suomalaiset voivat vain todeta, että ehdot ovat liian kovat, eikä niihin voida alistua. Marraskuun lopulla Neuvostoliitto syytti Suomea rajaprovokaatiosta, ns. Mainilan laukauksista. Se syytti Suomen ampuneen tykistöllä yli rajan ja surmanneen neuvostosotilaita. Suomi vakuutti syyttömyyttään, mutta sillä ei ollut mitään vaikutusta. Vasta paljon myöhemmin Venäjällä myönnettiin, että Mainilan laukaukset ampui punatykistö itse. Neuvostoilmavoimat loukkasivat useita kertoja Suomen ilmatilaa ja 27. marraskuuta Neuvostoliitto sanoi yksipuolisesti ja sopimuksen vastaisesti irti hyökkäämättömyyssopimuksen. Tämän jälkeen oli selvää, että edessä on sota.

NL hyökkäsi ilman sodanjulistusta

Neuvostoliitto hyökkäsi ilman sodanjulistusta Suomeen marraskuun viimeisen päivän aamulla ja ilmapommitti useita kaupunkeja eri puolilla eteläistä Suomea. Hyökkääjä aloitti sodan totaalisenä. Itärajan takana oli kenraali Meretskovin johdossa neljä armeijaa. Kannakselle tuli 7. Armeija, johon kuului 12 divisioonaa ja kolme panssariprikaatia sekä runsaasti tukevia joukkoja. Aunuksen Karjalasta lähti hyökkäämään 8. Armeija, johon kuului kuusi divisioonaa ja kaksi panssariprikaatia. Vienan Karjalassa oli valmiiksi keskitettynä viisi divisioonaa käsittänyt 9. Armeija. Murmanskissa oli taisteluvalmiina 14. Armeija, jonka vahvuus oli kolme divisioonaa. Joukkojen aseistus ja kalustus oli omaan armeijaamme verrattuna kuin toiselta planeetalta. Materiaalista ei hyökkääjällä ollut pulaa.

Massiivista ylivoimaa oli Karjalan kannaksella torjumassa Kannaksen Armeija komentajanaan kenraaliluutnantti Hugo Österman. Armeija käsitti kaksi armeijakuntaa. Läntisellä kannaksella oli kenraaliluutnantti Harald Öhquistin komentamana II Armeijakunta, johon kuului kolme divisioonaa sekä ns. suojajoukot, neljä prikaatia ja joitakin erillisiä pataljoonia. Itäisellä kannaksella oli kenraalimajuri Erik Heinrichs kaksidivisioonaisen III Armeijakuntansa kanssa. Laatokan ja Joensuun välisellä alueella oli IV Armeijakunta, jota komensi kenraalimajuri Juho Heiskanen. AK:n vahvuus oli kaksi divisioonaa ja muutama erillinen pataljoona. Pohjoisimpana oli vastaanottavana voimana Pohjois-Suomen ryhmä kenraalimajuri Viljo Tuompon johdossa. Tuompon käytössä oli vain hyvin puutteellisesti varustettuja erillisiä pataljoonia ja muita lähinnä satunnaisissa kokoonpanoissa olleita joukkoja.

Murskaavaa ylivoimaa kestettiin 105 päivää

Kaiken kaikkiaan Suomeen pyrkivä vihollinen oli kaikessa murskaavan ylivoimainen. Ilmavoimamme olivat totaalisesti alakynnessä tuhansia koneita käsittäneen punaisen ilma-armadan edessä. Panssariaseemme oli olematon, hyökkääjällä sen sijaan huippumoderni tuhansia panssareita käsittänyt iskuvoima. Oma kenttätykistömme oli merkityksetön verrattuna punatykistöön. Tykistömme ampui talvisodassa yhteensä noin 470 000 laukausta. Punatykistö ampui saman määrän esim. Summaa murtaessaan parissa päivässä.

Maailmalla uskottiin Suomen niskan taittuvan muutamassa päivässä, mutta kuten tiedetään, toisin kävi. Talvisota kesti 105 päivää, eikä puna-armeija

Talvisodan Summaa joulukuussa 1939.

päässyt koskaan tavoitteeseensa. Helsinki ja Suomi jäivät valloittamatta, vaikka hyökkääjä vahvemman oikeudella ryöstikin meiltä suuret maa-alueet ja ajoi ikimuistoisilta asuinsijoiltaan pakoon yli 420 000 ihmistä. Suomalaisia kaatui tai menehtyi muuten tai katosi talvisodassa lähes 27 000. Kotirintaman pommituksissa sai surmansa noin 1 000, haavoittui pahoin yli 500 ja lievästi noin 1 300 henkilöä.

NL menetti lähes miljoona miestä

Neuvostoliiton tappiot olivat moninkertaiset. Kaatuneitten osalta arviot vaihtelevat suuresti, mutta kalustotappioista on olemassa melko luotettavat tiedot. Venäläisten uusimmissa tiedoissa kokonaistappioiksi ilmoitetaan yli 333 000 henkeä, joista kaatuneita ja vankeja olisi 85 000. Lukuihin on suhtauduttava epäillen, kun tiedetään

jokseenkin tarkasti, miten paljon vihollisia kaatui eri taistelupaikoilla. Pelkästään Suomussalmella suomalaiset hautasivat keväällä 1940 noin 22 000 kaatunutta venäläistä. Suurimmat tappioluvut on kertonut 1960-luvun alussa silloinen Neuvostoliiton kommunistisen puolueen pääsihteeri Nikita Hrustšev, jonka salaa länteen tuodut ja julkaistut muistelmät ilmoittavat puna-armeijan menettäneen talvisodassa lähes miljoona miestä.

Puna-armeijan kalustotappiot olivat pöyristyttävät. Hyökkäysvaunuja se menetti talvisodassa yli 3500 kappaletta. Yksistään 7. Armeija kärsi Mannerheim-linjalla päähyökkäyksen läpimurron yhteydessä 1244 panssarintappiot. Lentokonemenetys oli noin 1000 konetta

Talvisodan toisena päivänä Stalin perusti ns. Terijoen hallituksen, jonka kanssa se paria päivää myöhemmin sol-

Viipurista itään johtava tie Summan kylän kohdalta vuonna 1942. "Bunkkerien raunioita" lukee veteraanin albumissa.

mi ystävyys- ja avunantosopimuksen. Hallituksen oli tarkoitus murtaa suomalaisten henkinen vastarinta. Mutta toisin kävi. Suomessa tälle lähinnä vain paperilla toimineelle kansanhallitukselle naurettiin ja irvailtiin avoimesti, eikä se maailmallakaan saanut tukea mistään. Hallituksen johtoon Stalin asetti vapaussodan aikana 1918 Neuvostoliittoon loikanneen Otto Ville Kuusisen, ja ministereiksi joko suomalaisloikkareita tai karjalaisjuurisia kommunisteja. Terijoen hallitus osoittautui varsin pian virheratkaisuksi ja riippakiveksi Stalinille. Stalin hautasikin kaikessa hiljaisuudessa tämän hallituksensa tammikuun 1940 aikana.

Tolvajärven voitto esimerkkinä

Talvisodassa alivoimainen Suomi pärjasi hyvin, vaikka aluksi näyttikin siltä, että loppu tulee pikaisesti. Suojajoukot vetäytyivät suunnitellusti pääpuolustuslinjalle aiheuttaen jo

tässä vaiheessa hyökkääjälle raskaat tappiot. Ensimmäinen suuri voitto saatiin joulukuun puolivälissä Tolvajärvellä, missä eversti Paavo Talvelan ja everstiluutnantti Aaro Pajarin johdolla lyötiin täydellisesti vihollisen 193. divisioona. Tämä voitto oli henkisesti ja moraalisesti hyvin merkittävä koko taistelevalle armeijallemme. Tolvajärvi näytti, että ylivoimainen vihollinen on lyötävissä. Suomussalmella tuhottiin täysin vihollisen ukrainalainen 44. divisioona Raatteen tielle ja Juntusrannasta kirkonkylään saakka tunkeutunut 163. divisioona sai melkein saman kohtalon. Laatokan koillispuolen kuuluisissa motitaisteluissa Lemetin alueella tuhottiin 18. ja 168. divisioona sekä 168. Panssariprikaati. Kollaalla vihollinen ei koko sodan aikana päässyt tavoitteeseensa, vaan kärsi valtaiset tappiot. Kuhmossa vihollisen pelasti täydelliseltä tuholta rauhan tulo. Sallassa alkuvaikeuksien jälkeen saavutettiin loistavia voittoja, ja

Talvisodanaikainen sanomalehtikuva Kollaanjoelta.

samoin Petsamossa pystyttiin torjumaan hyökkäykset.

Kannaksella vihollinen yritti ensimmäisen kerran murtaa suomalaisrintaman hyökkäyksellä Taipaleessa joulukuun alussa. Vihollinen pääsi yli Taipaleenjoen, mutta seuraavien kolmen kuukauden aikana se kerta toisensa jälkeen iskettiin takaisin niin, että 13.3.1940 mennessä vihollinen oli saanut aluetta haltuunsa syvimmilläänkin vain parin kilometrin verran. Taipaleen Keljan taistelussa jouluna 1939 viholliselle tuotettiin synkän raskaat tappiot ja torjuttiin sen pääsy yli Suvannon Vuoksi-linjan pohjoispuolelle. Suvannon jälle jäi tuhansia punasotureita. Sodan kahden viimeisen viikon aikana Äyräpäässä ja Vuosalmella pystyttiin itsekkin raskaat tappiot kärsien estämään vihollisen pääsy pitemmälle Suomeen.

Ankaria taisteluita Mannerheim-linjalla

Läntisellä kannaksella käytiin ankarat taistelut Summassa ja Muolaan alueella, ns. Mannerheim-linjalla. Joulukuussa

vihollisen hyökkäykset torjuttiin kautta linjan, mutta kun vihollinen käynnisti läpimurtoon tähtäävän murskaavan massiivisen hyökkäyksensä helmikuun alussa

1940, jouduttiin Summassa ahtaalle. Väsyneet ja harvalukuiset puolustajat eivät puutteellisesti varustettuina pystyneet enää torjumaan moninkertaista ylivoimaa, ja vihollinen pääsi läpimurtoon pääpuolustuslinjalla Lähteen lohkokalla 10. helmikuuta 1940. Muutamaa sataa suomalaistaistelijaa vastassa oli tuore ja täysin varustettu 123. divisioona satoine tankkeineen. Se tuli suuren massansa voimalla tappioista hiukkaakaan piittaamatta läpi, ja niin suomalaisten oli lähdettävä vetäytymään. Vetäytyminen toi puolustajat taisteluja käyden Viipuriin, Viipurinlahdelle ja Vuoksen linjalle asti. Viimeiset ratkaisevat taistelut käytiin Kannaksella Viipurinlahdella ja sen länsirannalla Säkijärven pitäjän alueella. Loppuun kulutettu puolustaja oli tässä vaiheessa suurissa vaikeuksissa, sillä taistelumateriaali alkoi olla lopussa, ja miehet ylittäneet jo monin kerroin inhimillisen kestäkyvyn rajan. Ei ole liioiteltua sanoa, että talvisodan aselepo tuli yhdennellätoista hetkellä.

Markku Vainio

Summa ja rannikkopuolustus tulivat tutuiksi uusikaupunkilaisille talvisodan puolustustaisteluissa

Uudenkaupungin ja sen maalaiskunnan miehistä palveli merkittävä osa talvisodassa Summassa ja rannikkopuolustuksen linnakkeilla. Myös laivastossa oli vahva uusikaupunkilaismiehitys.

Summan taisteluihin uusikaupunkilaiset osallistuivat pääosin Vakka-Suomesta kootun JR 13:n toisen pataljoonan viidennen komppanian riveissä. Lokakuun puolivälissä 1939 kävi kutsu Ylimääräisiin Harjoituksiin ja tällöin jalkaväkeen määrätyistä uusikaupunkilaisista ja ympäristön miehistä suurin osa astui palvelukseen Turussa, jossa koottiin ja varustettiin joukko. Se sai nimekseen Jalkaväkirykmentti 13. Turusta joukko siirrettiin junakuljetuksin Kannakselle Viipurin itä- ja eteläpuoliselle alueelle.

JR 13:n toinen pataljoona taisteli Summassa kolmella eri loholla: Suokannassa, Summan kylässä ja Lähteen loholla. Pataljoona oli useita viikkoja linnoitustöissä lähinnä tukilinjalla. Varsinaisiin sotatoimiin pataljoona osallistui tammikuun loppupuolelta lähtien, mutta vielä tällöinkin pataljoona joutui tekemään linnoitustöitä. Ne päättyivät kokonaan vasta helmikuun ensimmäisellä viikolla.

Vihollisen 123. Divisioonan päästyä läpimurtoon Lähteen loholla helmikuun puolivälissä 1940 joutui pataljoona verisiin ja suuret uhrit vaatineisiin puolustustaisteluihin vihollisen läpimurtoalueella. Lähteen tien itäpuolella uusikaupunkilaiset ja muut vakkasuomalaiset ottivat vastaan massiivisen ylivoimaisen vihollisen

murskaavat läpimurtoyritykset, joitten edessä alivoimaisen puolustajan oli jätettävä asemansa ja lähdettävä vetäytymään Kämärän ja Viipurin suuntaan. Näykkijärven maaston kautta pataljoona vetäytyi sitkeästi taistellen Leitimöjärven ja Kärstilänjärven maastoon. Vaikeassa maastossa vakkasuomalaiset taistelivat urhollisesti, pysäyttivät vihollisen ja pitivät asemansa rauhantuloon 13.3.1940 saakka.

Uudenkaupungin ja sen ympäristön miehiä taisteli talvisodassa Karjalankannaksella muissakin joukko-osastoissa, kuten JR 68:ssa, JR 62:ssa, JR 11:ssa ja JR 15:ssä. Viipurinlahden ratkaisevissa taisteluissa oli mukana myös uusikaupunkilaisia täydennysmiehinä. Suurin osa heistä ei ollut saanut kunnollista jalkaväkikoulutusta. He kuuluivat vanhimpiin ikäluokkiin. He joutuivat kylmiltään paikkoihin, joissa selviytymisen mahdollisuudet olivat vähäiset, mutta he kestivät lahden yli hyökänneen ylivoimaisen vihollisen ryntäilyt ja pysäyttivät puna-armeijan Säkkijärven rannikolla talvisodan viimeisinä päivinä.

Talvisodassa uusikaupunkilaisia taisteli lähes kaikilla rintamilla. Laivastossa ja rannikkopuolustuksessa oli huomattava määrä uusikaupunkilaisia, mutta merkittävimmän panoksen isänmaansa vapauden puolustamisessa uusikaupunkilaiset antoivat nimenomaan Summan ja läntisen Karjalankannaksen puolustuksessa.

Markku Vainio

Jatkosota oli jatkoa talvisodalle ja yritys korjata kärsityt vääryydet

Kesäkuussa 1941 alkanut jatkosota oli sananmukaisesti jatkosota – jatkoa talvisodalle, jonka koko Suomen kansa koki suureksi vääryydeksi. Neuvostoliitto oli aloittanut talvisodan ilman sodanjulistusta, mutta syytti Suomea sodan aloittamisesta, vaikka itse häikäilemättömästi vyöryi yli itärajamme marraskuun viimeisenä päivänä 1939. Sodan päättänyt Moskovan rauhansopimus koettiin sekin epäoikeudenmukaiseksi, sillä Suomi joutui luovuttamaan Neuvostoliitolle huomattavan määrän alueita, joita itänaapurimme ei ollut meiltä saanut sodalla haltuunsa. Rauhansopimusta pidettiin sanelusopimuksena.

Talvisodan jälkeinen ns. välirauhan aika oli Suomessa hyvin epävakaa. Neuvostoliitto painosti Molotovin johdolla Suomea jatkuvasti ja esitti uhkavaatimuksia, joihin Suomi ei voinut suostua. Kesäkuussa 1940 Molotov vaati Neuvostoliitolle oikeutta päästä osingoille Petsamon nikkelikaivoksen tuotannosta. Tämä koettiin Suomessa hyvin uhkaavana eleenä ja asiassa nähtiin jopa suoranainen sodan vaara. Vapaasti toimimaan päässyt ryömläisten kommunistien johtama Suomi-Neuvostoliitto –seura provosoi toiminnallaan yhteiskuntaa ja uhkaili kansalaisia puna-armeijan maahantulolla ja teki yleensäkin kaikkensa saadakseen poliittiset olomme mahdollisimman sekaisiksi.

Heinäkuun lopulla eri diplomaattiteitse tihkui tietoja, joiden mukaan Neuvostoliitto valmisti hyökkäystä Suomeen. Asiaa perinpohjaisesti tutkinut

professori Mauno Jokipii on todennut, että elokuussa 1940 Suomen ja Neuvostoliiton välisen sodan uhka oli ilmeinen. Suomen tiedustelu oli saanut selville, että Neuvostoliitto siirsi itärajamme tuntumassa olevia joukkojaan ja ilmeisesti myös keskitti alueelle kokonaan uusia joukkoja. Tämäkin lisäsi osaltaan epätietosuutta siitä, mitä mahdollisesti oli tulossa. Pahana enteenä pidettiin myös sitä, että Neuvostoliitto voimisti koko ajan Hangon tukikohtaansa, jonka se oli pakkovuokrannut itselleen talvisodan jälkeen. Kaiken kaikkiaan tilanne oli pelottava, sillä puolustusvalmiutemme oli edelleen heikko, vaikka olikin tuntuvasti parempi kuin talvisodan alla.

Saksan kanssa tehty sopimus lisäsi luottamusta

Elokuussa 1940 Saksa esitti Suomelle sopimusta, jolla se pyysi lupaa saada kuljettaa joukkojaan Suomen kautta Pohjois-Norjaan. Suomi teki varsin nopeassa tahdissa myönteisen päätöksen. Sopimuksen mukaan Suomi sai oikeuden ostaa aseita Saksasta, millä asialla oli suuri merkitys puolustuskykymme vahvistamisessa.

Saksan kanssa tehty sopimus lisäsi luottamusta kykyymme säilyä itsenäisenä valtiona, ja Suomi sai tavallaan lisää liikkumavaraa puolustusasioissa. Merkittävää on, että sopimuksen allekirjoittivat ensin sotilaat, eli kauttakulkusopimus oli aluksi puhtaasti sotilaallinen sopimus. Poliittinen sopimus allekirjoitettiin syyskuun lopulla, kun kauttakuljetukset jo olivat täydessä vauhdissa.

Hitler oli tehnyt joulukuussa 1940 päätöksen hyökätä Neuvostoliittoon. Suomalaisille asiasta kerrottiin vasta keväällä 1941, mutta sotilasjohdon on täytynyt jo aikaisemmin tajuta, mitä on tulossa. Neuvostoliittokin havahtui asiassa ja yritti olla ystävällinen Suomea kohtaan. Stalin ilmoitti olevansa valmis neuvottelemaan aluekysymyksistäkin, mutta kun Neuvostoliitto kesäkuussa 1941 toimitti meille lupaamansa 20 000 tonnin viljalähetyksen, tiedettiin Suomessa toimitusta vastaanotettaessa, että sota syttyisi pian.

Sotatila julistettiin 26.6.1941

Suomi kutsui asekuntoiset miehet ylimääräisiin harjoituksiin kesäkuun 17. päivä 1941. Käytännössä kutsu oli täydellinen liikekannallepano. Taistelujoukkojen vahvuudeksi tuli noin 475 000 miestä. Saksalaisten operaatio Barbarossa eli hyökkäys Neuvostoliittoon alkoi 22.6. ja samana päivänä neuvostoilmavoimat pommittivat ensimmäisen kerran suomalaisaluksia, jotka olivat kuljettamassa miehiä ja kalustoa Ahvenanmaalle. Kolme päivää myöhemmin Neuvostoliiton ilmavoimat pommittivat useita Etelä-Suomen paikkakuntia, jolloin valtiojohtomme katsoi itänaapurin aloittaneen sodan Suomea vastaan. Sotatila julistettiin 26.6.1941.

Joukkojen keskitykset itärajalle sujui hyvin ja heinäkuun alkuun mennessä joukkomme olivat taisteluvalmiina rajan tuntumassa kautta koko itärajan. Ensimmäisenä joukkona ylitti itärajan Petsamossa osasto P 29.6.1941. Ensimmäisenä isompana joukkona, divisioonana, toteutettavan hyökkäyskäsken sai eversti Erkki Raappanan komentama 14. divisioona. Raappanan tiedustelukärki työntyi heinäkuun ensimmäisenä

päivänä kymmenen kilometriä itärajan taakse, mutta varsinainen hyökkäys alkoi 4.7. vastaisena yönä, ja johti divisioonan Rukajärvelle, jonne se jäi koko jatkosodan ajaksi.

Karjalan Armeija aloitti hyökkäyksensä kohti Laatokan pohjois- ja koillisrantaa 10.7.

Viipuri vallattiin takaisin

Itä-Kannaksen valtaamisesta annettiin käsky II Armeijakunnalle 30.7., ja niinkin myöhään kuin 20.8. IV Armeijakunta sai aloittaa hyökkäyksensä Länsi-Kannaksen valtaamiseksi. Tämän hyökkäyksen tuloksena Viipuri vallattiin 28.8. Viipurin valtaamisella oli suuri henkinen merkitys koko Suomen kansalle. Se vahvisti uskoa, että uudella sodalla pystytään hyvittämään talvisodassa koetut vääryydet. Viipurin valtaamisen yhteydessä saatiin kaupungin eteläpuolelta Porlammin alueelta valtava sotasaalis, kun Koivistolle vetäytymistä yrittäneet puna-armeijan osat motitettiin Porlammin peltoaukeille. Sotasaalis oli Suomen sotahistorian suurin, ja siitä saatiin kipeästi tarvittua materiaalitäydennystä omaan käyttöön. Tuhansien sotavankien joukossa oli yksi kenraalikin, kenraalimajuri Kirpitsnikov, joka divisioonansa kanssa jäi motitiin. Kirpitsnikov oli korkea-arvoisin jatkosodassa saatu sotavanki.

Kannaksella toimivat joukot saavuttivat syyskuun alkupuolella Tarton rauhan rajan ja asettuivat sen tuntumaan puolustusasemiin, joissa oltiin kesäkuun 10. päivään 1944 saakka.

Petroskoi lokakuussa, Karhumäki joulukuussa

Kenraali Paavo Talvelan komentama VI Armeijakunta eteni Itä-Karjalaan

Viipuri vallattiin takaisin 28.8.1941. Viipurin asemarakennus oli näin pahoin tuhoutunut.

ja Aunukseen niin, että Petroskoi vallattiin lokakuun 1. päivänä ja Syvärin tasa saavutettiin 7.9.1941. Aunuksen valtausta ja Syvärille pääsyä juhlittiin voitonparaatilla Aunuksen kaupungissa 10.9. Syvärillä joukkomme olivat ottaneet haltuunsa kuulun Syvärin voimalaitoksen ja edenneet mahtavan virran eteläpuolelle lähes 25 kilometrin verran.

Petroskoin eli Äänislinnan valtauksen jälkeen hyökkäystä jatkettiin edelleen. Karhumäki vallattiin 5.12.1941. Karhumäen valtauksen jälkeen suomalaiskärki valtasi Poventsan kaupungin itsenäisyyspäivänä 1941 ja saavutti samalla Stalinin kanavan.

Tämän jälkeen ylipäällikkö keskeytti hyökkäyksen, sillä nyt oli päästy linjalle, joka oli ollut tavoitteena. Kolmen kannaksen linjalla, Maaselän kannaksella, Aunuksen kannaksella ja Karjalan kannaksella oltiin edullisissa puolustusasemissa.

Pitkä asemasotavaihe

Asemasotavaihe oli yleisesti ottaen rauhallinen, vaikka taistelutoimintaa olikin koko ajan jossain rintamalla. Pun-armeija yritti keväällä 1942 vahvoin voimin lyödä joukkomme Syvärillä, Krivillä ja Kiestingissä, mutta kaikki yritykset torjuttiin, ja vihollinen kärsi raskaat tappiot. Omien joukkojemme asemasotavaiheen aikana tekemä ainut hyökkäyksellinen operaatio tapahtui maaliskuussa 1942, kun kenraali Aaro Pajarin johdolla vallattiin Suursaari. Partiot toimintaa oli runsaasti, ja kaukopartiot kävivät aina Muurmannin radalla saakka useaan kertaan. Merivoimat toimi jonkin verran, mutta ilmassa oli suhteellisen vilkasta myös asemasotavaiheen aikana.

NL:n suurhyökkäys kesäkuussa 1944

Hiljaiselo rintamilla päättyi kesäkuun alussa 1944, kun puna-armeija aloitti suurhyökkäyksensä eteläisellä Kannaksella Valkeasaaren maastossa kesäkuun 9. päivä 1944. Suurhyökkäystä oli osattu odottaa, mutta sen rajuus yllätti puolustusvoimiemme johdon. Rintamavastuussa olleet olivat koko kevään 1944 nähneet ja ennen muuta kuulleet merkkejä siitä, että vihollinen valmisti välittömästi linjojen takana jotain suurempaa operaatiota. Ilmakuvauksin saatiin asiasta varmaa tietoa ja tykistön mittaustiedustelu oli täysin perillä siitä, että vihollinen keskitti rintaman taakse runsaasti epäsuoran tulen yksiköjä. Valitettavasti vastuussa olleessa kenraali Taavetti Laatikaisen johtamassa Armeijakunnan esikunnassa ei otettu tietoja vakavasti eikä myöskään Päämajassa Mikkelissä. Päämajassa jopa vääristeltiin tiedustelutuloksia, jottei olisi luotu liian synkkää kuvaa tulevasta.

Kaikki kuvitelmat murtuivat, ja julma todellisuus kohtasi suomalaiset ja ennen muuta Valkeasaaren Mottorin lohkolla etulinjavastuussa olleen JR 1:n miehet kesäkuun 9. päivän aamuvarhaisella 1944, kun vihollinen aloitti ankaran tunnusteluhyökkäyksensä, jota tuettiin kaikin mahdollisin asein niin maalta, ilmasta kuin mereltäkin. Vihollinen oli keskittänyt Valkeasaaren eteläpuolelle Suomenlahden ja Laatokan väliselle noin 60 km leveälle kannakselle kaikkiaan vajaa 280 000 miestä, runsaat 450 panssaria, 170 rynnäkkötykkiä, yli 1600 kenttätykkiä ja lukemattoman määrän kranaatinheittämiä. Murtokohtaa pystyi lisäksi tulittamaan yli sata rannikkometykkiä ja laivastotykistö. Hyökkäystä tukeneen ilma-aseen vahvuus oli yli 1 500 konetta, hävittäjää, pommitta-

jaa ja maataistelukonetta. Vihollisen tulivoimasta antaa parhaan kuvan se, että yhtä rintamakilometriä kohti se ampui Mottorin maastoa runsaasti yli 200 kenttätykillä. Vihollisella oli täydellinen ilmaherruus ja panssareillaan se pystyi toimimaan hyvin vapaasti, sillä pst-aseistuksemme oli kovin puutteellinen. Huhtikuussa Saksasta tuotuja panssarikauhuja ja –nyrkkejä ei vielä tässä vaiheessa joukoilla ollut. Ne olivat turvallisessa varastoinnissa taaempana. Valitettavasti.

Murto Valkeasaarella - Viipurin menetys

Ensimmäisen hyökkäyksen JR 1 pystyi rajoittamaan, mutta vihollinen sai Mottorissa aikaan runsaan kilometrin levyisen ja puolitoista kilometriä syvän murron. Seuraavana aamuna alkanutta varsinaista murtohyökkäystä vastaan suomalaisvoimat eivät riittäneet. JR 1 menetti vahvuudesta yli kolmanneksen, tykistöllä ei ollut vetokalustoa, viestiyhteydet eivät pelanneet ja yleensäkin kaikki mahdollinen oli sekaisin. Ilma hiekkakankaisessa maastossa oli usean kymmenen metrin korkeudelta täynnä hienoa pölyä, mikä esti näkyvyyden ja aseiden liikkuviin osiin tunkeutuessaan teki aseet käyttökelvottomiksi. Suomalaiset pakenivat suin päin koko rintamaosalla. Järjestäytyneeseen vastarintaan kyettiin uudelleen vasta Rajajoen länsipuolella, mutta vihollisen paine oli koko ajan niin valtava, että kymmenessä päivässä joukot perääntyivät VT-linjalla tapahtuneitten murtojen jälkeen aina Viipurin esikaupunkialueille. Viipuri menetettiin kohtalokkaasti 20.6.1944, mutta sen jälkeen vihollisen raju eteneminen saatiin aisoihin. Vihollinen oli kymmenessä päivässä pystynyt etenemään noin 120 kilometriä, mutta

Tämänkin kirjoituksen kirjoittaja Markku Vainio Viipurin Tienhaarassa muistolaatan vieressä kertomassa v. 2004 vakkasuomalaisryhmälle Tienhaaran torjuntavoitosta, joka saatiin juhannuksena 1944.

seuraavien kymmenen päivän aikana se pääsi eteenpäin enää vain noin 12 kilometriä.

Torjuntavoitto Tienhaarassa

Viipurin menetyksen jälkeen suomalaiset saivat ensimmäisen ja hyvin ratkaisevan torjuntavoiton Viipurin länsipuolella Tienhaarassa, missä Syväriltä siirretyn ruotsinkielisen JR 61:n johdolla lyötiin takaisin kaikki vihollisen yritykset päästä yli Suomenvedenpohjan Viipurinlahden länsipuolelle. Tämä juhannuksen päivinä 1944 saatu torjuntavoitto oli tae sille, ettei vihollinen päässyt jatkamaan voittokulkuaan syvemmälle Suomeen tai Viipurin pohjoispuolella olevien joukkojemme selustaan. Vasta muutamana viime vuonna on osattu antaa Tienhaaran voitolle sille kuuluva arvo. Taisteluja Tienhaarassa johti JR 61:n komentaja everstiluutnantti Alpo Kullervo Marttinen, jonka Mannerheim ylensi everstiksi heti, kun vihollisen etenemiselle oli lyöty pysyvä tulppa 23.6. Ratkaisevassa merkityksessä vihollisen torjunnassa oli tykistö, joka torjunnoillaan useaan kertaan tuhosi vihollisen jo ylimenoyritysten alkuvaiheessa. Etelämpänä Viipurinlahdella käytiin myös ankarat taistelut samoilla saarilla ja rannikko-osuudella, missä oli

taisteltu sodan loppupäivinä talvisodassa. Vihollinen pääsi tälläkin kertaa yli Viipurinlahden, mutta ei tavoitteeseensa eli pitemmälle Suomeen. Eteneminen tyrehtyi Säkkijärven rannikolle.

Tali-Ihantalan suurtaistelu

Kun eversti Elisanovin komentama divisioona ei päässyt läpimurtoon Tienhaarassa, siirsi Neuvostoliiton sodanjohto painopistesuunnan Viipurin koillispuolelle, missä kesäkuun loppupuolella ja heinäkuun alussa käytiin ankarat taistelut Talin – Ihantalan alueella. Talin alueella oli lähellä vihollisen panssarivahvisteisen kärjen jääminen mottiin, mutta voimamme eivät aivan riittäneet, vaan motin pohjaan jäi puolentoista kilometrin levyinen aukko, joka pelasti viholliset tässä vaiheessa. Ankarasti taistellen ja viholliselle raskaat tappiot tuottaen vetäydyttiin Portinhoikan tasan kautta Ihantalaan, jonne asemat vakiintuivat ja pysyivät paikoillaan aina rauhantuloon saakka. Ihantalaan tultaessa saatiin vahvistukseksi kokonainen divisioona, joka oli siirretty alueelle Itä-Karjalasta.

Ihantalassa käytiin pohjoismaiden kaikkien aikojen suurin taistelu, joka päättyi Suomen loistavaan torjuntavoittoon. Taisteluissa torjuttiin Ihantalan kirkonmäen edustalla virtaavalle Pekarilan purolinjalle puna-armeijan strateginen hyökkäys ja tuhottiin käytännössä täysin mm. vihollisen 35. Kaartin Armeijakunta, joukko, joka oli tehnyt läpimurron Valkeasaassa. Tämä oli ainut puna-armeijan strateginen hyökkäys, joka pystyttiin toisen maailmansodan aikana torjumaan. Valkeasaaren jälkeen 35. Kaartin Armeijakunta oli ollut viikon päivät levossa ja täydennettävänä, mutta Ihantalassa se tuli maallisen matkansa päähän ja poistui puna-armeijan vahvuudesta. Myös omat joukkomme kärsivät Ihantalassa raskaat tappiot, mutta lopputuloksena oli kuitenkin torjuntavoitto vailla vertaansa.

Suomalainen tykistö näytti Ihantalassa kaiken osaamisensa ja pitkälti juuri jopa 18 patteriston keskitetyllä yhteistulella tuhottiin vihollinen ratkaisevalla hetkillä, kun se oli ryhmittymässä hyökkäykseen. Panssarikauhut ja panssarinyrkit olivat taitavien ja uskaliaitten pst-miesten käsissä tuhoisia vihollisen panssareille. Näillä saksalaisaseilla taitettiin vihollisen panssarikärjen taival Pekarilan muutaman metrin levyiselle purolinjalle.

Saksalainen lento-osasto Kuhlmeij toimi Talin ja Ihantalan taistelujen aikana loistavasti. Saksalaisavun merkitys oli jopa ratkaiseva tuhottaessa vihollisen joukkoja keskitysalueilla ja huoltokuljetuksia pitemmälläkin rintaman takana. Vihollisen ryntäilyt Ihantalassa hiljenivät 10. heinäkuuta. Sen jälkeen vihollinen tyytyi vain pitämään asemansa.

Kannaksella ei läpimurtoa

Ihantalan jälkeen puna-armeija yritti Kannaksella vielä kerran läpimurtoa. Viimeiseksi murtokohdaksi se oli valinnut Äyräpään ja Vuosalmien alueen, paikan, jolla jo talvisodassa käytiin kiivaat taistelut. Sen jälkeen, kun suomalaiset käskystä vetäytyivät Siiraanmäestä Pyöräkankaan kautta Äyräpäähän ja Vuosalmelle, käytiin alueella ankarat taistelut, jotka myös päättyivät torjuntavoittoon. Vihollinen pääsi yli Vuoksen sen pohjoisrannalle, mutta sillanpää, jonka se saavutti, pystyttiin rajaamaan muutaman kilometrin levyiseksi ja syvyiseksi. Lopulliseen läpimurtoon ei vihollinen moninkertaisesta ylivoimastaan huolimatta täälläkään kyennyt.

Itä-Karjalasta vetäytyminen

Itä-Karjalasta ja Syväriltä alkoi vetäytyminen kesäkuun lopulla. Syväriltä vetäytyvät joukot olivat jäädä mottiin, kun vihollinen teki yllättäen maihinnousun Laatokan pohjoisrannalle Tuulokseen saaden haltuunsa Laatokan rannan tuntumassa olleen maantien ja myös rautatien. Näin perääntymisreitti oli suomalaisilta poikki. Täydelliseltä tuholta joukkomme pelasti keväällä 1944 osittain umpimetsään raivattu maihinnousupaikan kiertävä tielinja, jota pitkin joukot ja suurin osa kalustoa saatiin pelastetuksi. Lopullinen seinä vihollisen eteen tuli Laatokan Karjalan ainoalla linnoitetulla – tosin vain osin – puolustuslinjalla, U-asemalla, joka alkoi Laatokan rannasta Pitkärannan kohdalta ja päättyi Loimolaan. Tällä linjalla vihollinen pystyttiin pysäyttämään Nietjärvellä, missä taisteluja käytiin välillä puukoin ja pistimin mies miestä vastaan. Syvyyttä puolustuslinjalla ei ollut, mutta sitkeät puolustajat pysyivät

Ilmatorjuntamiehiä Loimolassa v. 1944

Vihollisen koko raskas kalusto jäi meille sotasaaliiksi. Kun vihollinen kälppi pois Ilomantsista, tiesi se samalla sitä, että rauhan tullessa ei ainutakaan vihollista ollut talvisodan rauhan rajojen Suomen puoleisilla alueilla.

paikallaan ja aiheuttivat viholliselle niin kovat tappiot, että se heinäkuun lopulla luopui enemmästä yrittämisestä.

Itä-Karjalasta Maaselän kannakselta saakka onnistui vetäytyminen suhteellisen hyvin, vaikka omat tappiot olivatkin tuntuvat. Uuvuttavia taisteluja käyden vetäydyttiin vanhan rajan tuntumaan.

Vihollinen vaikeuksissa Ilomantsissa

Viimeisen kerran vihollinen yritti ratkaisua elokuun alussa Ilomantsissa. Alku näyttikin vihollisen kannalta lupaavalta, mutta Hattuvaaran tasalla puna-armeijalle lyötiin luu kurkkuun tavalla, joka ei jättänyt sijaa jossitteluille. Korpisodan erinomaisen hyvin tuntenut kenraalimajuri Erkki Raappana juoni rohkeasti ja motitti vihollisen kaksi divisioonaa kaksipuolisella saarrostopuolitoimilla totaalisesti. Punadivisioonat jäivät kiipeliin ja ne pelasti täydellisesti tuholta vain pakeneminen elokuun pimeään yön turvin omalle puolelleen.

Aselepo ja rauha

Aselepo solmittiin 4.9.1944, ja välirauha tehtiin 19.9.1944. Suomalaisia oli jatkosodassa kaatunut noin 90 000. Talvisodassa menetettyjen alueiden lisäksi Neuvostoliitto anasti itselleen myös Petsamon ja pakko-otatti Hangon tilalle tukikohta-alueekseen Porkkalan.

Rauhansopimus oli Suomelle raskas, mutta se ei vielä riittänyt. Neuvostoliitto vaati, että suomalaisten on ajettava pois maasta Lapissa oleva saksalainen sotaväki. Käsky täytettiin, ja viimeinen saksalainen poistui maastamme Norjaan Kilpisjärvellä huhtikuun 27. päivä 1945. Tähän päättyi Lapin sotana tunnettu sota saksalaisia vastaan. Lapin sota maksoi Suomelle noin 1000 kaatunutta.

Menetykset kaiken kaikkiaan jatkosodan vuosina olivat raskaat, mutta emme saa koskaan unohtaa sitä, että tärkein, itsenäisyys, säilyi.

Markku Vainio

JR 56:n 10. komppania oli uusikaupunkilaisten oma komppania jatkosodassa

Vakkasuomalaisen Jalkaväkirykmentti 56:n riveissä soti suuri osa uusikaupunkilaisista reserviläisistä jatkosotansa. Uusikaupunkilaisten komppania oli 10./JR 56, eli rykmentin kymmenes komppania. Sen vahvuus jatkosotaan lähdetäessä oli 193 miestä, heistä uusikaupunkilaisia 56 ja maalaiskunnan miehiä 38. Jatkosodan aikana komennettiin komppaniaan kymmeniä uusikaupunkilaisia nuorempien ikäluokkien miehiä.

III pataljoonan komentaja oli uusi-
kaupunkilaisille ainakin nimeltä tuttu
Vehmaan aluepäällikkö kapteeni Lauri
Miettinen. Rykmentin ensimmäinen
komentaja oli eversti Vilho Vihma. Hä-
nen komentajuutensa päättyi 2.12.1941,
jolloin hänet kesken Karhumäen val-
taustaistelujen siirrettiin Kotijoukkojen
esikunnan koulutusosaston päälliköksi.
Vihman jälkeen tuli komentajaksi
legendaarinen everstiluutnantti, myö-
hemmin eversti, Motti-Matti Aarnio,
joka oli rykmentin komentajana sodan
loppuun saakka.

Sotatie alkoi Korpiselästä heinä-
kuussa. Ensimmäisen kerran JR 56
ja sen mukana 10. Komppania joutui
koviin taisteluihin heinäkuun lopulla
1941 talvisodasta tutun Kollaan mai-
semissä. Yli kaksi viikkoa kestäneissä
Kollaan-Näätäojan rajuissa taisteluissa
niin uusikaupunkilaisten komppania
kuin koko rykmentti kärsi rajut tappiot.
Kollaalla ei vihollista pystytty lyömään,
eikä myöhemminkään JR 56 päässyt
helpolla, kun eteneminen kohti Itä-

Karjalaa jatkui. 10. Komppania aloitti
etenemisen kohti Petroskoita elokuun
ensimmäisellä viikolla ja taisteli käy-
tännössä koko ajan aina Petroskoin
valtaukseen 1.10.1941 saakka. Helpom-
piakin hetkiä toki sotatien varrella oli,
mutta taistelut eivät juurikaan suoneet
miehille kunnon lepoa hetkiä ennen Pet-
roskoita. Petroskoin – jonka nimi muu-
tettiin Äänislinnaksi – valtaukseen ei
JR 56 suoranaisesti osallistunut, mutta
kaupungissa saivat rykmentin taistelijat
sentään pistäytyä.

Ennen Petroskoita 10. Komppania
joutui taistellen raivaamaan tietään mm.
Vieljärvellä, Nuosjärvellä, Pyhäjärvel-
lä, Prääzässä, Matrosassa, Vilgassa ja
Polovinassa.

Rykmentti jatkoi sotatietään vä-
littömästi Äänislinnasta pohjoiseen.
Välitavoitteina olivat mm. Kontupohja
ja Karhumäki. Karhumäki vallattiin
sitkeitten taistelujen jälkeen itsenäi-
syyspäivänä 1941 ja seuraavana päivänä
saatiin haltuun Stalinin kanavan varrella
sijaitseva Poventsä. Etenemisvaihe
päätyi ja uusikaupunkilaiset pääsivät
rykmenttinsä mukana ansaittuun lepoon
Saidoman alueelle.

**Maaselän kannakselle,
missä oltiin kesään 1944
eli perääntymisen
alkamiseen asti**

Noin kuukauden lepoa vaiheen jälkeen
JR 56 siirrettiin eturintamavastuuseen
Maaselän kannakselle tammikuun lo-
pulla 1942. Maaselässä rykmentille ja

JR 56, jossa oli paljon uusikaupunkilaisia, menetti Kollaan–Näätäjoen taisteluissa heinäkuussa 1941 12 päivän aikana kaatuneina ja kadonneina yli 230 miestä. Haavoittuneita oli yli 600. Veteraani on tämän kuvan kohdalle kirjoittanut: "Jsp:llä oli tulinen kiire. Se sijaitsi K-joen (Kollaanjoen) varrella vanhan Marokon kauhun korsun vieressä."

10. Komppanialle tulivat tutuiksi Salmi-joen, Voljärven, Hiisjärven, Vansjärven ja Krivin puolustuslohkot.

Joulukuussa 1943 Maaselän kannaksen joukkoja järjestettiin uudelleen ja perustettiin kokonaan uusi joukko-osasto, 21. Prikaati eli Venttiprikaati. JR 56:n kolmas pataljoona ja siinä olleet uusikaupunkilaiset siirrettiin uuteen prikaatiin.

Perääntymään JR 56 ja 21. Prikaati lähtivät Kriviltä 20.6.1944. 21. Prikaati suuntasi Porajärven jälkeen Kuolismaan kautta Ilomantsiin, jossa kävi ankarat taistelut Liusvarassa, Hattuvaarassa, Leppävaarassa ja Sysmäjärvellä. Kenraalimajuri Erkki Raappanan johdolla käydyt Ilomantsin taistelut päättyivät puolustajien täydelliseen voittoon, sillä ovelalla kaksipuolisella saarrostaktiikalla tuhottiin Ilomantsissa kaksi neu-

vostodivisioonaa. Ilomantsin taistelut olivat lopullinen piste puna-armeijan yrityksille päästä syvemmälle Suomeen.

JR 56 perääntyi Kriviltä irtauduttuaan ensin Porajärvelle ja sen jälkeen talvisodasta tunnetuiksi tulille Tolvajärven, Ägläjärven ja Loimolan seuduille. Rykmentti taisteli perääntyessään mm. Liistepohjassa, Ahvenjärvellä, Osterjärvellä, Kumsjärvellä, Mäntyselässä, Juustjärvellä, Säämäjärvellä, Sotjärvellä, Suojärvellä ja Vuontelessa. Aselevon tullessa 4.9.1944 oli rykmentti asemissa Tolvajärvellä ja Ägläjärvellä.

Äänisen Rannikkoprikaati

Suomalaisten vielä edetessä kohti Karhumäkeä perustettiin 27.10.1941 Äänisen Rannikkoprikaati, jonka tehtäväksi tuli Äänisjärven rantojen vartiointi ja turvaaminen. Prikaatin komen-

Äänisen Rannikkoprikaatin joukoissa oli uusikaupunkilaisia. Tässäkin kuvassa uusikaupunkilaiset Martti Suominen (hevosenselässä) ja Mauno Jalonen (napittaa takkia).

tajaksi määrättiin eversti Arvo Lyytinen. Huhtikuussa 1943 komentajaksi tuli eversti Eino Järveinen. Vartioitavaa riitti, sillä Ääninen on Euroopan toiseksi suurin järvi. Se on 235 kilometriä pitkä ja leveyttä sillä on suurimmillaan 90 kilometriä. Erityisen tärkeää oli pitää vihollinen poissa Äänisniemeltä, joka pohjoisesta pistää järveen yli 90 kilometrin pituisena ja lähes 50 kilometrin levyisenä kaistaleena. Kapeimmalla kohdalla niemen ja Äänisen itärannan väliä on vain kymmenisen kilometriä, eli vain tykinkantama. Rantaviivaa Äänisellä on noin 1 500 kilometriä ja saaria järvestä on lähes 2 000.

Äänisniemeä turvasi Ratsuväkiprikaati, jolle kaikki niemellä olevat joukot oli alistettu.

Joukkomme saivat 13.11.1941 haltuunsa Äänisniemen eteläkärjessä olevan Klimetskin saaren, joka nimettiin suomeksi Limosaareksi. Myös muotoa Limonsaari on käytetty rinnan Limosaa-

ren kanssa. Saareen on niemen kärjestä matkaa kymmenisen kilometriä. Saari on 25 kilometriä pitkä ja noin kahdeksan kilometriä leveä. Limosaaren itäpuolella oli kaksi pienempää saarta, Peurasaaret.

Kun Suomi otti saaren hallintaansa, jäi sinne paikallista väestöä noin 2 700 henkeä. Puna-armeijan joukot yrittivät saada Limosaaren haltuunsa useita kertoja talviaikoina aina keuhattalvelle 1944 saakka. Kaikki yritykset torjuttiin. Tammikuussa 1942 vihollinen hyökkäsi yli 600 miehen voimin saareen neljästä kohdasta ja aiheutti suomalaisille isot tappiot. Suomalaisia oli hyökkäyksen alkaessa Limosaareissa vain 79 miestä. Avuksi saatujen joukkojen ansiosta ylivoimaiset hyökkäykset torjuttiin ja vihollinen löyettiin takaisin Äänisen jälle. Tämän hyökkäysvaiheen jälkeen kaikki paikalliset asukkaat evakuoitiin, sillä paljastui, että osa heistä toimi yhteistyössä vihollisen kanssa.

Uusikaupunkilaisia sisältänyt 252 Ilmatorjuntakonekiväärikomppania menetti miehiä mm. Kolatselän taisteluissa heinäkuussa 1941. Kuvassa vas. Kolatselkä silloin. Viereisessä kuvassa sama maisema 2000-luvulla.

Limonsaareltä viimeiset omat joukkomme irtaantuivat 17.6.1944, jolloin miehet ja varusteet vietiin proomuilla Jalgubaan. Evakuoimistoimiin niin Limonsaareltä kuin Äänisniemeltä oli ryhdytty jo loppupalvelulla 1944.

Esikunta Turusta ja miehiä kautta Vakka-Suomen

Rannikkoprikaatin esikunnaksi määrättiin lokakuussa 1941 5. Rannikkoprikaatin esikunta Turusta ja miehiä uuteen joukko-osastoon määrättiin suhteellisen runsaasti Vakka-Suomen Suojeluskuntapiirin kunnista, myös Uudestakaupungista ja sen maalaiskunnasta. Vakkasuomalaisia komennettiin nimenomaan Limosaarelle.

Uudestakaupungissa perustettiin kesällä 1941 kolmitykkinen rannikkopatteri, jonka aseina olivat 122K/31-kanuunat. Patteri oli jonkin aikaa Ahvenanmaan Hammaruddassa ja Hangon rintamalla, kunnes se siirrettiin tammi-kuun lopulla 1942 Limosaaren Konnunkylään. Elokuussa samana vuonna patteri siirrettiin Koiselän kylään, mistä se 17.6.1944 evakuoitiin ja vietiin Laatokan Valamoon, missä patteri ja sen uusikaupunkilaiset miehet olivat sodan loppuun saakka.

Tammikuussa 1942 siirrettiin Saa-ristomereltä Limosaareen kaksi torjuntakomppaniaa, joissa palveli myös uusikaupunkilaisia.

252.It KKK ja muut joukot, joissa palveli uusikaupunkilaisia

Kesäkuussa 1941 perustettiin Uudestakaupungissa 252. It KKK eli 252. Ilmatorjuntakonekiväärikomppania. Miehiä komppaniaan määrättiin luonnollisesti kaupungista ja sen ympäristöstä. Jatkosodan aikana tässä joukossa palveli useita kymmeniä uusikaupunkilaisia.

Uusikaupunkilaisia soti luonnollisesti myös useissa muissa joukko-osastoissa niin maalla, merellä kuin ilmassakin. Rykmenttejä, joissa uusikaupunkilaisia oli, olivat ainakin seuraavat: JR 13, JR 7, JR 55, JR 15, JR 57, JR 60, JR 49, JR 5, JR 44 ja JR 2. Kenttätykkikoulutetut uusikaupunkilaiset sotivat pääasiassa KTR 5:n patteristoissa. Yksittäisiä uusikaupunkilaisia palveli erillisissä pataljoonissa, rajajääkärijoukoissa, viestijoukoissa ja pioneerijoukoissa.

Markku Vainio

Rauhanehtojen mukaan Suomi joutui raivaamaan miinat Suomenlahdelta

Myös Lapissa riitti raivaamista saksalaisten jäljiltä

Syyskuussa 1944 tehdyn Moskovan rauhansopimuksen ehtojen mukaisesti Neuvostoliitto vaati, että Suomen on raivattava merimiinat Suomenlahdelta, jotta punalaivasto ja ennen kaikkea sen sukellusveneet pääsisivät liikkumaan Suomenlahdella ja myös Itämerellä, missä sota saksalaisia vastaan jatkui.

Vaatimuksen mukaan Suomen oli raivattava kaikki miinat, olivat ne sitten suomalaisten, saksalaisten tai neuvostoliittolaisten laskemia. Tehtävä oli valtava, sillä Suomenlahteen oli jatkosodan

aikana laskettu useita suuria miinakenttiä. Miinoja laskettiin tuhansia. Esimerkiksi saksalainen laivasto-osasto laski 1941 Tammisaaren ja Viron Paldiskin välille ”Corbetha”-miinakentän, jossa oli 581 kosketusmiinaa ja niitä varmistamassa 672 raivausestettä. Suomi laski Suomenlahteen vuonna 1941 yhteensä 1 640 miinaa ja 115 raivausestettä. Miinakentistä tunnetuin lienee ollut vuonna 1941 Tallinnan edusvesille laskettu ”Juminda” –miinakenttä, jonka rakentamisessa olivat avainasemassa

Lahja Nummisen (Kustavi) albumi

Miinan purkamista. Vas. kustavilainen Kalevi Numminen (s. 1927), III Raiv.os.

Purettuja miinoja. Miinan päällä istumassa Aarne Aaltonen Kustavista.

merivoimiemme uudet miina-alukset Riilahti ja Ruotsinsalmi. Jumindaan laskettiin yhteensä 1 787 miinaa ja 771 raivausestettä. Neuvostoliiton evakuoiodessa hätäpäissään Tallinnaa 28.8.1941 menetti se Jumindan miinoihin ainakin 15 sota-alusta ja useita kuljetusaluksia. Miehistötappiot olivat jopa 6 000 henkeä. Neuvostoliiton laskemien miinojen määrästä ei ole tarkkoja tietoja.

Suomenkin laivastolle miinakentät muodostuivat kohtalokkaaksi, sillä merivoimamme kärsivät miinaanajossa suurimman yksittäisen tappionsa, kun panssarilaiva Ilmarinen tuhoutui ja upposi Utön edustalla 13.9.1941. Ilmarinen törmäsi Neuvostoliiton laskeman miinakentän miinaan ja upposi muutamassa minuutissa. Mukanaan syvyysksiin alus vei 271 merisotilasta.

Neuvostoliitto oli aluksi raivausvaatimuksissaan tapansa mukaan ylitiukka ja vaati esimerkiksi, että Suomen oli

heti rauhanehtojen tultua voimaan 40 päivässä raivattava punalaivastolle turvallinen reitti Leningradiin vievästä pääväylästä. Suomi teki kiltisti voitavansa ja poisti määrättyä aikana reitiltä 585 miinaa, jonka jälkeen punalaivasto pystyi reittiä pitkin siirtämään sukellusveneensä operoimaan Itämerellä saksalaisia vastaan ja upottamaan mm. siviilien evakuointikuljetuksia.

Suomella ei ollut heti läheskään riittävää raivauskalustoa, mutta raivaustyö päästiin kuitenkin aloittamaan edellä mainitun pääväylän puhdistamisella lokakuussa 1944. Seuraavina vuosina raivauksia jatkettiin Suomenlahden alueella aina Ahvenanmaalle asti. Raivauksia tehtiin syksyyn 1948 saakka. Raivaustyössä oli mukana neljän vuoden aikana yli 2 000 miestä ja yli 200 alusta. Koko alue saatiin käytännössä puhtaaksi miinoista, mutta yksittäisiä

Uusikaupunkilaisilta miinanraivaajilta ei juurikaan löytynyt valokuvia itse raivaustyöstä. Antti Hamilas omisti sentään tällaisen ryhmäkuvan 5. raivausosaston 6. laivueen sotilaista. Hamilas 2. vasemmalta.

miinoja on tavattu Suomenlahdella vielä 2000-luvullakin.

Miinanraivaus oli vaativaa, hermoille käyvää ja henkisesti kuluttavaa työtä. Miinoja raivattiin nostamalla niitä pintaan erilaisten vaijeriviritysten avulla. Pintaan nousseet miinat yleensä räjäytettiin ampumalla Madsenin tai Boforsin 20-millisillä tykeillä. Paljon jouduttiin miinoja tuhoamaan myös purkamalla miesvoimin. Vaikka henkilöstö oli hyvin ammattitaitoista, ei vahingoiltakaan voitu välttyä. Suomenlahden miinanraivauksessa menetti henkensä 28 miestä.

Saksalaiset miinoittivat koko Lapin perusteellisesti

Lapin sodassa saksalaiset hävittivät Lapin lähes täydellisesti ja miinoittivat sen todella perusteellisesti. Ensimmäisenä rauhankeväänä 1945 oli suomalaisilla Lapissa edessään mittava miinanraivausurakka. Raivaaminen aloitettiin varusmiesvoimin ja rungon muodostivat Pioneerirykmentti ja Erillinen Pioneerikomppania. Lisäksi raivaamassa oli jalkaväkirykmenttien pioneeriosastojen miehiä.

Varsin pian kesän aikana tajuttiin, että voimat ovat täysin riittämättömät ja niinpä raivaamista varten perustettiin miinanraivausorganisaatio, johon miehet värvättiin ja palkattiin pääosin siviilistä. Suurimmillaan raivaajia oli Lapissa lähes 1 500. Organisaatio toimi aina vuoteen 1952 asti, jolloin kaikki tiedossa olleet miinoitteet oli Lapista raivattu. Kaikkiaan Lapista raivattiin saksalaisten jäljiltä noin 70 000 erilaista miinaa ja yli 800 000 ammusta sekä noin 400 000 muuta räjähtävää esinettä.

Lapin miinanraivauksessa menetti henkensä 72 miestä ja haavoittui 141 miestä.

Miinanraivaajat saivat oman muistomitalinsa 17.9.1993, jolloin presidentin asetuksella perustettiin Miinanraivausmitali. Mitali annetaan henkilölle, joka on osallistunut miinanraivaukseen Suomenlahdella 16.9.1944 – 17.7.1950 tai Lapissa 5.9.1944 – 14.9.1952 välisenä aikana.

Markku Vainio

Nuorimmat ikäluokat joutuivat Lapin sotaan saksalaisia vastaan

Moskovan välirauhansopimuksen mukaan suomalaisten oli kahdessa viikossa riisuttava aseista ja ajettava pois maasta Lapissa olleet saksalaisjoukot, joiden vahvuus oli noin 213 000 miestä. Aika ja saksalaisten vahvuus huomioon ottaen tehtävä oli mahdoton.

Niinpä syyskuun puolivälissä ajaututtiin sotaan saksalaisia vastaan. Lapin sodan nimellä tunnettu sota käytiin 15.9.1944 – 27.4.1945 välisenä aikana. Ensimmäinen taistelu käytiin Pudasjärvellä 28.9.1944.

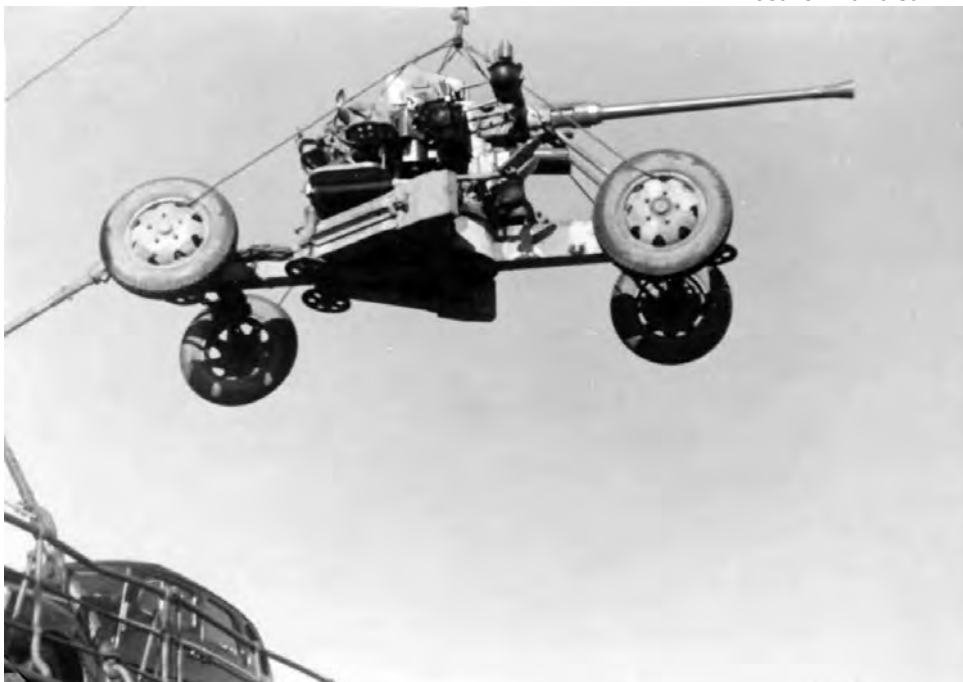
Suomalaisten vahvuus Lapin sodassa oli suurimmillaan noin 73 000 miestä, mutta vuoden 1945 alussa suomalaisten vahvuus oli enää 12 000 miestä ja

vahvuutemme laski rajusti niin, että parina viimeisenä kuukautena Kilpisjärven alueella soti vain vajaa tuhat suomalaista. Päävastuun Lapin sodassa kantoivat 6. Divisioona ja 15. Prikaati sekä Panssaridivisioona.

Lapin sotaan joutuivat armeijan nuorimmat ikäluokat, joista suuri osa oli asevelvollisia. Vanhemmat ikäluokat kotiutettiin marraskuun aikana 1944.

Lapissa olleet saksalaiset kuuluivat 20. Vuoristoarmeijaan, jota komensi kenraali Lothar Rendulic. Armeija oli hyvin varustettu ja sillä oli varastoissaan, pääasiassa Oulussa ja Rovaniemellä, puolen vuoden tarve ammuksia, ruokaa, lääkintätarpeita ja muuta

Jouko Nilan albumi

Uusikaupunkilainen v. 1925 syntynyt Jouko Nila oli yksi Lapin sotaan osallistuneista. Hän oli mukana Tornion Röyhtään 1.10.1944 tehdyssä maihinnousussa. Hän on albumiinsa merkinnyt tämän kuvan alle lyhyesti "Maihinnousu".

Ilmatorjuntajoukoissa taistellut Jouko Nila kirjoitti albumiin tämän kuvan kohdalle "Röyttä. Viimeinen jynssäys".

huoltopuolen tavaraa yhteensä noin 180 000 tonnia. 213 000 miehen lisäksi Vuoristoarmeijaan kuului mm. 32 000 hevosta, yli 20 000 moottoriajoneuvoa ja vahva tykistö.

Suomalaiset kuuluivat kenraalimajuri Hjalmar Siilasvuon komentamaan III Armeijakuntaan. Ennen taistelutoiminnan alkamista käydyissä neuvotteluissa oli pääneuvottelijana everstiluutnantti Usko Sakari Haahti.

Lapin sodassa saksalaiset käyttivät vetäytyessään poltetun maan taktiikkaa ja tuhosivat täydellisesti Lapin taajamat, tieverkoston, lähes 3 000 siltarumpua, vajaa 300 merkittävää siltaa, puhelinlinjat ja rautatiet. Toinen tunnusomainen piirre oli miinojen runsas käyttö. Saksalaiset miinoittivat taitavasti kaikki mahdolliset paikat ja saivatkin miinoillaan aikaan valtaisan tuhot. Suomalaisia kaatui Lapin sodassa 774 miestä, heistä kolmasosa menehtyi jalkaväkimiinojen räjähdyksissä. Lapin miinanraivaus

kesti vuoteen 1952 saakka, ja vielä sen jälkeenkin raivattiin melkoinen määrä miinoja. Kaikkiaan Lapista raivattiin noin 1 142 000 saksalaisräjähdettä.

Tunnetuin operaatio on suomalaisten 1.10.1944 tekemä Tornion maihinnousu saksalaisten selustaan. Maihinnousu onnistui täydellisesti ja yllätti täysin saksalaiset. Myös Kemin valtaus muistetaan onnistuneena operaationa. Maan tasalle poltetun Rovaniemen suomalaiset valtasivat 17.10.1944.

Lapin sodan viimeiset taistelut käytiin Kilpisjärvellä, mistä viimeiset saksalaiset vetäytyivät Norjaan 7.4.1944. Saksalaiset menettivät taisteluissa arviolta 4 500 miestä. Suomalaisia kaatui 774 ja haavoittui vajaa 3 000 miestä. Suomen kokonaistappiot olivat vajaa 4 000 miestä. Lapin sodan takia joutui lähtemään evakkoon noin 168 000 siviiliasukasta. Osa heistä Ruotsiin.

Markku Vainio

Saariston pojat sodassa

Keijo Hansbergin tie sotaan alkoi Putsaaresta tammikuussa vuonna 1942. Kaarlo Kittamaata isänmaa kutsui puolestaan runsas vuosi myöhemmin kotisaaresta Kittamaasta.

Molemmat ovat siis saariston ja silloisen Uudenkaupungin maalaiskunnan poikia. Molemmat myös palasivat jatkosodasta takaisin rakkaille rannoilleen saaristoelämän pariin.

Sitä ennen kummankin sotatiellä ehti kuitenkin tapahtua monenlaista. Keijo Hansbergin kohdalla tuolla tiellä oli mittaa miltei kolme vuotta, Kaarlo Kittamaalla puolestaan vajaat kaksi vuotta.

Nälkä vieraana

Kaarlo Kittamaa astui isänmaan palvelukseen maaliskuun 10. päivänä 1943. Paikkana oli Hanko ja joukko-osastona Rannikkotykistörykmentti 11.

– Alokasajasta on jäänyt mieleen päällimmäisenä se, että me jouduimme kärsimään nälkää. Olimme nuoria keskimäärin 18-vuotiaita poikia kasvavassa iässä ja harjoittelu ja sen myötä kulutus oli kovaa. Ruokaa oli vähän ja se oli vaatimatonta ja sitä taisi mennä väärillekin teille. Onneksi sain kerran viikossa kotoa paketin, jossa oli leipää, voita ja lihaa, hän muistelee.

Saariston poika saarilla

Sen jälkeen Kaarlo Kittamaa sai siirron Russarön linnakkeelle. –Siellä olimme kaukana meren keskellä, mutta ruokaa oli riittävästi, hän lisää.

Hänen tehtävänään oli siellä luutnantin lähettinä toimiminen ja myös tykimiehenä aloittaen kouluttaminen.

– Minun kävi heitä sääliksi. Minua käskettiin höykyttää heitä enemmän, mutta ei se minun luonnollani onnistunut.

Seuraavaksi oli edessä siirto Suomenlinnaan eli Kaarlo Kittamaa suoritti saariston poikana palveluksensa pääasiassa saarilla. Hän toimi siellä huoltojoukoissa, joiden tehtävänä olivat muun muassa keittiötyöt, proomujen purkaminen, halkojen hakkaaminen ja vartiointi.

Sota kosketi Suomenlinnaa

Sota kosketi kuitenkin myös Suomenlinnaa.

– Elokuussa Suomenlinnaan putosi suuri tuhannen kilon pommi. Silloin tuntui kuin koko maailma hajoaisi. Kuolema taisi olla lähellä, hän muistelee hiljaisena.

Erityisesti hänen mieleensä on jäänyt Helsingin suurpommitus.

– Seurasimme tapahtumia Suomenlinnasta ja hurrasimme, kun suomalainen kone ampui ryssän alas, hän kertoo.

Kaarlo Kittamaan tie vei vielä Isosaareen aliupseerikouluun ennen kuin oli edessä kotiuttaminen helmikuun 2. päivänä 1945.

– Kun tieto rauhasta tuli, ei sitä oikein uskonut. Olin kiitollinen, kun pääsin ehjänä kotiin. Tuntui ihmeelliseltä päästä Kittamaahan, hän sanoo mietteliäänä.

Rakkautta sodan keskellä

Sodalla oli kuitenkin myös siunaus Kaarlo Kittamaan elämässä: hän löysi Helsingistä itselleen vaimon. Kalle muistelee, miten Siviä oli häntä aina vastassa, kun hän pääsi Suomenlinnasta

Kaarlo ja Siviä Kittamaa avioituivat sodan keskellä. Tässä heidän hääkuvansa, joka on otettu uusikaupunkilaisessa Augusta Olssonin valokuvaamossa.

lautalla lomalle. Rakkaus roihusi niin, että heidät vihittiin jo sodan aikana.

– Sain todella hyvän emännän, hän sanoo kiitollisena. Perheeseen syntyi kaksi poikaa Pekka ja Heikki.

Siviä Kittamaa tuli monille uusi-
kaupunkilaisille tutuksi, kun hän myi kolmen vuosikymmenen aikana Kalarrannassa kalaa Kittamaan paatista. Nuo samat vuosikymmenet Kaarlo Kittamaa kalasti silakkaa ja paljon muuta.

Ja vielä sen jälkeenkin, kun rakas puoliso menehtyi sairauteen vain 57-vuotiaana. Vuonna 1978 Kaarlo Kittamaa lopetti kalastuksen ja kuusi vuotta myöhemmin oli vuorossa muutto kaupunkiin.

Saaristolaisuus elää saariston pojan sisimmässä kuitenkin edelleen vahvana.

Vihollisen tankit tuhottiin

Keijo Hansberg taisteli jatkosodassa Jalkaväkirykmentti 56:n mukana – si-
tähän on sanottu myös vakkasuoma-
laisten joukko-osastoksi. Hän toimi konepistooli- ja pikakiväärimiehenä ja oli mukana taisteluissa muun muassa Maaselällä, Hiisjärvellä ja Voljärvellä.

Erityisen paha paikka oli hänen mukaansa Loimola, jossa taisteluja käytiin perääntymisvaiheessa. Vihollisen hyökkäysvaunut tulivat vastaan ja miehiä kaatui valtavaan paljon.

– Itse olin 1. komppaniassa ja meidän vasemmalla puolellamme ollut 3. komppania lähti hyökkäämään ajaakseen vihollisen pois. Se joutui suoraan tykistötuleen eikä montakaan miestä jäänyt jäljelle.

– Meitä vastaan tuli vihollisen tankkeja ja tilanne oli uhkaava. Tankit saatiin tuhottua, kun miehet ryömivät niiden lähelle ja heittivät räjähdyspanokset tankkien alle. Kun viholliset huomasivat, että tankit tuhottiin ja pysäytettiin, asemissa olleet sotilaat nostivat kädet ylös ja antautuivat. Joukossa oli myös pari kolme naissotilasta, Keijo Hansberg kertoo.

Lähtö lähellä

– Itse en ymmärtänyt pelätä. Rohkeakin taisin olla, hän sanoo vaatimattomasti ja kertoo, että komppanian päällikkö otti hänet usein mukaan erilaisiin erikoistehtäviin.

Keijo Hansberg muistaa erityisesti yhden tapauksen, jossa lähtö oli todella lähellä. Se sattui Seesjärvellä Poventsan pohjoispuolella, jossa hän oli suurimman osan sota-ajasta.

– Olimme kaverini kanssa menossa yöllä vartioon. Oli kirkas kuutamoyö.

Keijo Hansberg pikakivääri kaverinaan (oikealla) Seesjärven maisemissa. Vasemmalla toinen Putsaaren poika Tauno Sammalisto ja keskellä tamperelainen Lähteenoja.

Yhtäkkiä minulle tuli tunne, että nyt ei saa mennä yhtään askelta eteenpäin. Kaverini kysyi ihmetellen, mikä minulle tuli, ja kerroin hänelle tuntemuksestasi. Hetken päästä vartiopaikkaan tuli täysosuma. Jos olisimme olleet siinä, henki olisi mennyt. Kuoleman aika ei ollut meidän kohdallamme. Jumalan kiitos, että säästyimme, hän kertoo.

Luoti lakin läpi

Myös toinen tapaus on jäänyt mieleen.

– Vihollisen tarkka-ampujat vaanivat vartiossa olevia miehiä. Kerran ollessani vartiossa, tarkka-ampujan luoti lävisti lakkini ja tunsin luodin tukassani. Lähtö oli lähellä silloinkin, hän kertoo.

Loimolasta Keijo Hansberg joutui Joensuun kautta sairaalaan Toijalaan. Siellä häntä hoidettiin kaksi viikkoa, ja sitten oli vuorossa komennus Raumalle. Siellä hän tapasi Elsi Jokelan, jonka kanssa käytiin elokuvissa ja kahvilla. Kirjeet kulkivat sodan aikana, ja niin pari muutti yhteen ja perusti perheen. Heille syntyi kolme tytärtä: Marja-Liisa, Eija-Riitta ja Ritva.

– En olisi uskonut, että enää Putsaareen pääsen. Oli helpottunut olo, kun pääsi kotiin ja jälleen kiinni töihin, Keijo Hansberg kertoo tunnelmistaan rauhan solmimisen jälkeen.

”Kyl Hansberg pysty”

Myöhemmin kala ”loppui” kuitenkin merestä, edes silakkaa ei tullut. Niin-

Antautuneita venäläissotilaita Loimolan taistelujen keskellä. Joukossa oli myös kaksi naissotilasta.

pä Hansbergin perhe hankki torpan Haapaniemestä. Siellä viljeltiin maata, pidettiin paria lehmää ja käytiin tietenkin edelleen myös kalastamassa. Keijo Hansberg on käynyt itse asiassa kalassa aivan viime vuosiin saakka Isonkarin vesillä saakka. Kuhia, siikoja ja ahvenia on riittänyt omien tarpeitten ohella myös myyntiin.

Keijo Hansberg meni kuitenkin pian myös rakennustöihin. Toinen saariston poika Yrjö Sjöblom otti hänet työhön ensin Laipiolle ja sitten Rakennusvasaraan.

– Johtajalla oli joitakin hommia, joihin kukaan muu ei kelvannut. Hän

sanoikin toisinaan, että ”jollei kukka muu pysty, kyl Hansberg pysty”.

Nyt Keijo Hansberg viettää Haapaniemen kodissaan rauhallisia eläkepäiviä. Aiemmin hän teki jonkin verran matkoja sekä itään että länteen.

– Metsäpirttiläisten porukassa kävimme katsomassa tuttuja maisemia rajan takana. Valamossakin kävin kaksi kertaa. Tein matkan myös Floridaan Yhdysvaltoihin, se oli melkoinen elämys, reipas sotaveteraani kertoo.

Matti Jussila

Olympiavoittaja Volmari Iso-Hollo putosi Erkki Lahtisen vauhdista, kun miehet ottivat ritolat Liusvaaran motista

Venttiprikaatin, 21. Prikaatin, riveissä jatkosodan perääntymisvaiheen taistelut Erkki Lahtinen kertoo hymyssä suin sattumuksen Ilomantsin mottitaistelujen ajalta.

- Katselin pusikon läpi miestä, joka irrotteli pst-tykistä osia, jottei ryssä voi käyttää hyväkseen meiltä jäävää asetta. Tykki oli jätettävä siksi, että olimme Liusvaarassa motissa. Motissa olimme viikon päivät, mutta sitten päätettiin murtautua ulos hinnalla millä hyvänsä. Läksin juoksemaan sen minkä kintuis-

tani irti sain ja samoin teki pst-tykin kimpussa häärintyt mies. Kun pääsimme suoaukealle, huomasin, että mies oli kaksinkertainen esteiden olympiavoittaja Volmari Iso-Hollo. Hän ei pysynyt vauhdissani, mutta pääsi kuitenkin läpi ryssien saartorenkasta. Olen siis voittanut olympiavoittajan todellisessa maastajuoksussa. Tosin hän oli minua viitisentoista vuotta vanhempi.

Erkki Lahtisen albumi

Erkki Lahtisen (takana vas.) joukkuetovereita 10/JR 56:ssa. Vas. Erkki Lahtisen jälkeä Jorma Lehtinen, Runo Aaltonen, Pekka Lehistö, Pentti Tuominen, Keijo Laakso, Pentti Ojanperä, Alekski Vallisaari ja ? Ryyriänen, Edessä vas. Väinö Salminen, Heikki Virta ja Eino Nurminen.

Vansjärvellä piti hevosellakin olla lumipuku, kertoi Erkki Lahtinen.

Järvenpään Nummen- kylästä Maaselän kannaksen Hiisjärvelle

Vuoden 1923 ikäluokkaa oleva Erkki Lahtinen astui varusmiespalvelukseen tammikuun puolivälissä 1942. Monen muun vakkasuomalaisen nuoren miehen tavoin Ekan sotilasura alkoi Järvenpään Nummenkylässä, missä toimi Jalkaväen Koulutuskeskus ykkösen. Kovana äksiisipaikkana tunnettu koulutuskeskus takoi sotilasoppeja alokkaiden päähän vanhan naisvankilan rakennuksissa ja ympäristössä.

– Kyllä höykytettiin ja lujaa menttiin, kun käskettiin. Asiallistakin oppia annettiin, mutta yleisesti ottaen on mieleen päällimmäiseksi jäänyt turhanpäiväinen koohottaminen ja muuten älytön meno. Eikä sapuskoissa ollut koko koulutusaikana hurraamista. Lihomisesta ei ollut pelkoa, naurahtaa Eka Lahtinen.

– Koulutusvaiheen jälkeen minut määrättiin Itä-Karjalaan, missä HTK:n kautta osoitteekseni tuli JR 56:n 10. komppania. Ilmoittauduin sotamiehenä komppaniaan, jonka rungon muodostivat Uudenkaupungin miehet. Rykmentti oli tuolloin rintamavastuussa Hiisjärvel-

lä, Maaselän kannaksella, jossa itäisin rintamalinja kulki.

– Hiisjärven aika oli suhteellisen rauhallista, vaikka partiointi olikin vilkasta molemmiin puolin etenkin niin kauan kuin järvi oli jäässä. Asemiemme kohdalla Hiisjärvellä oli leveyttä parisen kilometriä. Maasto oli täysin avointa, sillä ryssät olivat hakanneet metsät laajalta alalta. Niin sanottuja ryssän kantoja törrötti joka puolella. Kannot olivat jääneet pitkiksi siksi, että ryssät olivat kaataneet puut lumirajasta.

– Asemista oli matkaa Hiisjärven rantaan noin sata metriä. Minun kodikseni tuli pieni ja ahdas korsu, joka ei makuupaikan lisäksi juuri muuta tilaa miehelle tarjonnut.

Loppukeväällä Eka Lahtisen komppania heitettiin Hiisjärven viereisen Vansjärven rannalle.

– Vansjärvellä sai aina olla varuillaan. Lumiaikana hevosillakin piti olla lumipuku, eli valkoisista lakanoista tehty suojavaate päällään, jottei ryssä olisi huomannut esimerkiksi huoltoliikennettä.

– Vansjärven aikakin jäi lyhyeksi, sillä sieltä komppania siirrettiin Sal-

mijoelle, missä linjat olivat vähän liiankin lähellä toisiaan. Joen kapeimmalla kohdalla asemien väliä ei ollut kuin satakunta metriä. Kotikorsu sentään oli tilava ja jopa siisti, joten sikäli Salmijoella oli hyvät oltavat. Salmijoella oli JR 56:n ohella rintamavastuussa myös Kenttätukirykmentti 5:n toinen patteristo, eli Rauman patteristo, joten Vakka-Suomen Suojeluskuntapiiri oli hyvin edustettuna Maaselän kannaksella, toteaa Erkki Lahtinen.

Siirto uuteen prikaatiin

Joulukuussa 1943 tehtiin Maaselän kannaksella olevissa joukoissa uudelleenjärjestelyjä. Muutoksia tehtiin niin jalkaväessä kuin tykistössäkin.

– Oma pataljoonani siirrettiin 56:sta uuteen 21. Prikaatiin sen kolmanneksi pataljoonaksi. Prikaatin komentajaksi tuli eversti Torsten Ekman. Miehistö upseerit mukaan lukien siirrettiin kokonaisuudessaan prikaatiin, joka tultiin tuntemaan Venttiprikaatina. Kun 21. Prikaati perustettiin, oli pataljoonamme lepovuorossa Ahvenjärvellä rakentamassa puolustuslinjaa, jolla vihollinen oli tarkoitus pysäyttää, jos joudumme perääntymään pääpuolustuslinjalta, selvittää Eka Lahtinen.

– Jääkärijoukkueeseen anoin siksi, että siellä oli paremmat sapuskat kuin muilla porukoilla. Siinä joukossa saimm. sissimuonaa, suklaata, jopa oikeata kahvia ja tavallista enemmän juustoa. Se houkutteli anomaan ja onneksi pääsin joukkueeseen ja nauttimaan sen tarjoamista eduista. Meitä oli jääkärijoukkueessa kolme Uudenkaupungin poikaa, sillä lisäksi joukkueeseen tulivat Mauno Heikkilä ja Aarre Varjo. Varjo kaatui Ilomantsin Korentovaarassa heinäkuun lopulla.

– Komppanian päällikkönä oli kapteeni Voitto Laine. Hän oli harvinaisen

tasapuolinen ja kyvykäs upseeri. Kaikilla oli hänestä vain hyvää sanottavaa. Valitettavasti hän kaatui Ilomantsin Teppanassa. Hän oli tietä pitkin viemässä porukkaansa vastahyökkäykseen, kun harhakranaatti iski ihan lähelle ja hän kuoli sen sirpaleista saamiinsa vammoihin.

Ahvenjärveltä viivyttyäen Ilomantsiin saakka

Maaselän kannakselta lähdettiin vetäytymään 20. kesäkuuta 1944. Maaselässä oli tilanne rauhallinen, mutta etelämpänä tilanteet kehittyivät niin, että myös Itä-Karjalasta oli lähdettävä vetäytymään.

– Olimme silloin Ahvenjärvellä ja sieltä lähdettiin hipsimään kohti varsinaista Suomea. Nuolen tiellä kävimme ensimmäisen kovan taistelun. Ryssää tuli mustanaan päälle, mutta me pärjäsimme hyvin kovan paineen ja suunnattoman ylivoiman edessä. Arvioitten mukaan toiskielisiä kaatui tässä ensimmäisessä rytkäksässä noin 250, muistelee Erkki Lahtinen.

– Tilanne Nuolen tien tuntumassa oli sekava. Joukkoja purkaantui myös Karhumäen suunnasta ja kaikki olivat väsyneitä ja johtosuhteet epäselviä. Ilma oli kurja, sillä vettä tuli taivaan täydeltä. Jossain vaiheessa saimme yhden vangin, ja kapteeni Laine kyseli heti, että olinko minä ottanut sen. Maataistelukoneet pörräsivät jatkuvasti päällämme, eikä niitten tulen alla ollut millään muotoa mukava olla.

– Toisinaan koneet lensivät niin matalalla, että ihan hyvin näki lentäjien silmämunat, muistelee Eka Lahtinen.

21. Prikaati vetäytyi hallitusti ja suunnattui Porajärven jälkeen Kuolismaahan ja edelleen Ilomantsiin.

– Porajärvellä koin ensimmäisen kerran paljon puhuttujen ”Katjushojen” tulen. Ne rakettiaseet olivat todellisia hehtaarihyssyjä. Niitten tulituksesta tuli lähinnä mieleen hakuammunta. Niin epämääräistä niitten tuli oli. Mutta ääni oli kova, vakuuttaa Eka Lahtinen.

– Omalle huollolle on annettava suuri tunnustus sen vetäytymisvaiheen työstä. Huolto pelasi nimittäin hyvin. Lämmintä ruokaa saatiin lähes säännöllisesti ja vanikkaa oli aina riittävästi. A-tarvikehuolto oli aina ajan tasalla.

– Pahinta oli väsymys, sillä vetäytymisen ja koko Ilomantsin vaiheen aikana emme päässeet kertaakaan kunnon lepoon. Mutta pervitiini antoi voimia, ja varsinkin silloin kun nappasi pillereitä tupla-annoksen. Tappiot jääkärijoukkueessani olivat kovat, sillä kesän taisteluissa hupeni alkuperäisestä miehistöstä lähes puolet joko kaatuneina tai haavoittuneina.

Urheilua ja puhdetöitä

Asemasotavaiheessa oli miehillä melko paljon vapaa-aikaa, eli aikaa, jolloin ei esimerkiksi tarvinnut olla vartiassa.

– Tehtiin kaikenlaista. Jos suinkin oli mahdollista, niin urheiltiin. Lepovuoroilla pääsi uimaan, ja hiihto oli hyvin suosittu kilpalaji. Osa pojista ahkeroi puhdetöiden parissa ja teki jos mitä, peilejä, purnukoita, virsuja ja mitä ihmeellisimpiä luomuksia. Viinaa käytettiin vähän, sillä olimme kaikki vielä kovin nuoria. Korttia lätkittiin jatkuvasti, ja

siihen ne vapaahetket sitten menivätkin, toteaa Erkki Lahtinen.

– Salmijoelta pääsi vaivatta käymään Karhumäessä, missä näytettiin elokuvia ja missä oli Sariolan tivoli, mutta mitenkään hohdokkaana ei harmaa ja kolkko hirsihökkeliä kaupunki ole mieleeni jäänyt.

– Äänislinna jäi jo etäiseksi paikaksi. Sen kautta tultiin vain lomalle ja palattiin takaisin yksikköön. Syväriltä tuli lomajuna aina kymmenen minuuttia aikaisemmin Äänislinnaan kuin oma junamme saapui Karhumäestä. Syväriltä tulleet saivat siten aina parhaat paikat koti-Suomeen menevästä junasta. Se otti päähän, sillä täpötäydestä junasta oli mahdotonta löytää kunnon paikkaa, sillä joka nurkka oli täynnä miehiä. Kerran ostin rautatieasemalta nipun sanomalehtiä ja nukuin matkan niitten päällä. Ei se herkkua ollut, mutta taitui se matka niinkin ja Vakka-Suomeen päästiin, myhäilee Erkki Lahtinen.

Markku Vainio

Arvi Ahtiainen taisteli Kiestingissä, Maaselällä, Ihantalassa ja Lapissa

JR 12:ssa palvelleeseen Arvi Ahtiaisen muistelmiin ja muistiinpanoihin sekä Eino Pohjamon teoksiin Jänkääkärit ja Kun rauta palaa pohjautuen on Pentti Ahtiainen kirjoittanut isänsä sotataipaleesta. Metsäpirtissä syntynyt sotamies Arvi Ahtiainen (26.4.1915 - 8.5.1997) taisteli III/JR12:ssa.

JR 12 valmistautuu Kiestingin valtaukseseen

Talvisodan jälkeen elettiin epävarmaa rauhantilaa Suomessa. Myöhemmin puhuttiin välirauhasta, jota kesti maaliskuusta 1940 kesäkuuhun 1941. Tänä aikana varustauduttiin pikkuhiljaa uuteen sotaan ilmeisesti vähän joka puolella Eurooppaa, eikä vähiten Suomessa.

Välirauhan ajan ja pari kuukautta jatkosodan alusta vuonna 1941 olin Kemijärven ja Sallan ratatyömaalla laturina VR:llä. Rautateillä olin samalla myös Puolustusvoimien palveluksessa. Sain 25.9.1941 siirron Sallan rintamalla taistelevaan Jääkärirykmentti 12:een, sen kolmanteen pataljoonaan ja seitsemänteen komppaniaan (ns ”Sallan komppania”; 7./III/JR 12). Lähdin muiden täydennysmiesten kanssa Sallan kautta Tuntsaajoen rannalla olevaan Alakurtin kylään, jonka JR 12 oli vallannut.

JR 12 kuului III Armeijakuntaan, jonka komentaja oli kenr. Hjalmar Sii-

lasvuori, 6.divisioonan komentaja kenr. Palojärvi ja rykmentinkomentaja kenraaliluutnantti Albert Alexander Puroma (”Pohjolan Rommel”). Rykmentin ensimmäistä pataljoonaa (I/JR12) komensi kapteeni Antti (Antero) Suurkari, toista pataljoonaa majuri Ali Koskimaa ja kolmatta pataljoonaa majuri Aito Keravuori. Pataljoonankomentajista kapteeni Suurkari oli minulle ennestään tuttu. Hän oli toiminut kotipitäjässäni Metsäpirtissä tulliviskaalina ennen sotia ja talvisodan alkaessa hän oli 9. RajaK:n päällikkö ja myöhemmin Metsäpirtin Osaston komentaja.

Suunnitteilla oli Kiestingin alueen valtaus, johon myös JR 12 osallistuisi. Joukkojemme tehtäväksi siellä tulivat läpimurtotaistelut 1.11.-9.11.1941 yhdessä hyvin varustettujen saksalaisten joukkojen kanssa. Meidän tuli myös katkaista itään johtava Louhen maantie. Tätä tarkoitusta varten siirrettiin 2 meikäläistä rykmenttiä ja lisäksi saksalaisia. Louhessa oli myös Neuvostoliitolle elintärkeän Muurmannin radan väliase-ma. Tuon radan katkaisu olisi ollut myös mahdollinen. Ylin sodanjohtomme ei sitä kuitenkaan halunnut tehdä ja piti asian saksalaisiltakin salassa. Pelättiin myös USA:n ja Englannin mahdollisia toimenpiteitä, jos Suomi olisi tuon radan katkaissut.

Marraskuun hyökkäys

Majoituimme 31.10. yöksi teltoihin Louheen vievän tien varteen eli seuraavan aamun hyökkäyksen lähtölinjalle ja

otimme siten myös etulinjan vartioinnin huostaamme. Tehtävämme oli edetä kärkekomppaniana seuraavana aamuna klo 7.00. Louhen maantien kilometripylvältä 23 lähtevässä hyökkäyksessä. Tämä tulisi olemaan ensimmäinen taisteluni jatkosodassa.

Illalla jaettiin ehtoollista halukkaille. Sotilaspastori selvitti tulevan päivän suunnitelmia meille. Oikealta puoleltamme tulisi komppaniani kanssa samanaikaisesti lähtemään saksalainen pataljoona ja vasemmalla ensin 8. komppanian ryhmä hyökkäisi avojonossa venäläisten etulinjaa kohti. Sotamies Jaakkola 8. komppaniasta kertoi komppaniansa hyökkäävän juosten, konepistoolimiehet keulillaan tulittaen ja välillä vaihtaisimme kärkekomppaniaa.

Tämä suunnitelma sai kannatusta meilläkin. Kapeana muodostelmana eteneminen oli turvallisinta, koska oli ylitettävä venäläisten miinakenttä. Suunnitelmat tuli käytyä teltoissa läpi miehistön kesken ja puheen sorina vaimeni hiljalleen ja saimme nukkua muutaman tunnin, kunnes taistelu alkaisi seuraavana aamuna. Oli 20 asteen pakkas. Niissä asemissa sitten yritettiin se yö nukkua.

Itään eteneminen alkoi Kiestingissä aamulla 1. marraskuuta. Puoli kuudelta oli jo teltat purettuina oltava valmiina toimintaan. Hyökkäystä edelsi tykistökeskitys, ja jo klo 5.50 kuuluivat suomalais-saksalaisen tykistön ensimmäiset laukaukset. Tykistötuli hakkasi sitten puolen kilometrin levyistä aukkoa vihollisen etulinjan koko syvyydeltä.

Viidentoista minuutin kuluttua alkoi lentää kymmenen heittimen ammuksia, joita ensiportaan rykmentin 81-millisten miehet pudottivat 20 kranaatin minuuttivauhdilla puolen tunnin ajan.

Ilmassa suhisi ja maassa rätisi niin rajusti, että naapurin puheesta ei mitään

selvää saanut. Meitä oli lähes kaksi ja puoli tuhatta jänkääkärä odottamassa hyökkäysvalmiudessa. Odottaminen jännitti. Tykistön toiminta loi toiveikasta mielialaa, ja suuressa joukossa en juuri ehtinyt tulevia vaaroja ajatella.

Jatkuvaa jylinää ja rätinää kesti neljäkymmentä minuuttia, kunnes tykistötuli pienen tauon jälkeen siirtyi syvemmälle itään. Tämän jälkeen oma komppaniani lähti liikkeelle hyökkäyksen kärjessä rykmentin ensimmäisessä linjassa.

Lumipukuista joukkoa näytti olevan loputtomasti. Hyökkäyksen alettua juoksimme jäätyneellä jängällä parhaamme mukaan välillä vaihtaen ja konepistooleilla tulittaen noin 2 km halki tykistön ammusten kyntämän maan ja ohi kaatuneiden vihollisten.

Jonkin matkan päässä joitakin venäläisiä näkyi lähtevän asemistaan karkuun. Oikealla oli saksalaisia, joiden piti edetä samaan tahtiin kanssamme. He jäivät kuitenkin jotain tietä varmistamaan ja ehtivät vähän myöhästyneinä tasallemme.

Vasemmalla puolellamme oli turkulainen rykmentti, joka oli tullut Jäämeren suunnalta. Meidän tehtävänämmä oli varmistaa hyökkäyksen eteneminen itään päin. Talvipakkasessa juokseminen alkoi minua jo uuvuttaa, mutta levähtämiseen ei ollut mahdollisuutta.

Vihollisen vastarintaa ei kranaattimyrskyn jäljiltä alkuun ollut. Edelleen juosten ylitimme edessä olevan Veturipuron ja jatkoimme pysähtymättä. Kuin ihmeen kaupalla selvisimme ehjin nahoin lähes tappioitta tähän asti. Vastarinnan vähäisyys voi johtua siitäkin, että isku oli kohdistunut kahden vihollisrykmentin saumaan, heikosti varmistettuun jänkäalueeseen.

Tykistöemme viimeiset kranaatit lensivät ylitsemme ja repivät maata lähes-tymismaastossa.

Sitten taistelukentälle levisi hetkeksi pelottava hiljaisuus. Odoteltiin, mitä vihollinen tekee seuraavaksi.

Heti hyökkäyskärkemme jäljessä pioneirit ryhtyivät purkamaan etulin-jan edessä ollutta omaa miinakenttää laajentaakseen kapeata ja varsin epä-varmaa etenemisuraa.

Tehtävä osoittautui hankalaksi. Ty-kistöiskusta toipuneet viholliset al-koivat palailla jättämiinsä aseisiin, tai sinne kaatuneet korvattiin reservin miehillä. Nämä ryhtyivät tulittaen sulkemaan ensilinjaan avaamaamme aukkoa juuri etenemistään aloittelevan toisen portaamme nenän edessä.

Meidän jäljessämme majuri Ali Kos-kimaan (II/JR 12) miehet yrittivät pitää aukkoa auki. Kapteeni Antti Suurka-rin (I/JR 12) ja oman (Keravuoren) pataljoonamme mennessä vihollisen rintamasta läpi yhdellä kertaa, ei oike-alta SS-rykmentin lohkolta kuulunut etenemisen merkkiäkään, ja sivusta jäi yhä enemmän auki.

Samaan aikaan, kun vihollinen pyrki sulkemaan aukkoa vasemmalla, koetti se käydä sivustamme kimppuun. Takaa löytyi omia reservejä, joten saatoimme edetä tavoitteeseen. SS-miehiä oli kuu-lemma kenraali Palojärvi hoputellut jat-kuvasti liikkeelle. Saksalaiset kärsivät kylmästä ja ajoneuvot upposivat pehme-ään jänkään. Me olimme jalkamiehinä jo tottuneet kulkemaan näillä saloilla, ja huoltokin kulki mutkattomammin hevosvetoisia purilaita ja sontakärriä käyttäen.

Vihollisen selustassa

Kun olimme edenneet kolme kilo-metriä, kohtasimme vihollisen korsu-kylän. Varsinaisesta hyökkäyssuun-

nasta olimme joutuneet poikkeamaan huomattavan paljon SS-rykmentin laiminlyödyille lohkolle. Kylän liepeillä venäläiset olivat kranaatinheitimin vas-tassamme. Kolmena rivistönä menimme kohti eteen työnnettyjä vihollisasemia. Epävarmuus mielessä kasvoi, mitä pi-demmälle menimme ja vihollisen tuli-tuksesta lähistöllä olevat tutut miehet alkoivat saada osumia.

Saimme kuitenkin tulituksellamme aikaan vihollisen etulinjaan aukon, josta myös 5. komppania seurasi meitä ja kääntyi vasemmalle, lyöden ”vanjan” varmistuksen, mikä helpotti turkulaisten etenemistä. Tässä taistelussa kompani-anpäällikkömme, ltn Ahponen kaatui, samoin joukkueenjohtajana toiminut vänrikki.

Saavutimme venäläisten ensimmäi-sen heitinaseman, joka oli harjulla. Kyseessä oli sitkeästi puoliaan pitävä heitinkorsu, josta vihollinen ei suostu-nut tulemaan ulos, ja sen valtaaminen viivästyi.

Rykmentistä oli kaatuneen joukku-eenjohtajamme tilalle tullut kokelas Kasurinen, joka lähti suorittamaan korsun räjäytystä. Venäläiset olivat paenneet sen sisälle ja pönkittivät ovea. Joku paremmin venäjänkielentaitoinen maanitteli heitä sieltä ulos. Lopulta heitettiin kasapanos sisälle ja ovi aukesi (ks. kuva seuraavalla sivulla). Venäläi-set antautuivat.

Vangit käskettiin ampua

Tuossa korsunräjäytystilanteessa seisoin korsun edustalla joukkueenjoh-tajan, kokelas Kasurisen takana. Hän kääntyi puoleeni ja antoi tehtäväkseni viiden vangin kuljetuksen rykmenttiin.

En tiennyt esikunnan sijaintia ja sain siitä Kasuriselta selvityksen. Vangeista yksi oli loukkaantunut ja kaksi muuta tukivat häntä. Ymmärsin haavoittuneen

Korsun räjäytyksestä selvinneet nokiset vangit. Kokelas Kasurinen on turkkiin ja kesälakkiin pukeutuneena, minä hänen takanaan.

venäjänkielisestä puheesta hänen olleen kotoisin Kievistä, Ukrainasta. Hänellä oli vaimo ja neljä lasta. Pelkäsi tulevan-
sa ammutuksi. Saavutin vankieni kanssa takalinjan 400 metrin päässä. Ilmoittau-
duin tuntemattomalle kapteenille, joka
puhui puhelimeen. Tämä sanoi minulle,
kuuloke yhä korvalla vankeihini edes
vilkaisematta: ”Mene 300 m tuohon
suuntaan ja ammu ne!”

Sanoin: ”Tehtäväni oli vain kuljettaa
vangit tänne, ei ampua heitä.”

Kapteeni ei vastannut tähän mitään,
vaan jätti asian silleen. Vangit säilyttivät
tuolloin henkensä. En tiedä, mitä heille
myöhemmin sitten tapahtui. Vaikken
sitä ulospäin osoittanutkaan, olin var-
sin närkästynyt tuosta yksioikoisesta
määräyksestä, joka tuli tuolta minulle
tuntemattomalta upseerilta. Tukeuduin

tiukasti konepistooliini ja lähdin kohti
omaa joukkuettani, sadatellen: ”Taka-
linjan kapteeni!” Onneksi en jäänytkaan
viivyttelymään, sillä minua tarvittiin
enemmän muualla, minkä sain pian
todeta.

Vihollinen yllättää

Hyökkäyksemme jatkui kohti poh-
joista, jossa maasto muuttui suoksi. Se
oli jäässä ja kantoi jo hevosmiehenkin.
Etenimme lähelle Kantalahteen joh-
tavaa tietä ilman taisteluita yhdessä
turkulaisten ja 5. komppanian kanssa,
ja aiottu maantien katkaisukohta oli siis
saatu vapaaksi vihollisista.

Pidimme sitten hetken lepotauon ja
sytytimme nuotion korvikkeen keit-
toa varten. Ei kulunut aikaakaan, kun
luoksemme tuli rykmentinkomentaja
Puroma sanoen: ”Tiedättekö te, mitä
te teette? Tie on vain parinkymmenen
metrin päässä, ei nuotiota tähän”.

Lähes samanaikaisesti saapui jonkin
matkan päähän kolmimiehinen venä-
läinen vikapartio, joka oli ilmeisesti
lähetetty tutkimaan meikäläisten kat-
kaisemia viestiyhteyksiä. Näitä seurasi
heti noin sadan miehen partio, joka am-
pui parivartiomme. Korvikkeemme jäi
keittämättä ja piti etsiä kiireesti asemia.

Oma sijaintini oli aika tavalla edessä
ja ympärillä ei juuri omia ollut. Katsoin
oikealle sivustalleni ja näin, että itse
rykmentinkomentaja oli siinä ketjussa
pistooli kädessään.

Läheisyydestä löytyi myös sitkeä La-
pin mies, sallalainen korpraali Ruben
Klemetti, joka huusi minulle: ”Tule
täyttämään lippaita”. Ryömin ilman
sen kummempia Klemetin luokse. Hän
käytteli Lahti-Saloranta –pikakivääriä
koko ajan ja täydet lippaat näyttivät
uhkaavasti vähenevän. Apulaista ei enää
näkynyt missään, ja aloin siis täyttää
niitä lippaita. Klemetti oli pieni, tanak-

ka mies ja tarkka ampumaan. Luotin siihen, että hän hoitaa osansa. Pikakivääri oli raskas. Lopulta hän innostui hämmästykseni ampumaan pystystä, polvillaan. Konepistoolia pidin lähelläni. Jos Klemetti kaatuisi, jatkaisin tulittamista. Ajattelin, että kuinka kauan hän pysyy pystyssä. Lopuksi Klemetti nousi vielä seisaalleen!

Kun tilanne oli mennyt ohi, kysyin Klemetilä, miksi tämä oli noussut seisaalleen. Hän kertoi, ettei nähnyt makuulta tarpeeksi. Seisaaltaan hän oli havainnut, että joka pensaassa oli ”vanja”. Niiltä sijoiltaan hän siis pudotteli pikakiväärillään vihollisiin.

Minulle Klemetti totesi, että: ”Olisit vetänyt minut alas!”

Partio saatiin tuhottua. Ei jäänyt muutakaan vaihtoehtoa, jos halusimme hengissä selvitä. Klemetin edustalla makasi 26 kaatunutta ja päähän osuman saanutta vihollista. Lähimmät olivat 10 metrin päässä asemastamme. Venäläisiä kaatui siis kaikkiaan nuo 100 miestä eli koko partio. Meillä oli aika vähän tappioita.

Minusta tuntui siltä, että erityisesti sallalaiset ja kemijärveläiset olivat innolla sodassa mukana. Meillä oli ylivoimainen aseistuskin eli neljä konepistoolia ja kaksi pikakivääriä ryhmässä. Myös venäläisillä olivat hyvät aseet. Heidän jäljiltään löytyi puoliautomaattikivääreitä, jotka olivat tosin vielä varas-torasvassa ja näin ollen ne eivät kovassa pakkasessa toimineet. Puhdistimme ne ja otimme käyttöön. Myös kyläsepan tekemiä aseita viholliselta löytyi.

Venäläisiä motitettiin

Kun olimme selvinneet ”korvikekahakasta”, jatkoimme etenemistä. Kantalahden tie katkaistiin ja jatkoimme tien yli edelleen pohjoiseen. Katkaisukohta oli jossakin 22. ja 23. kilometripylväi-

den välimaastossa. Vasemmalle jäi ainakin yksi venäläinen ratsuväkirykmentti mottiin. Näiden jokaisella komppani-anpäälliköllä näytti olleen valkoinen hevonen.

Motitimme koko ajan venäläisiä, jotka jäivät vasemmalle, Kiestingin puolelle luoteeseen ja länteen. Oikealla kuuluivat venäläiset huutavan ”uraa” koko yön. Seuraavaan aamuun mennessä vanja oli saanut täydennykseksi vielä aliupseerikoulun oppilaatkin Arkangelista.

Vastaiskujen myötä vihollinen sai idänpuoleisen tykistönsä toimintaan, eikä kranaattien räjähtelystä tahtonut tulla loppua. Telttoihimme osui.

Kolmantena päivänä saapuivat saksalaiset, ja myös Suurkarin pataljoona pääsi tasallemme. Kaikkiaan 9 vuorokautta olimme komppaniassani valveil-la pitäen lopun aikaa vartiota muiden yksiköiden purkaessa venäläisten mottia toisaalla. Joku nukkui jo vartiovuoroonsa. Satoi räntää ja olimme märkiä kuin uitetut koirat.

Turkulaiset jatkoivat myös edelleen motitusta. Me varmistimme itään päin. Konekiväärimme sivusta heitettiin aina välillä lapiolla hylsyjä kauemmas. Siellä ammuttiin yötä päivää. Kukaan ei voinut nukkua, koska koko ajan oli oltava linjassa, yhdeksän vuorokautta! ”Uraa” –huudot eivät auttaneet. Linjamme piti.

Sitten saimme vaihdon ja meidät vedettiin reserviin Kiestinkiin pitkin Kantalahden tietä. Tuolla tiellä ei näkynyt motitettuja venäläisiä. Tilallemme tuli uusi komppania, joka onnistui myös pitämään linjansa.

Leiriydyimme tien varteen muutaman kilometrin päähän linjasta. Oli kylmä, mutta nuotiota ei voinut sytyttää. Teltat pystytettiin ja kamiinaan pantiin tuli. Myös ruokahuolto toimi. Linjasta kuului edelleen jatkuvaa ammuntaa. Vartio-

miestä ei teltallamme ollut ja luotimme siihen, että vihollinen pysyy aisoissa.

Olimme juuri päässeet uneen, kun lähistöltä alkoi taas kuulua läpi murtautuneiden venäläisten ”uraa” –huutoa. He etenivät kohti telttojamme. Konekiväärimme oli puhdistuksen alla. Konekivääriryhmän Ivakko oli saanut sen tehtäväkseen.

Hän kokosi salamannopeasti aseentointakuntoon. Telttamme oli vihollisen ja Ivakon välissä. Muutta mutkitta hän päätti ampuu teltan läpi. Miehet olivat siinä makuulla ja kukaan meistä ei loukkaantunut. Heräsimme, joku rikkoi puukolla telttakankaan alhaalta ja kiirehdimme ulos. Ivakon oli kuultu huutavan tulistuneena venäläisille:

”Veljet, tulkaa kätteni iloksi !”

Hän jatkoi ammuntaa ja torjuimme hyökkäyksen. Loppuyö oli rauhallinen. Uusi teltta vain piti saada! Miksi venäläiset alkoivat huutaa hyökätessään teltallemme? He olisivat saaneet meidät, koko teltallisen vangiksi, jos olisivat tulleet hiljaa.

Vanja oli hyökännyt kohdasta, jossa linja päättyi eli viimeisestä konekivääristä pohjoiseen. Meitä ei ollut riittänyt siitä eteenpäin pidempään linjaan.

Nämä olivat tähän mennessä pahimpia rintamatapahtumia kohdallani. En kuitenkaan haavoittunut.

Edellä mainitusta venäläisestä motista oli päässyt yöllä pakenemaan joku Nikolai, joka tuli teltallemme. Joku miehistämme pidatti hänet. Nikolai selitti olevansa ilman asetta ja haluavansa antautua vangiksi. Teimme omavaltaisesti ja pidimme häntä luvatta teltassa korvikkeenkeittäjänä.

Sitten tuli asetarkastus, jolloin teltatkin tutkittiin. Nikolai löydettiin teltastamme suomalaisessa asepuvussa. Komppanianpäällikkö haki puolijoukkueenjohtajan ja yhdessä he miettivät,

mitä tehtäisiin. Luutnantti todettiin syylliseksi ja hän sai jonkun rangaisituksen. Nikolai passitettiin vankileirille. Vankeja oli meillä töissäkin. He keittivät kaatuneiden hevosten lihaa ja söivät sitä.

Taisteluja oli käyty lauantaista lauantaihin ja lopulta oli saatu murrettua motti, josta 600 nälkiintynyttä ja likaista venäläistä puolustajaa antautui. Vähintään saman verran löytyi heidän kaatuneitaan. Jokaisena päivänä vihollisvoimat idästä olivat rynnäköineet apuun, vielä antautumispäivänäkin. Ainoakaan auttaja ei päässyt lähellekään pelastettavia. Sitten koko Puroman linjan edestä vihollinen vaikutti kadonneen jonnekin.

Näinä kahdeksana vuorokautena Kiestingissä kaatui 117 suomalaista ja 513 haavoittui. Aiheuttamamme motti oli saanut aikaan tuolla alueella melkoisen aukon venäläisten linjoihin.

Lakijärvelle

Marraskuun 21. päivänä 1941 JR 12 määrättiin vahvistusjoukoksi. Tuoppajärven koillinen lahti on Lohilahti ja siitä pohjoiseen ovat järjestyksessä Pieni Lakijärvi ja Iso Lakijärvi sekä järvien välissä oleva Lohivaara. Meidät siirrettiin autokuljetuksella Lakijärville eli 10 – 15 km etelään. Jouduimme uudella alueellamme aikamoiseen taisteluun, eli Lohivaaran valtaustaisteluun 23.–25.11.1941.

Marraskuun 23. päivän aamuna aloittivat majuri Keravuoren III/JR12 komppaniat etenemisen. Länteen lähtivät oma komppanian 7. sekä 8. komppania. Pohjoiseen lähti 9. komppania ja käänsi rintamansa itään kohti Lohivaaran kylää. Saimme tueksi vielä viisi saksalaista panssaria ja 2. komppanian. Vihollinen yritti torjua panssareita pst-tykeillä, onnistumatta.

Sitten saksalaisten vaunut vain ajoivat noiden tykkien yli, jonka jälkeen vihollinen saatiin tuhottua. Kimppuumme hyökättiin vielä selustasta ja sen torjui 1. komppania. Vihollinen oli tuhottu marraskuun 25. päivän iltapuolella. Sen jälkeen venäläisiä kaatuneita näytti olevan kaikkialla.

Suurkarin (I/JR12) ja Keravuoren pataljoonia tarvittiin vielä pataljoonan suuruisen vihollisjoukon pysäyttämiseen maantiellä. Kaksi saksalaista SS-pataljoonaa yritti vallata Nauvaaraa, mikä onnistui vasta suomalaisten tuella. Saksalaiset kertoivat epäonnistumisen johtuneen SS-miesten sairastumisista parin ulkona vietetyn yön jälkeen.

Eteneminen Muurmannin radalle kiellettiin

Sitten hyökkäystoimet Louheen lopetettiin. Syynä oli se, että Suomen hallitus oli saanut lokakuun lopulla USA:lta jyrkkäsanaisen nootin etenemisen lopettamiseksi Muurmannin radalle. Ylipäällikkö kielsi etenemisen 6. marraskuuta. Jouduin sen jälkeen vielä yhteen eli Lakijärvien suunnan puolustusvaiheen taisteluun 1.12.1941.

Lakijärvien alueen taisteluissa kaatui n. 300 rykmenttimme miestä ja useimmat heistä haudattiin kranaatinkuoppiin. Siellä kaatui myös korpraali Paldánius, tuttu mies Kemijärveltä. Vähitellen tuo suunta rauhoittui, ja me aloimme parannella varmistusasemiamme siellä viipyen kuukausia alueella.

Myös III-pataljoonamme komentaja vaihtui, ja majuri Aito Keravuoren jälkeen tehtävään tuli majuri Eino Tukkimäki. Aloimme sitten totutella korsuelämään. Koko rykmentti, JR 12 levittäytyi talvileiriin Tuoppajärven rannasta pohjoiseen. Taistelut rauhoittuivat vähäksi aikaa.

Pentti Ahtiaisen kokoelma

Kiestinki, Tuoppajärven Lohilahti keväällä 1942. Arvi Ahtiainen istumassa edessä oikealla.

JR12 Maaselän puolustustaisteluissa

Kesäkuussa 1943 rykmenttini JR 12 sai määräyksen siirtyä rintamavastuuseen Vienen eli ns Stalinin kanavalle. Tehtävämme oli vapauttaa kanavalta JR 56:n ja JR 35:n miehiä, jotka siirtyivät toisaalle, osittain länнемmäksi Hiisjärven ja Krivin seuduille.

JR12:n eri pataljoonat marssivat kohti tuota uutta päämäärää eri reittejä käyttäen. Marssikynnys oli ns. Jääkärisilta, jolta tie kääntyi Karhumäkeen eli pohjoista kohti.

Rykmentissä oli tehty järjestelyjä ja kuuluin nyt I/JR12:een, joka lähti Sunkunniemeltä kesäkuun 16:ntena. Oli helluntain seutu ja ilma oli hiostavan kuuma, lämpöä oli yli 20 astetta. Kolmessa päivässä oli sitten marssittu toistasataa kilometriä Karhumäkeen, jossa oli ruokailu. Sinne päästyämme totesimme jalkojen olevan rakoilla.

Karhumäen kaupungista oli vielä 18 kilometriä matkaa Vienen eli Stalinin kanavalle, joka ylittää Maaselän Kannaksen. Kanavan keskivaiheilla on

korkeimmalla kohdalla Voljärvi eli Vuolijärvi, josta kanava jatkui sulutettuna kahteen suuntaan. Pohjoisessa kanava päättyi lopulta Vienanmereen ja etelässä Äänisen rannalla olevaan Poventsaan.

Perillä kanavan seudulla 19.6. tuki-kohtiin siirtymisen tuli tapahtua viholliselta salaa, ryhmittäin tunnin välein ja kolmelle lohkolle ryhmittyen. Rintamavastuussa olivat Poventsan lohkolla nyt Airimon komentaman pataljoonan II/JR12 miehet.

Heidän jatkonaan pohjoispuolella Kanavan lohkolla oli nyt majuri Torsten von Essenin pataljoona II/JR12. Rykmentin kolmannelle lohkolle saapui viimeksi oma pataljoonani eli majuri Antti Suurkarin pataljoona I/JR12, jonka komppanioista osa oli siellä melko pitkään reservissä.

Maaselän vaikeaan paikkaan Pirunsaareen

Olin nyt I-pataljoonan 1. komppaniassa, jonka päällikkönä oli luutnantti Antti Puhakka. Elo-syyskuussa 1943 meidän tuli siirtyä rintamavastuuseen Essenin pataljoonan tilalle. Näin jouduin taisteluihin vanhassa kanava-uomassa olevaan Pirunsaareen. Kaikki Suurkarin komppaniat olivat lopulta

Pentti Ahtiaisen kokoelmaa

Pirunsaaren puolustajia, kuutosen miehiä korsunsa edustalla.

sitten aamuyöllä 24. elokuuta 1943 etulinjassa.

Aluksi vastualueeksemme tulivat Kukkulan ja Suoran lohkot, jotka olivat kanavan varressa aivan Pirunsaaren eteläpäässä. Myöhemmin olimme Pirunsaaren pohjoistukikohdassa. Rakensimme sinne yhden korsun lisää. Komppaniallamme oli myös sotakoira.

Vihollinen oli lähellä, sillä sodan molemmat osapuolet olivat miehittäneet tuota saarta, joka oli näin jaettu pitkittäis-suuntaan pohjoisesta etelään. Etelä- ja itäpuolella olivat venäläiset

Sodankäynti noilla Maaselän lohkoilla oli erilaista kuin aiemmin. Olimme tottuneet hyökkäämään. Nyt jouduimme vastaamaan asemamme pitäen paikoilleen jääneestä rintamalohkosta. Rintamalinjassa tapahtui koko ajan aaltoilua. Hyökkäykset ja vastahyökkäykset seurasivat toisiaan. Oltiin Maaselän rintaman itäisimmillä alueilla. Tuon linjan taakse venäläiset olivat keskittäneet joukkoja olettaen, että suomalaiset ovat tuomassa sinne suuria panssarivoimia. Pirunsaarta pidettiin Maaselän rintaman vaikeimpana paikkana. Näillä seuduilla olin parin kuukauden ajan eli lokakuun loppupuolelle saakka, jonka jälkeen minut määrättiin Armeijakunnan kalastajaksi.

Rotanhännistä lomaa

Pirunsaareessa oli kaksi tukikohtaa, joista miehitimme saaren pohjoispäässä olleen ja siitä tuli myös minun sijoituspaikkani joksikin aikaa. Missään ei ollut niin paljoa rottia, kuin Pirunsaareessa. Niitä yritettiin hävittää. Luvattiin loma jokaisesta kymmenestä rotanhännästä, jotka esimiehelle vietiin. Jotkut pojista löivät kirveellä elävältä, karkuun juoksevalta rotalta hännän poikki loman toivossa!

Toisessa tukikohdassa keskilohkolla oli keskuskorsu. Aivan tuon puolitois-takilometrisen saaren eteläpäässä ja itäpuolella yrittivät venäläiset pitää miehitystä. Heillä oli siellä kaksi panssarivaunua ja liekinheitin. He yrittivät välillä ottaa koko saarta haltuunsa kranaattikeskityksin, tykistötulellakin ja liekinheittimiä apuna käyttäen ilman pysyvää tulosta.

Noissa yrityksissä kaatui kaksi omista miehistämme. JR 56:n miehet kertoivat, että venäläiset olivat aiemmin murtautuneet keskilohkosta montakin kertaa läpi. Saarelta johti omalle puolellemme länsirannalle kaksi siltaa. Venäläisillä oli tähytyspaikkansa omalla puolellaan korkealla harjulla, josta he esteettä näkivät siltojen kautta tapahtuvan liikenteen.

Pirunsaaren pohjoispään tukikoh-taamme hyökkäsivät venäläiset eräänä yönä melko pian kahden ryhmän ja konekiväärien voimin. Olimme varuillamme ja meillä oli ilmeisesti parempi aseistuskin kuin vihollisella eli pika-kivääri ja neljä konepistoolia ryhmää kohti. Käytössämme oli myös sotakoira, joka oli kyseisenä yönä harvinaisen levoton. Koiraa seuratessaan miehet sanoivat, että sinä yönä ryssä hyökkäisi.

Vihollisen luutnantti vangiksi

Vastarannalla idässä oli kolme venäläisten korsua, josta ryhmät olivat aamuyöllä juosseet siltaa pitkin yli. Omalla puolellamme oli myös yksi korsu, josta hyökkäys havaittiin. Seuranneessa taistelussa hyökkääjät kaatuivat lähes kaikki. Jotkut onnistuivat pakenemaan ja yksi vienankarjalainen luutnantti saatiin vangiksi. Hän pelkäsi joutuvansa ammutuksi korsuun vietäessä. Oma luutnanttimme avasi kuitenkin viinapullon, ja venäläinen juotettiin humalaan, jonka jälkeen hän rauhoittui.

Mitään ratkaisevaa ei Vienan kanavalla tuona asemasodan aikana muutoin tapahtunut. Olin osallistunut sinä aikana kerran ammuntakilpailuihin ja sijoituin niissä niin hyvin, että voitin kompassin. Tämän jälkeen minut koulutettiin tarkka-ampujaksi ja sain konepistoolin lisäksi vastuulleni myös kiikarikiväärin käytön.

Asemasota jatkui osaltamme, kunnes kesäkuun 17. päivänä vuonna 1944 meidät määrättiin taas liikekannalle. Karjalan Kannaksella oli tulossa Neuvostoliiton suurhyökkäys, ja JR 12:n oli siirryttävä lopulta sinne. Viipurin maalaiskunnan Ihantala tuli olemaan seuraava osoitteemme.

JR 12 siirtyy torjumaan suurhyökkäystä Ihantalaan

Suomen eri rintamilla alkoi epävarmuus kasvaa kevätkesällä 1944. Asemasotavaihe oli nyt ohi. Tykistöä alettiin 1944 toukokuun lopulla siirtää Vienan kanavalta rykmenttimme JR12:n alueelta pois. Vartiointia tehostettiin 11. kesäkuuta annetulla käskyllä.

Kannaksella oli venäläisten suurhyökkäys jo tuolloin alkanut.

Karjalan Kannaksella Valkeasaarella 10. kesäkuuta 1944 JR 1:n miehet, veljeni Eino Ahtiainen heidän mukanaan, heräsivät aamulla viideltä vihollisaseitten rumputuleen. Myöhemmin kerrottiin tämän tulivalmistelun olleen voimakkein, mitä toisen maailmansodan aikana ketään vastaan siihen mennessä oli suunnattu.

Noin neljän kilometrin levyisessä murtokohdassa oli tiettävästi kilometrin

matkalle sijoitettu 224 tykkiä ja heitin-tä. Lisäksi sadat lentokoneet pommittivat suomalaisia.

Kesäkuun 17. päivänä 1944 eversti Hanste antoi meille käskyn marssille valmistautumisesta ja asemiemme luovuttamisesta toisille yksiköille. Vuorokauden kuluttua lähdimme Kannakselle kohti Viipurin maalaiskunnan Ihantalan kylää.

Kesäkuun 20. majoituimme Käppäselkään koko rykmentti. Seuraavana aamuna oli rankkasade, josta huolimatta matkamme jatkui marssien Soralahteen. Myöhään illalla pystytettiin märkinä kuormaan pannut teltat.

Viimeinen junakuormausta tehtiin aikaisin juhannusaamuna 24. kesäkuuta Ilomäselässä. Sen pohjoispuolella rata oli jo pioneerien toimesta katkaistu. Tuolloin pääpuolustuslinja Karhumäen tasalla oli jo vihollisella. Viipuri oli menetetty jo neljää päivää aiemmin.

Vihollinen hyökkäsi sitten 25. kesäkuuta Länsi-Kannaksella Talin alueella, jonne se oli keskittänyt valtavan määrän panssareita miehistön lisäksi. Suomalaiset rykmentit JP 2, JR 30, JR 25, JR 13, JR 48, JR 50 ja JR 6 tarvitsivat apuvoimia, joiden tärkeä osa myös JR 12 tuli olemaan.

Neuvostoliiton joukoille oli annettu Stalinin käsky vallata Imatra–Lappeenranta–Virojoki alue, hyökätä Elisenvaaraan ja ”puhdistaa” Vuoksen pohjoispuoli suomalaisista. Puna-armeijan tuli pyrkiä Kymijokilinjalle ja vallata Kotka ja Kouvola.

Näin käynnistyi Talin–Ihantalan suurtaistelu. Se riehui kesä–heinäkuussa 1944 sitten kahden viikon ajan 10 x 10 kilometrin laajuisella alueella Viipurin maalaiskunnassa. Kummallakin puolen rintamaa tähän taisteluun osallistui yhteensä noin 250 000 sotilasta lentokoneet, tykit ja panssarit tukenaan.

Perillä Ihantalassa

Kesäkuun 25. päivänä 1944 oli koko Hansten komentama rykmenttimme JR 12 ensimmäisenä joukkona perillä keskitysalueella Kilpeenjoen maastossa. JR 35 tuli Kilpeenjoelle 28.6. Kaikki 6. Divisioonan saapuvat joukot oli määrätty päämajan reservinä taemman linjan kenttävarustelutöihin aivan aluksi.

Niin aloimme kaivaa suojapoteroita Viipuri–Imatra tien molemmin puolin. Paikka oli nelisen kilometriä Ihantalan kylän tienristeyksestä pohjoiseen. Patallioonani oli nyt I/JR12.

Päällikkömme majuri Antti Suurkari sai sitten 27.6. käskyn varmistaa patallioonallaan Ihantalan kirkonmäen maaston, jonne siirryimme. Tässä vaiheessa sai 1.K eli oma komppaniiani kuitenkin muutaman tunnin ajaksi lepotaun ja olimme hetken ”reservissä”.

Kolmen tunnin kuluttua tästä kokoon-tuivat I/JR12:n komppaniat Rintalan taloryhmän koillispuolelle. Siellä saivat komppaniamme tehtävänsä: ykkönen meni kärkeen tienristeyksen maastoon, kakkonen Korpelan talon tienoille ja kolmonen Rintalan taloryhmän tienoille maantien länsipuolelle. Leitimöjärven pohjois- ja luoteispuolella oli tilanne erittäin sekava.

Sen jälkeen alkoikin sitten tapahtua ja mihinkään korttitaukoihin ei ollut moniin päiviin ja öihin mitään mahdollisuutta. Hyvä, jos hetken kerrallaan pystyi nukkumaan.

Taistelulinjaan tarvittiin sitten lisävoimaa. Kenraali K.L. Oesch määräsi JR12:n eli ”jänkäjääkärit” IV Armeijakunnan komentajan, kenraaliluutnantti Laatikaisen alaisuuteen. Tämä alisti rykmentin edelleen Panssaridivisioonan komentajalle, kenraalimajuri Lagukselle, joka saneli Hansteelle käskynsä. Rykmentin tuli ottaa taistelujen jäljiltä

koottavana olevan JR 48:n lohko ja tehtävä. Meidän tuli tuhota asemien sisään tulleet vihollisvoimat ja ”siepata haltuun” Ihantalan järven lounaispuolinen maasto.

Sieltä oli tarkoitus jatkaa etenemistä kaakkoon: Mustasaari-Talinmylly-Ruokosuo -suuntaan. Vihollisella tiedettiin olevan runsaasti panssareita, ja näitä vastaan lähitorjuntamiehemme saivat käyttöönsä uusia torjunta-aseita, panssarinyrkkejä ja -kauhuja.

Taistelun silmässä

Olin Suurkarin ykköskomppaniassa ja samalla karkikomppaniassa ottamassa vihollista vastaan. Ihantalan tienrysteyksen lähelle Pyöräkankaan kaakkoispuolelle 27. ja 28.6.kaivamamme poteroit saivat kuitenkin pian jäädä. Saimme käskyn hyökätä sieltä 29.6. edelleen kaakkoon lähelle Karkimovuorta.

Rynnäköiden pääsimmekin eteneeseen Lehtolan talon tasalle. Näitä uusia asemia emme pystyneet säilyttämään kovinkaan kauan eteenpäin vyöryvien panssareiden ja niiden perässä rynnäköivän vihollisen jalkaväen paineessa. Jouduimme vetäytymään takaisin Pyöräkankaalle 30.6. Konepistoolin lisäksi aseistuksenani oli edelleen myös kiikarikivääri.

Lentopommitukset sekä tykistö- ja heitinkeskitykset seurasivat toinen toistaan. Oma osuutemme oli linjassa odottelu, ja kun nuo raskaat aselajit vähänkään hiljenivät, oli meidän vuoromme olla ottamassa vastaan vihollisen jalkaväki.

Ennen olimme itse olleet hyökkäävänä osapuolena erämaissa, mutta nyt kyykistelimme poteroissa sodan kaikkein suurimmassa taistelussa. Piti vain uskoa siihen, että johto oli sijoittanut meidät oikeaan paikkaan ja että hoidamme oman tehtävämme oikeaan

aikaan. Kun se aika koitti, konepistoolit joutuivat välillä varsin lujille. Konekiväärimme ja -pistoolimme suolsivat luotia ilmaan, ja tilanteiden välillä rauhoituttua lapioitiin taas tyhjiä hylsyjä kauemmas asemista.

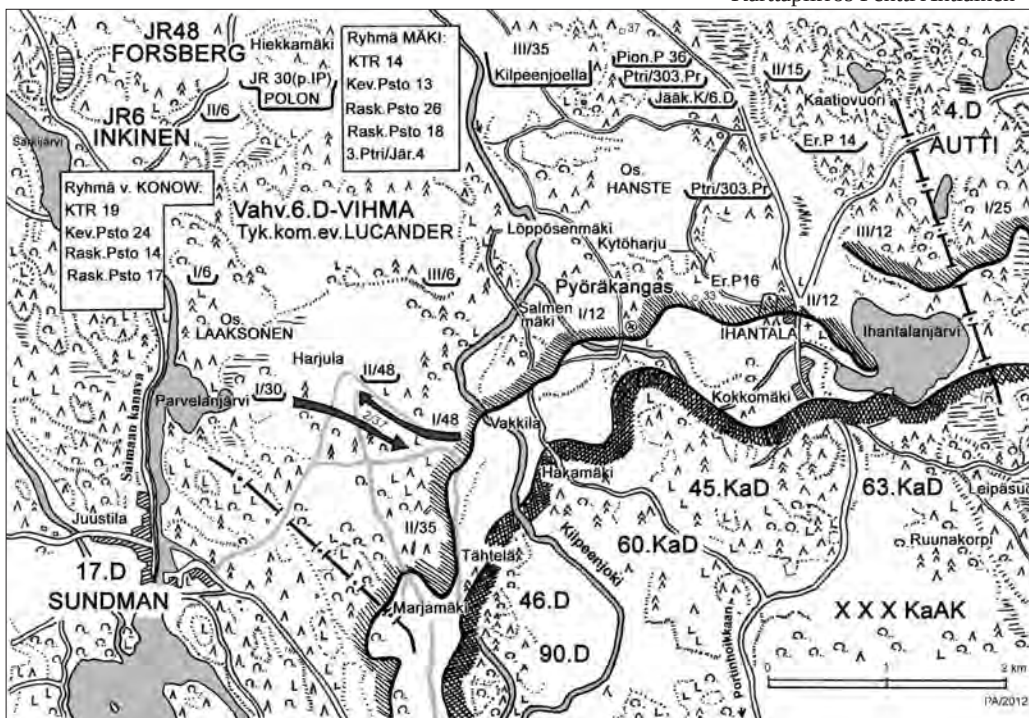
Hiekka tunkeutui joka paikkaan, ja aseita oli hankala pitää puhtaina. Välillä niitä piti kääriä mantteliinkin. Näin jatkui useita päiviä, ja hetkeäkään ei ollut hiljaista. Keskellä päivääkin oli aavemaisen hämärää. Räjähdyksen voimasta maa vavahteli ja niiden äänet kaikuivat kallioista moninkertaisina pitkin Ihantalaa.

Kovin pitkälle ei taistelukentällä pystynyt näkemään, ja räjähdyksen valtavassa kuminassa tunsin itsensä kovin olemattomaksi vaikuttamaan tapahtumien kulkuun. Varsin vähäisiltä tuntuivat hiekkaan kaivetut suojaпотerommekin, joita jouduimme kaivamaan jopa Ihantalan hautausmaalle.

Ilma oli helteinen, ja lisäksi kaatuneiden ruumiiden haju piinasi. Oli raskas hengittää ilman pölytessä ja alla olevan maan tärähdellessä. Lähellä olevien puheesta ei metelissä moniin aikoihin voinut saada mitään selvää. Vaikka olimme taistelujen keskellä, ei meillä ajoittain ollut mitään käsitystä siitä, onko vihollinen pysynyt rintamalinjan takana.

Olimme 2.7.1944 mennessä saaneet Ihantalassa kestää yhtämittaa, yötä päivää kolme vuorokautta tykkien tulitusta ja lentopommituksia. Tarkoituksena oli päästää komppaniani välillä reserviin. Taistelu vain tuntui tulevan liian lähelle, jotta voisimme edes ajatella lepovuoroon siirtymistä!

Ilmapommituksessa lähimmät osumat tulivat vain kymmenen metrin päähän poterostani. Kolmeen päivään ja yöhön emme olleet nukkuneet. Jos aikoi nukahtaa, tykin ammusten tai

Vahvennetun 6.D:n puolustus 1.-3.7.1944. Oma sijaintini 3.7. Pyöräkankaalla I/JR12:ssa oli rintamalinjan kohdassa, johon on piirretty ympyräpiste. Lähde: Arvi Ahltaisen muistiinpanot ja Eino Pohjamon teos

pommien jysähdykset herättivät. Välillä maa tärähteli laajoilla alueilla ja tuntui kuin olisin noussut ilmaan maankamaran kanssa. Nokea, savua, pölyä oli ilma sakeanaan. Kasvot ja kädet olivat mustuneet. En uskonut, että sieltä enää selviäisin hengissä.

Vetäytyminen 3.7. ja haavoittumiseni

Siirryimme yön aikana uuteen asemaan Pyöräkankaalla, rintamalinjaan nähden edelleen länteen. Puolijoukkueemme johtaja oli kersantti Martti Törmänen. Olin vartiossa aamuyöllä kello neljästä kuuteen. Venäläiset tulittivat jatkuvasti asemiamme. Mutta kaurapellossa ollut uusi vartiopaikka sai olla rauhassa. Vihollinen oli samassa kaurapellossa aivan lähellä, eikä tätä aluetta siksi tulitettu.

Kun uusi aamu sitten koitti, niin arviolta kolmesataa venäläistä lentokonetta aloitti pommituksensa. Ryhmämme telta oli kuitenkin niin lähellä ryssien asemia, ettei yhtään pommia pudonnut ihan lähelle. Vasemmalle sivustallemme niitä räjähteli jatkuvasti.

Kun olin uudelleen vartiossa, tuli todella kiivas pommitus. Lähistöllä oli poteroita, joista yhteen suojauduin. Muutkin olivat sen huomanneet ja ryntäsivät suojaan. Minä jäin sitten alimmaiseksi. Meitä oli silloin lähistöllä melkein 20 miestä. Tämän jälkeen saapui komppanian lähetti. Hän välitti meille käskyn poistua Pyöräkankaalta, koska vihollinen oli alueen jo suurelta osin ylivoimallaan vallannut. Tässä vaiheessa kiikarikiväärinikin oli jo vääntynyt luokille.

Ihantalan tienristeyksen pommitettua kuunmaisemaa 1944.

Vihollisen 64. kaartindivisioonaan kuuluneiden JR 194:n ja JR 197:n tehtävänä oli 3.7. vallata Pyöräkangas, josta sitten alkaisi esteettömin reitti panssareille Kilpeenjoen suuntaan selustaamme.

Vesaikossa ryömien sen jalkaväki pääsikin rynnäkköetäisyydelle ja valtasi yllätyshyökkäyksellä Vanhantorpan talon maastossa sijainneen, mutta jostain syystä tyhjäksi jätetyn oman 23. Tykkikomppanian tukikohdan. Näin syntyneestä aukosta kaartilaiset työntyivät Pyöräkankaalle selustaamme.

Komppaniamme eli ykköskomppanian päällikön luutnantti Antti Puhakan lähetti toimitti majuri Suurkarille tiedon, että vihollinen on murtautunut sisään vasemman naapurin lohkolle ja liikkuu jo komppaniamme selustassa. Samalla hän ilmoitti, että komppania on pako-

tettu vetäytymään. Vihollisjoukot olivat saapuneet Pyöräkankaan korkeimmalle tasalle 3.7. aamulla kello 9 mennessä. Kello 9.30 aikoihin tuli luoksemme komppanian lähetti ja ilmoitti:

– Ryssä komentopaikalla!

Taas lähdettiin tietoa varmentamaan ja tiedustelemaan. Tämän suorittivat ryhmämme johtaja kersantti Törmänen ja kaksi muuta tunnustelijaa. Näistä toinen, eli Heinonen tuli pian takaisin ja kertoi, että ryssä vetää aivan lähellä edessämme konekivääriä aseisiin.

Emme sitä asemistamme kuitenkaan havainneet. Kaipasin nyt kiikarikivääriäni. Ehkä siitä olisi apua ollut, jollei olisi vaurioitunut. Mietimme pesäkkeen tuhoamista muutoin.

Kersantti piti sitä mahdottomana ja totesi:

– Met ei jäähä ryssän vangeiksi!

Hän katsoi parhaaksi, että irtaudumme. Vetäytymisen syynä oli se, että vahva venäläisosa oli jo meidän ja komentopaikkamme välissä. Lisäksi yhteydet olivat poikki ja tilanne hyvin sekava.

Omasta ensimmäisestä komppaniastani miehistä oli taisteluvahvuudesta pois arviolta 100 miestä, joista 26 oli kaatunut näiden kolmen Pyöräkankaan päivänä aikana. Törmäsen johdolla puolijoukkueemme (2 x 4 miestä) vetäytyi jonkin matkaa pohjoiseen, suon yli.

Vihollisen konekivääri ampui jo uudesta asemastaan. Kun se oli saanut lyhyen sarjansa ammuttua, juoksin vauhdilla suolle, jonne mätkähdin pitkälleni suojaisempaan kohtaan. Muita tuli mukana. Harkitsin ja kuulostelin taas, koska tulisi konekiväärin vyön vaihto ja uusi mahdollisuus. Se koittikin pian ja ryntäsimme suojaan. Minä ehdin kiven taakse. Yhdeltä porukastamme murtui jalka tulituksessa.

Tulenjohtopaikka Ihantalassa.

Vähän ajan kuluttua tuli kohdallemme oma vikapartio, joka kertoi, että ensimmäisen komppanian eli omamme yhteys oli poikki ja se pitäisi korjata. Kerroin, että tulimme juuri komppanian asemista ja siellä rakentelee ryssä parhaillaan yhteyksiä.

Edelleen harhaillessamme tulimme pienelle ojalle, joka virtasi Kilpeenjokeen. Siellä tapasimme kapteenin, jonka johdolla kaivauduimme aseisiin puron rannalle. Meitä oli neljä hirvittävän väsynyttä miestä.

Komppaniamme miehiä oli vetäytynyt, osin siis hajaantuneinakin, länteen ja pohjoiseen. Miehiä pysäyttämään Suurkari oli lähettänyt nelosen päällikön, kapteeni Lauri Ollitervon (myöhemmin Turussa urheilujohtajana). Tämä alkoi järjestellä ketjua kuntoon Pyöräkankaan pohjoispuolelle. Sinne oli vetäytynyt osin hajalle menneenä kakkoskomppaniakin. Suurkari oli itse mennyt Hansteen komentopaikalle.

Viipurista päin lensi sitten meitä kohti 8 konetta. Arvelimme saksmannin (Osasto Kuhlmeyn koneita) tulevan Viipuria pommittamasta. Ne

olivatkin vihollisen maataistelukooneita, jotka alkoivat tulittaa meitä. Hetken kuluttua jysähti pommi ja tunsin kovan iskun selässäni. Nousin sitten polvilleni ja kyselin, vieläkö ketään on elossa.

Yksi miehistä totesi, ettei hänelle käynyt kuinkaan. Kersantti Törmänen ja alikersantti olivat molemmat kaatuneet. Minä

olin saanut useamman sirpaleen osuman selkääni. Tämä tapahtui vähän yli klo 11. Hengissä ja haavoittumatta säilynyt nuori sotakaverini saattoi minut joukkosidontapaikalle.

Kello 14 minut oli toimitettu haavoittuneiden kokoamispaikalle sidonnan jälkeen. Siellä työskennellyt vääpeli kertoi väsyneenä:

”10 000 miestä on mennyt tätä kautta eteenpäin. Ei tätä montaa päivää kestä!”

Sitten minut kuljetettiin sotasairaalaan toimineeseen Tiuruniemen parantolaan, jossa olin yhden kuukauden ajan.

Taistelussa hajaantuneet I/JR 12:n osat saatiin sitten 3.7. koottua Ihantalán Löppösenmäen rinteeseen puolustukseen. Majuri Antti Suurkari oli palannut sinne myös kello 11 aikoihin mukanaan rykmentin reservikomppania eli Airimon pataljoonan ykköskomppania luutnantti Jylhän johdolla (9./JR 12) täydentämään puolustuslinjaa. Vihollisen valiojoukko, 64. kaartindivisioona saatiin lopulta tuhottua.

Omalla kohdallani tuli taisteluihin nyt haavoittumisesta johtuen kuukauden tauko. Sodanjälkeisinä vuosina kävin

pitkään läpi tuon heinäkuun kolmannen päivän tapahtumia.

Sekavassa tilanteessa oli ollut hyvin vaikea tietää, mitä ympärillä todella oli tapahtumassa. Vihollisen läpimurto ja talvisodan Summan tapahtumien toistuminen Ihantalan rintamalla oli ollut silloin varsin lähellä. Ollitervo ja Suurkari olivat saaneet kuitenkin rintamalinjan kohdaltamme paikattua, ja Suomi jäi venäläisiltä lopullisestikin valtaamatta.

Takaisin Ihantalaan

Heinäkuun alun ratkaisutaisteluiden jälkeen kului vielä viikkoja, ennen kuin pääsin pois Tiuruniemen sairaalasta.

Kun palasin rintamalle elokuun 1. viikolla 1944, komppianiani oli suunnitteen samoissa asemissa Pyöräkankaan laitamilla kuin siellä 3. heinäkuuta haavoituessani. Taistelut olivat laantumassa. Välillä tuli venäläisten läpimurtoyrityksiä ja ilmapommituksia, jotka pahimmillaan kestivät yhden päivänkin ajan. Tämän jälkeen heinä–elokuun taitteessa hiljeni sota kaikkialla Kanaksella. Elokuun 5. päivän kahakoihin päättyivät merkittävimmät sotatoimet Ihantalassa, ja puolustustaistelut siellä olivat sitten ohi 27.8.1944.

Lapin sotaan ja siviiliin

Majuri Antti Suurkari määräsi 3.9. 1944 pataljoonamme I/JR12:n marsille kohti Antrean asemaa. Seuraavana päivänä aamuyöllä alkoi junakuljetus kohti tuntematonta määränpäättä. Aamun valjettua juna pysähtyi 4.9. Virasojalla ottamaan vettä ja puita. Menin ulos

vaunusta noutamaan kahteen pakkiin vettä aamukorvikkeen keittoa varten. Pataljoonankomentajani, majuri Antti Suurkari oli menossa ohitseni ja ilmoitti samalla minulle:

”Rauha on tullut !”

Tämän viestin vein myös sisälle vaunuun. Kerrottuaani asian muille puhkesi vaunussa suuri riemu. Jotkut olivat sitä mieltä, että nyt me menemme ottamaan saksalaisten asemat itsellemme. Olimme kyllä menossa pohjoiseen, mutta vasta Kuhmossa vietetyn jakson jälkeen meidät siirrettiin Lappiin, Rovaniemen tielle. Tehtäväksemme jäi ajaa saksalaiset aseveljet voimatoimin pois Suomesta Neuvostoliiton kanssa solmitun rauhansopimuksen mukaisesti.

Sodankäyntini päättyi 1.11.1944 Lapissa ollessani. Palailin illalla riekonmetsästyksestä. Teltoillamme kohtasin hurraavia miehiä, jotka sanoivat minulle: ”Rauha on tullut! Nyt lähdetään kotiin, jouluksi kotiin!” Tämä tapahtui Sodankylän Sattasessa.

Meitä nuoremmat ikäluokat jatkoivat Sodankylästä saksalaisten poisajoa.

JR 12 hajotettiin 2.11.1944 ja siirryimme Kemin Ajokseen, josta matka jatkui laivalla Kokkolan satamaan ja Ullavalle. Siellä tapahtui aseiden luovutus. Kotiuttamisen jälkeen matkasin Kokkolasta junalla perheeni luokse Savoan, Heinäveden Petroman kylään. Palveluksesta vapauduin virallisesti 24.11.1944.

Sota oli viimein osaltani päättynyt.

Arvi Ahtiainen

Eino Grönlundin sotamuisteluita

Molempiin sotiin osallistunut Eino Grönlund (s. 1916 Uudessakaupungissa) on kirjoittanut sotakokemuksistaan laajan kirjoituksen, josta tähän on poimittu osia.

Vaikka sota oli pahimmillaan, kai-voimme samasta pellostä venäläisten kanssa perunoita. Hyökkäysvaihe oli Kannaksen talvisodassa menossa. Ruokaa oli vähän ja satunnaista. Kaikki huomioitiin ympärillämme. Muutama hirvi samoili metsässä ja joutui käsiimme. Huonosti hirvien kävi, kun oli pyssymiehiä paljon. Hirvet jaettiin heti eri porukoiden kesken. Oli hyvää ruokaa muutaman päivän ajan. Lintuja ei voinut ampua, ne olivat pelästyneitä ja lentelivät miesten keskellä ja niissä oli syötävääkin kovin vähän.

Kerran majoituimme erään pienen torpan lähelle. Kun tuli hämärä, niin hiivimme kaverin kanssa lähelle. Oli syksy ja meillä oli perunat mielessä. Emme huomanneet, että olisi muita ollut liikkeellä. Mökin nurkalla pyssähdyimme kuuntelemaan. Jatkoimme matkaa ja etsimme peltoa. No, olihan siinä pelto, mitä nyt hämärässä huomasimme. Potkimme pintaa, ja hurraa perunoitahan siinä oli, tunnustelimme. Sitten etsimään jotain puupalikkaa tai oksaa. Välillä kuuntelimme. Seis. Nyt kuului supinaa. Kuuntelimme aikamme, mutta supina vaan jatkui. Arvelimme, että pellon toisessa päässä taisi olla sama homma meneillään kuin meilläkin. Peltotilkku ei voinut olla kuin ehkä 20 metriä pitkä. Me jatkoimme myös kaivamista. Toisella oli kivääri ampumavalmiina koko ajan. Perunoita tungimme taskuihin ja sitten vielä lakki-

kin avuksi. Peltokappaleen päässä, jokin kilahtava äänikin kuului. Me hiivimme hiljaa pois. Oli tarkkaa hommaa, ja pieni vapina jännitti koko ajan, mutta selvittiin.

Teltassa nukuttiin jo. Vartiomies huusi, että kuka siellä. Ilmoitimme nimemme ja sanoimme, että perunavar-kaissa käytiin. Päivällä, kun maisteltiin keitettyjä perunoita, niin kaverit kyselivät, että mistä noita saa. Selitimme, että naapurin pellostä. Kyllä niitä meiltä jäi sinne. Mutta, että ryssiä oli siellä myös kaivamassa. Sitten tuumimme, että taitaa olla liian rohkeata mennä. Emme kuulleet lähtikö joku kuitenkin yrittämään. Mutta perunat eivät ole koskaan maistuneet niin hyvälle.

Kontupohjan teatterissa tuttu mies

Kerran meille tuli asiaa Kontupohjassa sijoitettuun yksikköön. Sen matkan muistan siitä, kun oli satanut räntää ja vettä. Kuoppainen tie oli jäätynyt yöllä liukkaaksi. Kysyttiin, että kuka uskaltaa ryhtyä kuljettajaksi. Minähän sitä sitten ajoin. Oli niin tarkkaa ajoa, että siihen kului kaksi tuntia aikaa, vaikka matkaa oli vain noin 60 kilometriä. Paita oli ihan märkä, niin paljon jännitin. Mutta ojassa ei käyty, vaikka väliin oli noustava autosta kävelemään. Myös selvisimme ehjin nahoin, vaikka kyllä meillä oli pyssyt valmiina yllätyksiin. Selvitimme asiamme Kontupohjassa.

Meille jäi aikaa ja päätimme poiketa katselemaan Kontupohjan teatteritaloa, kun oli matkan varrella. Talo oli läpikäynyt myös sodan hävityksen. Jotain oli sentään jäljelläkin. Huomasimme

Äänislinnan halki juoksevaan jokeen sodanaikainen Aunuksen rakennuspiirin sähköosasto rakensi kaksi vesivoimalaitosta hävitettyjen tilalle. Kaupunki sai niistä sähkönsä.

pientä liikettä näytelmävaraseinien välissä ja huusimme: ”Hetä näkyviin sieltä tai pamahtaa”. No, sieltä tulikin pienikokoinen mies näkyviin ja oli heti selittelemässä, että hän tarkastaa näytelmäkulisseja. Katsoin tarkkaan ja puhetta kuultuani huomasin, että tunnen miehen. Sanoin sen hänelle ja tilanne laukesi.

Hän oli uusikaupunkilainen mies, näyttelijänäkin hyvin tunnettu Jerry Koskinen, tunsimme toisemme. Hän oli helpottunut, kun tunsin minutkin. Kertoi, että hän kaivelee näitä kulisseja ja tarkastaa venäläisten näyttelytarvikkeita ja tapoja. Asia selvisi meille ja jatkoimme matkaamme takaisin Äänislinnaan.

Halkoja polttamalla sähköä

Lokomobiili oli koneen nimi, jota nyt selostan. Venäläiset käyttivät sitä moneen tarkoitukseen. Se oli höyry-

kone, jossa voiman siirrossa käytimme remmipyörää. Me käytettiin sitä voimakoneena, joka pyöritti sähkögeneraattoria. Lokomobiilin polttoaineena käytettiin puuhalkoja. Saatiin höyryä syntymään, joka pyöritti sähkögeneraattoria. Sähkön tarve oli suuri, kun armeijan yksiköjä oli paljon. Meillä oli monta sähköasemaa maaseudulla. Se oli hyvä ratkaisu ja saimme paljon kiitosta siitä.

Petroskoin kaupungin läpi kulki pie-nehkö joki. Se oli nimetty Lohioeksi. Siinä oli kaupungin kohdalla pieni putous, johon oli rakennettu vesivoimalaitos. Vesivoimalaitos oli rikottu hyökkäysvaiheen aikana. Nyt se korjattiin ehjäksi. Me teimme siinä sähkötyön ja sähköä saatiin näin lisää. Petroskoissa oli myös Solomannin kylässä isompi sähkölaitos. Se oli höyryvoimalaitos, ja puuta käytettiin voiman lähteenä.

Erään pitkän maantiemarssin jälkeen pysähdyimme Loimolan Kolla-alueelle. Olimme telttamajoituksessa Loimolan rautatieaseman lähellä. Yhtenä päivänä olimme ihmeissämme, kun rautatieasemalle ajoi venäläinen tavaraveturi useampi rautatievaunu perässään. Pysäytti junansa ja oli ihmeissään, kun ympärillä oli vaan suomalaisia sotilaita. Kuljettaja oli eksynyt.

Sitten vaan heti katsoimme, mitä vaunuissa oli. Oli elintarvikkeita. Vehnäjauhoja ja laardia, suuria monen kilon voipaketteja. Leipää oli monenlaisia limppujakin ja kovaa leipää. Puurojauhoja säkeittäin. Kuivaa kalaakin oli. Siinä tuli kiire evakuoimaan. Minunkin ajopeleihini mahtui kaksi vehnäjauhosäkkiä ja voita monta pakettia, sellaisia 30 cm x 30 cm kuutioita. Äkkiä hevoset paikalle ja sitten majoitusalueellemme metsään.

Sana kiersi, että äkkiä vapaat miehet etsimään paistinpannuja yksinäisistä

Sähkölaitos Kirsti. Tyttöjen nimillä varustettuja lokomopiisähkölaitoksia oli Aunuksessa useita. Lokomopiili oli siirrettävä höyrykattila ja höyrykone, jossa oli sähkögeneraattori. Polttoaineena käytettiin halkoja. Kuvassa etualalla oikealla sähköosaston päällikkö kapt. ins. E.O. Aittakallio.

taloista. Joku keksi, että sana kiertämään ruokahuoltoon, että olemme koko porukka ripulissa. Sekoitustasioita käytiin vohkimassa keittiöstä. Sitten alkoi paistaminen. Lettuja valmistui, mutta kyllä oli syöjiäkin, vuoro kiersi yömyöhään ja aamulla heti herättyä rinki kiersi uudelleen. Sitä kesti monta päivää.

Muonituksesta tultiin katsomaan, eikö ruoka enää kelpaakaan, kun kukaan ei enää hae sitä. Sitten oli pakko käydä muonituksessa välillä. Se oli mukavaa, niin kauan kuin lätyt maistuivat. Mutta kyllä sitten alkoi oikeakin ruoka jo maistua, ja lähdettiin Kollaalle sotimaan.

Avustamassa ollut vanki hyppäsi junaan

Kerran sain määräyksen noutaa Petroskoin rautatieasemalta jonkin tärkeän sähkölaitteen. Minulle määrättiin avuksi 12 sotavankia auttamaan lähetyksen siirrossa. Olin yksin niitten sotavankien kanssa. Meitä oli kuljettamassa iso kuorma-auto. Kyllä sotavankien kanssa tulin toimeen hyvin. Juna ei ollut vielä tullut, joten jouduimme odottamaan siinä asemalla sivuraiteella. Junia liikkui useita järjestelyhommissa.

Kuinka olikaan, eräs juna kulki hiljakseen ohitsemme. Samassa eräs vangeistani hyppäsi tyhjiin rautatievaunuun, joka vei vankini mukanaan. Kaikki tapahtui hyvin nopeasti.

Kaikki ihmettelimme, että mitä nyt. Minulla oli pistooli mukana, kun meillä oli sotavankeja työssä. Ei muuta kuin edelleen vaan odotimme lähetystämme. Olisi sinne voinut karata useampikin vanki, ajattelin. Viimein tuli raittellemme järjestelyveturi ja olimme valmiit vastaanottamaan lähetyksemme. Juna pysähtyi ja toi meille kaksi lähetystä. Ensiksi hyppäsi vaunusta karkurimme.

Toiset vangit hurrasivat, niin olivat kaikki yllättyneitä. Kaikki olivat olleet huolissaan. Olisi tullut ikäviä kuulusteluita. Vankikin oli yllättynyt, kun oli junan vaihdossa joutunut meidän lähetyksemme kanssa samaan junaan ja vaunuun. Tuli suoraan eteeni ilmoittautumaan. Minä paukautin oikein voimallisen nyrkin iskun hänen leukaansa. Tämä lensi taaksepäin maahan. Puhua ei osattu. Näytin, että menepä omaan sakkii. Sitten alettiin meille tulevan lähetysten vastaanotto. Siihen asia jäi, en halunnut lisäselvityksiä, ja kaikki näyttivät tyytyväisiltä.

Hyökkäysvaunukorjaamon johdossa

Olin puolisen vuotta hyökkäysvaunukorjaamon vt. johtaja oman työni ohella. Siellä oli hyvät työnjohtajat ja asentajat. Rikkiammuttuihin hyökkäysvaunui-

Tämän muistelman kirjoittaja Eino Grönlund oli talvisodassa puhelinmiehenä II/JR 13:ssa. Jatkosodassa hän toimi mm. sotilasvirkamiehenä Aunuksen rakennuspiirin sähköosastolla. Uudessa kaupungissa hän oli paikallisen puhelinyhtiön johtajana vuosina 1949 - 1959.

hin tehtiin uusia osia ja vaihdettiin rikotuista vaunuista osia. Virassa oleva johtaja oli sairastunut ja meni Suomeen sairaalaan. Hän kävi yksikössäni pyytämässä viransijaista siksi aikaa, kun hän viipyy poissa. Minut siihen määrättiin. Se onnistui jotenkin, vaikkakin ollutkaan konemiehiä. Olihan niissä sähköosiakin runsaasti.

Eino Grönlund

Siviilejä sotavangeiksi Seiskarissa talvisodan syttymispäivänä

Vangittu lähetti moottoriveneensä kohti Suomen rannikkoa

Talvisodan syttyessä yllättäen 30. marraskuuta 1939 Seiskarissa oli vielä useita venekuntia, yhteensä 15 miestä, ja merivartioaseman sekä majakan henkilöstöä viisi miestä ja yksi nainen. Saarelaiset olivat evakuoimassa omaisuuttaan. Jooseppi (Juoso) Simola oli lähtenyt evakuointimatkalle Kotkasta appensa Tahvo Hotasen isolla moot-

saarta valokuoivaluodein. 21 taloa syttyi palamaan.

Venäläiset sota-alukset pidättivät kaikkien Seiskarista lähteneiden veneiden miehistöt merellä. Pidätyshetkellä vartioaluksen kyljessä Juoso Simola työnsi veneensä moottorin (koplingin) vaihteen eteen veneen keulan osoittaessa kohti Suomen rannikkoa. Vene ilman

Seiskarissa talvisodan syttymispäivänä vangitut Yrjö Rytkölä (vas.), Huugo Manninen ja Jooseppi Simola. Kuva otettu Helsingissä Kaisaniemen kansakoulun pihassa karanteeniaikana keväällä 1940. Kuva monisteesta, joka saatu Olavi Simolalta.

toriveneellä miehistönään Kristian ja Armas Herrala.

30. päivän aamulla klo 6 venäläiset lentokoneet pommittivat ja tulittivat

miehistöä rantautui Haapasaaristoon, josta merivartijat löysivät sen. Miehistön luultiin menehtyneen.

Kiinniottoa seuranneena päivänä vangitut saarelaiset vietiin Inkerinmaan

Talvisodan syttyessä Seiskarissa vangiksi jäänyt Jooseppi Simola toimi jatkosodan aikana mm. 7.RPr:n meritulentohtoryhmässä Ahvenanmaan saaristossa. Tykkimies Simola (kuvassa vas.) suuntimalaitteen puhelinmiehenä.

Olavi Simolan albumi

Laukaan (Luga) sotasatamaan ja sieltä edelleen Rambovan vankilaan, jossa heitä kuulusteltiin usean päivän ajan. Erityisesti tiukattiin, oliko joukossa suojeluskuntaan kuuluvia.

Joulukuun 5. päivänä vangitut saarelaiset, 18 miestä, merivartioiden naiskokki ja kolme lavansaarelaista merivartijaa vietiin takaisin Seiskariin, nyt venäläisten saarivaruskuntaan.

Vangittujen kohtelu oli asiallista. Heitä ei uhkailtu eikä pahoinpidelty. Sääntöjä oli kuitenkin noudatettava ehdottomasti: päiväsaikaan he saivat liikkua kylällä ja heidän oli kalastettava verkoilla ja rysillä. Pimeän aikana heidän oli oltava majapaikassaan, Pohjaky-län Anton Rytkölän talossa. Hän oli yksi vangeista ja piti päiväkirjaa vankiajasta Seiskarissa.

Seuraavassa lainauksia Rytkölän päiväkirjasta:

“13.12. aamiainen saijua (teetä) ja leipää. Kuusi miestä kalastamassa. Ei saalista. Päivällä tuotiin hevosella säkki jauhoja, 22 kiloa sokeria, kilo riisiä ja makaroonia, 55 purkkia soppaa, 15 kiloa kaalia, 14 kiloa voita, 4½ toppaa mahorkkaa mieheen, 10 askia tulitikkuja, 7 kiloa raavaslihaa ja lehmän

teurasjätteet. Lupa mennä huomenna kalastamaan. Koko päivän kuului jyskettä Koiviston suunnalta.

23. ja 24.12. Joulun aatonaattona pestiin lattiat joka huoneessa. Jouluaattona lämmitettiin sauna ja keitettiin norssikaloista soppaa. Vehnästä ei saatu jouluksi, mutta 5 kaurakakkua jokaiselle. Joulukuusi oli ja kynttilöitä. Päivällä kävi päällikkö, otti kaikilta ylös nimet ja ijät, ja lupasi lähettää anomuksen Ramboviin lisäruokatarpeista. Illalla laulettiin jouluvirsiä. Ei koskaan tällaista joulua!

29.12. länsituuli, 3 astetta ja lumipyry. Tuuli vei jäät ja kaksi verkkoa. Ei saatu kaloja. Lentokoneita kulki sivu saaren. Korjattiin heilaa. Meri- ja maasotilaita kävi istumassa iltaa. Toivat ramahvoonin ja kertoivat, että venäjälle kuuluu koko Sisä-Suomi Ouluun asti ja Koivisto. Rannikko on vielä suomalaisilla, mutta heillä on 2800 kaatunutta ja 10000 haavoittunutta.

10.-13. 1. Pyryinen ilma. Vähän kaloja. Lavansaarelainen merivartija Aaro Suomalainen hävisi tietämättömiin eikä häntä enää tavoitettu. (Aaro Suomalainen pakeni jään alle piilottamallaan potkukelkalla 10.1. vasten yöllä ja tuli

8. RPr toimi jatkosodan aikana Koiviston alueella ja saarilla. Kuva on Saarenpään linnakkeelta. Veljekset Eino ja Ilmari Hotanen 3. ja 4. vasemmalta. Heidän lankomiehensä Jooseppi Simola äärimmäisenä oikealla.

Koiviston Saarenpään seuraavana päivänä. Kohta tiedettiin, että kaikki vangitut olivat Seiskarissa elossa.)

5.2. Kaunis ilma, 12 astetta. Käytiin Seiskarin Pirtillä elävissä kuvissa. Lenin ja Stalin söivät perunoita.”

8. helmikuuta Seiskarin vangit siirrettiin mantereelle ja Leningradin kautta junalla Terijoelle. Heidän oli työskenneltävä rakennusmiehinä venäläisten rintaman takana. Työtehtävät olivat suuren leipomorakennuksen ja kenttäkaupan kunnostus, jossa viimeksimainitussa myös Juoso Simola työskenteli.

Seiskarilaiset vangit palautettiin Suomeen Vainikkalan raja-aseman kautta 29.5.1940. He joutuivat olemaan Helsingissä Kaisaniemen kansakoulussa karanteenissa kahden viikon ajan yhdessä Hyrsylän mutkasta vapautettujen lähes 500 siviilivangin kanssa. Juoso Simola tuli Kustaviin yhdessä lankonsa Viljam Hotasen kanssa moottorijahdillaan Kaijalla 22. kesäkuuta. V. 1947 hän muutti Uuteenkaupunkiin.

Vankeusaika oli jäänyt taakse ja elämä jatkui taas oman perheen kanssa vapaassa Suomessa.

Olavi Simola

Talvisodan viimeiset päivät

Karjalan kannaksella II Armeijakunnan suorittaman vastahyökkäyksen aikana 23.12.39 haavoituin partiomatkalla Muolaan Suursuolla. Toipumisloman jälkeen oli joukko-osastoni 2. Prikaatin I pataljoona rintamavastuussa Muolaanjärven länsipuolella.

Olin täällä jo YH:n aikana JR 14:n mukana rakentamassa yhdysautoja betonibunkkereiden välille. Mutta olivatpa tienoot muuttuneet vihollisen helmikuussa tykistötulesta aivan toisiksi.

Naapurilohkolla Summassa vihollisen tulitus oli helmikuussa kymmenen päivän aikana taukoamaton, kunnes sitten helmikuun 12. -13.1939 välisenä yönä tapahtui läpimurto.

Erkki Luntamon albumi

Vänrikki Erkki Luntamo jatkosodan aikaisessa kuvassa

Se tiesi myös luopumista pääpuolustuslinjasta - nyt oli vetäydyttävä taistellen väliasemaan, jonka ylipäällikkö arvioi kestävän 4 - 5 viikkoa. Näin ei tapahtunut, vaan jo kahden viikon kulluttua oli lähdettävä näistäkin asemista.

Nyt alkoi todella raskas vaihe - vihollinen painoi armottomasti päälle, kranaattituli oli tehokasta ja ylivoimainen ilmaherruus teki olomme entistä tukalammaksi. Päivä päivältä joukkomme pieneni, miehet olivat tosi väsyneitä, ammuksia oli vähän ja tykinputket pahasti kuluneita. Välillä tuli miestäydennystäkin, mutta ne täydennysmiehet olivat kokemattomia, lyhyen koulutuksen saaneita, joilta teho puuttui.

Taka-asemassa, oikeastaan vain lumi-asemissa, suomalaiset joukot joutuivat pidättelemään jatkuvasti ryntäävää vihollista, jota panssarit, ilmavoimat ja tykistö tehokkaasti tukivat. Kranaatit osuivat hyvin kohteisiinsa, koska tulta johdettiin aina heti päivän valjetessa tähystyspaloista. Olimme täysin tehotomia vaurioittamaan tähystyspaloja.

Talvisodan viime päivinä Viipuri oli joutumassa vihollisen pihteihin. I/2. Pr piti puoliaan Talissa vaikeissa olosuhteissa. Olin 2. Komppanian joukkueenjohtajana ns. eteen työnnettyssä tukikohdassa peltosaarekkeessa. Tukenamme oli kaksi konekivääriä.

Saareke oli n. 100 metriä erillään metsän reunasta, jossa komppania oli asemassa. Päivällä ei ollut mitään yhteyttä taakse. Muona oli saatava yöllä, jolloin myös haavoittuneet saattoi kuljettaa saamaan hoitoa. Vihollinen hyökkäili ahkeraan monta kertaa päivässä, mutta tarkka konekivääri- ja

kiväärituli pysäytti sen kolmen päivän ajan.

Yöt olivat rauhallisempia - vain häirintätutka ja jatkuva partiointi pitivät meitä valveilla.

Meillä oli kamina kellarikuopassa ja öisin sinne pääsi aina muutama mies kerrallaan lämmittelemään ja torkahtamaan. Tuli oli sammutettava aina päivän valjetessa, jottei meille tuiki tärkeä paikka paljastuisi.

Karjalan Kaartin miehiä kotiseutua puolustamassa

Miehistö oli kotoisin Viipurin ympäristöpitäjistä ja se oli saanut täyden koulutuksen Karjalan Kaartissa juuri ennen sotaa. Ihanteellinen porukka, jonka merkityksen tajusin vasta jatkosodan aikana.

Jokainen suoritti tehtävänsä nurisematta, vaikka tunsimmekin olevamme pahemmassa kurimuksessa kuin komppanian muu osa.

Opiskelukaveri kaatuu

Yöllä 10.3. sain tiedon suomalaispartion käynnistä polttamassa edessämme olevasta Talin Repolan kylästä muutamman talon ja palaavan takaisin tukikohtamme edestä. Elimme jännittäviä hetkiä. Jo roihuaa talo, toinenkin - ja jonkin ajan kuluttua hämärän keskellä näkyy liikettä. Suomalaisia ovat, valkeissa lumipuvuissa lähestyvät meitä. Juuri kun ovat pääsemässä tukikohtamme, vihollisen räväkää tulitus iskee partioon ja haavoittaa johtajan.

Kovassa tulituksessa hänet laahataan navetan raunioon ja lääkärintämiehen kanssa kynttilän tuikussa tutkin potilasta. Huudan hämmästyksestä, kun huomaan, että siinä edessäni lepää vänrikki Eelis Tyrisevä, luokkatoverini Rauman Seminaarista ja vuonna 1937

valmistunut opettaja. Näen verta vuotavan ystävän, hoputan miehiä olemaan tarkkana vihollisen mahdollisesta hyökkäyksestä, käytämme monen monta ensisidepakkausta verenvuodon ehkäisemiseksi ja nostamme kalpeaksi muuttuneen potilaan ahkioon.

Jalan katkeaminen konekiväärisuihkussa reiden yläosasta on kuitenkin ollut liian paljon verta kuluttavaa - Eelis Tyrisevä menehtyi käsiimme. Lievästi haavoittuneet ja partion muut miehet lähtivät masentunein mielin paluumatkalle mukanaan johtajansa, nyt vainajana.

Panssarivaunut pakottavat jättämään tukikohdan

Seuraavana yönä, kun olin vienyt raportin komppanian päällikölle Einari Kakolle, koin yllätyksen paluumatkalla. Pieneksi kutistunut joukkue oli pellolla pahasti säikähtäneenä. Vihollinen oli nyt yöllä ensi kertaa lähtenyt panssarein liikkeelle ja työntynyt asemiimme. Meillä ei ollut polttopulloja, miinoista tai panssarintorjuntatykeistä puhumattakaan. Panin miehet jonkinlaiseen muodostelmaan. Lähetti kiirehti pyytämään tykistötulta. Odottelun jälkeen tuli 2 – 3 kranaattia, mutta nekään eivät osuneet kohteeseen, ja niin tukikohta oli jätettävä vihollisen haltuun.

Sain heti uuden tehtävän – oli varmistettava komppanian oikea sivusta, josta vihollinen yritti saarrosta. Pystyimme sen jotenkuten estämään. Sodan viimeisenä aamuna olimme asemissa metsän reunassa, kun lähetti tuli ja käski minut komppanian päällikön luo klo 10.20. Sain tietää, että rauha tulee tasan klo 11.00, jonka jälkeen ei enää saa ampua laukaustakaan. Vihollisen tykistötuli oli ennen kokematon

- yhtä mittaa räjähteli, puita silpoitui ja maa ryöppysi.

Täysosuma juuri ennen rauhaa

Kuin ihmeen kaupalla pääsin ilmoittamaan asian puolijoukkueelle ja panin lähetin viemään viestiä toiselle puolikkaalle, josta suurin osa oli isossa kuopassa. Juuri kun lähetti sai tiedon sanottua, tuli tuohon monttuun täysosuma - neljä kuoli ja muut, myös lähetti, haavoittuivat. Riensin sinne suinpäin ja yritin auttaa haavoittuneita. Kuopassa leijui ällöttävä kranaatin ja verensekainen haju, oli voihkinaa, valitusta, jopa itkuakin.

Koko ajan, aivan viime minuutille asti, vihollisen tykistötuli oli kauheata. Mutta kun kello oli 11.00, kaikki hiljeni. Epätodellinen tuntu - onko tämä totta, onko nyt rauha?

Pian nousi edestämme kuitenkin laajalta alueelta lumihangen keskeltä vihollisia hyppien, hoilaten ja toisiaan halaillen. Kaikenlainen kosketus viholliseen oli ehdottomasti kielletty.

Keräännyimme hiljaisina yhteen, otimme kaatuneet ahkioon ja laahustimme muun komppanian yhteyteen.

Siellä kuulumme raskaat rauhan ehdot ja tiedot nopeasta siirtymisestä taaksepäin. Ei siinä paljon ollut aikaa keskusteluille. Vaikka rauha tuli aivan viime tingassa, ainakaan tämä joukko ei siitä iloinnut. Jokainen tunsu katkeruutta, kun vihollinen tallasi kotiseutua ja otti vielä lisäalueitakin.

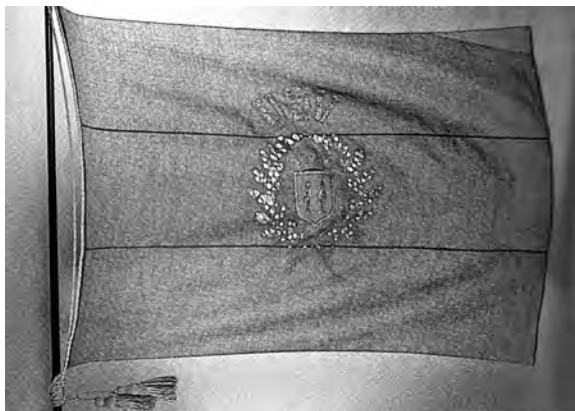
Annettuja käskyjä noudatettiin, vaikkakin hampaista kiristäen, sillä jo seuraavana yönä oli lähdettävä naapurin painostuksesta ennen sovittua aikaa kesken syvän unen. Nuijamaan Konnun kylässä, jonka uusi raja halkaisi, näimme täpötäyden reen, josta kelmeän kuun valossa monet kädet vilkuttivat hyvästiksi rakkaalle kotiseudulle. Se oli näky, joka riipaisi ohimarssijain mieltä, joskin ajatuksissa samalla askarteli epä-tieto omaisista ja tulevaisuudesta.

Erkki Luntamo

Kirjoitus julkaistu Varsinais-Suomen Sotaveteraanipiirin joululehdessä 2002

Uudenkaupungin Suojeluskunnan lippu maakuntamuseossa

Turun maakuntamuseo

Turun maakuntamuseossa on villakankainen, harmahtavan vaaleansininen Uudenkaupungin Suojeluskunnan lippu, johon on öljyväreillä maalattu Uudenkaupungin vaakuna ja kirjaimet USV (=Uudenkaupungin Suojelusvartio). Lipun koko 137 cm x 190 cm. Lippu on naisten lahja v. 1918. Sen suunnitteli Helmi Tennberg, joka yhdessä Sanni Suomisen kanssa ompeli lipun.

Suojeluskunnasta oma kirjoitus ss. 501 – 516.

Talvisodan joulu sotasairaalassa ja sairasjunassa

”No, vihdoinkin päästään mukaan”, tuumivat karjalaispojat, kun 21.12.1939 tuli tieto joutua mukaan talvisodan suurimpaan vastahyökkäykseen. Tähän suureen joukkoon kuului myös entinen Karjalan Kaartin Rykmentti, jonka nimi oli nyt 2. Prikaatin ensimmäinen pataljoona (I/2.Pr). Miehistö oli Karjalan Kannakselta ja Viipurin ympäristöstä, juuri asevelvollisuutensa loppuun suorittanut joukko, joka uhosi taisteluhenkä nähdessään jatkuvasti loimuavan tulipunaisen idän taivaan. Päämajan reservijoukkoihin kuuluvat prikaatit eivät vielä monetkaan olleet tähän mennessä saaneet taistelukokemusta.

15 - 20 kilometrin pikamarssin jälkeen olimme jo varhain linjojen lähellä,

mutta monien myöhästymisien vuoksi klo 06.30 suunniteltu hyökkäys viivästyi kaksi tuntia. Huumolan aukealla oli oltava hangessa liikkumatta, jotta vihollislentäjät eivät laskuvarjovaloillaan olisi havainneet meitä. Oli karmean kylmää.

Aamuhämärissä joukot valuivat pioneerien tekemästä esteaukosta yli linjan. Emme olleet aivan ensimmäisten joukossa, mutta taistelun melske kantautui heti korviimme. Pian tulivat näkyviin ensimmäiset kaatuneet viholliset, jotka tuntuivat ensikertalaista kiinnostavan. Vastaa tuli myös paareilla omia haavoittuneita, joista osa vaikeastikin haavoittuneita.

Reino Puttaan (Vehmaa) albumi

Talvisodan joulua ei juurikaan saatu viettää näin leppoisasti. Kuvassa JR 56:n miehiä jouluna 1942.

Kirjoittaja kertoo jouluaattona alkaneesta sairasjunamatkasta Hyvinkäältä Turkuun. Tässä jonkin sota-ajan sairasjunan miehistöä. Juna oli merkitty Punaisen ristin tunnuksilla ja valkoista suojaväriäkin oli maalattu.

Vihollisen kranaatin- heitin häiritsi

Ennen pitkää tuli meidän pataljoonalle oma hyökkäyskaista länteen kohti rautatietä. Kun vihollisen kevyt kranaatinheitin häiritsi sivulta etenemistämme, pyysin pataljoonan komentajalta majuri Selkeeltä lupaa tuhota partiolla tuo häiritsijä. Vapaaehtoisia tarjoutui heti. Kelpuutin mukaan vääpeli Hännisen, kersantti Tuuhean ja kuusi kaartilaisista, jokaisella aseena vain kivääri kolminkertaisella tuliannoksella.

Kahlasimme lumessa ääntä kohti avojonossa hyvää vauhtia. Pian huomasimme vihollisen varmistuspolun. ”Nyt mennään pojat”, huusin ja etenimme juoksujalkaa. Jo näkyi pari piippapäätä hevosvartiassa. Vartijat eivät ehtineet edes kivääriään ottaa selästään, kun jo kaatuivat kuolettavasti hangelle.

Nyt oli vihollinenkin täysin havahtunut, aseet paukkuivat puolin ja toisin, käytimme isoja mäntyjä suojanamme – niin teki vastustajammekin. Joukostamme kaatui vääpeli Hänninen ja kolme miestä, jotka kaikki jäivät kentälle.

Olin työntämässä patruunoita makasiiniin, kun kersantti Tuuhea samaa hommaa tehdessään huutaa: ”Hei, tuosakin puun takana tähtää vanja sinua!”. Silmänräpäyksessä minäkin huomaan vihollisen, laskeutuminen polvelle ja heittolaukaus osuu suoraan piippalakin alle. Eteenpäin vaan.

”Olen selvä tapaus.

Menkää” – ei sittenkään

Mutta vain muutaman askeleen jälkeen heinäpaalien takaa n. 20 metrin päästä tuli pikakiväärin suihku minuun. Luoti lävisti oikean käden ranteen, kivääri tipahti hankeen, räjähtävä

luoti osui patruunataskuun vieden siitä keskiosan olemattomiin ja lennätti kuparinsiruja rintaan. Isku oli valtava, hengitys salpaantui ja luulin, että luoti oli lävistänyt keuhkoni. Lumipukuni oli hetkessä kuuman veren tahrима.

Kersantti Tuuhea huutaa hätäantyneenä: ”Osuiko pahasti?” ”Kyllä, menkää vain pois, minä olen selvä tapaus”. Samassa huomaa parin vanjan nousevan taisteluhaudasta ja matelevan minua kohti aikomuksena ottaa vanki. Ajatus kauhistuttaa, ei toki vangiksi.

Itsemurha-ajatus iski mieleen, mutta en pysty pistooliakaan virittämään. Tuumin, jos jalkani toimivat, nousen pystyyn ja yritän poispäin. Silloin varmasti ampuvat - se on parempi kohtalo kuin joutua vangiksi.

Nousin seisomaan, otin kahdesta kolmeen askelta ja kaaduinkin hankeen. Samassa pikakiväärisuihku pyyhkäisi ylitseni. Mitäpä, jos yritän vielä nopeata syöksyä. Toteutan ajatuksen. Ja taas tulitus rävähtää, mutta menee ylitseni lennättäen kaarnat puista. Olen siis edelleen maalitauluna, mutta hieman jo katveessa. Silloin yhtäkkiä pärähtää kova tulitus edestäpäin. Mahdollisimman syvällä hangessa maaten näen siellä kersantti Tuuhean ja tajuan siellä olevan omia. Lumessa kahlaten ja ryömien pääsen eteenpäin ja näen kokonaisen komppanian vetäjänään kapteeni Hannes Karttunen, joka oli Tampereen Rykmentin aliupseerikoulun kouluttajana ollessani oppilana v.1938.

Minut pantiin ahkioon ja vietiin kymmenen miehen saattueessa joukkosidontapaikalle. Oli jäätävän kylmää ja kulku oli hidasta. Joukkosidontapaikalla lääkäri tutki vammani, nyhti pinseteillä

kuparinsiruja rinnastani, sitoi ranteen ja lähetti muiden potilaiden mukana hevoskuormalla sairaautoon.

Olenko taivaassa?

Autokuljetuksesta minulla ei ole muistikuvia. Heräsin nimittäin vasta Viipurin Sotasairaалassa iltasella 23.12.1939, jolloin valkopukuinen hoitaja nosti päästäni ja juotti lämmintä juomaa samalla kun Viipurin kirkkohera lauloi ihanasti ”Maa on niin kaunis...

Tunsin olevani taivaassa hyvän enkelin suojissa kuuntelemassa enkelkuoron sointuvia säveliä. Vasta hetken kuluttua tajusin todellisuuden, pelastumiseni taistelukentältä - tunne oli sanoin kuvaamattoman ihana.

Aattoamuna potilaita lastattiin sairaajunaan, joka hälytysten ja erikoisesti Hyvinkäällä juuri silloin sattuneen ilmahyökkäyksen vuoksi eteni hitaasti saapuen vasta Tapanina Turkuun. Tuolla matkalla, josta suurin osa ajasta kului unihorroksessa, ei juuri joulutunnelmaa ollut.

Valveilla ollen mieleen kiiri väkisin kysymys, miten mahtoi suuri vastahyökkäys sujua, moniko on kaatunut tai haavoittunut vaikeasti tai mahdollisesti jäänyt vangiksi. Turun Sotasairaалassa lehti- ja radiouutiset kertoivat tilanteen pääpiirteittäin.

Sairaалassa moni meistä potilaista hoidettiin niin hyvään kuntoon, että pääsimme vielä uudestaan mukaan Talvisodan ihmettä toteuttamaan.

Erkki Luntamo

Kirjoitus julkaistu Varsinais-Suomen Sotaveteraanipiirin joululehdessä 2002

Talvisodan Summan sankarivainaja Sulo Stolt löytyi jatkosodan aikana

Sotien aikana moni sotilas katosi tai ruumis jäi kentälle ja tuhoutui. Talvisodan Summan taisteluissa-kin tällaisia tapauksia oli useita, joista kansallisarkiston sotasurmatiedostossakin internetissä on mainittu ”siunattu, ruumis jäänyt kentälle tai tuhoutunut”.

Harvoja olivat ne tapaukset, joissa sotilas oli joutunut vangiksi ja palasi talvisodan jälkeen. Kuitenkin Vakka-Suomessakin oli ainakin yksi tällainen tapaus: vehmaalainen Paavo Saarinen, joka kotiin tultuaan sai lukea lehdestä oman kuolemanilmoituksensakin.

Oma tarinansa on uusikaupunkilaisen vänrikin Sulo Stoltin kohtalo. Hän katosi Summan murtumisen yhteydessä helmikuussa 1940, mutta jatkosodan aikana syyskuussa 1941 hänen ruumiinsa löydettiin vihollisen tuhoamasta korsusta yhdessä 31 muun vainajan kanssa.

Stolt taisteli helmikuussa 1940 Summassa JR 13:n 9. komppaniassa yhdeksänmiehisen partion johtajana. Hän oli 12. helmikuuta lähtenyt ottamaan yhteyttä huoltoon, mutta partio oli hajonnut ja Stolt kadonnut jäljettömiin.

Helmikuun 11 päivänä vihollinen oli aloittanut voimakkaat hyökkäykset Summassa Lähteen lohkolle. Seuraavana päivänä 12.2.40 taistelut jatkuivat kiihvain. Mm. Lähteen kuuluisa Miljoonalinnake menetettiin viholliselle. Joukkojen oli pakko vetäytyä tukilinjalle.

Sulo Stolt Uudenkaupungin Yhteislyseon matrikkelin kuvassa. V. 1939 valmistunut Stolt oli aloittanut opettajana Uudenkaupungin kansakoulussa syksyllä 1939. Hän oli avioitunut samana vuonna Aili Uusitalon kanssa.

Summa murtui — Lisa-korsu räjäytettiin

Toisena päivänä sen jälkeen, kun Stolt oli lähtenyt ottamaan yhteyttä huoltoon, noin 50 vihollisen panssarivaunua pääsi tykistön tukemana tunkeutumaan tukilinjan läpi. Summa murtui.

Noin kello 15 tuona helmikuun 13. päivänä viisi panssarivaunua ajoi tukilinjasta kahden kilometrin päässä olleen ruotsinkielisen Raskas Patteristo 2:n tuliasemiin. Tykkimiehet yrittivät saada raskaita haupitseja suorasuuntausammuntaan, mutta miesvoimin se ei onnistunut. Koko patteriston tykkikalustokin, 11 tykkiä, jäi vihollisille. Jatkosodan aikana ne muuten löytyivät neuvostoliittolaisten varastosta Perkjärveltä.

Tykkimiehet joutuivat vetäytymään nopeasti mm. Lisa-korsuksi nimettyyn korsuunsa. Vihollinen piiritti nopeasti korsun. Kymmenen metriä pitkän ja vajaan kolme metriä leveän korsun molemmissa päissä oli oviaukko. Vihol-

Vakkasuomalaisryhmä Lisa-korsulla kesäkuussa 2005, oppaana raumalainen Markku Vainio (oikealla).

linen ei ovia saanut auki. Sisällä olivat olivat mm. pinonneet korsussa olevia vaate- ja kenkälaatikoita ovien eteen suojaamaan käsikranaateilta. Vihollisen panssarivaunulla ajettiin korsun päälle.

Suomalaiset eivät antautuneet ja niin vihollinen päätti räjäyttää korsun. Se tapahtui seuraavana päivänä 14.2.1940. Räjäytyksen uskotaan tapahtuneen puolen päivän jälkeen. Vihollinen oli ilmeisesti asettanut erittäin voimakkaat räjähteet korsun kummankin sisäänkäynnin kohdalle. Korsussa olleitten uskotaan kuolleen silmänräpäyksessä. Monen kello oli pysähtynyt kello 12.30 vaiheille.

Lisa-korsu avataan

Korsussa tiedettiin olleen 23 ruotsinkielisen Raskas Patteristo 2:n sotilasta

pääasiassa Luodon (Larsmo) ja Öjan kunnista Pohjanmaalta. Kun jatkosodan aikana syyskuussa 1941 Summa oli jälleen suomalaisten hallussa, luotolaiset (larsmolaiset) päättivät avata Summan hiekkamaastossa olleen korsun.

Parinkymmenen miehen joukko kaivoi hiekalla täyttyneen korsun lapioilla syyskuussa noin kymmenessä päivässä. Se tapahtui vuosi ja seitsemän kuukautta korsun räjäyttämisen jälkeen. Vainajilta löytyi tuntolevyjä, kukkaroita sisältöineen ja muita tunnistamista auttaneita asioita. Miehillä oli yllään lumipuvut ja kypärä päässä. Sen on arveltu merkitsevän, että he odottivat apua ulkopuolelta tai aikomusta murtautua itse ulos.

Korsusta löytyi kaikkiaan 32 vainajaa, joukossa siis muitakin kuin Raskas Patteristo 2:n miehiä. Kansallisarkiston

sotasurmatiedostossa näyttää kaikkien kuolinpäiväksi merkityn 13.2.1940, vaikka korsun kaivajien mukaan kuolinpäivä saattoi olla 14.2.1940.

Pohjanmaalaiset ovat v. 1993 pystyttäneet Summaan Lisa-korsun paikalle muistokiven. Siinä on 26 sotilaan nimet ja maininta kuudesta tuntemattomaksi jääneestä vainajasta. Nimi-en joukossa on myös S. Stolt. Muistokiveenkin kuolinpäiväksi on merkitty 13.2.1940.

Sulo Stolt löytyi

Kaivaustyössä mukana ollut Herman E. Fagerudd (1902 - 1979) Luodolta julkaisi kuvuksensa kaivauksista pohjanmaalaisessa sanomalehdessä. Syyskuun 25. päivän 1941 kuvauksessa hän kirjoitti mm:

”Kirjeenpalasesta voimme päätellä, että seuraavaksi löytämämme kaatunut on vänrikki Sulo Stolt Uudestakaupungista. Kirjeen allekirjoitus lienee ”Aili S.” Ehkäpä häneltä saadaan tietoja, joiden perusteella tunnistaminen voidaan varmistaa.”

Ikuisiksi ajoiksi jäi arvoitukseksi, kuinka uusikaupunkilainen, vieraan yksikön vänrikki oli korsussa. Siellä oli muitakin Raskas Patteristo 2:n ulkopuolisia vainajia. Stolt oli ilmeisesti hakeutunut suojaan Summan tulihelvetsikin luonnehditussa tilanteessa 12. tai 13. helmikuuta.

Lisa-korsun paikalle on v. 1993 pystytetty muistomerkki. Nimelistassa oikealla alhaalla on myös Sulo Stoltin nimi.

Stoltilta jäi vaimolle osoitettu kirje, jossa hän kirjoitti:

”Elän viimeiseen saakka siinä uskossa ja toivossa, että te kaikki rakkaat saatte elää tämän sodan loputtua vapaina ja onnellisina omassa rakkaassa Suomessamme. Olen oppinut luottamaan siihen, että meitä kaikkia johtaa sittenkin Korkein. Hän meitä suojaa. - Ei täällä vavista. Suomalainen mies ei koskaan pelkää. Vielä nähdään Suomen kansan uusi aamu. Niitä onnellisia, jotka sen näkevät! Heidän tulee silloin paljon rakastaa tätä maata ja uurastaa sen eteen, sillä vapaan Suomen hinta on oleva kallis. Uskon, että valoisa aika koittaa maallemme, jos vain luo-

Kaatuneet asetettin syyskuussa 1941 arkkuihin kotiinkuljetusta varten. Kuva kirjasta Summan Surmankorsu ja Miljoonalinnakkeen tuho, kuvaaja H.E. Fagerudd.

tamme Jumalaan ja rukoilemme apua Häneltä.”

Tiedossa ei ole, oliko kirje kirjoitettu korsussa tilanteessa, jolloin poistumismahdollisuutta korsusta ei ollut - vain odotusta, mitä tapahtuu. Surmakorsua käsittelevässä kirjassa julkaistun kirjeen sävystä voisi näin päätellä.

Stolteilla ei ollut lapsia ja vaimo Aili o.s. Uusitalo on jo kuollut. Vaimo muutti Udestakaupungista Forssaan sodan jälkeen 4.6.1945. Stolt on haudattu Uudenkaupungin sankarihautaan 19.10.1941, runsaat kolme viikkoa sen jälkeen, kun hänen ruumiinsa löytyi Lisa-korsusta. Samana päivänä haudat-

tiin myös Luodon (Larsmo) kunnassa 13 Lisa-korsusta löytynyttä vainajaa.

Vuoden ja kahdeksan kuukautta jatkunut epävarmuus Summassa helmikuussa 1940 kadonneitten kohtalosta toi ehkä vihdoinkin omaisille pienen helpotuksen.

”Vielä nähdään Suomen kansan uusi aamu. Niitä onnellisia, jotka sen näkevät!”, kirjoitti Sulo Stolt.

Matti Jalava

Lähteet

Summan Surmankorsu ja Miljoonalinnakkeen tuho, suom. Markku Vainio, Pietarsaari 2004

Markku Vainion selostus Matti Jalavan v. 2005 tekemässä videossa

Uudenkaupungin seurakunnan kirkonkirjat

Kahvilaiva Navigator Putsaaren matalalla

Tauno Sammalisto / Kari Sammalisto

Kahvilaiva Navigator Putsaaren lähellä matalikolla tammikuussa 1940.

Putsaaren ulkopuolella on matalikko, jonka saarelaiset ovat nimenneet Navikatin matalaksi. Nimi on annettu kahvilaiva Navigatorin kunniaksi ja muistoksi.

Suomen ja Etelä-Amerikan linjaliikenne oli avattu 1926. Brasiliasta oli tuotu paluulastina tupakkaa, mutta kun kiihkeästi odotettu kahvintuontilupa saatiin linjalle, lähetettiin Suomen Etelä-Amerikan linjan, AL:n rahtialus Navigator Helsinkiin ensimmäisen kahvilastinsa kanssa 1930. Rahtina oli 110 tonnia kahvia pula-ajan Suomeen.

Kymmenen vuotta myöhemmin, vuodenvaihteessa 1940, nyt FÅA:n

varustama 3700 bruttorekisteritonnin Navigator oli jälleen Suomen vesillä. Uudenvuodenpäivänä meri oli Ahvenanmaalle asti jäässä, vain Isokarin väylä oli avattu. Oli tyyntä, pakkasta 27 astetta.

Laivan miehistöä luultiin desanteiksi

Navigator ajautui Putsaaren edustalla Pitkäkarin eteläpuolen matalikolle. Laiva oli tulossa Rio de Janeirosta lastinaan melassia ja 700 tonnia raakakahvia. Pohjakosketuksesta tulleet aukosta virtasi meri nyt sisään turmellen koko-

Sukeltaja tutkimassa laivan vaurioita. Takana oikealla laivan kylkeen reiän polttanut Viljo Wikman.

naan melassilastin. Kahviruuma säilyi kuivana.

Putsaaren Hansbergin talossa kauhutettiin tupaan ilmestyneitä vieraita miehiä. Talvisotaa oli käyty kuukausi, suomalaisia oli varoitettu desanteista. Paikallisesti vaaraa ja jännitystä lisäsi Isokarin yli kohti Raumaa suuntaa ottava vihollisen lentolinja, joka pyyhkäisi myös Putsaaren ja Vekaran yli.

Keitä olivat nämä vieraat? Tilanne selvisi, apua oli tultu pyytämään. Alus oli tyhjennettävä. Saaressa olivat vain naiset ja lapset, nuoret ja vanhukset, miehet rintamalla. Apua kuitenkin järjestettiin. Navigatorin miehistö pe-

lastettiin pakkasen kynsistä ja majoitettiin Putsaareen, suurin joukko aluksi Jokeleen. Ainoastaan perämies Michelsen jäi vartioimaan laivaa ja lastia.

Navigator oli jäässä yltä päältä. Ennen suunniteltua lastin siirtämistä tuli tulli tarkastamaan sen ja sukeltaja varmistamaan vedenalaiset vauriot.

Myös Viljam Wikman tuli erään isännän reessä kaupungista. Viljamilla oli mukanaan kaasupolttovehkeet, joilla hän poltti hämähäyttävän ison aukon laivan kylkeen. Putsaareen hän nousi tällä teollaan aivan poppamiehen maineeseen.

Kahvikaravaani kulkee yössä

Laivan tyhjennykseen hälytettiin talolliset hevosineen sekä saarista että mantereelta. Ilmavaaran takia hevoset kulkivat vain öisin 14 kilometrin reittiä kaupunkiin ja takaisin. Kuljetettavana oli 7000 sakkia, jokaisessa 100 kiloa kahvia. Hevosia tuli työhön 170. Urakkaan kului kolme, neljä yötä.

Jonossa edettiin rauhallisesti, mutta lastauksessa etupään meno hidastui ja niinpä aluksi syntyi ruuhka. Hevoset pakkautuivat takaa tulevien painamina aivan laivan kylkeen, jään reunaan. Jää alkoi vajota, hevoset pillastuivat ja lähitivät suinpäin pelastautumaan takaisin tukevammalle jälle. Syntyi sekasorto, säikähtäneet hevoset rynnistivät suoraan jonon loppupäähän tallaten ja potkien vastaantulevia. Hevoset saatiin

Putsaarelaismiehiä Navigatorin kannella. Vas. John Anto, Vihtor Sammalisto, Tauno Sammalisto, Aino Pajula, Sulo Niemi (?) ja Aarne Lindholm (?). Oikealla Into Pajula.

kuitenkin rauhoittumaan ja työ jatkui, mutta jään reunalle mentiin nyt vain yksi kerrallaan.

Säkit vietiin Uuteenkaupunkiin, missä tulli tarkasti, täsmäsivätkö annetut numerot

Kalannista apuun

Kalannin Varhelaan tuli myös käsky tulla purkamaan kahvilastia. Laiva oli maanut matalikolla lähes kaksi viikkoa. Talosta lähetettiin 20-vuotias Kosti Vuola matkaan, muita lähtijöitä ei ollut. Kosti lähti iltapäivällä, tuli kaupunkiin ja suuntasi kokoontumispaikalle suolamakasiinin eteen. Kosti ei tuntenut ketään paikalle tulleista.

Kun ilta pimeni, lähdettiin rannasta jälle parinkymmenen hevosen letkassa kohti Putsaaren jäätyneitä vesiä.

Navigatorin luona sitten alkoi työ. Lastausmiehet latoivat rekiin raskaita kahvisäkkejä yksi kerrallaan.

Kun ajomiesten tiedot, nimi ja osoite ja säkkien lukumäärät oli kirjattu muistiin, alkoi matka kaupunkiin. Ajettiin edelleen pitkänä letkana ja tultiin Sorvakon matalasta rannasta ylös. Reet ohjattiin suolamakasiinin oven eteen, ja säkit nostettiin apumiehen kanssa sisään.

Kosti on myöhemmin muistellut retkeään. Kari Sammalistolle luovutusta muistiinpanolappusesta ilmenee vielä, ettei nuori mies tiennyt, oliko paikalla tullimiehiä. Hän ei myöskään tiennyt, olisiko joku ajureista verottanut kuormaansa ja ottanut kahvia itselleen. Koston säkit olivat kuitenkin ehjiä, niitä ei ollut avattu.

Kotiin Kalantiin nuorimies tuli aamuyöllä. Nälkäisenä arvattavasti, koska koko retken aikana ei ollut minkäänlaisia ruokailua järjestetty. Palkasta ei ollut tietoa. Se tuli kuitenkin myöhemmin ja maksettiin Kostin isälle. Poika oli lähtenyt rintamalle.

Kaffeprännäri lopusiva kaupoist

Valtavasta kahvisäkkimäärästä oli luonnollisesti muutama mennyt rikki, ja vaaleita papuja oli vuotanut ruumaan. Kahviruuma oli ollut matkan jälkeen hyvin siisti. Lattialla ja seinillä oli ruokomatot suojana. Tyhjentäjien jaloissa kulkeutuivat kuitenkin työn aikana rikkoutuneista säkeistä irtopavut ylös ruumasta ja sekoittuivat kaikkeen likaan ja moskaan, mitä laivan käytävillä nyt viერი.

Sota-ajan Suomessa kahvi oli kultaa-kin kalliimpaa. Lastinpurkajille tehtiin heti alkuun selväksi, että kahvia ei saanut ottaa säkeistä. Saaristolainen ei kuitenkaan anna tilaisuuden valua hukkaan, lastia on totuttu mereltä aina pärjäämään, niin kuin sanotaan. Kiellostasta piittaamatta irtopapuja tungettiin taskuihin ja housujen lahkeisiin niin paljon kuin kehdattiin.

”Paikkakunnal juatti oma kaffet. Kaffeprännäri lopusiva kaupoist.”

Pussihousut pettävät

Navigatorin pärjääjistä muistetaan erikoisesti eräs, jolla oli ollut oikein laadukkaat nahkaiset pussihousut ja kommeat jatsarit – saappaat – jalassa. Mies oli täyttänyt housunlahkeensa piukkaan papuja ja lähtenyt sitten hiihtämään kotirantaa kohti.

Määräysten mukaisesti ilmavaaraa torjuva lakana oli viskattu pään yli. Kuinka ollakaan, kun mies oli aikansa

Putsaareissa on vielä 2000-luvulla tallessa näytteeksi Navigatorista peräisin olevia kahvinpapuja.

hiihdellyt, pakkautuivat pöönät lahkeista alaspäin kohti saappaan suuta. Koska tuli liian tiukka paikka vastaan, tipahtelivat pavut yksi toisensa jälkeen ladulle. Näin reitti kotiin tuli merkittyä kuin polku ennen Hannun ja Kertun sadussa.

Pussihousupärjääjän tarina ilahdutti saariston väkeä kauan ja sitä kerrotaan vieläkin.

Ilmavaara!

Navigator makasi paikallaan jään puristuksessa matalikolla. Kerran yli kiitävissä pommikoneissa nähtiin liikumatonta maali. Tuohon tähdätään! Koneita oli 15, olivat lentäneet jo ohi, mutta kaartoivat takaisin ja pommitus alkoi.

Osumatarkkuus oli huono, pommit putosivat jälle, mistä niiden sirpaleita kerättiin myöhemmin sotamuistoiksi. Yksi sirpale osui sentään Navigatorin kylkeen. Pommitajat palasivat tukikohtaansa, Raumalle ei enää yritetty.

Tyhjennystyö eteni ja valmistui. Kaikki irtotavarat rahdattiin ulos laivasta.

Kari Sammaliston taustalla kapteeni Gunnar Möllerin Nakuniemi Putsaareissa.

Tauno Sammalisto toimi tyhjennyksen kirjuriina ja hän näpsi laatikkokamerallaan lukuisia tilannekuvia. Hän vuorotteli yhdessä serkkunsa Into Pajulan kanssa laivan yövahteina. Oli kylmää, tuulista ja kolkkoa, aavemaisia kolinoita kuului yössä kannelta. Ryöstöyrityksiä ei tehty.

Kevään edetessä rahdattiin Putsaaresta kaikki sinne pelastetut köydet, pressut, maalit ja muu irtain takaisin laivaan. Tähänkin kului kolme, neljä yötä. Navigator hinattiin ensin kaupungin edustalle Hangon aukolle. Tarkastettu lasti vietiin sieltä toukokuussa Turkuun.

Navigator oli päältä siisti, mutta sisätilat olivat tuhoutuneet täysin. Ainoastaan päällystön hytit olivat säilyneet kuivina ja olivat hyvässä kunnossa. Höyrypatterit olivat pakkasissa jäätyneet käyttämättöminä, putket olivat puhki. Kun lämpö väännettiin päälle jään sulattamiseksi, nokinen vesi pilasi myös päällystön hytit. Perämies kirosi ja elämöi, olisi ensin pitänyt tarkistaa patterit!

Laiva kuitenkin kunnostettiin aikanaan ja se haki vielä kahvia kaukaisilta rannoilta.

Möllerin Nakuniemi

Navigatorin perämies Michelsen oli siirtynyt Antolle kortteeriin oltuaan ensi alkuun laivalla vartiossa öisinkin.

Mies ihastui saaristoon.

Michelsen oli esitellyt saaristoa kurssitoverilleen Gunnar Möllerille, erikoisesti Putsaarta rauhallisena ja kauniina paikkana. Kun kapteeni Möller toi sodan jälkeen ensimmäisen kuuluisan kahvilastinsa Brasiliasta Herakles-laivallaan Turkuun v. 1946, hän tuli tutustumaan Putsaareen.

Möller oli Paraisilta kotoisin. Hän oli erakkoluonne. Mies löysi saaresta etsimänsä luonnonkauneuden ja hiljaisuuden. Hän ostikin eläkevuosikseen myöhemmin 1960-luvun alussa Antolta palan saarta, rakensi pienen mökin ja hyvän saunan, asusteli saarella yksinään parikymmentä vuotta ympäri vuoden, hiihteli kaupunkireissunsa, eli lähirannoilta pyytämällä kalalla.

Mies nimesi paratiisinsa Nakuniemeksi ja kuljeskeli kesän kuumilla kallioilla ilman rihman kiertämää. Naapureita ei ollut. Möller oli onnellinen.

Kaisa Liukkonen

Hevosten lisäksi kahvilastia kuljetettiin kuorma-autolla

Tammikuussa matalikolle ajaneen Navigatorin kahvilasti kuljetettiin kaupunkiin pääasiassa hevosilla, mutta myös kauppaliike J.E. Tervasen kuorma-auto osallistui kahvin pelastusoperaatioon, tietää Esko Sjöblom.

Hänen Lauri-isänsä oli nimittäin tuon auton kuljettajana ja on aikanaan kertonut onnettomasti päättyneestä matkasta.

Lauri Sjöblom oli yhtenä yönä kahvikuorman kanssa tulossa Tervasen autolla kaupunkiin, mutta yön pimeydessä eksynyi tieltä ja joutui heikolle jälle. Osasyynä saattoi olla, että vihollisen lentokoneiden takia ajettiin sammuteuin lyhdyin.

Jää petti ja auto vajosi jään alle. Lauri Sjöblom on kertonut täpärästi itse pelastuneensa, kuitenkin jonkin verran kastuneena.

Matka oli ollut raskas kastuneena kävellä kotiin kaupunkiin kovalla pak-

kasella, mutta vahva viisikypinen mies kesti rasituksen.

Esko Sjöblom harmittelee, ettei tullut pojalle mieleen Lauri-isän eläessä talentaa tapahtumaa tarkemmin. Esimerkiksi sitä, miten sen aikaisilla välineillä auto nostettiin jäistä.

– Todistamatonta totta on kuitenkin se, että kahvilasti nostettiin, Esko Sjöblom sanoo.

– Muistikuvia on myös siitä, kuinka paikallisten maatilojen riihissä kastuneita ”pööniä” kuivattiin. Myös on epäilyjä siitä, ettei kaikkia kuivattuja kahvinpapuja enää kansanhuollon kautta jaettu.

– Varmaa on, että Tervasen kuorma-auto oli kuitenkin tapauksen jälkeenkin liikenteessä, tuskin kuitenkaan kahvia pelastamassa, Esko Sjöblom sanoo.

Matti Jalava

Mauno Jalosen albumi

Tämä kuva ei liity Uudenkaupungin saaristoon, vaan jonnekin rintamalle, ilmeisesti Ääniselle. Näitähän varmaan tapahtui eri puolilla.

Pommeja taivaalta

Uudenkaupungin ylle

Tammikuun 12. päivä vuonna 1940 hälytyssireenit soivat Uudessakaupungissa yhtäjaksoisesti neljän tunnin ajan, pisimpään kuin koskaan muulloin talvisodan aikana. Tuona päivänä tapahtuivat ainoat Uuteenkaupunkiin osuneet pommitukset.

Tarkkaa päivää ja mahdollisia silminnäkijöitä tiedusteltiin Uudenkaupungin Sanomissa 12.4.2001. Yllättävän moni muisti pommituksen.

Yksi heistä oli Leena Koski, silloin 11-vuotias. Hänen kotinsa oli Vanhan kirkon ja Vallilan naapurissa.

– Isä oli tikkailla tähyttämässä taivaalle, kun näki pommikoneiden saapuvan. Hän kiiruhti kellariin muun perheen luokse. Sitten kuului kova humahdus.

– Pommit putosivat nykyisen Aquariuksen ja Kaupunginlahden väliselle alueelle.

– Sirpaleita lensi Rantakadulle saakka.

Pommikoneiden jylinää

Nykyisen Salmen alueella seisoj puolestaan 14-vuotias Lennart Vahtera kotipihallaan omenapuun alla, kun pommikoneiden jylinä alkoi kuulua.

Vahteran mukaan koneet tulivat etelästä ja pudottivat kymmenkunta pommia.

– Kasarminlahden pohjoispuolelle putosi kolme pommia. Ehkä ne yrittivät osua sairaalaan, nykyiseen Mörneen. Punaisen Ristin tunnus laitettiin sairaalan katolle vasta seuraavana päivänä. – Yksi pommeista putosi Reivosen pelolalle Ruokolaan ja jäi suutariksi.

– Paikalle pantiin varoitusmerkki ja suojeluskuntalaiset vartioivat sitä. Maa oli silloin niin jäässä, että pommin poistamista varten piti odottaa maan sulamista.

Aila Reivonen oli 12-vuotias. Hän kuuli vanhemmiltaan pommin putoamisesta kotipellolle. Pelto oli kaupungin vuokramaalla nykyisen Sannontien ja Ruokolantien kulmassa.

Reivoset asuivat keskustassa, Yli-selläkadulla, mutta tarvitsivat maata eläintensä ruokkimiseksi.

– Me olimme olleet VPK:n talon sirpalesuojassa pommituksen ajan, Aila Reivonen muisteli vuonna 2001. Hän ei käynyt paikalla pommia katsomassa, mutta vuotta nuorempi Pekka-veli kävi.

– Räjähämätön pommi oli pudonnut suoraan meidän porkkanamaahan.

Jälkiä yhä Sorvakossa

Kun pommitus oli ohi, myös Lennart Vahtera kavereineen kävi katsomassa niiden jättämiä jälkiä. Nykyisen Vakka-Suomen sairaalan ja terveysaseman lähetyviltä he löysivät pommien jättämiä kuoppia.

Paikalla pojat haistoivat räjähteiden jättämän erittäin pahan hajun.

– Saimme kaikki päänsäryn siitä, Lennart Vahtera muisteli.

Jo edesmennyt Jalmari Teikari löysi vielä vuonna 2001 samaiset pommi-kuopat terveysaseman ja Sorvakon urheilukentän välimaastosta.

Vahtera puolestaan muisti myös talvisodan aikana Hepokariin pystytetyn valetykin.

– Se oli vain tukki, joka oli nostettu vinottain ylöspäin, pelästykseksi viholliskoneille!

Vahteran mukaan viholliskoneet noudattivat melko tarkkaan samaa reittiä. Ne lensivät Virosta Isonkarin majakan luokse ja sieltä pohjoiseen meren yllä Raumalle. Takaisin ne palasivat Uudenkaupungin itäpuolitse.

Myös lokalahtelainen Olavi Vuorinen näki pommien putoavan. Hänkin oli 14-vuotias ja silloin Kytämässä, Lautveden päässä.

Hän näki, kun Kustavin suunnasta tuli viholliskoneita ja yksi niistä pudotti pommeja Arvassalon kohdalle.

Moni muukin muistaa yhä tämän tammikuun 12. päivän 1940.

Uudenkaupungin Sanomat ei mainitse pommituksia ollenkaan. Sensuuri

Etualalla talvisodan aikaisen pommin jättämä painanne Vakka-Suomen sairaalan ja urheilukentän välisessä metsikössä. Kuva vuodelta 2001.

toimi tehokkaasti. Ainoa viittaus siihen löytyy lehdessä julkaistusta Päämajan tilannetiedotuksesta:

”Tammikuun 12. pnä käytti vihollinen jälleen hyväkseen maassamme vallitsevaa edullista lentosäätä.

Viholliskoneita havaittiin maamme yllä päivän aikana yli 400. Vauriot jäivät vähäisiksi, sillä hävittäjämme ja ilmatorjuntajoukkomme pakottivat vihollisen käyttämään ylikorkeuksia ja hajottivat matalalla lentäneet muodostelmat.”

”Kotiseudulla olivat vihollisen lennot suunnattu lähinnä Lounais-Suomeen. Pommituksen kohteiksi joutuivat mm. Rauma ja Turku.”

Uudenkaupungin kohdalla vihollisen pommit putosivat lähinnä metsiin ja mereen, eikä niistä aiheutunut suurempaa haittaa, mutta Turkuu pommitettiin talvisodan aikana ankarasti.

Päämajan tilannetiedotukset julkaistiin myös Uudenkaupungin Sanomissa, mutta ne olivat hyvin ylimalkaisia.

Ulla-Maija Paalu

Kirjoitus on julkaistu Uudenkaupungin Sanomissa 16. 1. 2010

Turvaa sirpalesuojista, metsistä ja ojista

Uudessakaupungissa rakennettiin useita sirpalesuojia talvisodan aikana. Niitä oli melkein joka korttelissa, ja väestölle neuvottiin, mihin kunkin tuli hälytyksen tullessa mennä. Toki tilanteen niin vaatiessa sai mennä mihin ehti.

Moni vielä muistaa suojat, mutta valokuvia löytyi vain yksi, Olavi Ruusuvuoren ainutlaatuisista kokoelmista.

– Monien ruutukaavakeskustan puutalojen alla on isot, holvatut kellarit. Niitä käytettiin pommisuojina ilmahälytyksen tultua.

Suojia rakennettiin myös talojen pihoille ja mm. yleinen, kaikille tarkoitettu Rauhanpuiston Rantakadun puoleiseen rinteeseen, muistelivat mm. Jean Suominen ja Olavi Ruusuvuori.

Alisenkadun alla kulkevaa Hallunojaa ja sen kivistä katettua kaarikäytävää käyttivät suojana mm. lähellä sijainneiden Sukkatehtaan ja Willatavaratehtaan väki.

– Palokunnan kentän itäreunaan rakennettiin sirpalesuoja ja sinne ohjattiin Kude Oy:n työväki, miehet kertoivat.

Palokunnan talossa Ylisenkadun ja Koulukadun kulmassa oli isot kellarit suojina, samoin Kräkin talossa Koulukadulla torin reunalla.

Lakanat niskassa metsiin

Varsinkin sodan alussa moni mieluummin juoksi lakanan suojassa metsiin kuin meni pimeään sirpalesuojaan tai kellareihin. Pelättiin, että pommituksen osuessa kohdalle niihin hautautuisi.

Yleisiä pakopaikkoja löytyi Kainpirtistä, Ketunkalliolta suutari Luotosen mökin luota tai Palomettästä.

– Toivosen Selma piti rahojaan käsilaukussa ja laukku ovenpielessä. Siitä hän saisi sen nopeasti napattua mukansa hälytyksen tullessa.

– Kerrankin Selma lähti kovalla kiireellä pakomatkalle vanhan ampu-
maradan suuntaan. Sinne päästyä hän huomasi, ettei kallisarvoinen käsilaukku ollutkaan mukana.

– Kainalossa olikin vain vanha karvalakki!

Ruusuvuoren talon korttelissa Myllymäen kupeessa ei suojaa ollut, vaan asukkaita ohjattiin menemään nykyisen pappilan kellariin.

– Me menimme Myllykatua pitkin Työväentalon tontin läpi ja pappilan eli silloisen Nordströmin talon aidan raosta länsipäädyssä olevaan kellariin.

– Nordströmien palvelija Saima Kaukkila otti suojaan kynttilän pätkiä mukaan. Mukulille pantiin korkki suuhun, että suu pysyy auki, eikä mahdollisen pommituksen ilmanpaine puhko tärykalvoja.

Varakeskus

Sanomien pihalla

Ylisenkadun ja Myllykadun kulmauksessa Edvin Luotosen talossa oli kaksi isoa kellaria suojina ja niiden ovien edessä hiekkasäkit, vihollislentäjien konekiväärien luotien takia, muistaa Ruusuvuori.

Sirpalesuoja oli myös Uudenkaupungin Sanomien ja Kirjapainon pihalla Rauhankadun ja Alisenkadun kulmauksessa. Tätä suojaa käytti myös viereisen lennättimen ja postin henkilökunta.

Rauhanpuiston yleinen sirpalesuoja näkyy taustalla tässä kuvassa. Edessä ovat lyseolaiset Veikko Lehtonen (vas.), Marjatta Viitanen (Tammi), tuntematon "siirto-oppilas" Helsingistä ja Veijo Pihlaja.

Sinne rakennettiin erillinen komero, jonne sijoitettiin lennättimestä kaapelilla yhdistetty puhelinlaite. Sen avulla siirrettiin hälytyksen aikana lennättimeen tulleet puhelut ja sähkösanomat.

Tämän muisti Veikko Hietala, joka kytki laitteen toimintakuntoon.

– Kun juotin kaapelia, juottokolvin lämmityslaite vei niin paljon happea, että myrskylyhtyni sammui.

– Väestönsuojelun kannalta oli hätiköiden tehty, kun yhteyskaapeli vedettiin 10–parisena ilmakaapelina Alisenkadun yli. Surkeasti olisi käynyt, jos siihen olisi osunut.

Aaronin korttelin suoja

Sirpalesuoja oli myös Kirkkokadun, Ylisenkadun, Pohjoistullikadun ja

Alisenkadun rajaamassa Aaronkorttelissa. Se sijaitsi silloisen Suomisen talon ja Sautin talojen takapihoilla, lähellä Ylisenkadun ja Pohjoistullikadun kulmaa.

Sautin pihaan ja sirpalesuojaan pääsivät palokujan ja aidoissa olleiden aukkojen avulla myös Kirkkokadulta Widbergin talon ja Aliseltakadulta ns. Kala-Koskisen talon asukkaat.

Suojaa käyttivät myös naapurikorttelien asukkaat.

Eija Salonen, o.s. Sunila eli sota-ajan lapsuutensa äitinsä kanssa tämän vanhempien Oskar ja Matilda Suomisen talossa. Sirpalesuojaa varten kaivettiin iso monttu Suomisen puutarhaan.

Suomiset itse eivät pihaansa ilmestynyttä pommisuoja käyttäneet, vaan istuivat hälytyksen ajan kotonaan. Sodan loputtua suoja purettiin, mutta ei siinä pitkään aikaan mitään kasvanut. Isovanhemmat saivat ehkä jonkinnäköiseksi korvaukseksi suojan hirret polttopuiksi.

–Pommipuiksi me niitä sitten sanoimme.

Eija Salosen äiti Eeva Sunila ei myöskään käyttänyt oman pihan suoja, vaan työpaikkansa Uudenkaupungin Sanomien tontin pommisuoja.

–Hälytyksen tultua äiti juoksi hakemaan minut ja kassin, jossa olivat hopealusikat, mukaansa. Samaan pommisuojaan tuli myös kadun toisella puolella sijainneesta pappilasta kirkkoherra Harvio. Silloin suojassa laulettiin virsiä.

Kirkkokatu 7:ssä 1950-luvulla lapsuutensa elänyt Liisa Olkku-Ruotsalainen muistaa kotipihaan perukoilla vielä

silloin olleen ison multavallin, ehkä jäänteiden suojasta.

Sirpalesuojan päiväkirja

Tästä Aaron-korttelin suojasta on yhä kertomassa päiväkirja, musta vahakantinen vihko, jota hoiti merikapteeni Widberg. Vihkoon oli tarkoitus jokaisen suojaa käyttäneen kirjoittaa nimensä ja ajatuksiaan.

Päiväkirjan lahjoitti Kaupunkim Poja –yhdistyksen haltuun Kirsti-Liisa Pajunen, uusikaupunkilaisen tiemestari Pajusen tytär.

I kaup. osan kortt 4:n ”Aaron” sirpalesuojassa v. 1939-1940 lukee vihon ensimmäisellä sivulla.

– Muute kaik hyvi, mut kute Molon piru antan kunnellisesti syäd, kirjoitti vihkoon kapteeni Widberg.

Tuttuja uusikaupunkilaisia nimiä näkyy sivuilla, toistuvasti samoja, lähistöllä asuneiden nimiä.

Sirpalesuojan päiväkirjaan ovat nimensä kirjoittaneet mm. Ester Hautera, Riitta Hautera, Rakel Laajo, Milda Laajo, Rakel Alkula, Mailis Hellsten, Ragna Hellsten, Eine Hellsten, Alvar Outakka, Rakel Mäkinen, Heikki Mäkinen, Liisa

Mäkinen, Rauha Sautti, Maiju Rinne, Helvi Palmu, Matti Palmu, Kyllikki Karttunen, Asko Karttunen, Olga Syrjä, Karin Tervanen ja moni muu.

Kerran vihkoon on kirjattu myös Murre Eskola ja lisätty selvennykseksi ”koira”.

12. tammikuuta 1940 Uttakaupunkia todella pommitettiin. Sekin kirjattiin vahakantiseen vihkoon.

– 28. hälytys oli hyvin merkityksellinen, sillä Molotoff heit 49 pommia kaupungimme läheisyyteen, kirjoitti Widberg.

Widbergin kirjaama pommien tarkka lukumäärä tuntuu vähän oudolta. Hän myös kertoo paikat, joihin pommeja putosi.

Rauha tuli 13.3. vasten yöllä vuonna 1940.

– Viel uusi päivä kaikki muuttaa voi, kirjoitettiin sirpalesuojan päiväkirjaan.

– Siinä toivossa täytyy meidän suomalaisten aloittaa jälleenrakennustyö silvotussa kotimaassamme.

Ulla-Maija Paalu

Kirjoitus on julkaistu Uudenkaupungin Sanomissa 26.1.2010. Matrikkelia varten sitä on täydennetty.

Rauhanpuiston suuri sirpalesuoja

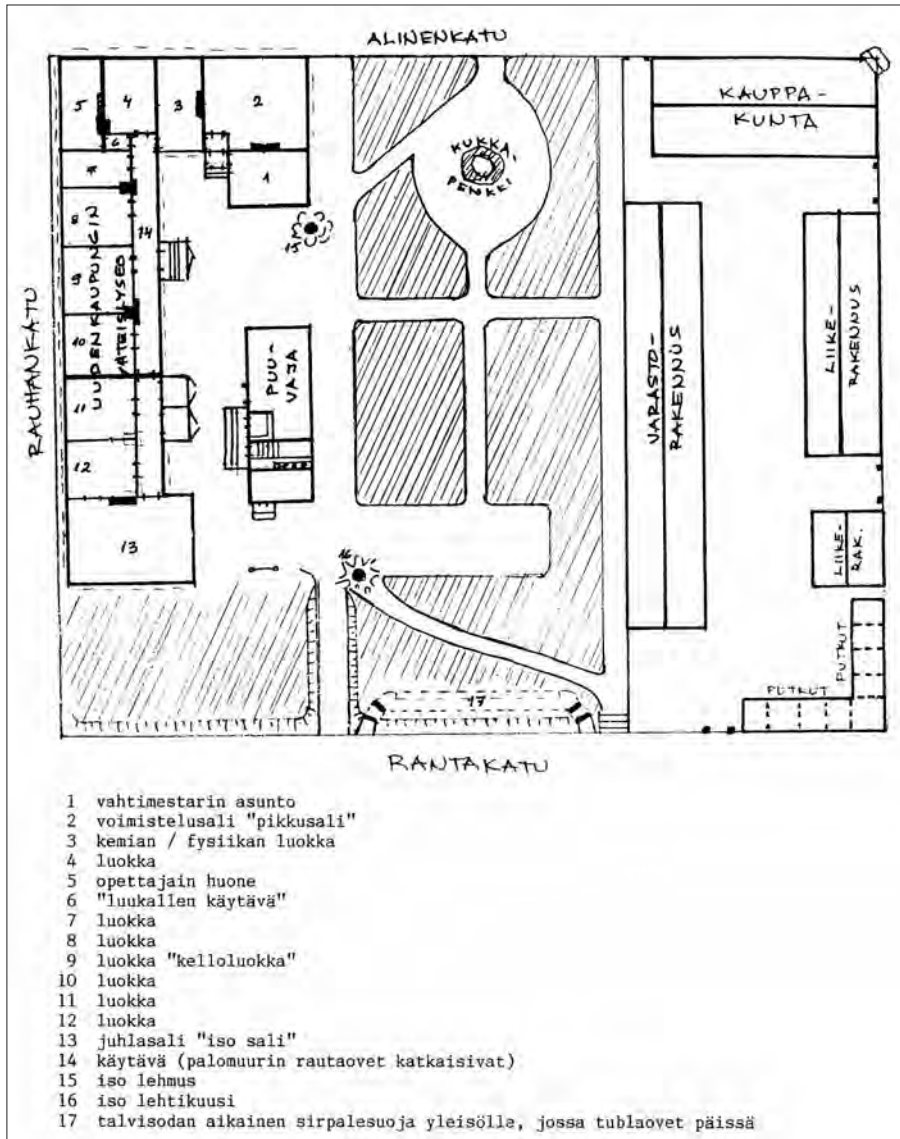
Uudenkaupungin kaupunki rakennutti talvisodan sytyttyä ison yleisen sirpalesuojan Rauhanpuiston etelärinteeseen Rantakadun varrelle. Suojan muistaa vieläkin moni uusikaupunkilainen.

Olavi Ruusuvuori laati koko korttelista tarkan piirroksen.

– Kauppakunnan (nykyisen S-Marketin ja Kirstan) tontilla sijaitsivat ”putkut”, kioskirivistöt sekä Koulukadun

että Rantakadun puolella. Rantakadulla putkujen jälkeen oli portti Kauppakunnan pihalle. Sen jälkeen tulivat portaat ylös Rauhanpuistoon.

– Suunnilleen samalla paikalla on nytkin portaat, jotka johtavat Rantakadulta S-Marketin lastauspaikan vierestä puistoon. Niiden kupeessa oli toinen suuaikko sirpalesuojaan.

Rauhanpuiston suuri sirpalesuoja. Olavi Ruusuvuoren piirros talvisodan aikaisesta Rauhanpuistosta sirpalesuojineen, lyseoineen ja putkuineen.

Kaksinkertaiset ovet suojaan

Ruusuvuoren mukaan suojaan oli rakennettu peräkkäin kahdet ovet.

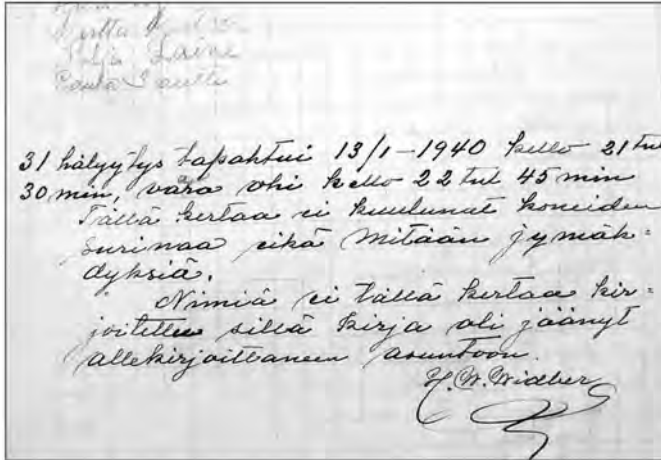
– Sirpalesuojan toinen pää ja ovi-aukko oli suunnilleen puistoa keskeltä halkovan hiekkatien loppupään kohdalla. Hiekkatie kulki silloisen Uudenkaupungin yhteislyseon, nykyisen kirjaston päädyssä Aliseltakadulta Rantakadulle.

Silloin koulun pihalla sijainnut puuvaja- ja ulkokäymälärakennus on myöhemmin purettu.

– Portaiden luota sirpalesuojan takaa kulki vinottain polku puuvajaa kohti. Nurkassa kasvoi kookas lehtikuusi.

Suojan toisessakin päädyssä oli kaksinkertaiset ovet.

– Niiden välissä oli pieni välikko. Sisällä oli pitkät penkit. Suojan päälle

Ajankuvaa ilmahälytykses-
tä Kirkkokadun-Ylisenkadun
sirpalesuojan päiväkirjaan
tallennettuna.

toisten muistikuvien mu-
kaan pohjoisesta.

Kotiseutuyhdistys
Kaupunkim Poja on saa-
nut tallennettavaksi erään
uusikaupunkilaisen tal-
visodan aikana pitämän
päiväkirjan. Kaupunkim
poik Ruusuvuori tuntee
hyvin kirjan sisällön.

oli ladottu ensin hirrenpätkiä ja niiden
päälle nostettu maata. Pitkässä käy-
tävämallisessa suojassa oli maalattia.
Muistikuvani mukaan siinä olisi ollut
joitakin lautojakin.

Ruusuvuori muistelee, kuinka tavel-
la 1939 – 1940 maa oli pitkään paljas.

– Mutta sitten alkoivat kovat pakka-
set ja maa jäättyi aika syvälle. En tiedä,
ketkä suojan kaivoivat ja rakensivat,
kun sodan takia kaupungissa ei juuri
ollut muita kuin vanhoja miehiä, naisia
ja lapsia.

Ruusuvuori kävi katsomassa, kun
Rauhanpuiston eteläreunaa uusittiin
joitakin vuosia sitten. Silloin rakennet-
tiin kivinen korkeahko reunus puiston
pituudelta Rantakadun varteen ja tehtiin
uudet portaat puiston keskikäytävän
kohdalle.

– Katselin, olisiko sirpalesuojasta jää-
nyt jotain merkkejä maahan, vaikkapa
erivärinen maakerros, mutta mitään ei
näkynyt.

Pommeja Uuteenkaupunkiin

Tarkkamuistinen Ruusuvuori on
ihmetellyt joidenkin silminnäkijöiden
kuvauksia Uudenkaupungin pommi-
tuksesta 12. tammikuuta 1940. Toisten
mukaan viholliskoneet tulivat etelästä,

Kirjuri oli merikapteeni Widberg,
jonka talo oli Kirkkokadun ja Alisen-
kadun kulmassa. Kirjaa hän piti kotinsa
lisäksi Kirkkokatu 7:n ja Ylinenkatu
32:n pihojen alueelle rakennetussa suu-
rehkossa sirpalesuojassa. Tarkoitus oli,
että paikasta turvaa hakeneet kirjoittivat
siihen nimensä.

Widberg myös kirjasi pommien pu-
dotuspaikat tuoreeltaan ylös.

– Joitakin putosi hautausmaan ja kau-
pungin välille pellolle ja piirisairaalan
ja Sorvakon mäkeen, luotsi Sjöbergin
talon läheisyyteen putosi kaksi pommia
sekä pari palopommia Heinosen talon
läheisyyteen.

– Suuri määrä pommeja putosi ti-
liruukinniemen ja Madonmaan väliin.
Joitakin pommeja putosi Iso Vilissa-
loon, jossa huviloiden ja torpan ikku-
nat särkyivät. Piirimielisairaалassakin
särkyi paljon ikkunoita.

Hälytyksiä oli tämän päiväkirjan
mukaan noin sata. Määrä ei ole ihan täs-
mällinen, sillä joinakin päivinä saattoi
hälytyksiä olla 3 – 4.

Ulla-Maija Paalu

Kirjoitus on julkaistu Uudenkaupungin Sanomissa
28.1.2010

Talvisodan aikaisia tapahtumia ja suojautumisaikkoja Lyökissä

Kun Ville Isaksson keräsi veteraanimatrikkeliin tietoja Lyökin suunnalta, hänen mieleensä tuli kirjoittaa pieni kuvaus talvisodan tapahtumista Lyökissä.

Itsekin muistan jotain ja olen saanut tietoja myös muilta. Mieleen on jäänyt ainakin se, kun hävittäjä lensi korkealla taivaalla. Kirkkaalla ilmalla siivet vaan välkkyivät. Sitten menttiin muurin viereen, kun kuultiin lentokoneen tulevan, pelättiin pommitusta. Lunta oli myös tavallista enemmän.

Emil Varjosen pikkutuvassa oli puhelinkeskus, jota hoitivat sotilaat. Heidät oli majoitettu kouluun ja Aliseentaloon. Tervasen ”Topi” Toivo oli ryhmän päällikkönä. Muita oli ainakin Sinisalon Antti. He olivat kaupungista. Marvolan Toivo ”Topi” ja Saarelan Juho ”Jussi” olivat Lyökin alueelta. Laaksosen Eino oli Vaakuasta ja Niemen Heimo Kukaisilta. Kyllä kai niitä oli muitakin.

Konekivääreitä oli kaksi. Liianuksen luotsihuoneella oli toinen ja toinen oli Piarunokassa puussa luotsihuoneesta pohjoiseen. Nykyisin on tienviitassa nimenä Pianunokka.

Vihollisen pommikoneita nähtiin usein

Lindströmin o.s. Marvola Leilan muistin mukaan kerran, kun pommikone meni laivaväylää seuraten Raumaa pommittamaan, se sai osuman Pyhämaan edustalla, ja teki pakkolaskun jäälle. Ennen kuin sotilaat ehtivät paikalle, pilotti sai koneen kuntoon ja nousi pois.

Toisen kerran, kun pommittivat Palokarin lähelle jäihin kiinni jäänyttä Mai-

ja-laivaa, nuoret hiihtivät katsomaan ja löysivät pommin osia. Ne tuotiin vinttiin, mutta ovat sieltä jo hävinneet.

Ei kai uskallettu ampua, kun kone oli luotsiaseman kohdalla. Pelkäsivät joutuvana itse tulituksen kohteeksi. Urmas-veljeni muistaa myös kuinka laivaväylältä meidän ohitse hiihtäneet sotilaat tulivat sisälle näyttämään palopommin potkurin osia.

Reijo Lindström kertoi myös, kun hänen setänsä ”Ruuto” Rudolf oli ollut Palokareilla kokemassa koukkuja, niin vihollisen kone kierteli yläpuolella ja yritti saada osumaa. Ruuto sai puista suojaa. Yksittäistä miestäkin näin jahtasivat.

Useita sirpalesuojia

Sirpalesuojia oli ainakin Liianuksen niemessä Marvolan maalla, Pekan tontilla. Hän on laittanut siihen kellarin. Toinen on ollut palaneen Malenin talon kellarissa. Kellari on vieläkin käytössä ja on Lindströmien hallussa. Ovat laittaneet siihen peltikatonkin. Urmas Isakssonin muistin mukaan kolmas oli Henrikssonien maalla, hiekkapeltojen rinteessä.

Kyllä kai Kurulmin talon kellari olisi myös sopinut sirpalesuojaksi. Se oli syvällä talon alla. Lapsena olen siellä käynytkin.

Urmas-veli kertoi vielä, että hän ja Maire Stenroos, Emma Sjögreen, Unto Louhivuori ja Usko Stenroos olivat olleet nuuttipukkeina sotilaiden luona.

Ville Isaksson

Talvisodan alla Udestakaupungista tuli naisten kaupunki

Ylimääräiset kertausharjoitukset lokakuussa 1939 veivät Uudenkaupungin miehet. Kaupunkiin jäi etupäässä vain lapsia, naisia ja vanhuksia.

Yksi heistä oli Palmun kahvilassa Alisenkadun ja Liljalaaksonkadun kulmauksessa työskennellyt Kerttu Lehtonen, myöhemmin Sinisalo. Kerttu oli 18-vuotias.

– Olin muiden mukana saattamassa junaan tuttuja poikia. Joukossa oli hyvä ystävä, Helge Grönvall, ”Heke”. Kalarannasta he lähtivät, asema vain oli silloin sillan itäpuolella.

– He lähtivät, me jäimme vilkuttamaan.

”Harjoituksista” ei palattu kotiin, sillä talvisota syttyi 30.11.1939.

Kerttu Sinisalo muistaa myös, kuinka Itätullin torille kerättiin hevosia juuri ennen YH:n alkamista.

– Siellä oli paljon hevosia ja isäntiä. Heke arveli, että hevoset kerättiin rintamalla lähetettäväksi. En tiedä sitten.

Silloin loka- marraskuussa ei Uudessakaupungissa vielä sodan uhasta kovin paljon tiedetty. Tai nuoret eivät ymmärtäneet vielä pelätä.

– En minäkään oikein käsittänyt sotaa enkä kertausharjoitusten luonnetta. Kotonakaan ei sodasta puhuttu.

– Äitini kuoli, kun olin 12-vuotias. Isän kanssa asuimme Kirkkokadulla talvisodan syttyessä, mutta isä oli paljon poissa Zachariassenin laivoissa. Niin muutin tyttöystävän kanssa asumaan Koulukadulle.

– Ensimmäisen ilmahälytyksen muistan. Juoksimme ystävättären kanssa lehmälaitumelle nykyisen Viikaisten koulun paikkeille. Sinne mentiin Koulukadun päässä olleesta portista. Siellä me makasimme katajapuskan juurella.

– Muuten hälytyksiä tuli harvakseltaan.

– Uudessakaupungissa oli rauhallista. Kaupungilla tietysti näki, että suurin osa miehistä oli lähtenyt. Oli vain vanhoja

Uudenkaupungin Sanomat / Ulla-Maija Paalu

Kerttu Sinisalo oli talvisodan syttyessä 18-vuotias ja töissä Palmun kahvilassa. Hän oli muiden ystävien kanssa saattamassa tuttuja poikia näiden lähtiessä junalla Kalarannasta, kun YH-kutsu oli tullut lokakuussa 1939.

Helge Grönvall, jota Kerttu Sinisalo oli Kalarannassa saattamassa, kaatui jo helmikuussa 1940.

miehiä ja poikasia. Se näkyi liikenteessä ja kaupoissa, joka paikassa. Muuten kaikki jäljelle jääneet olivat töissään ja askareissaan kuten ennenkin, tehtaat toimivat.

– Yhden pommituksen muistan talvisodan ajalta ja silloin pommit putosivat jonnekin Sorvakon mäkeen.

– Vasta kun kaatuneita alettiin tuoda junalla Uuteenkaupunkiin, alkoi kaunistus.

Sille tielle jäi Hekekin. Nuori mies lepää Uudenkaupungin sankarihautausmaalla.

Pimennetyt ikkunat, hiekkasäkit kellarien edessä

Kirsti Erikson, silloinen Klotzin Kirsti, oli 11-vuotias lyseon ekaluokkalainen talvisodan syttyessä.

– Meidän perheestä ei kukaan lähtenyt sotaan. Isä oli liian vanha ja veljeni vain muutaman vuoden ikäinen.

– Pimennykset muistan ja sen, että meidän kellarin eteen kasattiin hiekkasäkkejä. Se oli meidän sirpalesuojamme.

Klotzin perhe asui silloin Ylisenkadun ja Myllykadun kulmassa. Lähellä oli myös pormestari Junqvistin talo. Heilläkin oli kellarinsa pommisuoja.

– Junqvistin frouvan sisaren lapset olivat siellä kylässä, kun pormestari komensi meidät kaikki lapset kellariin.

– Siellä lattialla maattiin ja korkki komennettiin suuhun. Vanhat lihavat frouvatkin makasivat siellä eivätkä meinanneet päästä ylös.

– Kadut olivat pimeinä, eikä ulkona juuri liikuttu kello 21 jälkeen. Kaikilla piti olla mustat kardiinit ikkunoissa, ja korttelivahdit kiertelivät kaduilla vahtimassa, ettei mistään näkynyt valoa ulos.

– Joulukuusi oli synkkä. Uutisten aikaan piti olla hiiren hiljaa. Tammikuussa tulivat 40 asteen pakkaset, eikä silloin tarvinnut mennä kouluun, kun sitä ei saatu millään lämpimäksi. Meillä oli kaikki vaatteet päällä ja vielä huivi suun edessä.

– Se oli ankeaa aikaa, vaikka me lapset emme osanneet kaikkea ymmärtää. Kuuluin pikkulottiin ja äiti isoihin. Oli paljon toimintaa.

– Senkin läpi on vaan päästy, Kirsti Erikson sanoo.

Ulla-Maija Paalu

Kirjoitus julkaistu Uudenkaupungin Sanomissa 17.11.2009

Sotaa päin syksyllä 1939

Seitsemänkymmentä vuotta sitten Euroopassa kuohui. Natsi-Saksa hyökkäsi Puolaan 1. syyskuuta 1939. Britannia ja Ranska julistivat Saksalle sodan. Jo elokuussa 1939 Neuvostoliitto ja Saksa olivat solmineet - yllättäen muun maailman - hyökkäämättömyyssopimuksen.

Sopimuksen salaisessa lisäpöytäkirjassa sovittiin Saksan ja Neuvostoliiton etupiiri- jaosta: Suomi ja Baltian maat kuuluisivat Neuvostoliitolle. Suomi sai epämieluisan kutsun neuvotteluihin Moskovaan 7. lokakuuta.

Vaatimukset olivat kovat: naapuri halusi Suomelta avunantosopimuksen, Hankoniemen vuokralle, Suomenlahden saaria ja laajoja alueita Kannakselta. Muun muassa.

Suomen silloinen Ruotsin suurlähettiläs Juho Kusti Paasikivi määrättiin valtuuskunnan johtajaksi Moskovaan. ”Kuullos pyhä vala, kallis Suomenmaa”, lauloi kansanjoukko Helsingin rautatieasemalla evästykseksi.

YyHoon aikaa

Mutta Suomi ei jäänyt odottamaan neuvottelutuloksia, vaan valmistautui parhaansa mukaan pahimpaan. Käytännössä kaikki reserviin kuuluvat eli alle 60-vuotiaat upseerit ja alle 40-vuotiaat aliupseerit ja miehet olivat saaneet kutsun ”ylimääräisiin kertausharjoituksiin.

Käytännössä se tarkoitti, että Suomi oli suorittanut lähes täydellisen liikkeen kannallepanon.

F. E. Sillanpää kirjoitti lokakuussa runon pojalleen ”ylimääräisiin”: Kotikontujen tienoita tervehtien, tämä lau-

lumme raikukoon, yli peltojen, vetten ja tunturien, aina Hangosta Petsamoon...

Hän vei sen Suomen Kuvalehden päätoimittajalle Ilmari Turjalle. Heitti pöydälle ja sanoi: ”Jos kelpaa”:

- Panin runon heti lehteen, 28.10., Turja kertoo muistelmissaan Herrojen kanssa marjassa. Saman tien järjestettiin sävellyskilpailu. Kahden viikon kuluttua lehdessä julkaistiin kilpailun voittajan Aimo Mustosen sävellys.

- Tämän laulun tahdissa marssittiin talvisota, jatkosota ja marssitaan vieläkin, sanoi Turja.

Sitten se alkoi

Sitten odotettiin. Eikä tarvinnut odottaa kauan.

Neuvottelut Moskovassa kariutuivat 13.11.

26.11.1939 tuli ”Mainilan laukausten” vuoro: Neuvostoliiton valmistama tekosyy sodan aloittamiselle.

30.11. Neuvostoliitto aloitti sodan Suomea vastaan maalla, merellä ja ilmassa. ”Vihollisuudet alkaneet kailkilla rintamalla”; kirjoitti 18-vuotias lotta pieneen vahakantiseen vihkoonsa 30.11. Hänellä oli neljä veljeä, jotka kaikki vuorollaan lähtivät rintamalle. Lottatyöstä tuli myöhemmin äitini. Pieni vihko on nyt minulla. Muistona 70 vuoden takaa.

Ulla-Maija Paalu

Kirjoitus julkaistu Uudenkaupungin Sanomissa 17.11.2009

Janhuan miinapaja

Janhuan miinapajalla oli tärkeä merkitys jatkosodan miinasodassa. Miinapajan kautta kulki kaikkiaan noin 5000 miinaa eli noin puolet kaikista suomalaisten jatkosodassa laskemista miinoista.

Janhuan merkitystä lisää vielä se, että juuri miinat tuottivat vastustajalle suurimmat alustappiot.

Janhuan alue siirtyi Tolfvan Oy:ltä puolustuslaitoksen haltuun kaikkine rakennuksineen. Tieto tästä saatettiin kaupungin päättäjille marraskuun 24. päivänä 1939 kaupunginhallituksen kokouksessa. Kaupunki alisti asian vielä kaupunginvaltuuston päätettäväksi. Alueen tarkkaa käyttötarkoitusta ei hallituksen jäsenille kerrottu, vaan asia muotoiltiin ”...parastaikaa suunniteltavan laivastoaseman erään teollisuuslaitoksen paikaksi...”.

Kokouksessa merivoimia edusti komentaja Huttunen ja insinöörikapteeniluutnantti Siltanen. Ehtoja listattiin kymmenen kappaletta:

”...1) Sen alueen lisäksi, joka on vuokrattu Tolfvan yhtiölle ja jonka vuokraoikeus nyt siis on puolustuslaitokselle siirtynyt, luovutetaan valtion käytettäväksi Janhuan niemestä luoteiseen sijaitseva Pähkinäisten saari sekä varsinaisen tehdasalueen itä ja eteläpuolelta n.k. suoja-alue, jonka rajat määrättiin itse paikalla...tämän suoja-alueen sisälle jää pari peltoa, jotka saavat jäädä niiden nykyisille vuokraajille...valtiolla ei ole mitään oikeutta siihen metsään ja kallioon, joka sijaitsee Pähkinäisten saarella ja suoja-alueen sisällä...suoja-alueen ulkorajalle vetää kaupunki piikkilanka-aidan.

Myöskin sovittiin siitä, että ainoastaan puolustuslaitoksen laivoilla on oikeus ankkuroida sille vesialueelle, joka jää Janhuan ja sen viivan välille, joka ajatellaan vedetyksi ent. tiilitehtaan edessä olevasta pienestä saaresta suoraan Pähkinäisten pohjoiseen kärkeen.

2) Sekä varsinainen teollisuusalue samoin kuin edellisessä kohdassa mainittu koko lisäalue luovutetaan valtion käytettäväksi vuokravapaasti 99 vuoden ajaksi ensi vuoden alusta lukien...”

3) Janhuan alueelle johtava ajotie tasoitetaan, maantien reunoilla olevat kivet poistetaan ja tienpoikki kulkevat rummut korjataan niin että tie tulee ajokelpoiseksi raskailla kuorma-autoilla. Maantie alueen rajalle saakka jatkuvasi kunnossa pidetään, niinkään huolehtii kaupunki maantien valaisemisesta.

4) Voima- ja valovirtajohdot vedetään alueen rajalle saakka.

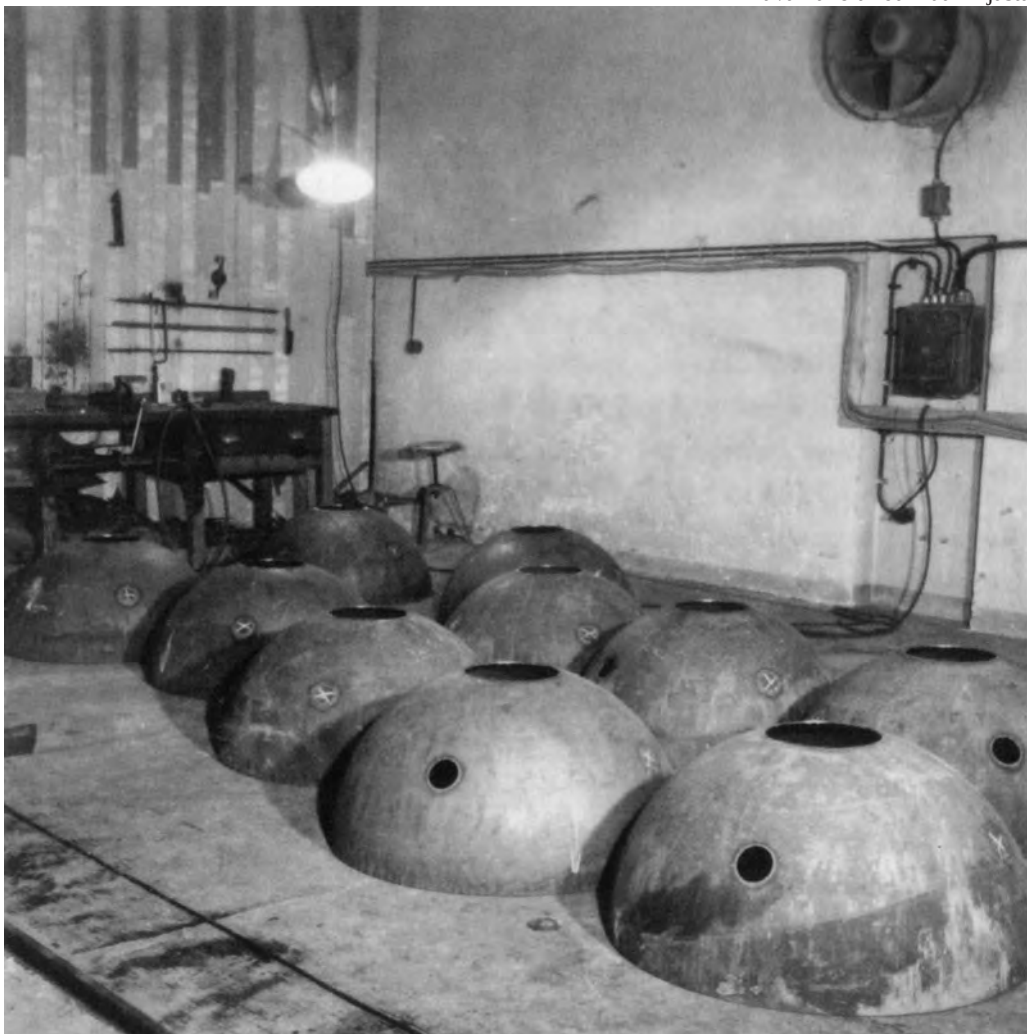
5) Laitoksen käyttämästä voima- ja valovirrasta kannetaan maksu paikkakunnan teollisuuslaitoksille kulloinkin vahvistetun halvimman taksan mukaan.

6) Puhelinlinja vedetään kaupungin paikalliskeskuksesta.

7) Saunasillan varastosuojasta varataan toistaiseksi enintään puolet puolustuslaitoksen käytettäväksi.

8) Mikäli ei varsinaisella teollisuusalueella sijaitseva kaivo riittäisi, niin osoittaa kaupunginhallitus alueen läheisyydestä toisen vedenottopaikan.

9) ...Pähkinäisissä sijaitsevat kaksi torppaa ja pieni kesämökki saavat 31/12 -45 päättyvän vuokrauden loppuun saakka nauttia vuokraoikeuttaan ja siis asua sanotulla saarella omistamissaan rakennuksissa ellei tämä puolustus-

Jatkotyöstä odottavia miinankuoria. Kuva Turusta, jonne miinapajan toiminta siirtyi.

laitoksen kannalta katsoen osoittaudu aivan mahdottomaksi. Mainittujen torppien ja huvilan asukkaiden on noudatettava niitä määräyksiä, joita laivastoaseman johto heille saassa liikkumiseen nähden asettaa...

10) Kaupunki otti tehtäväkseen laatia selostuksen siitä kuinka paljon voitaisiin heti järjestää asuntoja laivastoaseman henkilökunnalle. Komentaja Huttunen ilmoitti, että alueen käytöstä laivastoaseman tarpeisiin lopullisesti voitaisiin

päättää vasta sitten kun työväen majoituskysymys on saatu selvitettyksi..."

Uusikaupunki ei ollut ainoa paikka, jonne miinapajaa suunniteltiin siirrettäväksi. Lopulta vaaka kallistui Janhualle. Kaupunginvaltuusto puolestaan päätti hyväksyä alueiden luovuttamisen puolustuslaitokselle kokouksessaan 4.12.1939.

"Janhuan paja"

Talvisodan alettua marraskuun lopussa 1939 päätettiin Laivaston päätuki-

kohta siirtää pois pääkaupunkiseudulta. Merivoimien komentaja antoi asiasta käskyn 6.12.1939, ja uudeksi sijoituspaikaksi tuli Turku. Turun Laivastoasemalle tulevat aseajat päätettiin siirtää Uuteenkaupunkiin. Myös miinapaja siirrettiin pois Helsingistä ja sen uudeksi sijoituspaikaksi tuli Janhua. Jo kolme päivää käskyn jälkeen oli ”Suomen miinasodan isä” komentaja Eino Hutunen tutustumassa Janhuan alueeseen. Yksikkö nimettiin Janhuan pajaksi.

Miinapajan siirto Uuteenkaupunkiin toteutettiin nk. avoimin kortein eli kaupunkilaiset tiesivät ainakin suunnilleen mitä Janhuan alueelle on tulossa. Varsinaisesti miinapajatoiminnasta ei kuitenkaan kerrottu. Miinapajan siirron myötä myös suurin osa pajalla työskennelleistä työntekijöistä muutti Helsingistä Uuteenkaupunkiin. Pienessä idyllisessä merikaupungissa vieraspaikkakuntalaiset erottuivat alkuun katukuvassa, mutta juuri muutoin miinapaja ei Uudessa kaupungissa näkynytäkään. Alue oli aidattu ja sijaitsi keskustan ulkopuolella, portilla oli vartija, eikä työstä juurikaan puhuttu ulkopuolisten kanssa.

Pajan päälliköksi määrättiin suoritettun tarkastusmatkan yhteydessä sotilasvirkamies Jalmari Kurkela. Hänen tehtävänään olivat kone- ja pajateknilliset asiat sekä koko alueen yleisvalvonta ja vartiointi. Samoin hänen tehtäviinsä kuului Laivastoasemalta saapuvan työväestön majoituksen järjestäminen. Kurkela sai järjestely- ja työnjohtotehtäviin avukseen sotilasvirkailija Jalmari Helinin ja sotilasmestari Mikko Aaltosen. Toimintoja toteutettiin osittain yhteistyössä kaupungin kanssa.

Osa Miinapajan henkilökunnasta asui Janhualla. Varastojen hoitajana työskenteli sotilasmestari Mikko Aaltonen, jota kutsuttiin myös Janhuan ”isähahmoksi”. Myös pajan päällikkö Kurkela

asui perheineen samassa rakennuksessa Aaltosen kanssa. Aaltosten perheellä oli asunnon vieressä myös pieni vihanes- ja perunamaa. Henkilökunta järjesti yhteisiä sieni- ja marjastusmatkoja Uudenkaupungin saaristoon. Elämästä Janhualla Eero Auvinen kirjoittaa Asko Aaltosen haastattelun perusteella mm. seuraavaa:

”...Janhuan saunassa oli saunotettu mm. alueella vieraileva viihdytyskiertueen johtaja George Malmsten. Tämän Asko Aaltonen muistaa hyvin, sillä ”MolliJori” lahjoitti hänelle vierierillä liikkuvan moottoripyörärelun. Saksan Laivastossa jo I maailmansodassa palvellut Mikko Aaltonen oli kertoman mukaan ollut saunottamassa alueella vieraillutta saksalaista amiraaliakin. Saunan kaivoa porattaessa ja räjäytettäessä oli sattunut räjähdysonnettomuus, mutta porari selvisi tapaturmasta hengissä rouva Aaltosen antaman ensiavun turvin. Saunan uimarannassa oli ollut myös kolmikerroksinen hyppytorni. Pajan työläiset olivat ruokatunneilla käyneet rannassa uimassa ... Aaltonen muisti, että hän sai lapsena ihmetellä Suomen Joutsenta ja sitä emälaivanaan pitäneitä suomalaisia sukellusveneitä, kun ne olivat käväisseet sodan jossakin vaiheessa Janhuan rannassa ...”.

Sotien aikana Uusikaupunkikaan ei säästynyt pommituksilta. Mm. piiri-mielisairaala pommitettiin ja myös kaupungin läheisille pelloille ja mereen putosi pommeja. Vihollinen ei ollut saanut tietoja Janhuan miinapajasta, sillä se välttyi pommituksilta. Mikäli tieto olisi kiirinyt maamme rajan itäpuolelle, olisivat pommitukset olleet mittavia ja Uusikaupunki olisi joutunut sodissa koville. Talvisodan jälkeen alueelle siirrettiin entistä enemmän materiaalia. Jatkosodan ajan Uusikaupunki sai olla vihollisuuksilta melko rauhassa.

Toiminnan kasvun myötä Janhuan alueen vanhoja rakennuksia kunnostettiin ja alueelle rakennettiin uusia tiloja. Vuonna 1942 niemelle valmistui 70 m²:n takomo ja levytyöpaja. Vasta seuraavana vuonna rakennukseen saatiin valaistus, sillä kaapelia ei ollut aiemmin saatavilla. Vuonna 1943 Janhualle valmistui myös uusi asuinrakennus, varasto, sauna, paja, ruokalaparakki ja porttivartio. Samalla satamaan rakennettiin uusi betonilaituri.

Puolet koko maamme miinoista tehtiin Janhualla

Paja työllisti vuonna 1942 kaikkiaan 56 henkilöä, osa heistä oli kuukausipalkalla ja tuntipalkkaisia oli vajaa 50. Kolme heistä oli naisia. Kuukausipalkkaa nauttivat pajan johtaja, johtajan apulainen, työnjohtaja, varastojen hoitaja, talonmies ja neljä siviilivartiomiestä. Siviilivartiomiesten lisäksi valvonnasta huolehti myös erillinen vartioryhmä.

Janhualla valmistettiin miinojen osia, koottiin miinoja ja muunneltiin ulkomaisia miinoja. Näiden lisäksi siellä valmistettiin osia sukellusvenetorjunnassa tarvittaviin syvyyspommeihin sekä valmistettiin miinanraivauskalustoja. Valmiita miinoja varastoitiin sekä Janhualla, Pähkinäisissä että useissa muissa rannikolla sijaitsevilla varastoissa. Janhualla miinoja siirreltiin joko pajan omalla autolla tai kiskoilla miesvoimin. Muualle lähetettävät miinat kuljetettiin meritse mm. miinavene Pommilla tai proomuilla Pargas 2 ja 18. Laiturilla ja aluksissa oli lastausta varten nosturit.

Janhuan miinapajalla koottiin alihankkijoiden tuottamista osista myös uusia miinoja, joista S/40 oli ensimmäinen Suomen oman teollisuuden valmistama laatikkoankkurilla varustettu

sarvimiina. Sitä ehdittiin valmistaa talvisodan aikana 75 kappaletta. Kohojen valmistamiseksi vaadittavat puolipallot jouduttiin alussa vielä tuomaan ulkomailta, sillä täältä puuttui alkuun kohojen puolikkaiden puristamisen osaaminen. Räjähdysaine miinojen kohoihin valettiin Helsingin edustalla Melkin saarella olleessa lataamossa. Miinoissa oli alussa trotyyliä 80 ja sittemmin 100 kiloa. S/41 miinoissa oli jopa 200 kilon lataus. Saatujen kokemusten perusteella luotiin uudet miinatyyppit S/40 A ja B, ja S/41 ja monet S/43-versiot. Merkittävä muutostyö oli myös saksalaisesta UMA-miinasta paranneltu versio S/42. Näitä miinatyypppejä laskettiin miinoitettiin yhteensä noin 2500 kappaletta.

Kun otetaan huomioon vanhojen miinojen perusparannukset ja sodan lopulla valmistetut korvikemiinat K 3 voidaan todeta, että Janhuan miinapajan tuotantolinjan läpi kulki noin 5 000 miinaa. Jatkosodassa suomalaiset laskivat noin 10 000 miinaa, joten Janhuan miinapajan panos on ollut merkittävä. Siellä tuotettiin suunnilleen joka toinen mereen laskettu miina. Janhuan merkitystä korostaa entisestään se, että kaikista merivoimien aseista juuri miina tuotti vastustajalle suurimmat alustappiot.

Miinojen kokoaminen ei ollut täysin vaaratonta työtä. Suuria onnettomuuksia ei kuitenkaan sattunut kertaakaan. Esimerkiksi vuonna 1942 tapaturmia sattui kaikkiaan 14, joista aiheutui yhteensä kahdeksan työstä poissaolopäivää. Määrää voidaan pitää erittäin pienenä. Janhuan miinapaja tuki toiminnallaan myös Laihialla ollutta miina- ja raivauskalustovarikkoa sekä Noormarkussa ollutta torpedovarastoa ja sen pajaa.

Miinapajan toiminta Uudessakaupungissa päättyi 1940-luvun puolessa välissä. Osa toiminnoista siirrettiin

Miinakiskot näkyvät Pähkinäisissä vielä monin paikoin.

Ruissalon Kallanpäähän, mutta suurin osa toiminnoista siirtyi Turussa Arandan alueella Linnankadulla toimineen miinavaraston ja torpedopajan tiloihin. Janhuan niemen etelärannalla olevan telakan kentällä oli pitkään heräterai-vaajalaivueen 23 metriä pitkät ja yli 50 tonnia painavat kelluvat pienoissukellusveneiden kokoiset sähkömagneetit, joilla oli raivattu magneettipohjamiinoja. Viereisessä vajassa oli näiden kalustojen hinausvaijerit, sähkökaapelit sekä kannatusuimurit. Pähkinäisissä oleva

varastoalue jäi miinapajan toiminnan jälkeen edelleen miinojen varastoalueeksi. Pajan siirron myötä kaupungista muutti pois myös suurin osa henkilökuntaa.

Pähkinäinen

Miinoja varastoitiin Janhualla kahteen varastoon. Näiden lisäksi läheiselle Pähkinäisen saarelle perustettiin miinavarasto. Tämän uuden varastoalueen tarkoituksena oli toimia ensisijaisesti välivarastona ja toissijaisesti Pohjanlahden ja Isokarin alueen väylien suluttamismateriaalin varastona. Varaston nimeksi tuli Uudenkaupungin Miinavarasto, virallisesti MiVar. 5/TuLa. Pähkinäinen otettiin käyttöön vuoden 1940 lopulla. Janhuan siirryttyä rannikkotykistön käyttöön Pähkinäinen jäi Turun Laivastoaseman varastoalueeksi.

Saarelle rakennettiin laituri, kaksi varastoa sekä vartiomiesten asunto. Myöhemmin Pähkinäisten varastoalueen länsipuolelle rakennettiin toinen, aiempaa pienempi laituri ja suurehko varastorakennus. Varastoista itäpuolen laiturille johti kapearaiteiset miinakiskot. Niiden avulla miinoja kyettiin helposti siirtelemään joko varastoitavaksi tai laskettavaksi laivoihin. Toisinaan varaston virkaa toimitti myös rannassa oleva, vanhasta venäläisestä tykistöproomusta muokattu miinaproomu MP 2. Varasto

Pähkinäisten miinavarastoista on jäljellä enää sokkelit.

työllisti yhden varastonhoitajan, kanta-alipuseerin sekä kymmenen miestä. Miinojen kuljetukset suoritettiin miinalaivoilla ja –proomuilla.

Enimmillään Pähkinäisissä oli kuusi rakennusta. Näistä yksi oli ”lainsuojaton”; henkilökunta oli vapaa-aikanaan rakentanut saunan pääosin puretuista puulaatikoista. Sauna oli erikoinen ja suosittu. Harjoitusten aikana sitä käytti toisinaan jopa joukko-osaston komentaja. Pitkästi rakennusmateriaalista johtuen saunan kunto ei ollut paras mahdollinen. Niinpä sen kunnostamista pyrittiin nopeuttamaan rikkomalla siitä tarkoituksella osa seinää. Rakennuslaitoksen väki tarkasteli urakkaa, mutta lopputuloksena kunnostuksen sijasta luvaton sauna purettiinkin kokonaan. Luvallisiakin rakennuksia Pähkinäisissä oli. Ne kaikki oli rakennettu vuonna 1941.

Rakennuksista on jäljellä enää kahden suurimman varaston alapohja ja kivijalka sekä noin 60 neliön kivinen varastorakennus, joskin sen kunto on melko heikko.

Vaikka miinapajan toiminta Janhualle päättyi, varastointi jatkui vielä pitkään Pähkinäisissä. Aiemman va-

rastomestarin Mikko Aaltosen poika Asko Aaltonen jatkoi isänsä työtä. Hän asui Pähkinäisissä vuosina 1966–1969 toimien Pähkinäisten varastonhoitajana. Pähkinäisissä oli kaivo, mutta sen vedentuotto oli heikkoa. Niinpä usein tehtiinkin venematka Janhualle. Sieltä tuotu ”lisävesi” varastoitiin kaivon vierellä olevaan maayhdysmiinan kohoon. Pähkinäisten varastoalueen yhteysveneeseen virkaa toimitti Suomen Joutsenen entinen pelastusvene Lumikki 4. Vuonna 1965 Nastolassa sijaitsevalla Uudenkylän varastolla sattui suuronnettomuus, jossa menehtyi neljä henkilöä ja yli 70 loukkaantui. Tapahtuman jälkeen myös Pähkinäisten varasto tyhjennettiin vähitellen räjähtävästä materiaalista. Pähkinäisissä asui pitkään vartiosta vastaava henkilö myös räjähtävän materiaalin siirron jälkeen. Siirron aikoihin alueella asui ja työskenteli Asko Aaltonen.

Johanna Pakola

Kirjoitus on ote Uudenkaupungin merihistoriallisen yhdistyksen kustantamasta kirjasta Kahdeksan-
nen elämän kynnyksellä – Uudenkaupungin Janhua

Miinanraivaajamuistomerkki Uudessakaupungissa

Matti Jalava

Muistomerkkin luovutuspuheen 22.9.1999 telakan puistossa piti lahjoittajan, Uudenkaupungin Merihistoriallisen yhdistyksen varapuheenjohtaja Olavi Simola. Airuina olivat matruusit Matti Hievonen (vas.) ja Kalle Ahti.

Merimiinojen raivaajien työn kunniaksi Uudenkaupungin Merihistoriallinen yhdistys lahjoitti v. 1999 Uudenkaupungin ent. telakka-alueen puistikoon muistomerkkin. Se on tehty vanhasta merimiinasta, joka on sijoitettu Lepäisten harmaalle graniittipaadelle.

Paljastustilaisuuteen 22.9.1999 osallistui myös miinanraivaaja- ja sotaveteraaneja. Luovutuspuheen piti lahjoittajayhdistyksen varapuheenjohtaja, eversti Olavi Simola.

Vasta syksyllä 1999 hallitus antoi eduskunnalle lakiesityksen miinanraivaajaveteraanien rinnastamisesta

rintamatunnuksen saaneisiin. Uusi-kaupunkilainen kansanedustaja Helena Vartiainen oli ensimmäinen allekirjoittaja toukokuussa 1998 tehdyssä eduskuntaaloitteessa, joka 5.11.1999 johti lakimuutokseen. Sillä laajennettiin miinanraivaustehtävään osallistuneiden henkilöiden oikeutta saada korvausta hammashuollosta ja oikeutta rintamalisään. Lait tulivat voimaan 1.3.2000. Oikeuden ns. veteraanikuntoutuk-

seen miinanraivaajat olivat saaneet jo v. 1997 annetulla lailla.

Muistomerkkin luovutuskirjan luki lahjoittajayhdistyksen puheenjohtaja Matti Jussila. Sen otti vastaan Miinanraivaaja Kilta ry:n edustajana uusikaupunkilainen Kaarlo Uusitalo.

Merihistoriallinen yhdistys suunnitteli muistomerkkin sijoituspaikaksi ensin Janhuan aluetta, mutta kaupungin elimissä asia ei edennyt yhdistyksen toivomalla tavalla.

Matti Jalava

Muistomerkin messinkilaatta. Lisäksi muistomerkinä on laatta, jossa kerrotaan, että muistomerkinä oleva S/43-tyyppiä oleva sähkömekaaninen merimiina on yksi Janhuan miinamajalla valmistetuista tai kunnostetuista yli 5.000 miinasta.

Luovutustilaisuuden jälkeen raivaajaveteraanit halusivat kanssaan kuvaan Helena Vartiaisen, jonka kansanedustaja-ansioista raivaajat olivat saamassa rintamalisää vastaavan tuen. Kuvassa vas. Toivo Kallio, Kaino Honkanen, Kaarlo Uusitalo, Poppe Karanko ja Antti Hamilas.

Helsinkiläistytön muistoja talvisodan ajoilta Uudestakaupungista

Synnöve Hartman oli 7-vuotias helsinkiläistytö, joka perheineen tuli sotaa pakoon isän kotikaupunkiin.

- Oli torstaiaamu, 30. marraskuuta 1939, ja siis koulupäivä minulle, 7-vuotiaalle, kertoo Synnöve Hartman, silloinen Forsblom.

- Isäni herätti minut, 4-vuotiaan pikkusiskoni ja äitini hyvin varhain Helsingin kodissamme ja kehotti meitä nopeasti pukeutumaan ja pakkaamaan tärkeimmät tavarat. Lehdessä oli sellaisia uutisia, että nyt oli syytä lähteä äkkiä matkaan Turun junalle.

Perheen isä Volter Vilhelm Forsblom jäi Helsinkiin tärkeisiin tehtäviin. Rintamalle hän oli liian vanha ja huonokuntoinen.

- Meidän määränpäämme oli Uusi kaupunki ja siellä Salmen kartano, jossa jo aikaisemmin syksyllä olimme olleet jonkin aikaa, kun lapsiperheitä kehoitettiin lähtemään Helsingistä.

- Juna saapui Kirkkonummelle. Konduktööri kulki vaunun läpi ja pysähtyi vakavan näköisenä luoksemme: rouvahan tuli Helsingistä? Äitini nyökkäsi hämmästyneenä.

- Helsinkiä on pommitettu!

- Ensimmäinen ilmahälytys oli tullut 9.20 ja sitä seuraavat myöhemmin päivällä hyvin tuhoisin seurauksin.

Pommi Vähä Vilissaloon

Salmen kartanon omistajat Zengerit olivat Forsblomien ystäviä. Pieni perhe sai käyttöönsä kartanon päätyhuoneen. Synnöve Hartman näki pommien pu-

toavan Uuteenkaupunkiin, nykyisen Mörnen talon tienoille.

- Sairaalan katolle oli levitetty Punaisen Ristin lippu merkiksi, ettei sitä sopimuksen mukaan pommitettaisi. Niin ei käynyt. Seisoimme ikkunan ääressä ja näimme pommien putoavan.

- Sitten pommi putosi myös kesähuvilamme viereiselle tontille laakealle rantakalliolle Vähä Vilissalon saarella. Rysäys oli niin voimakas, että ilmanpaine rikkoi 32 ikkunaa huvilastamme. Talvipakkasilla oli ikkunat jotenkin suojattava lumelta, eikä uutta lasia helposti saanut.

- Teräviä pomminsirpaleita löytyi vielä useana kesänä mm. puutarhasta.

- Salmella saimme ystävälliseltä Sally Zengerilta myös päätykeittiön käyttöömmek. Piti hankkia välttämättömät keittiövälineet huvilalta. Suurin osa hevosista oli rintamalla, mutta onnistuimme saamaan nuoren villin hevosen rekineen ja kuskiksi rotevan nuorukaisen lähitorpasta.

- Äitini ja kotiapulaisemme pakkautuivat rekeen. Tarkoitus oli hakea astiat saaresta ja vähän joulukuusenkoristeita isäni kotitalon vintiltä Sepänkadulta.

Matkalla kaupunkia kohti tuli ilmahälytys. Nuori hevonen pelästyi lentokoneita ja alkoi laukata hurjaa vauhtia.

- Ensin putosi äitini reestä tielle, sitten kotiapulainen ja renkikin raahautui vähän matkaa.

Lopulta tilanne rauhoittui ja perille päästiin.

Kaakelitehtailija Karl Nummelan vuonna 1906 Vähä Vilissaloon rakennuttama huvila oli talvisodan aikana Forsblomin perheen omistuksessa. Perheen tytär Synnöve Hartman tietää pommin pudonneen naapuritontille ja rikkoneen kymmeniä ikkunoita tässäkin huvilassa.

Viholliskoneita pakoon

- Salmen kartanon kolmesta lapsesta Paul Zenger oli virassa Det Store Nordiske Telegrafskabskonttorissa Uudessakaupungissa. Hän siirretti lennättimen suuret mustat koneet Salmen pihalle.

- Isäni määräsi meitä lämpimästi pukeutuneina hakeutumaan lumiseen metsään kirkkaina aurinkoisina päivinä viholliskoneiden pelossa. Häntä hermostuttivat peittelemättömät mustat koneet valkoista lunta vasten. Vihollinen olisi voinut luulla niitä torjuntalaitteiksi.

- Tässä vaiheessa muuttimmekin sitten Kalannin Vähä-Korpeen, jossa ystä-

vällinen Korven perhe antoi huoneen käyttöömme.

- Ja täällä, Korven kamarin radiosta koko talon väki kuunteli surun murtamina maaliskuun 13. päivän kovat rauhan ehdot. Tunnelma on vielä mielessäni, Synnöve Hartman sanoo.

Ulla-Maija Paalu

Kirjoitus julkaistu Uudenkaupungin Sanomissa
15.12.2009

Harvialan junaonnettomuudessa helmikuussa 1940 menehtyi yli 20 vakkasuomalaista sotilasta

Maaliskuun 12 päivänä 1940, päivää ennen talvisodan päättymistä yli 20 vakkasuomalaista sotilasta menetti henkensä junaonnettomuudessa. Hämeenlinnan eteläpuolella Harvialassa sattuneen maamme tuhoisimman junaturman 39 uhrin muistoksi on Turengin asemalle pystytetty v. 2000 muistomerkki.

Harmaasta Kurun graniitista valmistetun muistomerkin on pystyttänyt Janakkala-seura. Muistomerkin paljastustilaisuudessa v. 2000 oli mukana myös onnettomuudessa menehtyneiden vakkasuomalaisten omaisia.

Turmassa kuoli 15 laitilalaista sotilasta, kaksi kalantilaista, kaksi vehmaalasta sekä Udestakaupungista, Kustavista, Lokalahdelta ja Pyhärannasta yksi sotilas.

Sotasensuurin takia onnettomuudesta ei tuoreeltaan kerrottu lehdissä tai uutisissa mitään. Oikeus tuomitsi aikanaan Harvialan asemalla työskennelleen nuoren rautatievirkamiesharjoittelijan Paavo Raikkaan törkeästä huolimattomuudesta ja kuolemantuottamuksista vankeuteen yli kahdeksi vuodeksi.

Virkailija nukahti kohtalokkaasti

Hämeenlinnasta Riihimäen suuntaan matkanneen sotilasjunan ja Riihimäeltä Tampereelle matkalla olleen tavarajunan piti kohdata Harvialan asemalla. Raikas oli puhelimella antanut Hämeenlinnaan luvan sotilasjunan lähtöön. Sitten hän oli ilmeisesti nukahtanut, ja sotilasjuna ohitti Harvialan.

Kun Turengin asemalta kysyttiin kello 5.22 lupaa tavarajunan lähettämiseen pohjoiseen, Raikas oli antanut luvan ja kertonut, että se kohtaisi sotilasjunan Harvialassa. Kun toinen päivystäjä, asemamies Otto Stålberg kuuli tästä, alkoi selvittää, että sotilasjuna oli muutama minuuttia aikaisemmin jo ohittanut Harvialan.

Mitään ei ollut enää tehtävissä. Sodan takia pimennetyin valoin ajaneet junat törmäsivät kello 5.28 Harvialan ja Turengin välissä, 1990-luvun lopulla lakkautetun Turengin sokeritehtaan kohdalla.

Loimaalta Viipuriin matkalla olleen sotilasjunan matkustajista menehtyi heti 34 henkilöä ja myöhemmin vammoihinsa viisi. Loukkaantuneita oli 69. Turmassa kuolleet kuuluivat 71. kuormastokomppaniaan. Onnettomuudessa kuoli myös paljon hevosia, ja loukkaantuneita hevosia jouduttiin teurastamaan kymmeniä.

Tuhojen laajuutta lisäsi osaltaan se, että Toijalassa henkilöiden kuljetusvaunut olivat tulleet heti veturin perään, päinvastoin kuin Loimaalta lähdettäessä.

Muistomerkkitilaisuudessa v. 2000 oli mukana myös Erkki Mattila, silloin 78-vuotias, joka nuorena sotilaspoikana oli alueen suojeluskunnassa päivystysvuorossa ja järjestämässä onnettomuusapua. Saatuaan apuun isäntiä ja hevosia hän meni itsekin paikalle.

– Näky ei ollut miellyttävä nuoren pojan silmin. Veturin höyryputki oli myös katkennut ja höyry peitti kaaosta.

Turengin asemalla olevassa muistomerkissä pyörä kuvaa rautatietä ja katkennut miekka menehtyneitä sotilaita. Kurun harmaasta graniitista valmistetun patsaan on suunnitellut Juhani Heinemaa.

Tulipalokin syttyi, mutta saatiin nopeasti sammumaan, Mattila kertoi.

– Hevosilla loukkaantuneita päästiin kuljettamaan pieneen Turengin sairaalaan. Varsin pian se täyttyi, ja potilaita siirrettiin sitten Hämeenlinnaan.

Paljastustilaisuudessa laitilalaisia kiinnosti myös teurastettujen hevosten määrä. Hengissä onnettomuudesta selvinnyt, myöhemmin kuollut kengitysseppä oli kertonut paristasadasta ammutusta hevosesta. Mattila sanoi.

– Muutamia kymmeniä niitä oli, ei kahta sataa. Pelastustöissä oli ollut mukana noin 15-vuotias Kalle Salminen, joka oli teurastamolla töissä. Hän ryhtyi siellä ammattiaan harjoittamaan, kun eräskin sotilas oli tuloksetta ampunut

loukkaantunutta hevosta useita kertoja, Mattila muisteli.

Sabotaasistakin puhuttu

Onnettomuuden syy puhutti vielä v. 2000 paljastustilaisuuden jälkeen lohikeitolla olleita omaisia. Harjoittelija Raikas oli oikeudessa myöntänyt syyllisyytensä. Janakkala-seuran puheenjohtaja Alpo Hieta kertoi kuulleen, että Raikas oli valvonut 36 tuntia yhteen menoon.

Toisaalta sotilasjunan hengissä säilynyt veturinkuljettaja kertoi Alpo Hiedan mukaan Veturimies-lehdessä 1960-luvulla, että Harvialan asemalla oli näytetty vihreää valoa. Tämä jää ikuisesti arvotukseksi.

Sabotaasistakin on vuosien varrella puhuttu. Laitilalainen Eero Isotalo kertoikin muistomerkkitilaisuudessa Turengissa, että Laitilan veteraanit selvittivät aikanaan Raikkaan olinpaikan, mutta tämä ei suostunut ottamaan veteraaneja vastaan. Kellään ei tilaisuudessa ollut tietoa, elikö Raikas vielä v. 2000.

Eero Isotalo oli tyytyväinen muistomerkkin saamisesta.

– Omaiset antavat vilpittömät ja monet tuhannet kiitokset Janakkalaseuralle muistomerkistä. Laitilan veteraanitkin sitä aikanaan esittivät, mutta hanke ei sitä kautta edennyt, Isotalo kertoi.

Tieto tuli hitaasti Vakka-Suomeen

Sota-ajan tiedonkulku onnettomuuden omaisille oli hidasta. Kalantilaisen Tauno Tuomolan isä Jalmari Tuomola menehtyi turmassa. Äiti ja neljä lasta, joista vanhin seitsemän vuoden ja nuorin yhdeksän kuukauden, olivat jo ehtineet iloita rauhan tulosta, kun tieto onnettomuudesta tuli Kalannin Vellualle Tuomolan taloon.

– Parin päivän kuluttua Ruusolan lapset Hilikka ja Vilppu tulivat meille paperilappu mukanaan. Jalo Ruusola oli selvinnyt onnettomuudesta hengissä ja oli sairaalassa. Hän oli ilmoittanut sieltä kotiinsa, että Jalmari Tuomola on saattanut kuolla, Tauno Tuomola kertoi.

Jalmari Tuomolan viimeisiksi ”sanoiksi” perheelleen jäi onnettomuutta edeltävänä iltana Loimaalla kirjoitettu kirje, jossa hän kertoi seuraavan aamu-
na tapahtuvasta lähdöstä. Kertoi mm. kuinka lumipukuja ei riittänyt kaikille – ensiapusiteitä on kyllä riittämiin, hän kirjoitti.

– En nyt sitten muuta. Hyvästi kaikille kotiväelle, päätti hän kirjeensä.

Nopeasti ei onnettomuustieto tullut myöskään Uuteenkaupunkiin. Sen muisti ainakin uusikaupunkilainen Aino Tiainen.

– Leisiön Kurt tuli muutaman päivän kuluttua lomalle Uuteenkaupunkiin ja oli kuullut, että veljeni Knut Palmu oli kuollut onnettomuudessa. Hän oli ollut junan ensimmäisessä vaunussa, Aino Tiainen kertoi.

Kuolinviestejä kertyi Vakka-Suomesa seuraavien sotilaiden omaisille:

Laitilasta 15: Haapanen Matti Emil, Haapaniemi Heikki Matias, Hällström August Rudolf, Isotalo Yrjö Aleksander, Kantola Oskar Ferdinand, Kleemola Yrjö Vilhelm, Lahtinen Kaino Frans Ilmari, Lehtinen Martti, Marttila Yrjö Samuel, Nikula Arttur Valdemar, Perävainio Arvo Valdemar, Pilppu Juho Arvo, Saarinen Valdemar Vihtori, Sunila Martti Viljami ja Tuomisto Arvo Adolf.

Kalannista kaksi: Luotsio, Frans Albert ja Tuomola Jalmari.

Vehmaalta kaksi: Aarnio Emil Nikolai ja Virtanen Oskar Nikodemus.

Kustavista yksi: Laine Aarne August, Lokalahdelta yksi: Laihonen Sefanias Ensio,

Pyhärannasta yksi: Kaunismäki Olavi ja

Uudestakaupungista yksi: Palmu, Knut Vieno.

Kari Jalava

Kirjoitus muokattu Uudenkaupungin Sanomissa muistomerkkin paljastustilaisuuden jälkeen v. 2000 julkaistusta kirjoituksesta

Lottatyöhön rinnastettavaa työtä Uudessakaupungissa jo v. 1919

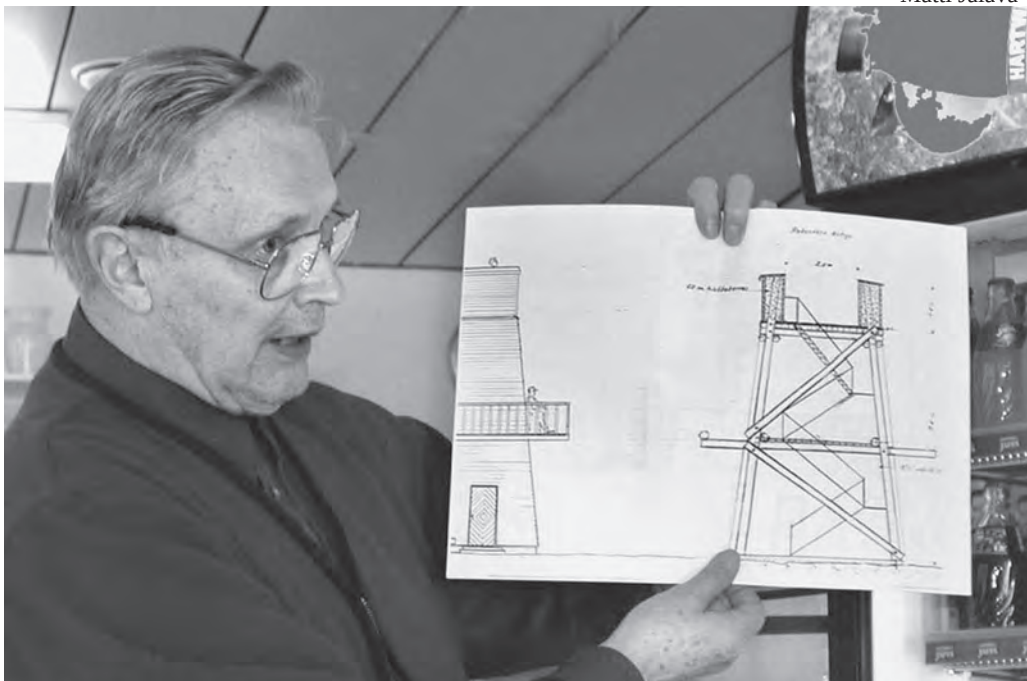
Kotiseutuyhdistys Kaupunkim Poja on kunnioittanut lottien työtä kahdella muistomerkillä. Ilmavalvonnan muistomerkin yhdistys paljasti Myllymäelle v. 2002. Seuraavana vuonna oli vuorossa muistomerkki Vanhan kirkon puistoon. Kuvassa yhdistyksen puheenjohtaja Jean Suominen (vas.) on 4.6.2003 juuri paljastanut seurakunnalle luovutetun muistomerkin. Airuina kapteeni evp Antti-Juhani Leino ja yhdistyksen varapuheenjohtaja Mauri Caselius. Kankaan poisti yhdistyksen hallituksen jäsen Lasse Leivo. Lotta-aiheisen reliefin on suunnitellut Olavi Ruusuvuori.

Uudenkaupungin Lotta Svärd osasto kuului sotavuosina Lotta Svärdin Vakka-Suomen piiriin. Maassa oli lähes 40 piiriä. Uusikaupunkilainen Armi Raunio valittiin Vakka-Suomen piirin puheenjohtajaksi piiriyhdistyksen perustavassa kokouksessa helmikuussa 1941. Hän oli piirin puheenjohtajana lottatoiminnan lakkauttamiseen saakka v. 1944.

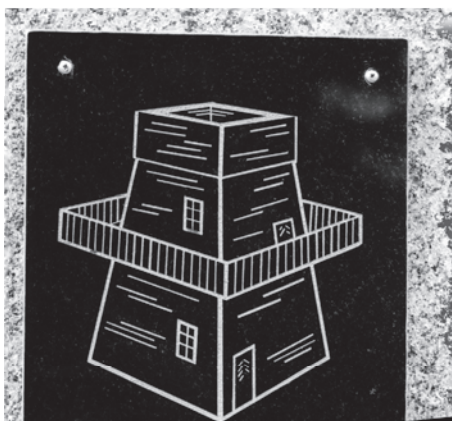
Lottatyö oli Suomessa alkanut jo v. 1919, ja valtakunnallinen järjestö perustettiin v. 1921. Uudessakaupungissa naisia oli vastaavissa tehtävissä jo v.

1919, vaikka järjestö perustettiin virallisesti vasta 16.9.1920.

Lottajärjestöt lakkautettiin v. 1944. Vakka-Suomen piirin puheenjohtaja Raunio kirjoitti 27.2.1944: ”Piirijohtokunta kiittää kaikkia paikallisosastoja ja jokaista lottaa erikseen hyvästä yhteistyöstä. Numerotiedot ja erilaisten töiden kirjaanviennit ovat vain kuollutta tilastoa, mutta niistäkin saamme jonkinlaisen aavistuksen siitä työmäärästä, minkä piirimme lotat ovat suorittaneet.”

Kotiseutuyhdistys Kaupunkim poja ry:n Olavi Ruusuvuori esittelee v. 2002 Myllymäen ilmavalvontatornista laatimaansa piirrosta.

Kaupunkim poja ry:n kaupungille luovuttama ilmavalvonnan muistomerkki paljastettiin Myllymäellä 10.10.2002 lahjoittajayhdistyksen 45-vuotisen toiminnan juhlavuonna. 165 cm korkea kivipaasi on Taivassalon punaista graniittia. Se on pultattu kallioon sille kohdalle, missä sijaitsi ilmavalvontatorniin johtanut ulko-ovi. Kuvassa muistomerkin laatat.

Seuraavalta sivulta alkavassa kirjoituksessa käsitellään mm. sitä työmäärää, jonka Uudenkaupungin lotat esimerkkivuonna 1941 tekivät.

Lotta Svärd –yhdistyksen Uudenkaupungin osastosta

Kotiseutuyhdistys Kaupunkim poja on muistanut lottien toimintaa kahdella-kin muistomerkillä. 10. lokakuuta 2002 paljastettiin Myllymäellä ilmavalvontamuistomerkki. Merkki on paikalla, jossa jatkosodan aikana sijaitsi yhdeksän metriä korkea ilmavalvontatorni.

Seuraavana vuonna, kesäkuun neljäntenä 2003 paljastettiin Vanhan kirkon puistossa lottamuistomerkki ”Lottien työn muistoksi, niin koti- kuin sotarin- tamilla vuosina 1939 – 1944”, kuten muistomerkkin laatassa mainitaan.

Kansallisarkistossa on tallessa Lotta-Svärd yhdistyksen Uudenkaupungin paikallisosaston vuoden 1941 vuosikertomus, joka antaa kuvan, millaista työtä lotat Uudessakaupungissa sodan aikana tekivät.

Kauniilla käsialalla kirjoitettu kertomus käsittää viitisentoista sivua. Siinä ei ole varsinaista allekirjoitusta, mutta kirjoittaja lienee ollut puheenjohtaja Armi Raunio tai sihteeri Kaisu Vilkki.

Valtakunnallisesti tiedämme, että talvi- ja jatkosodan aikana noin 40 000 lottaa työskenteli armeijan apuna huolto- ja esikuntatehtävissä sekä ilmavalvonnassa. On arvioitu, että Lotta Svärd -järjestö kykeni vapauttamaan talvi- ja jatkosodan aikana noin 100 000 suomalaista miestä muihin tehtäviin.

Organisaationa lotat jakaantuivat jaostoihin. Niitä olivat lääkintäjaosto, muonitusjaosto, varusjaosto sekä keräys- ja kansliajaosto. Se jaettiin myöhemmin keräys- ja huoltojaostoon sekä toimisto- ja viestijaostoon. Näitten

lisäksi oli 8 – 16-vuotiaitten tyttöjen muodostamat pikkulotat.

Uudenkaupungin osastossa oli v. 1941 jäseniä 189. Heistä lääkintäjaostossa oli 52, muonitusjaostossa 74, varusjaostossa 20 sekä keräys- ja kansliajaostossa 42. Näitten lisäksi oli yksi kunniajäsen ja 50 kannattajajäsentä. Näin jäsenluku nousi lähes 240:een (238).

Lääkintäjaoston kertomus puuttuu

Valitettavasti tärkeän lääkintäjaoston toiminnasta on 1941 vuosikertomuksessa vain tyhjä paikka. Kertomus on ilmeisesti pitänyt täydentää myöhemmin, mutta jäänyt tekemättä. Lääkintäjaoston päällikkönä oli silloin Uudenkaupungin seudun sairaalan ylihoitaja Meri Päivärinne. Jaostoon kuului 52 lottaa.

Kotirintamalla eli Uudessakaupungissa lääkintälottia työskenteli Uudenkaupungin sotasairaaloissa seudun sairaalassa ja piirisairaalassa. Aluesairaalan historiikissa on valokuvia, joissa osalla henkilökunnasta näyttäisi olevan valkoisen esiliinan alla lottapuku.

Molemmat Uudenkaupungin sotasairaalat toimivat Turun sotasairaala 5:n alaisina. Aluesairaalan lääkärin Hiski Mikkosen apuna oli kuopiolainen apulaislääkäri ja kaksi ruotsalaista kandia.

Ensimmäiset sotasairaalapotilaat tulivat seudun sairaalaan talvisodan aikana 21.1.1940. Kesäkuun 25 päivänä 1941 käynnistyneen jatkosodan aikana ensimmäiset sotasairaalapotilaat tulivat

Uudenkaupungin lottia. Alarivi vas. Sirkka Vuori, tuntematon, Siina Viitakari, Armi Raunio Pj., Pannila, tuntematon, Fanni Linden, tuntematon, Anne Holvitie. Keskirivi vas. Lahja Oras, tuntematon, Hanni Uotila, Marvola, tuntematon, Fanni Saine, Kerttu Kauvainen, Taava Janhunen, Ruth Saarinen, tuntematon, Helvi Rinne. Ylärivi vas. Lempi Heinonen, tuntematon, Enni Mattila, ? Lähteenmäki, Greta Leino os. Sainio, Pauha Hjelt, Laine, Hellin Klotz.

osaston vuosikertomuksen mukaan Uudenkaupunkiin heinäkuun 28 päivänä.

Muonitusjaostossa eniten lottia

Uudenkaupungin osaston muonitusjaostossa oli suurin henkilömäärä 74 lottia. Muonitusjaoston päällikkönä oli Kerttu Alpolä. Kertomuksen mukaan työpäiviä tuli vuoden aikana 2.168. Nykyajan työaikoina se tarkoittaa noin kymmenen (10) henkilötyövuotta.

Mitä muonittajat sitten tekivät näinkin paljon?

Miehethän astuivat jatkosotapalvelukseen kesäkuussa 1941. Heinäkuusta lähtien Uudenkaupungin lotat leipoivat ruisleipää yli 21 000 kiloa. Pyhärannan lotista kertovassa kirjassa mainitaan, että ainakin talvisodan aikana valtiolta tuli tarvittavat jauhot ja niistä valmis-

tettu hapanleipätaikina leivottiin nelikulmaisella vormulla. Leipien kuivattua pari viikkoa vartaalla ne pakattiin noin 80 cm korkeisiin nelikulmaisiin laatikoihin rintamalle lähetettäväksi.

Kesäkuussa 1941 muonitusjaosto muonitti joukkojen kokoontumispäivänä (16.6. tai 17.6.1941) yhteensä 4.282 miestä. Sitten muonitettavana oli ilman-suojelujoukkoja kesäkuun loppupuolelta alkaen kolmen kuukauden 21 päivän ajan ja muonavahvuus nousi 3.106:een.

Erilaisia muutaman päivän kurseja oli vuoden aikana useita, ja kurssilaisia muonitettiin esim. IS-kurssilla marras-kuussa 221 miestä, sotilaspoikien ryhmänjohtajakurssin muonavahvuudeksi kerrotaan 336.

Vuosikertomuksen mukaan siviili-muonituksiakin hoidettiin ilmeisesti maksua vastaan. Hoidettavana oli mm.

kolmet hautajaiset, yhdet osuuskauppapäivät, Varsinais-Suomen hiihtomestaruuskilpailut ja kutsuntavirkailijoidenkin muonitus.

Muonitusjaoston lotista olivat Aino Mattila, Katri Leisio, Sirkka Grönlund ja Hanni Uotila työkomennuksella yhteensä yli 1 000 työpäivän verran.

Varusjaosto korjasi vaatteita

Varusjaostossa tai niin kuin osaston kertomuksessa mainitaan varustusjaostossa oli 20 jäsentä. Kertomuksessa toiminnan sanottiin olleen melkein yksinomaan vaatteiden korjausta, koska mm. uusien kankaiden saanti oli ollut vaikeata.

Korjattu oli englantilaisia lahjapukuja, housuja, lumipuvun takkeja, asetakkeja ja teltoja. Kun heinäkuusta alkaen Uudenkaupungin sotasairaaloihin on tullut potilaita, varuslotat ovat korjanneet näiden rikkinäisiä vaatteita. Yli 400 sotilaan varusteet ovat näin tulleet korjatuiksi.

Rintamalta sotasairaalaan tulleitten sotilaiden kaikki vaatteet keitettiin täitten takia.

Vajaat 300 paria sukkia oli kudottu; kaulureita, käsineitä ja polvenlämmittäjiä tehty. Lisäksi varuslotat järjestivät joulukuussa kahdet myyjäiset, joita varten oli kerätty kankaiden ostoon tarvittavia pisteitä. Myynnissä oli mm. esiliinoja, tytön kolttuja ja pojan puseroita.

Vielä kertomuksessa mainitaan, että varuslotat huolehtivat kahvitarjoilusta pastori Kiviniemen perheen läksiäisissä Menivät siis vähän muonituslottien alueelle!

Työpäiviä varuslotille kertyi vuonna 1941 821 päivää, joka nykyisin vuosityöajoin merkitsee vajaata neljää (4) henkilötyövuotta.

Varusjaoston päällikkönä oli lääkäri Atso Sarvilinnan puoliso Uumi Sarvinlinna.

Keräys- ja kansliajaosto

Lähdekirjallisuuden mukaan keräys- ja kansliajaostoissa toimivat lotat jaettiin kahteen ryhmään: toimenlotat ja huoltolotat. Toimenlotan oli oltava terve, käytännöllinen ja elämäntavoiltaan moitteeton sekä vapaa noudattamaan käskyjä hälytyksen sattuessa. Lottalupaus velvoitti häntä seuraamaan suojeluskuntaa suojeluskuntapäällikön alaisena. Muut toimivat jäsenet olivat huoltolottia.

Toimenlotan oli oltava valmis lähtemään heti kotiseutunsa ulkopuolellekin, varusteiden oli oltava aina kunnossa. Paikallisosasto huolehti siitä, että lotat saivat varusteensa: selkäreppu, lottapuku, alusvaatteet, korppuja, teetä ja sokeria sekä kenttäpullo ja -kattila, jotka riippuivat repun ulkopuolella.

Uudenkaupungin keräys- ja kansliajaoston lotista kahdeksan (8) oli v. 1941 ollut työkomennuksilla, osa jatkuvasti komennuksella sotatoimialueella. Työkomennuksella olleista neljä lottaa oli ollut kansliatöissä, kaksi kanttiinissa, yksi säähavaintoasemalla ja yksi viestilottana.

Uudessakaupungissa toimineista lotista yhdeksän oli ollut puhelinlaitoksen palveluksessa, viisi oli ollut erilaisissa kirjuri- ja kansliahommissa, kuten kertomuksessa sanotaan.

Ilmavalvonnassa 32 lottaa

Ilmavalvonnassa oli ollut suurin osa jaoston lotista eli 32 lottaa. Kertomuksessa mainitaan, että lokakuun 20. päivästä 1941 lähtien ilmavalvonnasta

Uudenkaupungin vaatehuollon lottia. Työ oli pääosin Uudenkaupungin sotasairaalan potilaiden vaatteiden huoltoa ja korjausta. Työ tehtiin suojeluskuntatalolla. Vas. Liisa Saarinen, Uumi Sarvilinna (lottapuku), joka oli osaston päällikkö, tuntematon, Helfrid Lehtinen, kaksi tuntematonta, Rakel Riuttamaa, tuntematon, Aino Vahtera, Hellin Klotz, Ruth Saarinen.

on huolehtinut kahden lotan asemesta vain yksi.

Kertomuksen mukaan ilma-valvonnan päivävuoroihin on ollut mahdotonta saada lottia heidän siviilitehtäviensä vuoksi. Erityisesti liikkeissä on ollut kova henkilökuntapula.

Tästä voidaan mainita käytännön esimerkkinä ilma-valvontamuistomerkkin paljastuksesta v. 2002 tekemäni videon kommentti. Ilma-valvontalottana jo talvisodan aikana ollut Taimi Välimäki kertoi, että hän oli Kauppakunta Kalannin liikkeessä töissä ja joutui sodan johdosta tuuraamaan iltamyöhällä myös sodassa olleita miehiä. Sen vuoksi johtaja ei enää päästänyt häntä ilma-valvontaan.

Osaston vuosikertomuksessa mainitaan, että ilma-valvontalottien sijaisiksi

jouduttiin ottamaan paikkakunnalla olleita ylioppilaita ja oppikoulujen yläluokkalaisia.

13-vuotiaanakin lottatehtävissä

Kirsti Eriksson on mm. kertonut, että hän oli jo 13-vuotiaana lotille kuu-luneissa tehtävissä. Keräys- ja kanslia-jaoston päällikkö, lyseon piirustuksen-opettaja Elin Uino asui Kirsti Erikssonin kotitalossa ja pyysi häntä tuuraamaan ilma-valvonnassa. Erikssonin mukaan myöhäisen ilma-valvonnan vuoksi Uino antoi hänelle mm. vapautuksen aamun piirustustunneilta, jotta hän sai nukkua pidempään.

Ilma-valvontatornissa oltiin kerrallaan yksi tunti ylhäällä tornissa ja kaksi tuntia vartiotuvassa, jossa oli kamiina. Yl-

häältä tornista oli suora puhelinyhteys Turkuun. Mahdollisten konehavaintojen lisäksi ilmoitettiin säännöllisesti sää- ja pilvitiedot.

Keräys- ja kansliajaoston tehtävänä oli budjetin mukaan hankkia lotille 7 000 mk (noin 1600 € v. 2011 rahassa). Vaikka ”olosuhteiden pakosta ei arpa-jaisista kuitenkaan tullut mitään”, jaosto onnistui varojen hankinnassa. Mm. sotasairaaloissa pidetyistä kanttineista tienattiin noin 3 000 markkaa.

Kaikkiaan keräys- ja kansliajaoston työpanos oli 3 252 työpäivää, joka tämän päivän työaikoina merkitsee noin 15 henkilötyövuotta. Määrästä yli puolet, vajaat yhdeksän henkilötyövuotta oli ilmalavontaa.

Lottakruunu

Yhden erikoisuuden voi vielä poimia vuosikertomuksesta. Kertomuksessa lukee: ”Lottakruunua kantoi paikallisosastossamme ensimmäisen kerran lotta Doris Seiko vihkiäisissään jouluk. 31 p.”

Lottakruunu oli hopeinen kruunu, jota lainattiin lottien vihkiäisiin. Kruunu on säilytettävänä lottamuseossa Tuusulan Syvärannassa.

Sairaanhoitaja Doris Seiko avioitui Koitto Kallion kanssa. Kallio oli toimittaja ja Turun Sanomien Uudenkaupungin konttorin hoitaja ja myöhemmin Turun Sanomien toimittaja ja toimitussihteeri.

Yhteensä noin 30 henkilötyövuotta

Kaikkiaan Uudenkaupungin osaston työpanos nousee suureksi, vaikkei lääkintäjaoston työpäivälukuja olekaan käytettävissä. Muonitus-, varus- sekä keräys- ja kansliajaoston työpäivien määrä on lähes 30 henkilötyövuotta.

Keitä lotat sitten olivat?

Kaikki kansalaispiirit eivät ainakaan alkujaan olleet mukana lottatyössä. Se tuntuneen ihmeelliseltä, kun tällä hetkellä ajattelee sitäkin työtä, jota lotat Uudessa kaupungissa tekivät. Tosiasiassa työläispiireissä vieroksuttiin alkujaan lottatyötä.

Lottalupauksessa lotta lupasi avustaa suojelukuntajärjestöä sen puolustaessa uskontoa ja isänmaata. Työväestö suhtautui suojeluskuntiin pääosin kielteisesti ainakin ennen sotia. Jonkinlaista muutosta enteili talvisodan kynnyksellä, lokakuussa 1939 pidetty SDP:n 40-vuotisjuhla, jossa puolueen puheenjohtaja Väinö Tanner korosti, että entiset erimielisyydet olivat ”lopultakin pieniä tekijöitä silloin kun mahdollisesti kansan itsenäisyydestä ja sen tulevaisuudesta voi nousta kysymys”.

Helmikuun 15. päivänä 1940 suojelukuntajärjestö ja SDP tekivätkin sovinnon. SDP antoi jäsenistölleen julkilausuman, jossa se katsoi, ettei enää ole estettä sosialidemokraattisesti ajattelevan työväen liittymisestä suojeluskuntiin. Vanhan kirkon lottamuistomerkin paljastustilaisuudessa kesäkuussa 2003 puheenjohtajamme Jean Suominen luonnehti sitä suureksi periaatteelliseksi ratkaisuksi, johon välipuheeseen myös Lotta-Svärd-järjestö yhtyi.

Käytännön esimerkkinä lottatoimintaan suhtautumisesta vielä ote äitini Helli Jalavan kirjeestä, jonka hän lähetti isälle rintamalle 12. marraskuuta 1943: ”Eilen Ojanperän P. oli täällä päin, kävi hän meilläkin pari kertaa, hän jutteli vähän siihen suuntaan että heillä on ollut vähän puhetta Annen kanssa kihloihin menosta mutta että hänellä olisi sellainen vaatimus että A:n pitäisi erota ensin siitä paljon puhutusta järjestöstä – tämä on kiusallinen juttu - - Kai se järjestyy sitten ja mitäs se paljon

*Ilmavalvontalottia Myllymäen ilmavalvontatornissa. Liisa Luotonen (vasemmalla) ja Kirsti Klotz myöh. Eriksson. Hän on kertonut, että ylhäällä tornissa oltiin tunti kerrallaan ja vartio-
tuvassa, jossa oli kamiina, kaksi tuntia.*

väliä nykyään on mihin kuuluu kun kerran ollaan niin yksimielisiä.” Isäni sitten myöhemmin vastaa kirjeeseen sanomalla, että mitäs sillä yleensä on väliä mihin nykyään kuuluu.

Sosialidemokraattisia vanhempiani ei siis tuntunut 1943 häiritsevän, vaikka isän serkku menisikin lotan kanssa kihloihin, eikä se tainnut esteeksi muodostua.

Uudenkaupungin osaston 1941 vuosikertomus loppuu sanoihin ”Tämä vaatimaton työmme, joka käy selville vuosikertomuksesta, on pienenä osana vain siitä suuresta työstä, jota jokainen yksilö ja osasto ovat velvolliset tekemään yhteisen isänmaamme eteen.”

Ainakin noin 30 henkilötyövuotta käsittävää työtä ei voitane luonnehtia kovinkaan vaatimattomaksi.

Matti Jalava

Lähteet

Lotta-Svärd yhdistyksen Uudenkaupungin paikallisosaston vuosikertomus 1941, Kansallisarkisto
Heikki Juntti: Sairastuvasta aluesairaalaksi, Uusikaupunki 1984

Tenho Hella: Pyhärannan – Pyhämaan suojeluskuntien ja lotta-yhdistysten historiikki, Uusikaupunki 2002

Eero Katinan huhtikuussa 2011 tekemä haastattelu Wikipedia (internet-tietosanakirja)

Matti Jalavan 10.10.2001 muistomerkin paljastuksesta kuvaama video

Uudenkaupungin Yhteislyseo 1895 – 1945, Turku 1945

Ahto = Sampo Ahto: Talvisodan henki, WSOY 1989

Matti Jalava: Lottamuistomerkin paljastustilaisuudesta 4.6.2003 tehty video

Lottatyöstä – kaikki tekivät kaikkea

Jokaisen työpanosta tarvittiin sota-aikana, niin aikuisten kuin lasten. 17 täyttäneet tytöt saattoivat hakea Lotta Svärdin jäsenyyttä ja järjestön koulutamina toimia erilaisissa tehtävissä. Jo 8-vuotiaat pikkutyötökin tekivät työtä toisten auttamiseksi pikkulottina.

Uusikaupunkilainen pikkulotta Ritva Luotonen muistelee, kuinka hän lottajohtaja Siina Viitakarin johdolla piti sairaalassa kanttiinia haavoituneille sotapojille.

– Fazer lahjoitti sairaalan kanttiinin pastilleja, joita kristillisesti jaoimme pojille. Sitten meillä oli tupakkaa, se oli sota-aikana arvossaan.

– Äitini Uumi oli varuslottien päänä. Hänelle tuotiin sotilaiden veriset vaatteet, jotka sitten pestiin, kursittiin ja paikattiin taas käytettäväksi.

Else Saarinen (o.s. Peltonen) oli talvisodan syttyessä vain 10-vuotias, mutta hänkin oli Siina Viitakarin apulaisena piirisairaalan kanttiinissa.

– Tiskasin, kuorin perunoita, tein kaikkea mitä pyydettiin. Yhdessä samanikäisen tyttöka-verini kanssa seisoin jopa kunniakujassa sankarihautajaisissa kirkon edessä.

Talvisodan aikana Vanhan kirkon torni oli ilmavalvontalottien työpaikana, jossa oli aina yhtä aikaa kaksi lottaa työssä ja toiset kaksi lepovuorossa tornin alapuolella olevassa pienessä huoneessa. Siellä taivasta tarkkaili mm. Helli Peltonen.

Valvojat susiturkissa

Välirauhan aikana rakennettiin Myllymäelle puinen ilmavalvontatorni, joka ulkoasultaan muistutti mäen aitoja myllyjä. Tornissa ei ollut kuin neljä seinää ja pieni koppi, jonka seinässä oli puhelin.

– Silloin oli kovia pakkastalvia eikä Myllymäen tornissa ollut edes kattoa, joten kylmä oli. Niinpä yllilääkäri Sarvilinna lahjoitti vanhan susiturkkinsa

Else Saarisen albumi

Pikkulottana jo 10-vuotiaana piirisairaalan kanttiinissa työskennellyt Else Peltonen, myöh. Saarinen isänsä Väinö Peltosen kanssa.

ilmavalvontalottien käyttöön vartiovuorojen ajaksi, muisteli itsekkin tornissa palellut, jo edesmennyt Sirkka Vuori.

– Silloin kaikki tekivät kaikkea ja niin paljon kuin vain jaksoivat. Minä olin sairaalassa työssä sekä ilmavalvonta- ja muonituslottana. Siina Viitakari opetti meidät leipomaan leipää, joka kuivatettiin täällä ja lähetettiin sitten sotilaille rintamalle.

Uudenkaupungin pikkulottien kuvasta on tunnistettu seuraavia: Rivi 1 vas. , Kerttu ?, Inkeri Huutera, Pälvi Raanto, Maila Valmunen?, Varpu Ojanen, Elvi Arola (Soini); rivi 2 vas., Maija Aisa, Eeva Saarinen (Pusa), Maija Moisio, Margit Zenger, Sirkka Kallio, Else Peltonen (Saarinen), Onerva Isoheiko, Ebba Arola (Jusi); rivi 3. vas. Aino Kantonen, Laila Saalinki, Leena Kavela?, Riitta Hautera, Eeva Turve, Marja Törnälä, Raili Hainisto , Irmeli Haapaniemi, Kerttu Lähteenmäki, Leena Grönroos; rivi 4 vas. Eeva-Maija Kallio, Aila tai Toini Hainisto?, Marita Sandbäck?, tuntematon, Helena Saarni, Irma Pajunen, kaksi seuraavaa ehkä Saarnin tyttäjä, Mirja Salonen; Ylärivillä Raili Koski, Marja Saalinki, Mirja Urponen, Maila Lehtonen, Irma Klotz, Margit Lehtonen, Leila Pauniala (Puttaa), Hilikka Niemi?, Eity Kuro, Mailis Salomaa, Eiri Kuro (Rasinkangas).

Siina Viitakarinen neuvojen mukaan tehdyt leivät muistaa myös Mailis Saari.

– Leivottiin pojille neliskanttiset fanerit, hän kertoi.

Selitys neliömäiseen näkkileipään oli se, että kun leipälaatikot olivat suorakaiteen muotoisia tehtiin leivätkin sellaisiksi. Ei jäänyt hukkatilaa.

Mailis Saari liittyi pikkulottiin jo koulutyttönä luokanvalvojansa, lottia Vera Vesterisen innoittamana. Kun pikkulotta täytti 17 hän pääsi oikeaksi lotaksi.

– Minut koulutettiin lääkintälotaksi, mutta muonitustöissä sitten olin. Lotat

kouluttivat jäseniään erilaisilla kursseilla, joita Uudessakaupungissa pidettiin silloisessa Suojeluskunnan talossa.

Sirkka Vuori oli myöhemmin jatkosodan aikana lottana Siiranmäessä Kanaksella, kahdeksan kilometrin päässä rintamalinjasta.

– Me opimme tunnistamaan ujeluksesta, onko tulossa pitkän matkan ammus vai ei, hän muisteli vuosia myöhemmin.

Ulla-Maija Paalu

Satojen lottien kouluttaja kotitalousopettaja Katri Leisio

”Kaitsija korkein, kasvata meitä suojaksi kalliin kiusatun maan, että me kerran sankarin tietä kuljemme määrän kunniakkaan. Aamua kohti kansasi saat, varjele köyhää kansaasi sen, suojele Herra syntymämaata, suojele hautaa sankarien.”

Näin on uusikaupunkilainen Katri Leisio kirjoittanut sinikantisen Suojeluskuntaväen laulukirjan takasivulle 18. kesäkuuta 1939 käydessään Säkijärven sankaripatsaalla. Vielä hän on lisännyt sivulle kuin omaksi tunnuslauseekseen ”Kunnioita mennyttä ja usko tulevaisuuteen”.

Satojen lottien kouluttaja Katri Leiso.

Lotta-Svärd keskusjohtokunnan julkaiseman laulukirjan omistuskirjoituksen mukaan se on annettu ”Talousopettaja Leisiole muistoksi Askolan kursseilta 27.1.-11.2. 1939”.

Katri Leisio syntyi 1913 uusikaupunkilais-lyökkiläisten Torsten ja Riine (o.s. Ahlsten) Leision esikoisena. Talousopettajaksi hän valmistui Helsingissä 1938 ja toimi sen jälkeen Lotta Svärd keskusjohtokunnan lottaopettajana vuoteen 1942.

Noina vuosina Katri Leisio ehti kouluttaa satoja lottia ympäri maata pidetyillä kursseilla muonitustehtäviin. Niistä kertovat yhä tallella olevat vieraskirjat, joihin kurssi kurssin jälkeen nuoret naiset ovat kirjoittaneet nimensä ja kotipaikkansa lisäksi kauniit kiitokset kouluttajalleen.

Kurssien lisäksi Katri Leisio toimi itsekin muonituslottana sekä kotirintaman sotasairaaloiden kanttiineissa että rintaman läheisyydessä ja mm. Lotta Svärd -rajatoimistossa Aunuksessa.

Myös Karhumäen Lotta-hotellin emäntänä

Tallella on myös hiotuin ja lakatuin visakoivuisin kansin ja nahkaselin varustettu vieraskirja, joka on lahjoitettu 1942 Karhumäen Lotta-hotellin johtajalle lotta Saima Arjukselle. Katri Leisio toimi hotellin arvostettuna emäntänä ja oli yhdessä tätinsä Saima Arjuksen (o.s. Ahlsten) kanssa perustamassa hotellia.

Ensimmäisinä ovat kiitoksensa kirjanneet I Divisioonan komentaja ja ylimmät upseerit.

Vas. Katri Leision nuorin veli, sankarivainaja Arvo Leisio, sisko Kaija myöh. Heinonen ja veli Leo Leisio.

Karhumäen kesäkisat pidettiin 25.-26.7. -42 ja silloin vieraskirjaan ilmes-
tyivät myös opetusministeri Antti Kuk-
kosen ja lakitieteen tohtorina itsensä esi-
telleen Urho Kekkosen nimikirjoitukset.

Nämä muistoiksi jääneet nimikirjoi-
tukset kertovat jatkosodan harvoista
huvihetkistä, mutta taustalla näkyy koko
ajan myös sodan raaka todellisuus.

Leision perheen kuopus, pikkuveli
Arvo Leisio haavoittui Karhumäen val-
tauksessa 5.12.1941 ja kuoli Varkauden
sotasairaalassa 25.1.1942. 22-vuotias
vänrikki ehti olla mukana Aunuksen,
Syvärin, Latvan, Petäjäselän, Derevjan-
nojen ja Onegan valtauksissa.

Nyt hän lepää Vanhan kirkon sank-
rihautausmaalla.

Toinen veli, kersantti Leo Leisio otti
osaa molempiin sotiin merivoimissa ja
TuLa:n miinavarikolla mm. kirjurina.
Farmasian opiskelija Kaija Leisio suo-
ritti tutkintonsa jatkosodan aikana ja oli
lotta-komennuksilla.

Surun, raskaan työn ja tulevaisuu-
den epävarmuuden keskellä sisarukset
autoivat toisiaan myös huumorin kei-

noin. Katrin vieraskirjaan kirjoitti Kaija
5.3.1942 ”isolle siskolle viimeisenä
yhdessä olon iltana” ennen lähtöä eri
suuntiin:

”Ota ajastas vaari, sill elämän kaari
on lyhyen läntä kuin jäniksen häntä,
täytetty huolilla huomisen!”

Katri Leisio toimi jatkosodan loppu-
vuodet Satakunnan parantolan Satalin-
nan emäntänä. Myös koulutuskurssit
jatkuivat.

Uudenvuoden yönä 31.12.1944 on
Katri Leision vieraskirjaan kirjoitettu
Lauri Pohjanpään sanat: ”Me saam-
me alkaa kaikki uudestansa kuin isät
kärsineet ei oisikaan, ja taisteluitse
löydämme me rauhan ja tuskan kautta
vasta aamun maan.”

Vahva kristillinen usko ja rakkaus
isänmaahan viitoittivat Katri Leision
koko elämää. Tukensa sotaveteraaneille
hän osoitti myös testamentissaan.

Ulla-Maija Paalu

Katri Leision kirjallisen jäämistön pohjalta

Talvisota Uudessakaupungissa nuoren naisen silmin

Uusikaupunkilaissyntyinen Lea Pärkkiö (ent. Bergqvist) jätti jälkeensä päiväkirjan, jossa nuori nainen kuvailee myös talvisodan aikaa.

Hän oli Uudenkaupungin yhteislyseossa suoritetun keskikoulun ja Vaasan Käytännöllisen Naisopiston jälkeen palannut harjoittelijaksi Uudenkaupungin piirimielisairaalaan vuonna 1938. Aikomuksena oli valmistua aikanaan sairaanhoitajaksi.

Sitten syttyi talvisota.

Näin Lea Bergqvist kirjoitti päiväkirjassaan (sulkeissa olevat tiedot lisätty selvennyksen vuoksi):

*”Lennättimen johtaja (Tuure) Hau-
tera tarjosi viestittäjän hommia. Hän
oli rakennuttanut Uudenkaupungin Sa-
nomien tontille kojun, jonne oli vedetty
johtoja.”*

(US:n tontti oli posti- ja lennätin-
rakennuksen naapurissa Alisenkadun
ja Rauhankadun kulmassa. Kyseessä
oli pommisuojan yhteyteen rakennettu
koppimainen tila, jonne oli lennättimen
talosta Alisenkadun ylittäneellä kaape-
lilla yhdistetty puhelinlaite. Sen avulla
siirrettiin hälytyksen aikana tulleet pu-
helut ja sähkösanomat sirpalesuojaan.)

*”Isokari oli läntisin valvontapiste.
Suomenlahden pohjoisrannoilta oli
useita linjoja. Wahlmanin Lilja ja alle-
kirjoittanut siellä töissä.”*

*”(Lento)laivueet lähtivät, Suomen-
lahden suunnalta tuli jatkuvasti ilmoi-
tuksia. Laivueiden suunta oli Rauma.
Siellä oli Lönnströmin asetehdas.”*

*”Me kiireesti ilmoittamaan Raumal-
le: Ne tulevat taas! Tytöt itkivät vastaan-*

*ottaessaan tie-
toja, että heillä
palaa jo pitkin
kaupunkia.”*

*” S i t t e n
p o m m i t e t-
tiin piirimie-
lisairaalaan.
Korkeat läm-
mityspiiput olivat
selkeä kohde.”*

*” M e i d ä n
kojokin peitet-
tiin varmuuden
vuoksi ruohomatolla. Seuraus: meidän
päättämme särki ja väsytti, kunnes kynt-
tilä sammui ja tajusimme, että meiltä
loppui ilma.”*

*”Veikko Hietala –niminen mies tuli
vetämään ilmakehän avat kojuumme.”*

*”13.3.1940 klo 11 tuli rauha: Kuun-
telimme kovia ehtoja ja itkimme.”*

*”Samalla joku tuli Turun Sanomien
kanssa kertoen, että lehdessä luotettiin
sairaanhoitaja-opistoon päässeet. Minä
pääsin Maariaan Helsinkiin opiskele-
maan sairaanhoitajaksi. Aloitin koulu-
tuksen huhtikuussa 1940.”*

Sotilaskotiliiton johdon surma partisaaniväijytyksessä

(Kesken sairaanhoitajakoulutuksen
Lea Bergqvist sai komennuksen Hy-
rynsalmen sotasairaalaan, jossa viipyi
3.7.1941-17.2.1943.

Siellä hän heinäkuun alussa 1942
tapasi tarkastusmatkalla olleet Suomen
Sotilaskotiliiton puheenjohtajan Toini
Jänneksen sekä sotilaskotisisaret Greta

Lea Pärkkiö v. 1940

Pärkkiö oli harjoittelijana Uudenkaupungin piirisairaalassa, jonka parvekkeelta on tämä kuva napattu kaupungin suuntaan. Kuva on tuntemattomaksi jääneen henkilön albumista, eikä tarkka kuvausajankohta ole tiedossa Samassa albumissa on kuvia ainakin vuodelta 1944.

Lea Pärkkiö piirisairaalan portailla v. 1938.

Palojärven ja Fanni Aflecktin. Pian tapaamisen jälkeen autokolonnassa matkanneet naiset saivat surmansa Kuusamon Murtovaarassa partisaaniväijytyksessä.)

"Parin päivän päästä heidät tuotiin takaisin kuolleina. Heidät oli ammuttu paikkaan, jossa oli vettä. Ilma oli valtaavan kuuma. Vesilätäkössä ruumiit olivat turvonneet ja pöhöttyneet, haisivat kuin hyasintit. Oksensin ja laitoin ruumiit lähtökuntoon."

"Lienevätkö desantit, partisaanit olleet asialla?"

"Tämä tapahtuma sattui 5.7.1942."

"Koska kaikesta oli puutetta, piti talvisin sotilaan ruumis sulattaa saunassa, jäätynyt kun oli, että saatiin ehjänä vaatteet pois, ne vietiin pesulaan ja edelleen käyttöön."

Ulla-Maija Paalu

Lea Pärkkiön käsinkirjoitettujen päiväkirjojen perusteella

V. 1922 ikäluokan pojan sotataipaleesta

Valmistelu

Kun jatkosota kesäkuussa 1941 oli alkanut, puolustusvoimilla oli tarvetta aikaistaa ja nopeuttaa uusien ikäluokkien kutsuntaa ja palvelukseen astumista. Vakka-Suomen suojeluskuntapiirissä suoritettiin 19-vuotiaille v. 1922 syntyneille pojille kutsunta eli ”syyni” 19. syyskuuta 1941 silloisella Uudenkaupungin suojeluskuntatalolla.

Lainsäädännöllä oli asevelvollisuus-aika nostettu kahteen vuoteen eli pitkä ”savotta” joka tapauksessa oli tiedossa.

Kiirettä pidettiin, sillä kolme päivää annettiin aikaa valmistella lähtöä, joten 23 p:nä syyskuuta oltiin jo lähdössä omia varusteita repussa. Tarkkaan en muista, mitä oli määrätty ottamaan mukaan, mutta alusvaatekertoja, sukkia ja yleensä ulkovarusteita, sillä ainakin niistä armeijalla oli puutetta.

Pääosin oltiin tuttuja poikia keskenään, sillä ei siitä kovin monta vuotta ollut, kun kouluja yhdessä käytiin, ja lopuksi vielä rippikoulukavereita.

Monilla meistä oli elämän suunta ja osin ammattikin katsottuna; useille ne jäivät toteuttamatta.

Lähtö

Lähtöpäivän sää oli aurinkoinen, mutta mielet sitäkin pilvisemmät. Ei voi kurkistaa toisen ihmisen sielun elämää, mutta oletan, että haikeutta, jännitystä ja ehkä pelkoakin liikkui nuorten miesten sisällä, kun hyvästejä jäteltiin.

Saattajia oli tullut jonkin verran paikalle suojeluskuntatalon tuntumaan toivottamaan hyvää matkaa ja pikaista

jälleennäkemistä, jota kaikkien kohdalle ei koskaan tapahtunut.

Valitettavasti omia saattajiani en muista, paitsi tyttöystäväni, josta myöhemmin tuli vaimoni ja lastemme äiti. Kun bussit oli lastattu ja ovet sulkeutuneet, niin varmaan siinä tippa oli silmissä niin saattajilla kuin lähtijöilläkin.

Ei jäänyt mieleeni, montako bussia lähti, mutta kaupungin poikien lisäksi lähtijöitä oli koko Vakka-Suomen alueelta

Menomatka

Meitä oltiin kuljettamassa Harjavallassa sijaitsevaan koulutuskeskus Jv 7:ään. Matkaan hupeni lähes vuorokausi, vaikka matkaa autolla on nykyisin vain tunnin verran.

Ensimmäinen etappi oli Raumalla, jossa bussikuljetus vaihtui junaan. Se vei meidät Kokemäen Peipohjaan, jossa yövyttiin. Aamulla aamupalan jälkeen meille tuli ensimmäinen marssiharjoituksemme eli marssittiin Peipohjasta Harjavaltaan. Matka oli 11 km.

Marssin välietappi oli Harjavallan Merstolan kylässä, jossa oli koulutuskeskus Jv 7:n esikunta tai vastaava. Siellä meidät kirjattiin Suomen puolustusvoimien alokkaiksi 24. syyskuuta 1941. Ja marssi jatkui, sillä meidät määrättiin Jv 11 komppaniaan, joka majoitettiin Harjavallan kunnan Pirkkalan kylän kansakoululle. Sinne on matkaa n. 5 kilometriä.

Majoitus ja muonitus

Koulurakennus oli vaatimaton kyläkoulu ilman mukavuuksia. Aamupesulla

Esko Sjöblomin sotataipaleen alkuvaiheen ruokailua.

käytiin sadan metrin päässä olevan Kokemäenjoen rannalla, ja saunapäivä oli kerran viikossa Kunnalliskodin saunalla.

Luokkahuoneet oli muutettu majoitustiloiksi komppanian neljälle joukkueelle ja opettajan asunto toimistotilaksi. Keittiönä toimi koulun sauna, jossa oli isokokoinen ”malmipata” perunoiden keittoa varten. Keittoja tehtiin kenttäkeittimellä ulkona. Ruokavälineitä ei aluksi ollut talon puolesta, vaan ne piti olla omasta takaa. Lotilla oli jotakin valvontaa ruuan valmistuksessa, mutta perunateatteri eli perunoiden kuoriminen oli alokkaiden ehkä hauskin ohjelmanumero.

Lotat pitivät myös jossain maatilán aitassa pienimuotoista kanttiinia.

Päivän muona-annokset eivät aivan täysin tainneet tyydyttää ulkona ahertavia nuoria miehiä, sillä iltaisin pyrittiin

iltalomilla ja vähän ”puntiksellakin” käymään maataloissa kyselemässä, jos leipomiselta olisi vähän jäänyt ylimääräistä. Tietysti pientä korvausta vastaan. Usein jotain pientä olikin.

Nuoren miehen unelma täyttyi, kun posti toi paketin johon, kotiväki oli jostain jotakin saanut hamstrattua tai säästettyä omistaan.

Koulutus ja harjoitukset

Jalkaväkikoulutusohjelma ja kuri pyrittiin viemään mahdollisuuksien mukaan rauhanaikaisella tasolla; ohjelma oli asiallista jalkaväkikoulutusta.

Opetusvälineet ja -metodit olivat puutteelliset, esim. tarkkuusammunnat olivat ehkä kahtena päivänä koko alokasaikana. Konetuliaseita käsiteltiin vain teoriassa, käytännössä oli vain aseiden puhdistus- ja kokoamisharjoit-

Esko Sjöblomin erikoiskoulutus autonkuljettajaksi alkoi Mäntässä. Siellä majoitusteltasta paloi talvella 1942 katto 20 asteen pakkasissa. Kuvassa palaneessa aukossa kurkkii kaksi sotilasta.

tuksia. Rassattavana muistaakseni oli pikakivääri ja konepistooli

Koulutusaseena oli käytöstä poistettuja kiväärejä, joilla ammuskeltiin puupaukkuja. Hyökkäysharjoituksissa käytettiin puuräikkää metelin luomiseksi. Kouluttajistakin oli pulaa joten ryhmänjohtajammekin valittiin keskuudestamme.

Parhaat ryhmäjohtajamme komennettiin sitten Kokemäelle aliupseerikoulutukseen.

Alokaskoulutus päättyi Harjavallan Honkalan urheilukentällä pidettyyn sotilasvalatilaisuuteen itsenäisyyspäivänä eli 6. joulukuuta 1941. Oli siinä runsas kaksi kuukautta suljettua poljettu ja räikkäpyssyillä hyökitty pitkin Pirkkalan kylän peltoja. Tehtiin myös pitkiäkin marssimatkoja.

Varusteet vaan eivät olleet parhaat mahdolliset, etenkin jalkineet. Jalat tahtoivat niissä olla turhan kovilla.

Valmiina maan puolustamiseen

Sotilasvalan jälkeen oltiin valmiit ottamaan vastuuta sotatilassa olevan maamme puolustuksesta. Tiedettiin, että komppaniamme hajotetaan täydennysjoukkoihin, mikä toteutuikin pian joulun jälkeen. Vakka-Suomesta oli lähtenyt sotaan hyvin tunnettu JR 56. Tietääkseni suurin osa komppaniamme pojista siirrettiin tähän mainittuun rykmenttiin ja suoraan etulinjajoukkoihin.

Tietooni alkoi tulla jo kevättalvella 1942 ikäviä uutisia. Alokaskavereille vietettiin jo sankarihautajaisia. Etulinjalla varmasti ensimmäiset viikot olivatkin vaarallisimmat.

Siirto autopuolelle

Yhteyteni katkesivat Vakka-Suomen poikiin vuoden 1941 lopulla, sillä komppaniasta komennettiin meitä muutama autoalalla ollut kaveri auto- ja autohuoltokoulutuskeskukseen Mänttään.

Yleensä meidän, minunkin, autoalan kokemuksemme perustuivat apumiestaitoihin. Meillä kotona oli kuorma-auto, ja siinä mukana ollessani oli tietysti vähän kertynyt ajotaitoakin. Siitä oli hyötyä, sillä aikanaan autokoulututkinnon sain suoritetuksi yhden ja saman päivän aikana.

Varsinainen sotareissuni

Mäntässä sijaitsevaan auto- ja autohuoltokoulutuskeskukseen ilmoittauduin 28.12.1942. Aikaisemmat joukot olivat vallanneet kaikki sotilaskäyttöön varatut tilat, joten nyt saapuvat pojat sijoitettiin metsään telttamajoitukseen talvea vastaan. Talvi 1942 oli jatkosodan kylmimpiä, joten ”kipinämi-kolla” ei ollut varaa nukahtaa, sillä jatkuvasti piti kamiinan olla punaisena, etteivät pojat havuvuoteellaan jäätyneet. Koulutus oli paljon teoreettista, sillä tammi-helmikuun pakkaset rajoittivat kenttä- ja maastoharjoitukset minimiin.

Myös autokoulutusryhmän, jossa minäkin olin, opetus oli vain teoreettista, sillä koulutusautojakin oli rajoitetusti. Kovilla pakkasilla oli myös vanhoilla autoilla vaikeuksia koulutuksessa.

Talvesta selvittiin ja autokoulu tuli suoritetuksi, mutta talvi rasitti kyllä kehoani niin paljon, että sairastuin ja jouduin sairaalaan. Siitä seurasi kahden viikon toipumisloma.

Esko Sjöblomin rintamapalvelus alkoi Hyrynsalmelta, jonne hän palasi vielä v. 1944. Tässä kuvassa erään autokomppanian autoja Hyrynsalmella, tosin talvisodan aikaan.

Siirto Hyrynsalmelle

Lomalta palattuani käteeni työnnettiin sotilaspassin ja junalittera Hyrynsalmelle ja siellä olevaan täydennyskeskukseen, josta edelleen kolmannen armeijakunnan alaisen neljännen siltakomppanian autojoukkueeseen. Se oli silloin majoitettuna Suomussalmelle Juntusrannan kylään

Kelirikosta johtuen matkanteko oli erittäin hidasta mutta kuitenkin 18. toukokuuta ilmoittauduin tulevaan yksikköni autonkuljettajaksi, sillä olin

ehtinyt saada SA-ajokortin Mäntän aikana.

Olin nyt yksikössä, joka oli aikanaan koottu Puolangalla, ja pioneirimiehistö oli vanhempaa ikäluokkaa olevia metsureita eli Pohjolan ”tukkijätkiä”. Ei siinä aina ollut helppoa ”vakkasuomea” puhuvalla nuorella miehellä.

Autojoukkueen miehet olivat kautta maan kerättyjä ”kuskeja”, eräillä jopa omat autot käytössä. Kesän 1942 ollessaan kauneimmillaan komppaniamme, joka oli ollut levossa edellisen kesän raskaan etenemisvaiheen jälkeen, sai käskyn siirtyä takaisin rintamalinjan tuntumaan. Näin seuraava majapaikkamme oli Uhtuan suunnalla oleva Vuonisen kylä, jossa olivat valmiit tyhjät majoitustilat.

Majapaikkamme sijaitsi Vuonisjoen rannalla ja oli myös satamapaikkana Kuittijävien liikenteelle. Komppaniamme tehtäviin kuului vartiointityön ja satamaliikenteen huoltamisen lisäksi kaluston huoltaminen ja kunnostus.

Autojoukkueen autot olivat pääasiassa huoltoajossa Hyrynsalmen asemavarikolta etulinjajoukoille, kuten muona-, ammus- ja lomalaiskuljetukset. Esim. minulle sattui sellainen tavallaan epämiellyttävä komennus vankileirille tienrakennusajoon, jossa neuvostovan-

Sjöblom oli myös vankileirillä tienrakennusajossa, jossa neuvostovangit toimivat apumiehinä. (Tämä kuva ei liity siihen tapaukseen, mutta kuvaa maanrakennusajoa.)

git olivat apumiehinä. Sanotaan, että sääli on sairautta, mutta sitä sairautta ei saanut tuntea katsellessa sotavankien kohtaloa.

1944 Kannakselle

Aika kului ja vuodet vierivät. Tultiin helmikuulle 1944, jolloin alkoi tapahtua. Neuvostojoukoissa oli havaittu pahaenteisiä liikkeitä. Meidän joukoille alkoivat uudelleen järjestelyt, esim. Uhtuan suunnan joukkoja luovutettiin pohjoisempaan olleille saksalaisjoukoille ja meitä lähdettiin kuljettamaan Kannaksen suuntaan.

Niin myös meidän yksikön siirto alkoi ja erittäin huonoissa olosuhteissa kovien pakkasten ja paljon lumen takia, eikä ainakaan päiväsaikaan täysin ilma-vaaraltakaan suojattu.

Ajan kovuutta kuvaa esimerkiksi se, että kun äitini molemmat vanhemmat menehtyivät saman vuorokauden aikana, en saanut hautauslomaa isovanhempieni hautajaisiin. Vedottiin siihen, että nimissäni on auto ja ollaan liikekannalla

pohjoisesta etelään, eikä ole joukkueella varakuljettajaa.

Aikanaan saatiin siltakalustomme kuormatuksi Hyrynsalmella junaan ja lähdettiin junnaamaan kohti etelää. Ensimmäinen majoituspaikkamme oli Joutsenossa, josta sitten autokuljetuksena jatkettiin Kannakselle. Pyhäjärven kirkon lähelle majoituttiin pitemmäksi ajaksi, josta käsin taas tehtiin erilaisia komennuskeikkoja ja vartiointia. Varhaiskevällä oli vielä rauhallista.

Kohdalleni sattui koominen komennus, kun Lempaalan suunnalla levossa ollut yksikkö vahvisteli linjoja ja siellä oli auton tarvetta. Tehtäväkseni tuli mennä sinne rakennustarvikeajoon. Ilmoittauduin esimiehelle joka vastasi, että nyt oleva miehistö lähtee etulinjaan ja sieltä tulevat uudet miehet huomenna jatkamaan linnoitustyötä.

Jäin odottamaan huomista ja muutamaa muutakin huomista, mutta uutta porukkaa ei minun aikanani tullut. Lähdin kuitenkin lopulta luvatta omaan yksikkööni. Kaikki on sitten hyvin, sanoi joukkuejohtajamme, kun ilmoitin tullessi kotiin.

Huonompi puoli oli se, että lähteisäni sain vain päivän muonan mukaan, koska piti siirtyä seuraavan yksikön muonavahvuuteen. Sattui lähellä olemaan maatila, jota talonväki oli talvisodan jäljet korjattuaan alkanut viljellä uuden elämän toivossa. Sitä heille ei koskaan Kannaksella tullut. Pientä korvausta vastaan sain heiltä maitoa ja jotain syötävää.

Juhannuksen 1944 tienoilla kompaniamme kutsuttiin kokoon, lomat peruttiin ja oltiin jatkuvasti hälytysvalmiina siltoja tai kuljetusjaksoja rakentamaan. Kuljetusjaksolla ainakin meidän komppaniassa tarkoitettiin kolmen ponttonin yhdistelmää, jota voimakkaalla perämootorilla työnnettiin. Se

oli erittäin vaarallinen kuljetusmuoto vesien ylityksissä. Onneksi meille ei tullut miehistömenetyksiä. Yksi jakso taisi jäädä johonkin Vuoksen rannalle.

Evakkoajoja – sitten vielä Lappiinkin

Sodan loppupäivinä tuli oman kaluston pelastamisen lisäksi evakkoajot, jota sitten tehtiinkin hetken ajan yöt päivät. Oma kalustomme kuljetettiin junakuljetuksena Muhokselle, jossa sillä oli rauhanaikainen varikko. Tämän varastoinnin jälkeen asetuttiin Oulun Toppilaan, jossa oli saksalaisjoukkojen jättämä varikkoalue ”Pikku-Berliini”.

Vähitellen vanhempia ikäluokkia kotiutettiin ja nuorempia komennettiin Lappiin vahvistukseksi. Siellä käytiin niin sanottua Lapin sotaa, entistä yhteistyökumppania vastaan.

Jotain huoltoajoa meidänkin joukkueella oli pohjoiseen päin, joten kyllä minäkin hävitetyn Lapin olen nähnyt ja toisten tekemiä ponttonisiltoja yliteltyt.

Olen huono Lapin tuhoista kertoamaan, mutta niistä on suomalaisille niin paljon kuvattu ja kerrottu, ettei niistä tämän enempää. Minut oli siirretty reserviin ja koska lähes koko reservi kotiutettiin marraskuun 1944 loppuun mennessä, niin minunkin siviilini alkoi Raumalla 27 p:nä marraskuuta 1944. Seuraavana päivänä 28.11 Uudenkaupungin kansanhuoltolautakunta on myöntänyt minulle seitsemän kappaletta erilaisia ostokortteja, 7.12.1944 kaupungin raha- ja tilitoimisto 420 markkaa erorahaa. Armeijan varusteet olen luovuttanut Vakka-Suomen Sotilaspiirille 30.11 1944 vastaanottajana paikallispäällikkö luutnantti Harry Sjöberg.

Esko Sjöblom

Kollaan taistelut heinäkuussa 1941

Suomen kansa oli lähestymässä vuoden suurinta kesätapahtumaa juhannusta. Kuitenkin noin viikko ennen tätä kansalaisemme temmattiin ylipäällikön kutsusta puolustamaan talvisodan koetelemuksissa saavutettua itsenäisyyttä.

Osa kutsutuista oli saanut sotakokemusta jo toista vuotta sitten, mutta joukossa oli myös paljon nuoria, ensikertalaisia. Mitään sotapelkoa ei ollut olemassa – päinvastoin puhuttiin kesäsodasta ja uskottiin sen päättyvän onnellisesti syksyllä. Tämän uskomuksen loivat uudet aseet ja koko varustus, joka ei ollut enää mallia ”Kajander”.

Vakka-Suomen sk-piiri sai tehtäväkseen perustaa Jalkaväkirykmentti 56:n alueellaan Rauma ja Rauman maalaiskunta lähitienoineen: mm Lappi Tl, Eurajoki, Panelia I pataljoonan, Laitila, Pyhäranta ja Pyhämaa II pataljoonan ja Kalanti, Vehmaa, Taivassalo, Lokalahti ja Uusikaupunki III pataljoonan. Valtaavat saattojoukot asemilla hyvästelivät omaisiaan onnea toivottaen.

Ensimmäinen majoitusalue junakuljetuksen jälkeen oli Parolan Lehijärven ranta, jossa viikko kului erilaisten varustelujen ja harjoitusten merkeissä. Lottajärjestö hoiti taitavalla otteella muonituksen koko ajan.

Junakuljetukset olivat pitkiä ja hitaita – meitä askarrutti kysymys, mihin mennään. Joensuussa oli pitkä pysähdys, mutta ei mitään purettu vaan matka jatkui vielä Enon pitäjän Kaltimon asemalle, joka saapuessamme kärysi vielä vihollisen ilmapommituksen jäljiltä.

Ilmassa oli jo sodan tuntua ilmahyökkäyksin.

Täällä kohdattiin myös saksalaisia aseveljiä, joita iloisesti tervehdittiin. Pian oli kuitenkin päästävä turvallisempiin paikkoihin muutaman kilometrin päähän metsään. Marssireitti oli mäkinen, raskas ja pölyinen. Hevoset väsyivät ja kaipasivat lepoa, mutta kiire esti sen, ja miesten piti auttaa hevosia matkanteossa. Päivämarssit olivat siinä 30 – 40 km, ilmatoiminta häiritsi etenemistä. Perillä aika tarvittiin lepoon, harjoituksiin, suunnistukseen jne.

Näätäojalla vastassa ylivoimainen vihollinen

Kevyt osasto eteni edellämme tavoitteena Suojärven valtaus, jonne ei kuitenkaan päästy, vaan takaa-ajo päättyi Näätäojan aseman lähelle. Siellä oli 14.7.1941 vastassa ylivoimainen vihollinen katetuissa asemissaan takanaan vielä voimakas tykistö ja panssarijuna halliten avointa maastoa. Näin alkoi asemasota, jossa oltiin hyvin lähekkäin, ja tappioita tuli puolin ja toisin.

Varsinainen koko rykmentin ensimmäinen hyökkäys tapahtui 17.7.1941, jota kesti aamusta iltaan asti. Vihollinen taisteli tosi urhoollisesti katetuissa pesäkkeissään tehdäkseen hyökkäyksemme hyvin vaikeaksi ja hitaaksi. Pienetkin kumpareet olivat tiheään rakennettuja pesäkkeitä ja näin ollen Näätäojan aseman valtaus ei meiltä onnistunut.

Hyökkäystä jatkettiin heti seuraavana päivänä, ja kun tuli tieto, että Näätäojan

"Sadat korsut ja bunkkerit oli verisesti tapellen otettava itsepintaista vastarintaa tekevältä viholliselta", kirjoitti Luntamo albumiinsa tämän kuvan kohdalle.

asemalta oli lähtenyt täyteen lastattuna ja ajovaunurivistö itään, antoi se joukkoihimme taisteluvireyttä ja toivoa. Tehtiin tarkka yksityiskohtainen taistelusuunnitelma ja eversti Kraemer lupasi raskaan patteristonsa hyökkäykseen. Kuitenkin hän myöhemmin joutui peruuttamaan lupauksensa marssivaikeuksien takia.

Odotusaika venyi oletettua pitemmäksi. Rautatien suunnassa vihollisen tähystäjät ja tarkka-ampujat kiipesivät puihin päästäkseen paremmin tuhotöihin. Kun meikäläiset tämän havaitsivat, ampuivat he eri aseilla tiheihin puihin, jolloin paljastui odottamaton näky. Puihin kiinni sidotut ampujat jäivät jaloistaan riippumaan pää alaspäin ja olivat otollisia maaleja kiväärimiehillekin. Inhottava näkymä – sitä ei muualla nähty.

Meidän III pataljoona eteni aina maantielle asti. Komentajamme kapteeni Lauri Miettinen oli pyytänyt panssarirykkinä käyttööme, mutta ei sitä saanut metsäisen maaston vuoksi. Oli vain vänrikki Osmo Leinon miesten hallussa 20 mm:n panssarintorjuntakivääri. Yhtäkkiä ilmestyi tielle toistakymmentä hyökkäysvaunua, joihin pst-torjuntakivääri ei alkuunkaan tehonnut. Silloin Miettinen antoi käskyn irtaantua ja niin koko III pataljoona paniikin vallassa pakeni ammusten ja luotien räiskyessä korvissa, mutta jäi hienosti lähtöasemiinsa vihollisen tuloa odottamaan.

Paljon menetyksiä Näätäojalla

Tässä hyökkäyksessä III pataljoona menetti 19 kaatuneena, mm vääpeli Björn Rosendahlin ja kersantti Viktor

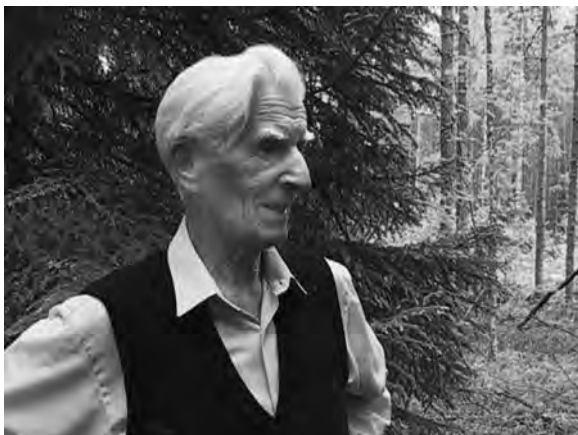
Talvisodan ankarien taistelujen jäljiltä Kollaen maisema oli v. 1941 tällaista.

Varjosen. Myös haavoittuneita oli useita.

Paljon pahempi 18. päivä oli kuitenkin Laitilalle, II pataljoonalle. Sen 7. komppania menetti kaatuneina kymmenen, 8. komppania viisi, mutta 5. komppania peräti 32, joukossa luutnantti Eero Uuramo ja vänrikki Tuomas Vainio. Komppanian päällikkö Antti Eerola haavoittui, samoin kävi 63:lle aliupseerille ja miehistölle. Vihollinen oli nähnyt näiden ryhmituksen ja kohdisti siihen puoli tuntia kestäneen raskaan tykistön keskityksen. Se teki kammot-

tavaa jälkeä erikoisesti avoimessa maastokohdassa. Avunhuutoja kuului yhtenään ja lääkintämiehillä oli kiirettä yllin kyllin. Tieto tästä levisi pian aina kotipitäjään saakka, jossa tuskin löytyi yhtään kotia, missä ei itketty omaisen tai hyvän ystävän kaatumista.

Vuonna 1971 perustettu JR 56:n Kilta teetti muistokiven, jonka arkkitehti, professori Aarne Ehojoki suunnitteli ja jonka paikaksi valittiin Laitila juuri tämän raskaimman surun päivän 18.7.-41 muistoksi.

Erkki Luntamo sotahistoriamatkalla Näätäoajan taistelupaikalla v. 2004.

Tämä upea patsas muistuttaa sodan kaameuksista jälkipolvelle, jonka lähiomainen juuri tuolloin antoi henkensä itsenäisen vapaan Suomen puolesta.

Sota Kollaalla jatkui kuitenkin, mutta nyt asemotana muutaman päivän, ja venäläiset yrittivät jopa vastahyökkäystä 19.-20.7., mutta lyötiin takaisin. Meidän III pataljoonan alueella liikkui panssarivaunujakin.

Eversti Martti Vihma esitti pyynnön Armeijakunnalle saada lisää ilmavoimia, ammuksia ja vereksiä voimia, mutta sieltä tuli komentajan tyly vastaus:

Kehotan muistamaan, että Kollaata puolusti talvisodassa yksi rykmentti. Teidän ei ole ainoastaan pidettävä asemanne, vaan lyötävä edessänne oleva vihollinen. Apuvoimiin ette voi laskea. Teidän on täytettävä kunniakas tehtävä ”yksin”. Talvela.

Lentäjämme ilmoittivat, että Suojärvelle on tulossa juna junan perään – siis vihollisen hyökkäys on odotettavissa. Venäläisten aktiivisuus lisääntyy, se valloittaa pari tukikohtaamme, mutta lyödään takaisin.

Täydennystä saadaan

Avuksemme saapuu saksalainen Engelbrechtin divisioona ja myös

suomalaista täydennystä tulee lähes 300 miestä, joista 46 nuoria upseerioppilaita. On taas toivoa rinnassa, mutta illalla 24.7. tulee meille ikäviä uutisia. Saamme tiedon pataljoonan jääkärijoukkueen joutuneen yllätetyksi. Joukkueenjohtaja vänrikki Yrjö Poukka Lokalahdelta, alikersantti Tarmo Arvonen Kalannista ja sotamies Elja Vähäranta Lokalahdelta ja korpraali Ahti Salmi Kalannista kaatuvat.

Komentaja Lauri Miettinen lähetti minut ja kaasusuojeluryhmän tutkimaan ko. tienoota. Sinne me varovasti ja tarkkaavaisina teimme partiomatkan, mutta mitään ihmeellistä ei ollut enää nähtävissä. Yöllä palasimme takaisin ja pääsimme maakuoppaan pitkäksemme. Olin jo unessa, kun komentajan lähetti tuli ilmoittamaan, että joudun heti 10. komppaniaan 1. joukkueen johtajaksi haavoittuneen vänrikki Voitto Laineen tilalle. Kiireesti sinne.

Läpikävin koko joukkueen taisteluhaudassa, joka oli niin lähellä vihollista, että käsikranaatit lensivät puolelta toiselle.

Tuore vihkisormus katosi – ei lopullisesti

Aamuyöstä hiljeni, ja sanoin kersantti Ensio Anderssonille ottavani hetken levon taisteluhaudan pohjalla. Pian nukahdin, mutta heräsin vilunväristyksiin. Nousin ja ravistin hiekkaa varustuksistani. Samassa irtosi vihkisormus, helähti kiveen ja katosi näkymättömiin. Miehissä haettiin – ei löytynyt. Jos hapuili taisteluhaudan reunaa, vihollisen valvova silmä näki heti ja tulitus heti perään. Kello 6.35 alkoi oma tykistövalmistelu ja hyökkäys taisteluhaidoista kello 7.

Sormus jäi sinne. Tasan kaksi kuukautta sitten vihitty – todella surkeana.

Eteneminen oli hidasta, pian kuului avunhuutoja haavoittuneilta, vastus ja tulitus on kovaa. Vihollisen tykistön tuli kohdistuu meihin, kranaatti räjähtää aivan vierelläni vasemmalla, mutta vain heti oikealla etenevä vänrikki Osmo Leino haavoittuu pahasti. Lääkintämies on paikalla pian ja saattaa Leinon pois. Ollaan nousemassa korsukukkulalle. Kaksi vihollista nousee montusta kädet ylhäällä antautuen, kolmas räjäyttää itsensä käsikranaatilla. Koko ajan vihollisen tykistö ampuu. Hyppään kuumaan kuoppaan ja saan sinne myös neljä muuta, viimeisenä kersantti Liukko, joka kuitenkin liian ylös jääneenä haavoittuu päähän.

Ehdottajalle kohtalokas paikan vaihto

Taistelu jatkui hämärään asti, jolloin pataljoonan komentaja pysäytti hyökkäyksen. Väsyneinä, viisi sotilasta päätimme ottaa pienen levon ja lyöttäydymme notkelmaan oikealle kyljelle vierä viereen.

Olin reunimmaisena vasemmalla ja puserovarusteissa värisin vilusta. Silloin keskimmäisenä suojeluskunta-asussaan ollut vänrikki Toivo Rikkilä nousi istualleen ja ehdotti kanssani paikanvaihtoa. Se tehtiin. Kun juuri ja juuri ehdimme pitkällemme, tuli yksi ainoa vihollisen pienoiskranaatti räjähtäen ja repien vänrikki Rikkilän mahan auki. Kuolema seurasi heti.

Myös lääkintäkersantti (valmistui myöhemmin lääkäriksi), uusikaupunkilaissyntyinen Erkki Koskinen haavoittui, samoin yksi tuntematon. Vain minä ja uusikaupunkilainen kersantti Martti Lindqvist säilyimme täysin ehjinä kuitenkin vahvasti järkyttyneinä. ”Miksi

näin”- ajatus pyöri ajatuksissa ja vei tyystin unen toiveet.

Seuraavan päivän aamuna varhain vihollisen taisteluosasto hyökkäsi meitä vastaan. Toista kymmentä kaatuu ja eteneminen hidastuu. Vihollisella oli lisäksi hyökkäysvaunuja käytössään. Yksi vaunuista palaa räiskyen, viereinen avaa tulen ja lävistää joukkueestani samalla laukauksella kaksi miestä, joista toinen oli urhea, venäjää osaava Santeri Koverskoi Salmista. Lääkintämiehet saivat pois vietävää.

Tarkka-ampujan kaataman komppanianpäällikön tilalle

Yö taisteltiin. Alkaa kolmas hyökkäyspäivä. Avunhuutoja tulee yhtenä. Taisteluvahvuudet hupenevat kullakin pataljoonalla jo alle sadan ja joukot ovat väsyneitä. Tyhjennän juuri yhtä vihollisen korsuntapaista, kun komentajan taistelulähetä Paul Inkinen huohottaen tavoittaa minut aivan vasemmalla kaistalla ilmoittaen urhean komppanianpäällikön (10.K) kalantilaisen luutnantin Kaino Saarisen kaatuneen tarkka-ampujan luodista oikealla ja minun on otettava päällikkyys.

On todella vaikeata liikkua sivusuunnassa murroksen läpi. Pääsen kuitenkin sinne. Olen tarttumassa puhelimeen, kun tykistön tulenjohtaja luutnantti Herkama lyö pääni alaspäin ja samassa tarkka-ampujan luoti iskeytyy hirteen. Juuri siinä kaatui luutnantti Kaino Saarinen, kokelas Heikki Sinervä, konekivääriampuja ja apulainen hiukan aikaisemmin.

Olisin ollut viides kohde ilman tuota työtäisyä – tykistöluutnantti sai kiitokset minulta.

Nyt sitten vasta sain komentajalle tiedon tehtävän vastaanotosta. Taistelu jatkuu kiivaana, mutta etenemään emme

Kollaan taistelussa tuhottuja vihollisen hyökkäysvaunuja. Albumin teksti kertoo vas. kuvan vaunun ampukeen samalla laukauksella kaksi Luntamon joukkueen miestä.

kaatuneina
11 upseeria,
37 aliupseeria,
170 miehistöön
kuuluvaa = 218
miestä,
haavoittuneina 28 ups. , 93

pystyneet, vaan lähes yksittäin jouduimme vetäytymään noin sata metriä. Pian tuli kuitenkin kenraali Oinoselta tiukka määräys, että jos emme saavuta tavoitettamme, koko työmme menee hukkaan.

Räjähtävä luoti vie kuulon

Käskyä on toteltava. Selitin tätä käskyä kersantti Anderssonille pienessä katveessa, kun tarkka-ampujan räjähtävä luoti osuu pääni kohdalle pieneen puuhun. Se kaatuu räjähdyksestä, mutta pelasti samalla pääni vieden kuulon oikeasta korvastani. Jälleen ihmepelastus, vain puun pirstaleita kummankin silmiin.

Hyökkäys oli aloitettava, mutta eteneminen oli olematonta. Puolenpäivän aikoihin kenraali Oinonen käski irtaantumaa ja koko väsyneelle joukolle luvattiin lepo Suovanjärven rannalle noin kymmeneksi päiväksi.

Taistelut Kollaalla kestivät 12 vuorokautta. JR 56:n miehille jokaiselle se oli sellainen suonenisku, että se vaivasi joukkoja koko hyökkäysajan, ehkä pitempäänkin. Kuitenkin Karjalan armeijan vasemman sivustan aktiivinen suojaaminen oli suoritettu, tosin raskain tappioin:

au , 489 m = 610 miestä,

kadonneina 0 ups, 1 au, 14 m = 15 miestä eli yhteenä 843 miestä.

Lopuksi voin kertoa, että 1.8.-41 ollessamme Suovanjärvellä levossa pyysin kapteeni Miettiseltä lupaa mennä sormusta etsimään. Hän hymähti epäuskoisesti, mutta antoi luvan ottaa viisi miestä mukaani mahdollisia ”puskaryssiä” varten.

Otin nuo aseistetut miehet mukaani ja lähdimme pyörillä Kollaalle. Läheltä katoamispaikkaa otin kaatuneen vihollisen kivääristä puhdistuspuikon. Sillä sohaissin sateen tuomaan hiekkaan taisteluhaudassa. Metallipuikko osui johonkin. Kahmaisin kourallisen hiekkaa – ei mitään – uudelleen syvemmältä ja sormus oli kourassani. Voi sitä riemun ja onnen purkausta! Panin sormuksen keskisormeeni, jossa se oli koko sota-ajan ja on siinä vieläkin.

Erkki Luntamo

Kirjoitus julkaistu Uudenkaupungin Sanomissa kahdessa osassa 14.7.2011 ja 16.7.2011.

Sotilaspastori siunasi rajan taakse v. 1941 jääneet sankarivainajat 56 vuotta myöhemmin

Sotilaspastori Untamo Koski joutui v. 1941 jättämään kymmeniä kaatuneita vihollisen alueelle, mutta ehti tehdä tarkan peitepiirroksen. V. 1997 kaatuneitten jäännökset oli saatu Suomeen, ja Koski pääsi 82-vuotiaana siunaamaan kentälle jääneet sankarivainajat ja saattamaan työnsä päätökseen. Untamo Kosken poika Seppo Koski kertoo asian.

Isäni Kaarlo Untamo Koski syntyi vuonna 1915 Laitilassa. Oppikoulunsa hän kävi Uudenkaupungin Lyseossa asuen aluksi täällä koulukortteerissa. Hänen perheensä muutti 1930-luvun alussa myös Uuteenkaupunkiin ja näin hänestä tuli uusikaupunkilainen.

Untamo Koski tuli ylioppilaaksi vuonna 1935 ja teologian opintojen jälkeen hänet vihittiin papiksi vuonna 1939. Varusmiespalvelukseen Untamo Koski astui ”vanhana miehenä” vasta vuonna 1940. Opiskeluvuodet olivat syynä pitkään lykkäykseen. Hänet komennettiin pioneerien linnoitustöihin Kuusamoon. Toimittuaan lyhyen aikaa usean eri joukko-osaston pastorina Lapissa hänet komennettiin jatkosodan alettua 5.7.1941 III/JR 53:n pastoriksi. Sodasta kertoessaan hän aina mainitsi olleensa pudasjärveläisten pappi.

Untamo Koski kulki pataljoonan mukana hyökkäysreittiä: Kokkosalmi, Sohjana, Kuolemankukkula Kiestinki ja erityisesti mottivaihe 20.8. - 2.9.1941.

Jo Kuolemankukkula viisi kilometriä ennen Kiestinkiä oli Pudasjärven miehille kuoleman paikka. Heitä kaatui siellä n. 80.

Kiestingin motin ainoana pappina Untamo Kosken päätehtäväksi tuli

huolehtiminen kaatuneista, joita oli 408 sotilasta.

Aluksi hän pystyi lähettämään näitä vainajia heikkojakin huoltoyhteyksiä pitkin satamääriä taakse ja edelleen kotiseudun sankarihautoihin haudattaviksi. Etusijalla tietysti silloin oli haavoittuneitten poissaanti. Rykmentin komentaja eversti Jussi Turtola lausui pastorilleen kiitokset kaatuneitten huollosta 26.8.1941. Turtola itsekin kaatui kolme päivää myöhemmin, ja Koski joutui seisomaan hänen pariensa ääressä.

Papin työhön liittyi laatia virallinen kaatumisilmoitus KEK:ta (Kaatuneitten Evakuointikeskus) varten ja kirjoittaa myös osanottokirje lähimmälle omaiselle. Näitä kirjeitä hän kirjoitti Pudasjärvelle n.130 viiden kuukauden aikana.

Koski kertoi: ”Niistä 408:sta hautasin kahteen tilapäiseen kenttähautaan Kapustnajajoelle radan varteen 66 ja kentälle jäi 50 - 60 kaatunutta.”

Suomalaisten joutuessa vetäytymään hautojen paikalla taisteltiin 3. päivänä syyskuuta ja vainajat jouduttiin jättämään.

Untamo Koski haavoittui vaikeasti päähän 17.11.1941 ja hänen sotansa päättyi. Karttalaukussa säilyi kuitenkin tärkeä asiakirja: hänen virkatyönään

Uudessakaupungissa 1930-luvulla asunut rovasti Untamo Koski pääsi 82-vuotiaana v. 1997 päättämään kesken jääneen työnsä eli siunaamaan Kiestinkiin v. 1941 jätetyt sankarivainajat. Kuva perinneseminaarista Oulussa v. 1997.

laatimansa peitepiirros, jossa oli vainajien nimet tuntolevyluettelointeen.

Aikaa kului noin 50 vuotta, ja valtiotien välisellä sopimuksella 1992 alettiin etsiä kentälle jääneitä kaatuneita.

Uutinen Kiestingin vainajien esiinsaamisesta ja siirtämisestä Suomeen liikutti suuresti vanhaa sotapappia.

”En suorittanut kirkollista siunausta heille silloin, koska hautaaminen oli tarkoitettu vain tilapäiseksi. Jokaista kaatunutta olen kuitenkin hartain mielin koskettanut.” hän kertoi.

Kaikki 66 vainajaa voitiin tunnistaa mainitun peitepiirroksen avulla.

82-vuotiaan sotilaspapin työn täytty-mys tapahtui ja hän saattoi 56 vuotta ai-

kaisemmin kesken jääneen työnsä päätökseen, kun hän sai siunata 28.9.1997 Kajaanissa ja 5.10.1997 Pudasjärvellä kotiseurakuntiansa sankarihautaan kentälle jättämänsä kaatuneet Koillismaan miehet.

Haavoittumisestaan johtuen isäni jätti papintyön ja pätevyityi oppikoulun opettajaksi. Eläkkeelle siirtyessään hän toimi tamperelaisen Sammon Yhteislyseon rehtorina. Eläkeläisenä hän osallistui aktiivisesti sotainvalidien toimintaan, mm. 18 vuotta piirihallituksessa.

Untamo Koski kuoli 3.8.2006.

Seppo Koski

Untamo Kosken poika

Vihollinen ampui Arvi Toukoniityn koneineen mereen

Jatkosodan aikana toukokuun 17 päivänä 1944 aamupäivällä tykkivene Uusimaa oli menossa Kotkan suunnasta ulospäin Kirkonmaa-nimisen ison saaren kohdalla. Komentosillalla ollut etäisyysmittaaja havaitsi yllättäen utupilven sisästä ilmestyvän lentokoneen. Hän tunnisti sen omaksi koneeksi.

Kone vaikutti tulevan rannikon suunnasta ja laskeutuvan tykkiveneen oikealle puolelle, viistosti menosuuntaan. Etäisyysmittarin mukaan laskeutumispaikka oli noin 400 metrin päässä.

”Se oli hieno, pehmeä laskeutuminen”, muisteli etäisyysmittaaja Aarne Wejberg nelisenkymmentä vuotta tapahtuman jälkeen.

Hetken kuluttua hän näki lentäjän nousevan koneen vasemmalle siivelle ja hyppäävän sitten mereen. Tykkivene Uusimaa oli silloin jo hälytystilassa.

Pakkolaskun mereen tehnyt lentäjä oli vänrikki Arvi Toukoniitty (8.7.1922 - 19.10.2009), myöhemmin ekonomi ja uusikaupunkilainen tilitoimistoyrittäjä.

Lentäjä nostettiin tykkiveneen kannelle.

”Herra kapteeniluutnantti, vänrikki Toukoniitty osallistunut ilmataisteluun, 1 - 0 vihollisen hyväksi.”

Tykkivene Uusimaan päällikkö Helge Jääsalo sai Toukoniityltä tällaisen ilmoituksen. Silloinen kapteeniluutnantti Jääsalo oli merenkulkuhallituksen pääjohtajana 1964 - 1976.

Lentäjäkoulutus alkoi v. 1941 Kauhavalla

Toukoniityn kouluttaminen sotilaslentäjäksi oli alkanut välirauhan aikaan kesällä 1941 Kauhavalla. Sotilaslentäjä-

todistuksen hän oli saanut joulukuussa 1943. Siihen mennessä lentotunteja oli kertynyt jo pitkälti yli 200.

Hän oli lentänyt mm. seuraavilla konetyypeillä: Smolik, Pyry, Wasp-Fokker, Fiat ja Messerschmitt. V. 1944 hän sai siirron Suulajärven lentokentälle ja ”Mersujen” pariin. Suulajärven kenttä sijaitsi Muolaan pitäjässä lähellä Perkjärveä.

”Se tuntui juhlalliselta, vaikkei ”Mersulla” lentäminen lopulta niin ihmeellistä ollut”, sanoi Toukoniitty eräässä haastattelussa kesällä 1979. Ensi lento tapahtui Suulajärvellä kevättalvella 1944.

”Mersu oli hyvä kone ohjata, vaikka matalassa korkeudessa olikin aika kankea. Se pehmeni tuolla 4.000 metrissä ja yli. Siellä se oli notkeampi, vaikkei mikään ketterä ollutkaan”, Toukoniitty on kertonut.

Suulajärven jälkeen Toukoniitty määrättiin ilmoittautumaan Kymissä, jossa sodanajan lentokenttä oli Kotkan pohjoispuolella. Kentältä toimi lähinnä hävittäjälentolaivue 34, jossa Toukoniitynkin oli. Laivueen tehtävänä oli suojata Etelä-Suomen rannikkkoa.

Kohtalokkaalle torjuntalennolle

Toukokuun 17 päivänä 1944 Toukoniitty ja kaksi muuta Messerschmitt-lentäjää komennettiin torjuntalennolle. Hänen koneensa moottori ei käynnistynyt ensimmäisellä kerralla, ja hän jäi muista jälkeen, eikä päässyt lentäjä Puhakan ”siivelle”, kuten oli määrä.

Lento tapahtui mereltä Haminan suuntaan. Toukoniitty joutui kädellä

Vänrikki Arvi Toukoniitty ja vaimonsa Kaisa Kokkolan asemalla v. 1942. Toukoniityn lentäjäkoulutus oli alkanut Kauhavalla kesäkuussa 1941. Koulutuksen yksi vaihe tapahtui Laajalahdessa Kokkolan eteläpuolella.

varjostamaan aurinkoa ja kallistelemaan konetta, jotta näki sektorit.

”Jonkinmoinen jännitys oli päällä. Kone ei edes vavahtanut, kun se äkkiä sai osumia. Ajattelin, ettei osumia ollut kuin yksi tai kaksi. Vasemmanpuoleisessa siivessä oli jotakin epätavallista”, Toukoniitty kertoi v. 1979.

”Moottoriin oli kuitenkin osunut, koska jäähdytysneste rupesi suihkuamaan ulos. Annetut varoitukset otin omakseni ja löin jalkaa pohjaan saadakseni koneen luistamaan.”

”Ilmeisesti siinä onnistuinkin, vaikka sainkin siinä pari osumaa. Moottori alkoi lämmetä niin paljon, että katsoin

sopivaksi irrottautua, jonka suoritin syöksykierroksella oikealle. Noin 1.000 metrissä kokeilin varmuuden vuoksi moottoria. Potkuri pyöri, mutta mitään kierroksia ei moottori ottanut”, Toukoniitty on kertonut.

”Silloin totesin mahdottomaksi päästä Kymiin takaisin ja päätin tehdä laskeutumisen veteen. Kapiinin heitin jo ilmassa pois ja valmistauduin laskuun, ehkä hätäisen puoleisesti.”

”Kuitenkin näin saariston yleissilmäyksellä. Ajattelin kun oli uimaliivit mukana, että tuosta johonkin rantaan uiskentelisin. Tarkoitus oli päästä niin lähelle rantaa, että siitä uimalla selviäisi.

En uskaltanut ihan rantakivikkoon tietenkään laskea.”

”Aukaisin vyöt oman muistini mukaan silloin, kun kone oli suurin piirtein pysähtynyt. Ajattelin pitää itseni sidotuna, jos tulee nykäyksiä. Katsoin, että olin avokoneessa, kun kuomu oli pois. Sokan vedin auki ja kaikki vyöt irtosivat. Vaikka ohjaamo aika pieni olikin, niin kyllä sieltä aika ketterästi pois pääsi tuommoisessa tapauksessa.”

”En ollut siivellä kauan, vaan hypäsin mereen. Siellä avasin uimaliivin pullon korkin. Kun sen sain auki konetta ei enää näkynyt. Äkkiä se meni”, päätti Toukoniitty

Timo Nymänille kesällä 1979 antamansa haastattelun.

Paikka oli Kotkan edustalla Kirkonmaa-nimisen

saaren lähellä. Ja sieltä hänet siis pelasti Helge Jääsalon päällikkyydessä ollut tykkivene Uusimaa.

Matti Jalava

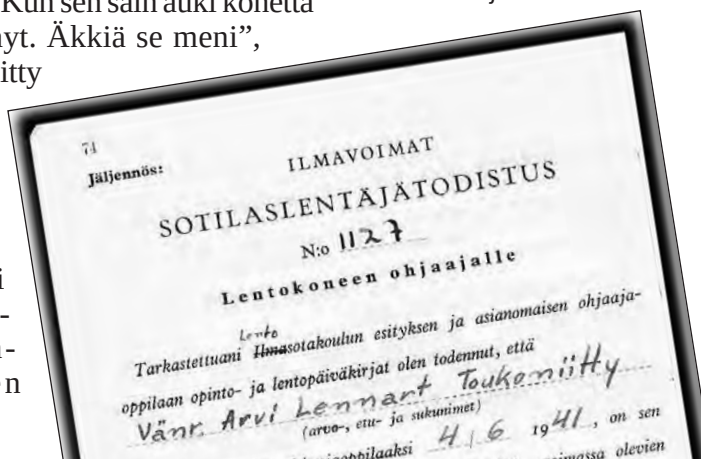
Lähteet:

Orimattilalaisen Timo Nymanin 2.7.1979 tekemä haastattelu

Toukoniityn todistukset

Lentokenttätietoja www-sivuilta

Alla Toukoniitty lentäjätovereineen Kokolan asemalla v. 1942 ja Toukoniityn sotilaslentäjätodistus.

Syväsalmi suojeli sankarilaivaa

Zachariassenin varustamo hankki höyrylaiva Kronoborgin Uuteenkaupunkiin 1937. Vuonna 1939 alus toi Uuteenkaupunkiin lähes sata ratsuhevosta Helsingin tulevia olympialaisia varten, jotka sota sitten siirsi vuosiksi eteenpäin.

Uudenkaupungin edustalla, Iso ja Vähä Vehasen saarten välissä kulkee kapea, pitkä, suojaista ja syvä salmi, Syväsalmi. Jatkosodan aikana Syväsalmi sai kunnian toimia vastuullisessa tehtävässä: sen piti kätkeä suojiinsa silloinen Suomen suurin kauppalaiva, Zachariassenin laivayhtiön höyrylaiva Kronoborg, 135 metriä pitkä, 17,5 metriä leveä alus.

Kronoborg oli kesällä 1941 suorittanut sankariteon: se oli sodan melskeissä päässyt karkuun kaapparien kynsistä. Niilo Jussila kuvaa dramaattisia tapahtumia Merenkyntäjiä Uudestakaupungista -kirjassaan näin:

– New Yorkin Italia Linen laituri-
sa oli uusikaupunkilainen Kronoborg
saanut valmiiksi lastauksensa: n. 11000
tonnia kallisarvoista ja Suomen kansan-
huollolle erittäin tärkeää tavaraa.

Sieltä se siirtyi Vapaudenpatsaan luo
ankkuriin ja perjantaina toukokuun 30.

päivänä 1941 se kello 04.00 aamulla
lähti matkalle Atlantin yli itään. Sää oli
suotuisa ja matka edistyi nopeasti.

Koitti sitten perjantai, kesäkuun 13.
päivä. Silloin laskeutui meren ylle sakea
sumu ja näköpiiri supistui muutamaa
kaapelinmittaan.

Aamulla kello 8:n aikaan sukelsi
sumusta Kronoborgin perän takaa lai-
va ja sitten kokonainen saattue, josta
irtaantui brittiläinen risteilijä kääntyen
Kronoborgia kohti kaikki tykinputket
siihen suunnattuna ja antaen määräyk-
sen, että Kronoborgin oli heti mentävä
Kirkwalliin Orkneysaarille.

Pako sumun suojassa

– Risteilijä seurasi vieressä näköetäi-
syydellä, mutta pian sakeni sumu niin
tiheäksi, ettei laivasta enää voinut nähdä
toista. Kronoborgin päällikkö Uno An-
dersson otti tilaisuudesta vaarin, vauhti

1941 laiva pääsi Suomelle tärkeine lasteineen New Yorkista Uuteenkaupunkiin. Sodan vuoksi se piilotettiin naamioituna Syväsalmeen, turvaan vihollisen lentopommituksilta. Monet silminnäkijät muistavat vielä, kuinka Kronoborgin kannelle oli vinssin avulla nostettu kokonaisia isoja puita. Naamiointi oli niin hyvä, etteivät vihollisen lentokoneet huomanneet laivaa.

kiihdytettiin äärimmilleen ja yön ollessa pimeimmillään hän käänsi Kronoborgin jyrkästi vasemmalle ja ohjasi suoraan pohjoiseen.

– Suojaava sumu säilyi merellä kolme vuorokautta, mutta maanantaina kirkastui taivas ja Kronoborg pääsi jatkamaan Nordkapin ympäri Kirkkoniemen satamaan, jonne saapui torstaina kesäkuun 19. päivänä kello 04.00.

– Kun lasti oli purettu, kiersi Kronoborg Norjan ja Etelä-Ruotsin rannikon, pääsi onnellisesti Itämerelle ja vihdoinkin Uudenkaupungin kotisatamaan – suoritettuaan loistavan merimiesteon.

Tämän jälkeen Kronoborg vietiin Syväsalmeen, missä se lepäsi hyvin naamioituna sodan loppuun asti, kunnes jouduttiin luovuttamaan sotakorvauksena Neuvostoliitolle 16.6.1945.

Mäntyjä täkillä

Monilla uusikaupunkilaisilla on muistikuvia naamioidusta laivasta Syväsalmen jyrkän kallion kupeessa. Eräs heistä on Markku Laine, jonka isä

Gunnar Laine oli Kronoborgin kone mies, dunkki.

Sodan aikana hän vietti ainakin yhden talven ja kesän Kronoborgin vahtina Syväsalmissa.

– Menimme äidin kanssa jäitse potkukelkalla isää tapaamaan. Olin kauhuissani, kun laivan kannelta, täkiltä, kasvoi isoja puita. Koko laiva oli savupiippua myöten puiden peitossa.

Myös Matti Vuorisalo näki Kronoborgin piilossaan.

– Siellä se oli rantaa vasten, jyrkässä kalliossa kiinni. Salmi on niin syvä, että iso laiva saatiin sinne suojaan, eivätkä ylilentävät vihollisen lentokoneet havainneet sitä.

Rautaiset kiinnitysrenkaat Vähä Vehaksen rantakalliossa muistuttavat vieläkin Kronoborgin piilopaikasta sodan vuosina.

Ulla-Maija Paalu

Kirjoitus on julkaistu Uudenkaupungin Sanomissa 20.10.2007

Uudenkaupungin sotasairaalat

Sotarintamilla 1939 – 1945 haavoittui tai muuten sairastui yli 200 000 ihmistä. Rintamien läheisyydessä sijainneiden kenttäsairaaloiden lisäksi perustettiin eri puolille maata sotasairaaloita.

Suomen Rintamanaisten Liiton mukaan jatkosodassa sotasairaaloita oli enimmillään 50, kenttäsairaaloita 29, sairaalaosastoja 3 ja sairasjunia 10. Junat olivat tärkeä yhdysside kenttä- ja sotasairaaloiden välillä.

Uudessakaupungissa toimi jo talvisodan aikana kaksi sotasairaala. Toinen oli piirimielisairaalan, nykyisen Mörnen virastotalon tiloissa ja toinen Uudenkaupungin seudun sairaalassa, nykyisessä hoivakoti Villa Mariassa.

Myös viereinen kulkutautisairaala toimi ja 1963 purettu puurakennus palveli sotasairaala.

– Sekä seudun sairaalan päärakennus että kulkutautisairaala olivat aivan täynnä haavoittuneita, muistaa tuolloin 17-vuotias Karin Malmros.

Hän toimi siivoojana sairaalassa ja asui Maria Savónin sairastuvassa.

Heikki Juntin toimittamassa Sairastuvasta aluesairaalaksi -kirjassa kerrotaan, kuinka talvisota ja jatkosota vaikuttivat vuonna 1936 toimintansa aloittaneen uutukaisen Uudenkaupungin seudun sairaalan kehitykseen.

Sairaalan ensimmäinen ja tuolloin ainoa lääkäri oli Hiski Mikkonen.

Uudenkaupungin Sanomat / Uudenkaupungin museo

Uudenkaupungin seudun sairaala valmistui 1936. Tammikuussa 1940 se muuttui sotasairaalaksi. Vasemmalla näkyy silloinen kulkutautisairaalan rakennus, joka sekin toimi sotasairaala.

Sota-ajan hoitajia ja haavoittuneita ilmeisesti vanhan kulkutautisairaalan pihalla.

Päämajan määräys

Päämajan määräyksestä Uudenkaupungin seudun sairaala julistettiin sotasairaalaksi. Ensimmäiset haavoittuneet kuljetettiin tänne 21. tammikuuta 1940.

Mikkonen heittäytyi koko tarmollaan näiden auttamiseen. Sairaalan hallintoelimissä tilanne huolestutti. Pelättiin muiden potilaiden jäävän peräti heitteille.

Mikkonen taas vakuutti, kuinka sairaalan tulevalle toiminnalle on vain hyötyä sotatantoreelta tulevien kirurgisten tapausten hoitamisesta ja niiden myötä kertyvästä kokemuksesta.

Juntin kirjan mukaan seudun sairaalan sotasairaalaksi julistaminen oli Mikkosen omaa ansiota. Tämä kertoo asiasta muistelmissaan.

– Oli annettu määräys sairaaloiden tyhjentämisestä, mutta kun muita oh-

jeita ei kuulunut, uskalsin esittää – lähetin kirjeen lääkintöhallitukseen, kun en muutakaan paikkaa tiennyt – että tännekin lähetettäisiin haavoittuneita hoidettaviksi.

– Kaupungin vierellä olevassa piirimielisairaalassa oli tyhjennetty neljä suurta osastoa ja kirurgisena keskusena voisi toimia hoitamani sairaala, Mikkonen muisteli.

Sotasairaalaksi muutetun piirimielisairaalan ylilääkärinä toimi tuolloin Atso Sarvilinna.

– Kului viikkoja, mitään ei kuulunut, Mikkonen jatkoi.

– Yllättäen sain sitten päämajan suurella lakkasinetillä suljetun kirjeen, jossa ilmoitettiin, että kaupunkiin oli järjestettävä ehdotukseni mukaisesti sotasairala, jonka hoitamisesta minun oli vastattava.

Talvisodan aikaisen sairasjunan henkilökuntaa. Kuvan omistaja, uusikaupunkilainen alikersantti toimi Sairasjuna I:n taloudenhoitajana.

Mikkonen oli tyytyväinen saatuaan jotakin tehtävää ”masentuneen odotuksen” jälkeen.

Sairasjunalla Uuteenkaupunkiin

Mikkonen kertoo muistelmissaan myös professori F. Langenskiöldin tarkastusmatkasta Uuteenkaupunkiin. Samalla tämä tutustui haavoittuneiden kuljetusmahdollisuuksiin.

– Ne todettiin erinomaisiksi, sijaittivathan molemmat sairaalat aivan rautatien tuntumassa.

Samalla Mikkonen sai avukseen apulaislääkäriksi Seppo Sipilän.

– Myöhään illalla höyrysi sairasjuna Kalarantaan. Mukana oli kolme ruot-

salaista lääkäriä, joista kaksi jäi avuksi seudun sairaalaan, kolmas palasi Turkuun, Mikkonen kertoi.

– Tuntuu kuin olisimme yhtäkkiä pitkän masentavan tyhjyyden jälkeen joutuneet keskelle tapahtumien kulkua.

– Miehet makasivat paareilla vau-
nuissa hiljaisina ja rauhallisina. Monet olivat kalpeita, kasvoillaan sairauden leima.

Jatkosodan päätyttyä seudun sairaala toimi sotavammasairaalana. Sotilaspotilaita oli noin 50, ”siviilipotilaita” 8 - 10.

Ulla-Maija Paalu

Kirjoitus on julkaistu Uudenkaupungin Sanomissa
13.2.2010

Kenttäpostissa kulki miljardi lähetystä

Uudenkaupungin perustaja, Kustaa II Adolf vaikutti myös kenttäpostin kehitykseen. Kuningas määräsi Ruotsi – Suomen sotavoimien joukoille perustettavan aivan uusille periaatteille rakentuvan postijärjestelmän. Tämä tapahtui 30-vuotisen sodan aikana 1618 – 48.

Suomen kenttäposti tarkoittaa puolustusvoimissa toimivaa postinkuljetusjärjestelmää, mikä kokoaa joukoista lähtevän postin luovuttaen sen yleiselle

postilaitokselle kotiseudulle kuljetettavaksi, sekä ottaa vastaan joukkoihin tulevan postin huolehtien sen jakelusta.

Ennen talvisotaa Suomessa oli järjestetty kolme noin viikon kestävä sotaharjoitusta, joissa kenttäposti oli käytössä. Vuonna 1928 oli Kymenlaakson sotaharjoitukset ja käytössä oli neljä kenttäpostikonttoria. Harjoitukseen osallistui 15.000 miestä ja 2.000 hevosta. Hevonen oli myös tulevissa sodissa armeijan moottori. Jaakkiman

talvisotaharjoituksissa vuonna 1937 oli jo havaittavissa valmistautumista puolustamaan Suomen rajoja sotilaallisesti. Jaakkiman pitäjän keskus oli Lahdenpohjan kauppala Laatokan pohjoisrannalla ja kenttäpostikonttorit olivat Sortavalassa ja Huuhanmäellä. Karjalan kannaksella oli harjoitukset elokuussa 1939. Linnoitustyöt puolustusta varten olivat käynnissä, mutta pahasti kesken. Jo kesällä 1939 sotilasosastoja määrättiin valmiusasemiin, ja näillä joukoilla oli oikeus lähettää postinsa maksutta.

Aleksis Kiven päivänä 10.10. 1939 Suomen puolustusvalmiutta lisättiin järjestämällä laajat ylimääräiset harjoitukset. Kyseessä oli

Talvisodan aikana ei ollut käytössä kenttäpostilipukkeita. Ylempänä Kallannista rintamalle välirauhan aikana ennen kotiutusta lähetetty kirje. Rintamalta kotiin lähetetyn kirjeen (alempi) on sotasensuuri tarkastanut.

Matti Jalava

Jatkosodan aikana oli käytössä viisi erilaista maksutonta kenttäpostilipuketta ja kaksi maksullista, joista saatiin varoja avustustarkoituksiin.

liikekannallepano, mutta sitä sanaa ei käytetty, koska sotaa ei ollut julistettu. Joukkojen määrä ylitti aikaisempien sotaharjoitusten miesmäärän, ja toiminnassa oli 16.10.1939 Viipurin keskuskenttäpostikonttorin (Kkpk) lisäksi 12 sotatoimiyhtymien kenttäpostikonttoria (kpk).

Kenttäposti kulki maksutta

Kenttäpostin olennainen piirre oli maksuvapaus. Tällä pyrittiin vähentämään rahan käyttöä rintamalla ja luomaan tasa-arvon tuntua. Sotilailla oli kuitenkin samat oikeudet kuin siviileillä maksullisen postin lähettämiseen vaikka ulkomaille. Violetti ”Kenttäpostia” leima osoitti maksuvapauden joukoista kotiin. Joukkoihin meneviin lähetyksiin kirjoitettiin postimerkin kohdalle ”kenttäpostia” ja osoitteeksi yksikön nimi. Lähetyksiin ei saanut kirjoittaa paikkakuntaa, mikä olisi voinut paljastaa viholliselle yksikön sijainnin.

Joukoista tulevassa postissa ei saanut myöskään mainita lähetyspaikkakuntaa. Siksi oli yleistä, että kirjoitettiin ”Rintamalla” tai ”Täällä josakin”. Lähetyksiin oli myös merkittävä selvästi lähettäjän nimi ja osoite.

Virkakenttäposti varustettiin punaisella ”Sotilasasia” leimalla, siitä pidettiin postikirjaa ja käsiteltiin ensimmäiseksi. Kenttäposti kuljetettiin erillään muusta postista, pääasiassa rautateitse. Tämän johdosta konttorit sijaitsivat rautatien varrella.

Peiteluvut tulivat käyttöön 1.3.1940. Osoitteena oli nyt keskuskenttäpostikonttorin numero sekä kirjain tai kirjainpari postinohjausta varten sekä yksikön peiteluku. Sotilasarvosta ei saanut ilmetä aselaji. Esim. pioneeri tai tykkimies oli kielletty, mutta sotamies sallittu. Lähetyksiin oli tähän asti lyöty mitä erilaisempia yksikön leimoja, mutta nyt se kiellettiin.

Merivoimat, siihen kuulunut rannikkokotykistö ym. joukot, käyttivät omaa salaamisjärjestelmää. Osoitteena oli ”MERIVOIMAT” ja numero- tai kirjainkoodi. Posti kulki Tampereen keskuskenttäpostikonttori 16:n kautta.

Miljardi kenttäpostilähetystä

Kenttäposti oli osa armeijan huoltoa ja sen merkitys ymmärrettiin. Olihan se lähes ainoa tapa pitää yhteyttä kodin ja joukkojen välillä. Marsalkka Mannerheim puuttuikin ilmenneisiin vaikeuksiin ja auttoi niiden korjaamisessa. Sotien aikana kenttäpostissa kulkeneiden lähetysten määrä oli valtava. Kenttäpostikonttorit pitivät sotapäiväkirjaa ja näiden mukaan lähetysten määrä oli

n. 1.030 miljoonaa; siis yli miljardi.

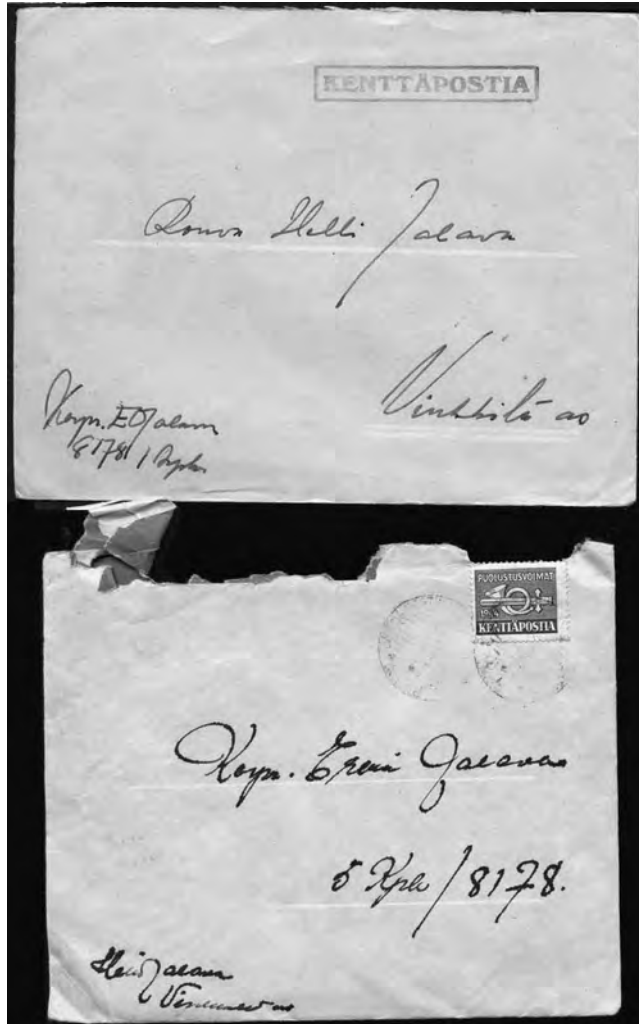
Jatkosodan aikana maksuttoman postin määrää rajoitettiin. Sotilaille jaettiin kenttäpostilipukkeita, mitkä he lähettivät kotiin. Postilähettykset, joissa oli tämä lipuke kulkivat maksutta joukkoihin. 16.10.1943 tulivat 2 mk:n ja 3 ½ mk:n kenttäpostimerkit. Puolet näiden arvosta meni rahastoon sodan uhrien hyväksi. Joukoista kotiin lähetetty posti oli koko ajan maksuvapaa ja rajoittamaton.

Kenttäpostin välityksellä voitiin lähettää myös paketteja ja lehtiä sekä hoitaa raha-asioita.

Ulkomaalaiset vapaaehtoiset saivat käyttää Suomen kenttäpostia. Ruotsalaisilla oli myös oma kenttäpostinsa, samoin saksalaisilla jatkosodassa.

Sotasensuurin tehtävänä oli valvoa yhteiskunnassa tapahtuvaa tiedonvälitystä. Sodan aikana valtiolle vahingollisten tietojen leviäminen oli estettävä. Kirjeissä saattoi olla tietoja, jotka herättivät levottomuutta vastaanottajissa. Toisaalta valtiovalta tarvitsi tietoa kansalaisten mielialoista sekä kotiseudulla että joukoissa. Kotimaan posti tarkastettiin pistokokein. Vaikka useimmat leimattiin sensuurin leimalla, niin vain harvat aukaistiin. Merkiksi aukaisusta lähetykset suljettiin sensuurin liuskalla. Ulkomaille menevä posti tarkastettiin lähes kokonaan avaamalla.

Sodan päätösvaiheessa oli joukkojen käytössä yhdeksän keskuskenttäpostikonttoria ja 31 kenttäpostikonttoria.

Jatkosodan aikaista kirjeenvaihtoa.

Sota Neuvostoliiton rintamalla päättyi aselepoon 4.9.1944. Kenttäpostitoiminta lakkautettiin 3.12.1944. Tämän jälkeen maksuvapaa postioikeus jäi ainoastaan Lappiin sijoitetuille joukoille ja se päättyi 31.7.1945.

Matti Lempiäinen

Stella Polaris -operaatioon liittyvät tapahtumat Uudessakaupungissa

Mikä oli Stella Polaris?

Stella Polaris oli operaatio, jonka tarkoituksena oli siirtää ydinosa Suomen radiotiedustelusta toimimaan Ruotsin alueelta siinä tapauksessa, että Suomi miehitetään. Samalla oli tarkoitus siirtää turvaan Suomen sodan ajan tiedustelun kaikki tärkeimmät arkistot. Operaatioon osallistui lopulta huomattava osa tiedusteluhenkilöstöä perheenjäsenineen, 750 henkilöä siirtyi neljällä laivalla Ruotsiin. Pääosa, noin 500 henkilöä lähti Närpiöstä, pienen Nämpäsin kalastajakylän satamasta.

Noin 250 henkilöä lähti Uudestakaupungista yhdellä laivalla. Tapahtumat näillä kahdella paikakunnalla olivat varsin eriluonteiset. Närpiöön henkilöstö tuli viime tingassa junilla ja autokuljetuksin, yöpyi yhden yön ja lähti kahteen laivaan kuormattuina matkaan 24.9.1944. Yksi materiaalia kuljettava laiva oli lähtenyt pari päivää aikaisemmin. Närpiöstä lähteneet päätyivät Härnösandiin.

Uuteenkaupunkiin oli tietyt radiotiedustelun yksiköt siirretty jo heinäkuun alussa, joten sieltä Stella Polaris -operaation lähteneet olivat olleet ikään kuin lähtökuopissa jo lähes kolme kuukautta. Tässä esityksessä tarkastellaan erityisesti näitä yksiköitä, niiden toimintaa Uudessakaupungissa ja lähtöä Ruotsiin.

Ajatus operaatiosta Stella Polaris syntyy ja kiteytyy

Jo sotavuonna 1943 oli nähtävissä, että sota voi meidän osaltamme päättyä huonoon lopputulokseen. Pahimpana uhkakuvana oli se, että Neuvostoliitto

Lauri Lehtosen kokoelma

Uusikaupunkilaissyntyinen majuri Ragnvald Lautkari (s. 1894). Hänen ansiotaan ilmeisesti oli Radiotiedustelu-yksikköjen sijoittaminen Uuteenkaupunkiin.

miehittäisi maan. Tiedustelujohdon näkemys oli, että tehokas tiedustelujärjestelmämme, jossa erityisesti radiotiedustelulla oli merkittävä osa, olisi pelastettava joutumasta miehittäjän käsiin.

Ainoa ajateltavissa oleva vaihtoehto oli Ruotsi. Jo varhaisessa vaiheessa myös ruotsalaiset johdattelivat ajatuksia tähän suuntaan. Heillä oli tässä asiassa kyseessä myös oma etu: meidän kokenut radiotiedusteluvoimamme olisi ollut merkittävä täydennys silloin vielä kehittämisvaiheessaan olleelle Ruotsin radiotiedustelulle.

Näin vähitellen alkoi kiteytyä suunnitelma operaatiosta, joka merkitsi sotilastiedustelumme ydinosan, ennen kaikkea radiotiedustelun siirtämistä arvokkaine tietoineen Ruotsin maaperälle. Sieltä käsin olisi mahdolliseen miehittäjään kohdistuvaa tiedustelutoimintaa jatkettu.

Ajateltiin myös, että suomalaisten sotavuosien aikana kehittämä tietotaito ja tietomateriaali olisivat myös rahallista arvoa omaavaa kauppatavaraa, jolla operaatiota voitaisiin rahoittaa. Edelleen oli motiivina estää tiedusteluhenkilöstön ja tiedustelumateriaalin joutuminen miehittäjän käsiin. Näin vähitellen kehittyi operaatiosuunnitelma, joka sai peitenimekseen Stella Polaris.

Stella Polaris –operaation oleellisin sisältö oli radiotiedustelun ydinhenkilöstön ja sen käyttämän kaluston sekä tiedustelun, ensisijassa radiotiedustelun, arkistomateriaalin arvokkaimman osan siirtäminen Ruotsiin. Samassa yhteydessä siirrettiin myös Päämajan ylimmän tiedustelujohdon arkistomateriaalia ja sitä tuntevaa henkilöstöä. Tiedustelumme ylin johto, koko operaatioajatuksen kehittäjät tiedustelupäällikkö eversti Aladár Paasonen ja tiedusteluosaston päällikkö, radiotiedustelumme luoja ja pitkäaikainen johtaja eversti Reino Hallamaa siirtyivät operaation mukana.

Suuri kysymys on ollut se, mikä oli ylipäällikön, marsalkka Mannerheimin rooli tässä operaatiossa. Muodollisesti hän ei tätä koskevaa käskyä antanut, mutta uskotaan hänen olleen ainakin jossain määrin tietoinen suunnitelmasta ja antaneen sille hiljaisen hyväksymisensä.

Valmistelukäskyn Paasonen on antanut ilmeisesti suunnilleen maaliskuussa 1944. Valmistelut aloitettiin kaikessa hiljaisuudessa. Hallamaa kävi Ruotsissa maalisi-huhtikuun vaihteessa 1944

hankkimassa hyväksymistä suunnitelmalle. Aikaisemmat asiaa koskevat keskustelut olivat olleet epävirallisia, eikä niiden perusteella voitu olla varmoja ruotsalaisten lopullisesta kannasta suunnitelman suhteen.

Yllättäen Ruotsin radiotiedustelun FRA:n päällikön komentaja Torgil Thorénin suhtautuminen olikin täysin kielteinen. Hallamaan johdolla valmisteluja silti jatkettiin. Pohjanlahden rannikolta, Kaskisten alueelta tiedusteltiin sopivaa salaista kuormausatamaa. Jo kesällä tiedetään Kaskisiin varastoidun asiakirjoilla täytettyjä kuljetuslaatikoita.

Kesäkuussa alkanut suurhyökkäys Kannaksella muutti tilanteen draamatisesti. Hallamaa otti Mikkeliissä tapaa mansa ruotsalaisen tiedustelu-upseerin välityksellä uudelleen yhteyden Ruotsin suuntaan. Nyt hän ehdotti erittäin laajaa siirto-operaatiota, mahdollisesti hänellä oli mielessään Suomen koko sotilastiedustelun siirtäminen kaikkine osineen. 22.6.1944 käymässään neuvottelussa Ruotsin pääesikunnan päällikkö kenraalimajuri C.A.Ehrensverd ja komentaja Torgil Thorén tulivat siihen tulokseen, että Ruotsin kannalta voisi olla erittäin arvokasta saada käyttöön suomalaista tiedustelukalustoa ja korkealaatuista henkilöstöä. Asiaa koskeva sähke lähetettiin Suomen Päämajaan.

Valmistelut tiivistyivät. Juhannuksen jälkeen Hallamaa piti radiotiedusteluyksikön eli Päämajan Radiopataljoonan komentajalle komentajakapteeni Pekka Visalle ja tämän komppanianpäälliköille puhuttelun, jossa hän antoi käskyn valmistella radiotiedustelun yksikköjen vetämistä länteen, mahdollisesti jopa Pohjanlahden toiselle puolelle. Päämajan radiopataljoonan eri yksiköille vietiin Stella Polaris –merkinnällä varustetut suljetut kirjekuoret, jotka vastaanottajat saivat avata vasta eri käskystä.

Hallamaa lähti siitä, että vihreä valo Ruotsin suunnalta on annettu ja valmistelut jatkuivat. Muutamia päiviä sen jälkeen kun aselepo 4.9.1944 oli solmittu, Hallamaa piti alaisilleen uuden puhuttelun, jossa hän ilmoitti, että kaikki valmistelut on loppuun suoritettu ja siirtyminen Ruotsiin voidaan aloittaa heti, kun se katsotaan tarpeelliseksi. Laivojen lähtösatama Närpiössä on valittu. Yksiköiden päälliköiden tuli varata erityisesti perusannokset salakirjoitusmateriaalia, jotta työskentely eli siepattujen venäläisten sotilasviestien avaaminen selväkielelle voisi jatkua.

Ruotsin puolella ilmeisesti käytiin jatkuvaa keskustelua suhtautumisesta Stella Polaris –operaatioon. Tiedustelupuoli eli FRA ja sen johtaja Torgil Thorén pitivät tärkeänä kaluston ja mahdollisesti radiotiedustelun ydinhenkilöstön pelastamista Ruotsiin, myös ruotsalaisten käyttöön. Toisena ääripäänä oli Hallamaan suunnitelma ja ehdotukset periaatteessa koko radiotiedusteluhenkilöstön eli suuruusluokkaa 1 000 henkilön siirtämisestä. Ruotsin hallitus pelkäsi, syystä, suuren henkilösiirron paljastavan koko operaation ja siten myös vaarantavan Ruotsin puolueettomuusaseman ja suhteet Neuvostoliittoon. Suomen ystävä kenraalimajuri Ehrensward oli puun ja kuoren välissä. Niinpä Ruotsista viestitettiin aluksi, että vain materiaalia saa tuoda. Seuraava viesti Ehrenswardilta oli, että mahdollinen henkilöstön siirto olisi tehtävä pienissä erissä.

Uudenkaupungin Vallilaan sijoittuneen 5. komppanian päällikkönä oli vänrikki Veikko Saarman. Komppanian tehtävänä oli kansainvälisen diplomaattiradioliikenteen sieppaaminen.

Suomen radiotiedustelun organisaatio ja toiminta ennen Stella Polaris –operaatiota.

Sodan ajan radiotiedusteluorganisaatioksi oli 18.6.1941 perustettu Päämajan Radiopataljoona. Vuoden 1943 loppupuolelle tultaessa oli Päämajan Radiopataljoonan organisaatio kiteytynyt seuraavaksi:

Esikunta, joka samalla oli myös Päämajan tiedusteluosaston viestitiedustelutoimisto eli Tied.2 Mikkelissä,

1. K eli koulutuskomppania Savonlinnan lähellä Säämingin Rauhalinnassa,

2. K eli radiotiedustelukeskus RTK Sortavalassa,

3. K, moottoroitu komppania joukkueisiin jaettuna Itä-Karjalassa

5. K eli diplomaattikuunteluyksikkö toimi Kauniaisissa,

6. K eli ilmatiedustelukomppania oli perustettu Lahden pohjaan, keväällä 1944 tämä komppania laajeni Ilmavoimien Radiopataljoonaksi.

Varikkokomppania eli kalustohuoltoa ja hankintoja hoitava yksikkö Munkkiniemessä Helsingissä.

Diplomaattisanomien avausryhmä Mikkeliissä sekä erilliset suuntimisasemat Sortavalassa, Yläneellä ja Rovaniemellä sekä

radioasemat yhteydenpitoa varten saksalaisiin kollegoihin ja ulkomailla toimiviin sotilas-asiamiehiin

Sotatilanteen muuttuminen kesällä 1944 aiheutti sen, että radiotiedustelun yksiköitä siirrettiin lännemmäksi, moottoroitu komppania Itä-Karjalasta Savonlinnaan ja edelleen Keuruulle, samoin Radiotiedustelukeskus Sortavalasta

Tässä Sortavalassa olevassa rakennuksessa toimi Päämajan Radiopataljoonan radiotiedusteluyksikkö, jossa mm. uusikaupunkilainen veteraani Matti Vuorisalo palveli. Kuva vakkasuomalaisten v. 2005 sotahistoriamatkalta.

Sääminkiin ja Keuruulle sekä Varikkokomppania Munkkiniemestä Nurmijärven Röykkään. Lisäksi irrotettiin

Vallilassa (vasemmalla) oli kansainvälisen diplomaattiradioliikenteen sieppaamiseen erikoistunut komppania ja Seikowin koulussa diplomaattisanomien avausryhmä.

Diplomaattiviestit sähkötettiin erittäin suurella nopeudella. Niiden vastaanottamiseen käytettiin tällaista piirturia, undulaattoria. Morsemerkit tulkittiin sitten käsityönä tulostusnauhalta.

RTK:sta meritiedustelua hoitava osa erilliseksi komppaniaksi (4. K), joka sijoittui Haminan lähelle Brakilan kartanoon, myöhemmin osin Kauniaisiin.

Vastaavasti Lauritsalaan perustettiin maarintamatiedustelua hoitava Lähitiedustelukeskus, jolla oli merkittävä rooli Tali-Ihantalan taistelujen yhteydessä. Nämä siirrot eivät vielä sellaisenaan olleet sidoksissa Stella Polaris -ajatuksen. Siirtojen syinä olivat kesän 1944 suurhyökkäys ja sen seurauksena tapahtunut vetäytyminen Kannaksella ja Itä-Karjalassa sekä Leningradin saarron murtuminen ja siitä johtuva meritilanteen muuttuminen Suomenlahdella. Varikkokomppanian siirron aiheuttivat Helsingin suurpommitukset helmikuussa 1944.

Radiotiedusteluorganisaation osia siirretään Uuteenkaupunkiin

Heinäkuun alussa jatkui Päämajan Radiopataljoonan uudelleenryhmittäminen. 7.7.1944 Hallamaa antoi käskyn, jonka mukaan 5. komppania eli diplomaattikuuntelu, diplomaattisanomien avausryhmä ja Varikkokomppania siirretään Uuteenkaupunkiin.

Siirrot tapahtuivatkin ripeästi muuttaman päivän kuluessa. Nämä siirrot länsirannikolle asti olivat ilmeisesti Stella Polaris -valmisteluun liittyviä operaatioita, vaikka tämä näkökohta ei dokumenteissa tulekaan esille.

Siirretyt yksiköt olivat radiotiedustelun arvokkaita osia, joihin sisältyi huippu-tietotaito ja myös huomattava osa arvokasta kalustoa ja jotka toisaalta saattoivat toimia kauempanakin sotatoi-

mialueesta. Muita osia ei olisi ollutkaan helppoa siirtää, sillä niitä tarvittiin omilla toimintasuunnillaan taistelujen tukena, maatiedustelua Kannaksen suunnalla, Savonlinnassa ja Keuruulla, meritiedustelua Haminan alueella ja Kauniaisissa.

Uuteenkaupunkiin sijoittui myös raumalaisen kapteeniluutnantti Heikki Aulion johtama merikuljetusyksikkö, joka varsinaisesti kuului agenttitiedustelua hoitavan S-toimiston organisaatioon. Aulio hoiti mm Viroon suunnattua tiedusteluoperaatiota Haukka ja sen kuljetuksia Viron ja Espoon Soukan välillä. Yksikkö, joka osin muodostui virolaisista kalastajista moottoriveneineen, hoiti muun muassa myös pakolaisten kuljetuksia Suomesta Ruotsiin. Aulio myös ilmeisesti organisoii Stella Polaris –operaation merikuljetukset.

Diplomaattikuuntelu Vallilassa, viestien avaaminen Seikowin koulussa

5. komppania asettui ravintola Vallilan tiloihin. Kuunteluhenkilöstö majoitui hotelliin, upseerit ja lotat uusikaupunkilaisiin perheisiin. Muonitus tapahtui luonnollisesti hotellin keittiöstä.

Komppanian tehtävänä oli kansainvälisen diplomaattiradioliikenteen sieppaaminen. Komppania, jonka päällikkönä toimi vänrikki Veikko Saarman, oli aloittanut toimintansa talvella 1942 Otaniemen kartanossa Espoossa ja siirretty vuoden 1943 alussa Kauniaisiin.

Diplomaattiviestiliikenteen seuraaminen oli aloitettu jo Talvisodan aikana, aluksi Posti- ja Lennätinlaitokselta saatujen sanomakopioiden avulla. Oman kuunteluyksikön perustaminen oli katsottu välttämättömäksi ottaen huomioon, että myös radioteitse liikkuu

eri maiden lähetystöjen ja ulkoministeriöiden välillä sanomia, jotka sisältävät merkittävää tietoa valtion- ja sodanjohtomme toiminnan tueksi.

Ravintola Vallilaan sijoittuivat siis kuunteluvas-

taanottimin varustetut kuuntelupisteet. Käytössä oli 12 amerikkalaista National XA-100-kuunteluvastaanotinta. Antennit vedettiin vanhan kirkon kello-tapuliin.

Diplomaattiviestityksen erikoisuus oli se, että sanomat sähkötettiin erittäin suurella nopeudella, useita satoja merkkejä minuutissa, kun normaali viestitys liikkui tyypillisesti sadan merkin minuuttinopeudella. Sen vuoksi merkit vastaanotettiin erityisellä piirturilla eli undulaattorilla, jonka tulostusnauhalla morsemerkit käsityönä tulkittiin.

Gunnar Domander pikasähkötyksen asiantuntijana

Komppanian undulaattoriasiantuntija oli uusikaupunkilainen kersantti Gunnar Domander, joka siviilityössänsä kansainvälisessä lennätinyhtiössä Det Store Nordiske Telegraf Selskab oli perehtynyt tähän tekniikkaan. 5. Komppanian vahvuus huoltohenkilöstö mukaan luettuna oli noin 120 henkilöä. Kuuntelijoita oli noin 80 ja undulaattorinauhalla puhtaaksikirjoittajia noin 10 siihen koulutettua lottaa.

Uusikaupunkilainen Gunnar Domander toimi morsemerkkien asiantuntijana.

Tämän diplomaattisanomien avausryhmän kuvan lähteeseen on merkitty "Mikkeli 1944". Eräissä muissa kirjoituksissa kuvan on sanottu olevan Seikowin koulun edestä. Koulun sisäpihalla otetulta kuva vaikuttaakin.

Joukko oli koulutettu Otaniemessä ja Kauniaisissa vuoden 1942 ja alkuvuoden 1943 aikana kolmena eränä niin, että kesällä 1943 kuuntelu tapahtui täydessä laajuudessa noin 80 kuuntelijan voimin yötä päivää. Kahdessa näistä koulutuseristä koulutettavat olivat Talvisodan invalideja, jotka sairaaloista päästyään olivat vielä halunneet palvella maan puolustamista. Ilmeisesti suurin osa lähti radiomiehinä ja sähkötystaidon kannalta nollapisteestä. Valintakriteerinä oli jonkinlainen osoitus musikaalisuudesta.

"Valintakuulustelussa" ollut Lauri Tammisto totesi valitsijalle musikaalisuudestaan, että ehkä tuota rytmitajua jonkin verran on. Kun sitten vielä ilmeni, että valittavan veli oli valitsijan tuntema hyvä sähköttäjä, oli valinta sillä selvä. Tähän hienoon joukkoon pääseminen oli jostakin maaseudun koulutuskeskuksesta talven kourista tulleelle onnen potku.

Hieman kuitenkin palautettiin maan pinnalle ja sotaväen perusasioihin. Otaniemen kartanon pihalle tultua vääpeli tiedusteli, oliko joukossa automiehiä. Olihan niitä muutama, lähinnä kai helsinkiläispoikia, jotka ilmoittautuivat. "Tehtävämme on lapioida pihaan kuorma-autojen kääntymiseen sopiva alue". Lunta oli metrin verran.

Diplomaattisanomien avausryhmän tehtävänä oli diplomaattikuuntelun sieppaamien ja muuta tietä saatujen salakielisten sanomien avaaminen selväkielelle. Tämä noin 40 hengen ryhmä ei ollut varsinaisesti Päämajan Radiopataljoonan osa, vaan Päämajan organisaatiossa suoraan Tied 2:n eli Hallamaan alainen. Ryhmää johti tiedustelupäällikkö Aladár Paasonen veli kapteeni Arvid Paasonen. Se asettui työskentelemään Seikowin koululle.

Salakielisanomien avaaminen oli tavallisesti matemaatikkojen ja kielenosajien tiimityötä. Matemaatikot

selvittivät käytettyjen salaamismenetelmien periaatteet matemaattisen ja loogisen analyysin avulla. Yksittäisen sanoman avaamisen edellytyksenä oli sen jälkeen kulloinkin käytetyn salaamisavaimen ratkaiseminen.

Tämän jälkeen pääsi

käyntiin sanoman tulkitseminen merkki merkiltä tai sana sanalta selväkieliseksi tekstiksi. Viimeistään tässä vaiheessa työ jäi kielenkääntäjälle, joka käänsi selväkielisen, mutta vielä vieraskielisen tekstin suomeksi. Avausryhmässä sanotaan olleen yhdeksän kielen taito.

Merkittävin saavutus sodan aikana oli USA:n ulkoministeriön ja sen alaisten lähetystöjen STRIP-koodin murtaminen. Perustiedot oli ilmeisesti saatu saksalaisilta, mutta diplomaattiavausryhmä pystyi kehittämään avausrutiinia eteenpäin. Näin pystyttiin seuraamaan mm. Helsingissä ja Tukholmassa olevien lähetystöjen sanomanvaihtoa. Tämän mahdollisuuden paljastuminen tuli aikanaan olemaan suuri järkytys amerikkalaisille.

Merkittävä diplomaattisanomaliikenteen lähde oli puolueettoman Turkin pääkaupunki Ankara. Siellä olivat eri sotaa käyvät maat edustettuina, ja tärkeitä viestejä lähti eri suuntiin diplomaattien kotimaihin. Vastaavasti turkkilaiset eri maissa viestittivät tärkeitä tietoa kotimaahansa. Tästä syystä diplomaatti-avausryhmän kielivalikoimassa Turkin kielellä oli merkittävä osa.

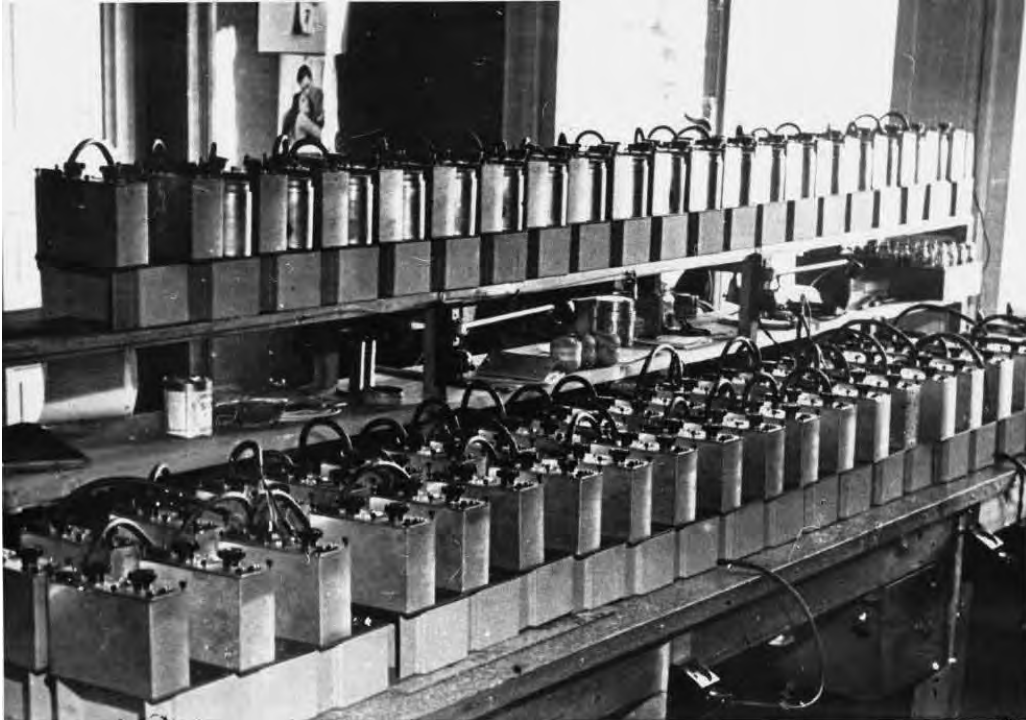
Radiotiedustelun Varikkokomppania sijoittui Työväentaloon.

Avattujen diplomaattisanomien jakelu oli erittäin suppea: aluksi vain tasavallan presidentti ja ylipäällikkö saivat tiedot, myöhemmin myös ulkoministeri oli jakelun piirissä. Sanomista saatiin erityisesti poliittista tietoa, esimerkiksi rauhanneuvotteluihin liittyen, ja tässä mielessä diplomaattikomppanian työ jatkui sodan viimeiseen päivään asti.

Avausryhmän vahvuus oli noin 40 henkilöä, valittua joukkoa. Valinnan lähtökohtana oli ollut luonnollisesti kielitaito, mutta päätellen siitä, mitä monista heistä myöhemmin siviilissä tuli, oli joukossa muutakin lahjakkuutta. Joukossa oli ainakin kahdeksan myöhempää tohtoria, heistä ainakin viisi edelleen professoreita.

Uusikaupunkilaissyntyisen majuri Lautkarin johtama Varikkokomppania Työväentalossa

Varikkokomppania oli noin 70 henkilön vahvuinen osasto, jonka tehtävänä oli radiotiedustelun tekninen huolto ja hankintatoiminta. Se myös valmisti laitteita. Tärkeimmäksi valmistustuotteeksi tuli kaukopartioradio Kyynel, jota oli

Työväentalossa toimineen varikkokomppanian päätyö oli Kyynel-radioiden valmistus. Niitä oli tilattu Ruotsiin 100 kappaletta. Stella Polaris –operaation käynnistyessä niitä oli valmiina vasta 25.

kehitetty versio versioltä Varikkokomppanian piirissä. Uuteenkaupunkiin siirryttäessä Kyynel oli jo sarjavalmistusasteella.

Komppania päällikkönä oli Uudestakaupungista kotoisin oleva majuri Ragnvald Lautkari. Hänen ansiotaan ilmeisesti oli yksikköjen sijoittuminen nimenomaan Uuteenkaupunkiin, jossa Lautkari oli sijoittanut työhuoneensa syntymätaloonsa.

Varikkokomppania muodostui pääosin reserviläis-ammattimiehistä. Kerrotaan, että siihen oli rekrytoitu kaikki Helsingin radioliikkeiden omistajat ja kellosepät. Joukossa oli runsaasti myös kokeneita radioamatöörejä.

Varikkokomppania asettui Työväentalolle Ylisenkadun varrella. Ruotsin puolustusvoimat oli tilannut 100 kappaletta Kyynel-radioita. Tämän valmis-

tussarjan jatkaminen oli komppanian päätyö Uudessakaupungissa.

Varuskuntaelämää Uudessakaupungissa

Yhtäkkiä ilmestynyt lähes 200 henkilön vahvuinen sotilasjoukko näkyi tietenkin pienen kaupungin katukuvassa. Harvat kaupunkilaiset kuitenkin tiesivät, minkälaisesta joukosta oli kyse. Tiedustelujoukko majoitettiin matkustajakoteihin, kouluille ja suojeluskuntatalolle, upseerit ja lotat yksityiskoteihin.

Uusikaupunkilainen Pentti Helpiö on aikanaan kerännyt muistelmia tästä ajasta haastatteleamalla useita mukana olleita. Monet heistä olivat Uudestakaupungista lähtöisin. Tämä saattoi johtua jo aikaisemmin mainitusta seikasta eli siitä, että Varikkokomppanian päällikkö majuri Lautkari oli uusikaupunkilainen.

Undulaattorilla, piirturilla vastaanotettujen diplomaattiviestien puhtaaksi kirjoittamista. Avatut sanomat jaettiin aluksi vain tasavallan presidentille ja puolustusvoimien ylipäällikölle.

Hän varmaan vaikutti siihen, että jo siinä vaiheessa, kun radiotiedustelijoiksi koulutettavia valittiin uuteen suureen koulutusryhmään vuoden 1940 alussa, tuli suuri joukko Uudenkaupungin suojeluskuntapoikia valituksi mukaan.

Joukolla oli töiden ohella aikaa osallistua erilaisiin vapaa-ajan töihin ja harrastuksiin. Pentti Helpiön haastateltavien kertoman mukaan väki vapaa-aikanaan auttoi maataloustöissä läheisillä maatiloilla.

Luutnantti Sven-O Hultin osallistui, esimiesten luvalla luonnollisesti, Viipurista Uuteenkaupunkiin muuttaneen Makeis- ja Mehu OY:n tehtaan asennus- ja käynnistystehtäviin.

Vapaa-ajan ohjelmaan kuuluivat myös picnic-retket lähisaariin, tennis, kortinpeluu ja erilaiset musiikkitilaisuudet.

Kuten edellä todettiin, oli radiotiedustelijoiksi valinnan yhtenä peruskriteerinä musikaalisuus. Tämä johti siihen, että joukossa oli paljon musiikkipiirejä. Niinpä 5. komppaniassa oli oma kymmenen miehen orkesteri ”Turha Toivo”. Elokuussa järjestettiin jopa runsasohjelmainen aseveli-ilta Suojeluskuntatalolla.

Operaatio Stella Polaris käynnistyy

Syyskuun loppupuolella tiedustelujohto sai ensimmäiset ennakkotiedot pian solmittavan välirauhan ehdoista. Niiden ankaruus, muun muassa vaatimus Porkkalan vuokra-alueesta aivan pääkaupungin tuntumassa, nosti tiedustelujohdon arvion mukaan koko maan miehityksen todennäköisyyden erittäin suureksi.

Katsottiin, että Stella Polaris –operaation toimeenpanokynnys ylittyy. Maanantaina 18.9.1944 Hallamaa piti yksikönpäälliköille puhuttelun, jossa hän korosti tilanteen vakavuutta ja antoi sen jälkeen tehtävän lähteä yksiköihin järjestämään siirtymistä ja värväämään matkalle henkilöstöä. Ennen tätä ei siis mukaan lähteviä ollut nimetty, eikä koko joukon vahvuutta täsmällisesti määritetty.

Ruotsiin lähteminen oli vapaaehtoisia, perheenjäsenet sai ottaa mukaan. Lähtijöille annettiin parin päivän loma perheen noutoa ja siviilivaatteisiin pukeutumista varten. Noin 400 radiotiedusteluhenkilöstöön kuuluvaa eli 40 % Päämajan Radiopataljoonan vahvuudesta lähti matkalle. Perheenjäsenet mukaan luettuna joukko kasvoi noin 750 henkilöön. Mukana oli pieni joukko myös Päämajan tiedusteluosaston väkeä, joka matkasi Ruotsiin Närpiön kautta.

Uudessakaupungissa tilanne kehittyi samaan tapaan. Aselevon tultua voimaan vänrikki Saarman piti puhuttelun, jossa ilmoitti, että on suunniteltu radiotiedustelun jatkamista Ruotsin maaperällä, jonne siirrytään mahdollisimman pian. Lähteminen olisi vapaaehtoista. Lähtijöille annettiin kolme vuorokautta aikaa noutaa kotiseudultaan siviilivaruusteet. Mukaan sai ottaa puoliset ja morsiamet.

Kun edellä mainittu Lauri Tammisto palasi varusteiden hakumatkalta, oli komppania aivan sekaisin. Papereita poltettiin ja mukaan otettavia laitteita ja asiakirjoja pakattiin. Iltapäivällä ja -yöllä siirrettiin materiaali satamassa olevaan pieneen SS Lokki –nimiseen rahtilaivaan.

Sunnuntaina 24.9.1944 klo 5 aamulla lähti SS Lokki matkaan mukanaan noin 250 henkilöä. Muistelmiin perus-

tuvien henkilöluetteloiden mukaan 5. komppanian henkilöstöstä oli mukana 42 henkilöä eli hieman yli 40%. Diplomaattiavausryhmästä oli mukana 10 henkilöä eli 25 %.

Varikkokomppanian osalta tieto Stella Polaris –operaatioon osallistuvien lukumäärästä on epävarma. Näyttää kuitenkin siltä, että lukumäärä oli suhteellisen vähäinen. Monet myöhästyivät lähdöstä sen vuoksi, että siviilivaruusteiden hakuun varattu aika oli lyhyt, junat täynnä ja kulkuyhteydet muutoinkin huonot.

Tauno Ranta-Puska, 5. K:n kuuntelija myös myöhästyi, mutta aloitteellisenä miehenä osti paikan virolaisesta veneestä, joita jatkuvasti lähti Uudestakaupungista Ruotsiin, ja näin pääsi mukaan. Näin ehkä tekivät jotkut muutkin.

Aluksessa matkusti myös virolaisia pakolaisia, joita junilla ja veneillä oli tullut Uuteenkaupunkiin. Samoihin aikoihin eli 19.9.1944 saapui Espoon rannikolle viimeinen Haukka-operaation vene, joka pääsi lähtemään Suomeen juuri ennen Tallinnan miehitystä. Veneen matkustajien joukossa oli Haukka-operaation johtotehtävissä ollut Viron entinen radiotiedustelun johtaja kapteeni Andres Kalmus sekä virolaisten tiedustelumiesten perheenjäseniä.

Haukka oli suomalainen tiedustelu-operaatio, jonka avulla pyrittiin hankkimaan tietoja saksalaisten ja myöhemmin venäläisten toiminnasta Virossa. Sen puitteissa lähetettiin Suomessa koulutettuja virolaisia Vieroon hankkimaan tietoja ja viestittämään ne radiolla Suomeen. Toiminta päättyi käytännössä siihen, että Espoon Soukassa ollut yhteysradioasema purettiin ja kuormattiin laivaan, joka suuntasi kulkunsa Uuteenkaupunkiin, jonne myös edellä mainittu viimeinen Tallinnan-vene ilmeisesti jatkoi matkaansa. Veneen matkustajat

siirtyivät Lokki-laivaan. Virolaisten pakolaisten joukossa laivassa oli muistelmien mukaan myös Viron arkkipiispa.

Lokki-laivan määränpää oli Gävle. Merimatka sujui suhteellisen hyvin, vaikka korkea maininki keinutti laivaa ja ahdasta oli. Stella Polaris –henkilöstö vietiin paikalliseen oppilaitokseen ensin jonkinlaiseen lääkärintarkastukseen ja eristettiin sen jälkeen täysin kosketuksesta paikalliseen väestöön.

Varsin pian selvisi, että minkäänlainen tiedustelun jatkaminen Ruotsin maaperällä ei tulisi kyseeseen. Ruotsalaisten kannalta katsottuna tulijoiden suuri määrä oli herättänyt niin paljon julkisuutta, että Ruotsin puolueettomuusasema olisi vaarantunut, jos suomalainen tiedustelutoiminta sen maaperällä olisi aloitettu.

Muutaman päivän kuluttua henkilöstö siirrettiin läheisen Sandvikenin kaupungin pohjoispuolella sijaitsevaan Högbo Herrgårdiin. Täällä eristetty elämä jatkui. Epätietoisuus tulevaisuudesta, epätietoisuus Suomen tilanteesta painoi mieltä. Vihdoin lokakuun loppupäivinä tuli paluun mahdollisuus. Pääosa joukkoa matkusti junalla Haaparantaan, edelleen Torniota laivalla Ouluun ja sieltä edelleen Keuruulle, jossa asevelvolliset kotiutettiin.

Osa oli ottanut Ruotsissa ns: Nansenpassin ja jäi sen turvin Ruotsiin erilaisiin töihin, metsätöistä aina ravintolan tiskaajaan asti. Stella Polaris –tiedustelumiehistä parisenkymmentä värväytyi Ruotsin radiotiedustelun eli FRA:n palvelukseen.

Diplomaattiavausryhmästä heitä jäi kaksi, Kalevi Loimaranta ja Eino Karahka. 5.K:n miehistä ei jäänyt yhtään. Pääosa FRA:n palvelukseen jääneistä oli sitten Ruotsin radiotiedustelun palveluksessa eläkeikään asti. Varikokomppanialla oli tässä suhteessa aivan oma tarinansa, kuten seuraavasta ilmenee.

Lautkarin verstaas

Ruotsiin tilatusta 100 kappaleen erästä Kyynel-radioita oli 25 vasta valmistettu Stella Polaris –operaation käynnistyessä. Ruotsiin tuotiin Varikokomppanian koneita ja laitteita sekä materiaalia siinä määrin, että Kyynelradioiden valmistusta voitiin jatkaa.

Tätä varten Lautkari vuokrasi Lidin-göstä verstaasitilat ja työ jatkui seitsemän hengen voimin. Sarja valmistui, maksut saatiin Ruotsin valtiolta ja nettotulos tilitettiin Pääesikunnan hallintotoimistolle.

Lautkari jäi Ruotsiin ja perusti oman yrityksen, jonka pääasiallinen tuote oli 100 – 150 MHz:n laajakaista-antenni. Sen hän oli patentoinut. Tärkeimmät asiakkaat olivat Ruotsin armeija ja ilmavoimat, myöhemmin myös Philips. Yritys tuotti hyvin, mutta lopulta vuonna 1952 myös Lautkari palasi Suomeen. Näin oli Stella Polaris hänenkin osaltaan päättynyt.

Lauri Lehtonen

Suomenhevonen sodassa

Jo 1600-luvulla hakkapeliittojen aikaan ratsuväki oli armeijan eliittijoukko. Sen merkitys tulevissa sodissa kuitenkin hiipui.

Sen sijaan vielä ennen toista maailmansotaa Suomen varuskunnissa tarvittiin hevosia yksistään päivittäisiin huoltotehtäviin runsaasti, vaikka sotaväen piirissä nähtiin, että joukkojen moottorointi on tulossa.

Armeijalla oli rauhan aikana lähemmäs 5000 hevosta. Samaan aikaan kuorma-autoja, joiden kantavuus siihen aikaan oli vain muutama tuhat kiloa, oli armeijan käytössä runsaat sata autoa. Esimerkiksi kenttätykistö oli yhtä raskasta patteristoa lukuun ottamatta kokonaan hevosvetoista.

Myös maa- ja metsätaloudessa 1930-luvulla traktorikanta oli vielä hyvin vähäinen ja näin ollen hevonen vetojuhtana edelleen lyömätön apulainen.

Vain raskaimmat kuljetukset hoidettiin osin moottorivoimalla, lähinnä vesireiteillä ja rautateillä.

Talvisota

Syksyllä 1939 maassamme oli hiukan yli 300 000 täysikasvuista suomenhevosta. Tarkastuksissa niistä oli noin puolet todettu hyväkuntoisiksi, joten voitiin todeta, ettei yhdenkään joukon hevostarpeesta jouduta tinkimään. Talvisodan loppuun mennessä eri sotilaspiirit olivat ottaneet palvelukseen vajaat 72 000 hevosta. Näin vajaa puolet käyttökelpoisista hevosista oli puolustusvoimien riveissä.

Maa oli jaettu yleensä yhden kunnan käsittävään ottoalueeseen, jolle

Jean Suominen

Suomenhevosen "sankaripatsas" on paljastettu Seinäjoella Törnävän kartanonpuistossa v. 1997. Patsas on kunnianosoitus suomenhevoselle sen toiminnasta talvi- ja jatkosodassa. Näissä sodissa menetti henkensä noin 22.000 hevosta.

puolustusministeriö oli vahvistanut luovutusmäärät. Valitut hevoset olivat 5 - 18-vuotiaita, jotka eivät olleet kantavia tai pienen varsan kanssa olevia eikä alimittaisia. Myöskään oreja ja kantakirjassa olevia ei otettu vastaan.

Loka-marraskuussa ylimääräisten harjoitusten aikaan suurin osa sotakelpoisista eläimistä sai kutsun saapua sinne jonnekin. Luovutettavan hevosen piti olla hyvin kengitetty ja sen mukana piti olla vahvat päitset sekä kiinnitys- ja talutushihna, loimi, loimivyö, juottoämpäri ja puhdistusvälineet. Edelleen mukana kehoitettiin tuomaan 50 kg kauroja ja 100kg heiniä tai vastaava muu rehumäärä.

Kärkyjen oli sovelluttava 500 kilon säkkikuorman kuljettamiseen. Tietysti myös valjaat ja suitset ohjaksineen tarvittiin. Mikäli mahdollista mukana oli oltava myös kuormapeite, köysi, rautakanki ja lapio. Ei ihme, jos vielä sotaan lähdettäessäkin esiintyi materiaalipuutteita lähes kaikista tarvikkeista. Ylimääräisten harjoitusten aikana pystyttiin kuitenkin varustetasoa merkittävästi kohentamaan.

Numero karvaan tai kavioon

Hevosten ja ajoneuvojen tunnistamisen tapahtui numeron avulla. Hevosten karvaan leikattiin tai etukavioon poltettiin numero, joka kertoi hevosottoalueen ja hevosen järjestysnumeron. Poltto-merkintä kavioon oli parempi vaihtoehto, sillä karvan kasvaessa tunnistaminen kävi hankalaksi. Erityiseen kantakorttiin kirjoitettiin ensin omistajan nimi ja osoite, hevosen nimi ja väriys, ikä sekä säkäkorkeus. Kantakorttiin merkittiin tarkasti sodan aikana, mm. siirrot, haavoittumiset, sairastumiset ja hoidot.

Kun melkein kaikki hevoset oli siviilistä otettuja tavallisia työhevosia, suuri osa kotona kasvatettuja ja omistajilleen

hyvin rakkaita, niin hevosen luovuttaminen sotaan oli vaikeaa. Tilalliset antoivat kuitenkin yleensä hevosensa sotaan ilman suurempia vastusteluja, vaikka huoli hevosesta oli suuri ja myös tilan töiden teko tietysti usein hankaloitui tavattomasti. Siinäkin kohtaa vallitsi sittemmin kuuluisaksi tullut ns. talvisodan henki.

Rehut hevosille hankittiin kotiseudulta, missä kunnille oli määrätty luovutusvelvollisuudet. Rehut riittivät tyydyttämään kenttäarmeijan suuren tarpeen, osin kuitenkin paikallishankintoja käyttäen.

Lienee paikallaan todeta, että esimerkiksi kenttätykistörykmentin hevosten rehuannos painoi yli kolme kertaa enemmän kuin sen miehistön muonannos.

Sotatallit kaivettiin pidempiaikaisten paikallaolajaksojen aikana maahan ja katettiin, mutta rintamaoloissa hevosen paikka oli usein vain puun alla, loimi ja huopa päällä.

Lähes kaikki eläinlääkärit palvelukseen

Eläinlääkintähuolto toimi alkuvaikeuksien jälkeen ja olosuhteet huomioiden kohtuullisen hyvin. Lähes koko eläinlääkärikunta kutsuttiin puolustusvoimien palvelukseen. Siitä tosin aiheutui, että kotirintaman eläimet jäivät käytännössä oman onnensa nojaan.

Erityisesti talvisodassa hevosten merkitys oli armeijamme liikkuvuudelle täysin ratkaiseva. Millään sen ajan moottoriajoneuvolla ei olisi voitu korvata hevosta maastossa, sillä juuri maastoliikkuvuudessa talvisissa olosuhteissa hevonen oli ylivoimainen.

Suomalainen sotilas tunsu suoranaista aseveljeyttä hevosia kohtaan. Niistä pidettiin mahdollisimman hyvää huolta.

Suomenhevonen jatkosodan aikaan huoltokuljetuksissa "puuraitiotietä" pitkin.

Niitä jaloiteltiin kylminä pakkasöinä ja kun ravinnosta oli välillä puutetta, niille hankittiin heinää ja rehua joskus omaa henkeä vaarantaenkin.

Hevosen hoitaminen oli vastuullinen tehtävä oloissa, joissa ison eläimen hengissä pitäminen vaati suuria ponnisteluja. Siksi kaikki eivät olleet kovin innoissaan hevostiehen pestistä. Sanonta "huoleton on hevoseton poika" kävi näin ollen toteen. Perheetön hevosties saattoi olla niin huolissaan "kauramoottorinsa" hyvinvoinnista, ettei malttanut edes lomalle lähteä

Monesti aliarvostettu ajomies ansaitsee kunnioituksen siinä kuin hevonenkin. Sattuipa joskus niinkin, että ajomiehen vaikeasti haavoittuessa hevonen osasi palata tuttuun asemapaikkaan ja pelasti näin ajomiehen hengen. Suomenhevonen osoittautui hyvin sopeutuvaksi ja kestäväksi sodan ajan ankeissa olosuhteissa.

Hevosten tehtäviin kuului mm. kaluston, ampumatarvikkeiden, muonan, kentäkeittiöiden ja tykistön kuljetukset ja siirrot. Myös purilaita ja kantosatuloita käytettiin vaikeissa olosuhteissa. Raskasta tykkiä vetämään tarvittiin kahdeksan hevosta. Tykistöhevoset olivatkin kaikkein alttiimpia tappioille, koska niiden oli hankalinta suojautua varsinkin vihollisen ilmahyökkäyksen osuessa kohdalle.

Ajomies hevosteen toi etulinjan miehille lämpimän ruuan, muonatäydennyksen ja mahdollisen postin sekä vei paluumatkallaan tarvittaessa haavoittuneita tai kaatuneita sekä evakuoitavia tarvikkeita. Hevosta käytettiin jopa lentokenttien auraukseen ja lanaukseen sekä koneiden vetäjinä kiitoradalta metsän suojaan.

Tappiot

Kenttäärmelijassa hoidettiin sodan aikana kaikkiaan 35 000 sairasta tai haavoittunutta hevosta. Ankara pakkanen vei monia hevosia sairastalleihin. Kotialueen hevossairaaloihin toimitettiin hoitoon viitisen tuhatta hevosta, joista vain noin joka kymmenes jouduttiin lopettamaan. Talvisodan tullessa olleista suomenhevosista tappiot kuolleina, lopetettuina ja kadonneina kohosivat 7 200:aan, joista vihollistullessa menehtyi neljä tuhatta.

Kotiinpaluu lähes puolen vuoden ”reissun” jälkeen tapahtui huhtikuussa 1940. Kotiuttamisella oli kiire, koska hevosta tarvittiin syksyllä kesken jääneisiin kyntötöihin. Myös jo silloin orastavan elintarvikepulan varjossa kevätkylvöihin pääsy myöhästymättä koettiin erittäin tärkeäksi.

Jatkosodan aika

Vuoden 1941 liikekannallepano toteutettiin jälleen, kuten talvisodan edellä, nytkin ylimääraisten harjoitusten nimellä. Vaikka moottoriajoneuvojen suhde hevosiin kasvoi, teki moottorointi edelleen vasta tuloaan Suomen armeijaan. Nopeasti liikkuvat jalkaväkijoukot turvautuivat polkupyöriin ja vielä sodan alkuvaiheessa kokoonpanoon kuului myös ratsuväkiprikaati hevosineen.

Hevonen oli siis edelleen tärkeä ja sen tehtävät moninaiset kuten talvisodankin aikana. Se oli sitä myös hampaisiin asti aseistautuneelle sodankäynnin suurvallalle. Saksan hyökkäyksessä Neuvostoliittoon 1941 oli mukana yli puoli miljoonaa hevosta.

Hevosten sotaan otto tapahtui edelleen ns. ottolautakuntien kautta. Kun puolustusvoimien oma hevoskanta oli suurentunut, tarvittiin siviilistä otettuja hevosia aluksi vain 36 000. Näin pal-

veluksessa oli yhteensä runsaat 45 000 hevosta. Kaikkiaan jatkosodan aikana otettiin puolustusvoimien käyttöön noin 62 000 hevosta.

Hevostappiot muodostuivat monien jatkosodan vuosien aikana yli kaksinkertaisiksi talvisotaan verrattuna. Heti alkuun etenemisvaihe oli hyvin raskas, ja hevosia nääntyi paitsi rasitukseen, myös ajoittain heikon ravintotilanteen johdosta. Myös sodan pitkittyessä erilaiset taudit, tapaturmat sekä kadonneet hevoset kerryttivät tappioiden määrää.

Eivät kaikki menetykset sodassa siis suinkaan johtuneet taistelutappioista, vaan hevosia kuoli pitkän sodan aikana myös esimerkiksi ns. hiekkaähkyyn. Talleja kaivettiin usein hiekkaisiin rinteisiin ja seiniksi pantiin harvakseltaan joko lautaa tai jotain riukuja. Kun hevonen siinä viikkokaupalla majaili ja jynsi puita, söi se myös suolana hiekkaa. Hiekka kerääntyi suolistoon ja pysähtyi sinne. Oli aivan toivotonta saada sitä liikkeelle, ei edes millään öljyllä. Se oli hevosen menetys aina siinä kohtaa. ”On suolissa santaa, eikä tule lantaa” todetaan osuvasti kuuluisassa sota-ajan Eldanka-järven jää -rallissakin.

Asemasodan aikana noin puolet rykmenttien hevosista oli yleensä etulinjan lähellä ns. ”töpinässä” ja toinen puoli oli vedettynä yhteen hevoshuoltokeskukseksi. Päärintamasuunnissa oli erityinen kenttähevossairaala, jossa eläinlääkärien suorittamina kaikenlaisten hoitotoimenpiteiden ohella tehtiin joskus vaikeitakin leikkauksia.

Laiduntaminen kesällä tapahtui hakemalla ympäristöstä sellaisia laitumia, jossa voitiin olla. Aidata alue tietysti piti, mutta esim. Itä-Karjalan puolella ei kukaan muu korjannut heinää eikä edes laiduntanut. Asemasodan kuluessa tuli myös ylemmältä taholta kehoitus jokaiselle hevosen hoitajalle lähettää kirje

Hevoset saivat sodassa pahojakin vammoja.

tai kortti hevosensa omistajalle. Siinä piti kertoa, miten hevosta hoidetaan ja kuka sitä hoitaa. Tämä johti useimmiten siihen, että paketteja ja kirjeitä alkoi tulla hevosien kotiväeltä. Ne toivat vaihtelua ja olivat tervetullut lisä tuoden niin hevoselle kuin sen hoitajalle hyvän mielen.

Sodan pitkittyessä maamme elintarvikeomavaraisuus heikkeni suuresti. Syitä tähän löytyy monia, mutta oleellista oli että kotirintaman hevoskanta pieneni vuosi vuodelta toimeenpantujen ottojen vuoksi uhkaavasti. Eikä samanaikainen yhä paheneva polttoainepula myöskään parantanut tilannetta.

Viimeisen sotavuoden 1944 kuluessa tilanne muodostui sellaiseksi, että esim. pienviljelystilan ainoa hevonen saatettiin määrätä sotaan otettavaksi.

Seuraavassa ote Uudenkaupungin maalaiskunnan kunnallislautakunnan kokouksesta 8.1.1944:

Käsiteltiin Vakka-Suomen Suojeluskuntapiirin kirjelmä. Siinä määrättiin varaamaan hevosia puolustuslaitosta

varten niin paljon, että määrä nousee kunnassa aikaisemmin varattujen ja armeijan käytössä jo olevien hevosten kanssa yhteensä 24:ään. Puuttuneen erän varaamisesta olivat hevosottoupseeri ja kunnan hevosottomies yhdessä tehneet suunnitelman nyt varattavista hevosista. Kunnallislautakunta hevosottoluettelon tarkistettuaan toimitti varauksen ehdotuksen mukaisesti.

Tämän kirjoittaneelle jäänee historian hämärään, joutuiko joku tai jotkut niistä luetteloon merkityistä viime vaiheessa vielä armeijan leipiin. Sen tiedän, ettei luettelossa viimeisenä ollut ruuna Jannea Arvassalosta enää otettu siinä kohtaa puolustusvoimien palvelukseen.

Viimeinen sotakesä oli taas lähes jokaiselle hevosmiehelle, ja ennen kaikkea hevoselle, kauhun ja äärimmäisten ponnistelujen aikaa sekasortoisissa oloissa. Näin varsinkin Kannaksella, joka alkuun oli vihollisen läpimurron kohde, kun sieltä kaiken lisäksi siviiliväestö oli jäädä sodan jalkoihin tilanteessa, jossa venäläisillä oli mel-

kein täydellinen ilmaherruus ja elettiin valoisinta aikaa vuodesta.

Kaaos oli järkyttävä, kun niissä oloissa vain harvoin huoltokin pääsi toimimaan. Silloin vaadittiin hevosen hoitajilta aloitekykyä ja omatoimisuutta ajokkinsa hengen pelastamiseen. ”Liikuntasota kun tuap taas nälän”, totesi jo aikoinaan Tuntemattoman Rokkakkin. Näissä oloissa tappiot väkisinkin kasvoivat suuriksi.

Koko eläinlääkintäkunta joutui myös toimimaan kovan paineen alaisena. Haavoja sidottiin ja ontuvia sekä esim. naulan painamia hevosia hoidettiin. Jopa evakkorattaita vetävä hevonen oli joskus niin lopussa, että oli lopetettava. Surkea päätös, mutta kärsimyksellä on rajansa eläimelläkin.

Kotiuttaminen mieliin painuva hetki

Kaikki kauheimmatkin vaiheet kuitenkin seestyvät aikanaan. Viimeisten Ilomantsin taistelujen jälkeen elokuun alussa toiminta rintamillamme rauhoitui tavanomaiseksi nahisteluksi. Kun sitten syyskuussa tehdyn välirauhan teon jälkeen loka-marraskuulla päästiin niin miehiä kuin hevosia kotiuttamaan, niin se oli monessa suomalaiskodissa mieleen painuva hetki.

Tätä kirjoitusta laatiessani olen saanut tutustua moneen liikuttavaan tarinaan, miten myös hevonen osaa iloita päästessään monen vuoden jälkeen tuttujen ihmisten seuraan usein tutun hevoskumppaninsa luo tuttuun kotipilttuuseen lepäämään ja rauhoittumaan.

Tällaisessa tapahtumassa sain itsekin olla mukana, kun Poju tuli kotiin. Näin tapahtui sen kohdalla jo kolmannen ker-

ran, sillä välirauhan aikanakin se palveli Suomea kuusi viikkoa Ahvenanmaalla. Silloin viisivuotiaana pojannassikkana en vielä täysin tajunnut, mistä oli kyse. Kerrottakoon, että minusta ja Pojusta tuli hyvät kaverit. Ihmisrakkaana heppana se halusi seurustella joskus tunti tolkulla kanssani.

Sota kuitenkin vielä jatkui ns. Lapin sodan nimellä aina vuoden 1945 huh-tikuulle asti. Heti alkuun Tornion maihinnousun yhteydessä syntyi tuhoisaa jälkeä. Satamassa olleet kaksi laivaa, jotka odottivat lastiensa purkamista, joutuivat saksalaisten pommikoneiden upottamiksi. Paitsi ihmisuhreja myös Lapin rintamalle lähetettyjä hevosia menehtyi satamäärin. Edelleen olivat suomenhevoset niin tykkien vetäjinä kuin muissakin tehtävissä.

On mahdotonta tarpeeksi kiittää hevosta sodan ajan panoksesta. Olkoon tästä elävä esimerkki sodan loppuvaiheesta. Silloin kamalassa pakkasessa, lumessa ja maastossa piti vielä saada tykit asemiin Enontekiössä. Hevosten ja miesten yhteistyöllä se kahden vuorokauden yhtäjaksoisten ponnistelujen jälkeen onnistui. Siellä ammuttiin ehkä maailmanhistorian viimeiset hevosvoimin liikuteltujen tykkien laukaukset.

Nöyrin mielin ja kaikella kunnioituksella todettakoon, että ne olivat kunnianlaukaukset myös suomalaiselle hevoselle ja sen työlle oman isänmaamme puolesta.

Pertti Sannola

Lähteenä käytetty

Kiitos Suomen hevoselle – siitä, että se oli mukana sotatiellä ja kärsi ja kesti Suomen ankarina vuosina. Toim. Ulla-Maija Aaltonen

Metsäpirtistä turvaan sodan jaloista

Talvisodan lähestyessä olot rajaseudulla alkoivat muuttua epävarmoiksi. Syksyllä 1939 Metsäpirtissä YH:n (Ylimääräiset harjoitukset) aikana 10 km säteellä rajasta olevien kylien asukkaita kehoitettiin siirtymään etäämmälle. Siviilejä alettiin siirtää koulupiireittäin pois rajan tuntumasta. Kylien tuli olla tyhjt 18.10.1939 mennessä.

Rajalle oli isäni Arvi Ahtiaisen kotikylästä Metsäpirtin Saaroisista matkaa 5 km, joten sieltäkin tuli lähteä. Oli annettu kehoitus siirtyä Pieksämäen seudulle, jossa ei sitten käytännössä kuitenkaan ollut valmiuksia ottaa väkeä vastaan. Jotkut olivat kokeilleet ja palanneet takaisin.

Pitäjän asukkaista noin puolet asui tuolla 10 km suojavyöhykkeellä ja joutui lähtemään kodeistaan. Suurimaksi osaksi he siirtyivät sukulaisten ja tuttavien luo omassa pitäjässä. Myös Sakkolaan ja Rautuun hakeuduttiin. Kylien tyhjennyttyä rajan läheisyydessä olleet tiet miinoitettiin.

Metsäpirtin Saaroisissa asuneet tätini Maire, isoäitini Aune ja isoisäni Antti Ahtiainen siirtyivät syys – lokakuussa 1939 kotoaan Metsäpirtin Taipaleeseen sukulaisperheeseen, tullimies Antti Tuokon luokse asumaan. Tuo paikka oli epäedullisesti Taipaleenjoen etelärannalla.

Kuultuaan vanhempiensa ja sisarensa asuinpaikasta otti isäni lomaa varustelutöistä ja lähti perhettään tapaamaan. Hän kehotti heitä siirtymään niin kauaksi rajasta kuin vain kuljetettiin ja ehdottomasti Taipaleenjoen yli. Liikekannallepano oli tulossa, jolloin tiet olisivat

menneet tukkoon ja turvaan siirtyminen olisi vaikeutunut. He lähtivätkin seuraavaksi rautateitse Pieksämäen Venetmäen kylään muutaman kuukauden ajaksi. Vielä tuossa vaiheessa jotkut kuvittelivat, ettei sotaa tule, ja monet palasivat Metsäpirttiin ja joutuivat sitten lopulta 30.11.1939 pakenemaan tykistötullessa.

Isovanhempieni seuraava evakko-paikka tuli olemaan Savossa Heinäveden pitäjän Petruman kylä ja Einari Raanon talo, jossa perhe asui viisi vuotta eli sodan loppuun saakka. Heinävedellä eri kylissä asui evakossa myös muita Metsäpirtin Saaroisten kylästä tulleita sukulaisia. Lähinaapureita sijoittui myös Kristiinankaupunkiin, Jalasjärvelle, Karijoelle ja Rantasalmelle.

Sodan päätyttyä Savosta Vakka-Suomeen ja Sundholmaan

Elettiin vuotta 1945, ja sota oli vihdoin päättynyt. Isovanhempieni Aune ja Antti Ahtiaisen viisihenkiselle perheelle koitti aika siirtyä Savosta Länsi-Suomeen, Pyhärannan Rohdaisiin. Vähäinen omaisuus mukanaan perhe saapui Heinävedeltä junalla Rauman asemalle. Asetuttiin asumaan Rohdaisten Tättilän taloon.

Sen jälkeenkin toimeentulo oli osittain vielä kansanhuoltoministeriön toimenpiteiden varassa tavaranhankinnan ollessa edelleen säännöstelyn alaisena eli kortilla. Perheen pojat löysivät itselleen rakennustyötä. He rakensivat asuin- ja ulkorakennuksia lähitaloille sekä muille siirtolaisille ja osallistuivat myös Raumalla telakkahallin tekoon.

Alkuperäiset asukkaat ottivat tulokkaat melko hyvin vastaan ja isompaa kulttuurishokkiakaan ei vaikuttanut tulleen. Tosin paikallista murretta vähän ihmeteltiin. Kerrankin oli Tätilän mamma katsonut tuvan ikkunasta ulkona leikkiviä lapsia ja tokaissut: ”Kakarak kara !” (=lapset juoksevat).

Yhteys Uudenkaupungin asutuslautakuntaan

Vielä vähään aikaan ei siirtolaisille löytynyt pysyvää asuinpaikkaa. Maanhankintalaki oli säädetty ja kansallinen sijoitus suunnitelma oli laadittavana. Jossain vaiheessa lupailtiin Pohjanmaalta, lähinnä Kauhajoelta, maatilaa. Tästä ei kuitenkaan saatu varmuutta, ja lopulta kehoitettiin ottamaan yhteys Uudenkaupungin asutuslautakuntaan.

Viimein sieltä ilmoitettiin Uudenkaupungin maalaiskunnassa olevan Sundholman kartanon alueelta järjestyvän tiloja evakoille. Asia alkoi olla jo siinä määrin järjestetty, että jotkut perheet olivat siirtymässä kartanon seuduille tilapäismajoitukseen.

Tämän seudun suurimman maatilän omistivat Aminoffin sisarukset ja saman suvun hallussa kartano on edelleenkin. Tila oli jäänyt tyttärille vapaaherratar, ”friiarinna” Sofia Aminoffin kuoltua v.1932.

Pirkko Kutila muistelee, että ennen karjalaisten tuloa 1930–40-luvuilla Sundholman kartanon alue oli tiivis kyläyhteisö, jossa asui parhaimmillaan yli 70 henkeä. Alue käsitti käytännössä Sundholman kartanon ympäristön Vanhakartanon, Haapaniemen ja Arvassalon seutuja myöden sekä edustan saaria. Se oli maataloustuotteiden osalta hyvin omavarainen. Viljapeltojen ja puutarhan lisäksi oli iso navetta, jossa oli pidetty tuottoisia kantakirjalehmiä ja nuorta

karjaa. Oli sikala, lampola ja kanala. Metsää oli paljon ja siitä saivat kaikki polttopuunsa ja kartano lisäksi rahallista tuottoa tukkipuista.

Tämä oli ”Sundholman lääni”. Alunperin 1500-luvulla kartanon alue oli käsittänyt suurimman osan Uudenkirkon (Tl) pitäjän rannikkoa ja saaristoa, sekä tiloja Vehmaalla, Mynämäellä, Maskussa, Laitilassa, Naantalissa, Tavassalossa ja jopa Turussa (Artukainen).

Evakot saapuvat Sundholmaan

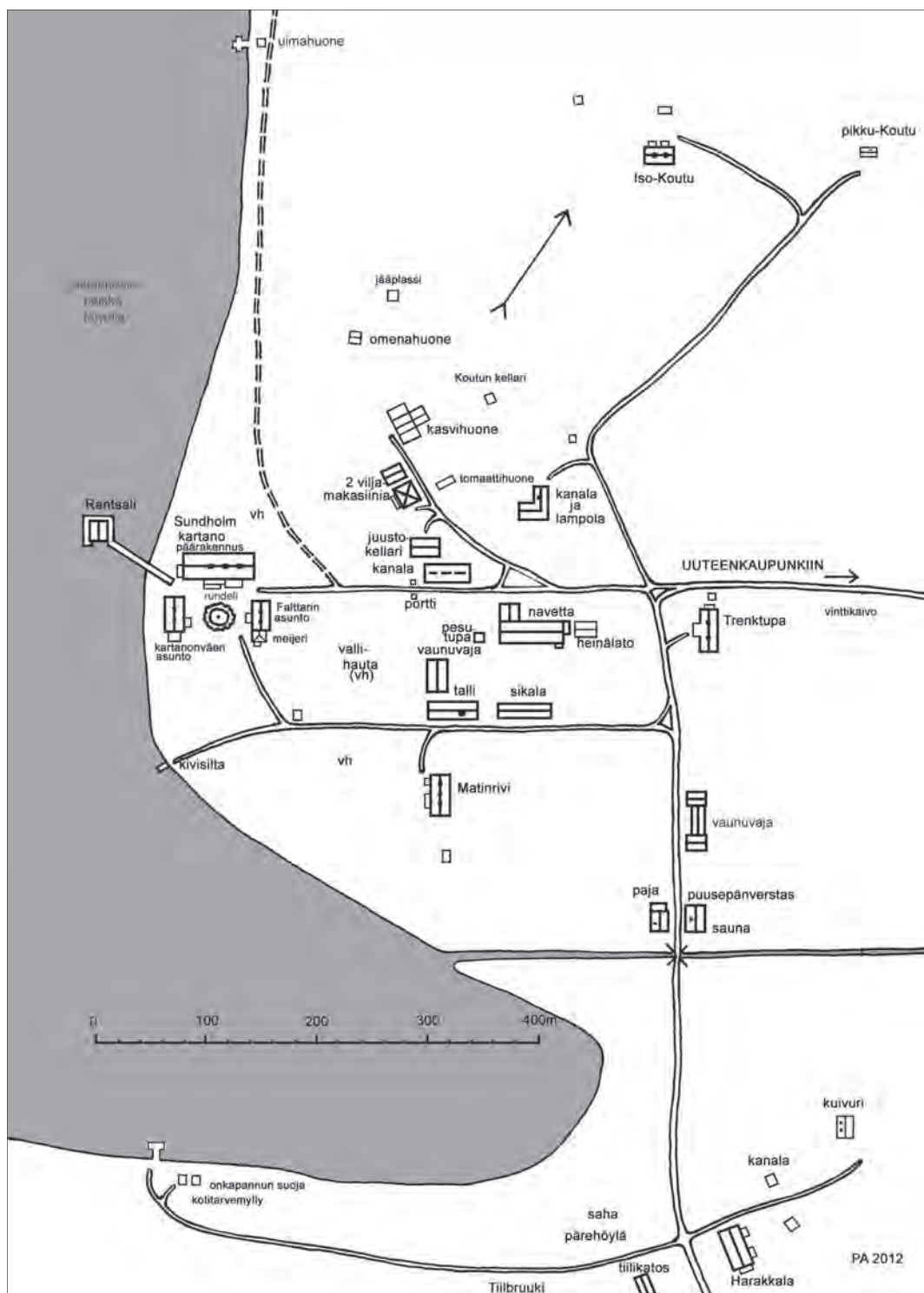
Uudenkaupungin ja sen maalaiskunnan alueet oli jo talvisodan aikoihin osoitettu Viipurin läänin Uudenkirkon pitäjän asukkaiden evakuoitumisalueiksi. Jo sota-aikana Salmen kartanon alueelle asettuneita perheitä olivat ainakin Polkot, Pelkoset ja Pöyhöset. Hörkköjen perhe sijoittui Sundholman kartanon omistamaan Kankon taloon joksikin aikaa. Heistä Pelkosen ja Pöyhösen perheet jäivät tänne pysyvästi.

Uusikirkkolaisia asettui paljon myös kaupunkialueelle, jonne tuli monia perheitä myös Viipurista ja Viipurin mlk:sta.

Karjalaisia, sota-aikana tulleita evakkoja olivat myös Loikakset, jotka asuivat Sundholman kartanon rakennuksissa tilapäisesti, samoin Vainikat Vuorimaan tilan rakennuksissa ja Sirkiät Isoniityn itäreunalla.

Saaroislaiset Sundholmaan

Myöhemmin sotien jälkeen Uudenkaupungin maalaiskunnan Vanhakartanon alueelle sijoitettiin pääasiassa samasta Metsäpirtin kylästä eli Saaroisista tulleita perheitä. He olivat lähes kaikki sukua keskenään. Siirtoväen sijoitus suunnitelman toteuttamisperiaatteena oli säilyttää kyläkokonaisuudet myös

*Sundholman kartanon lähipiirin rakennukset vuonna 1940. Risto Nummelinin alkupe-
räiskartan mukaan laatinut Pentti Ahtiainen.*

sijoituspaikkakunnilla. Metsäpirtin suurimman kylän, Saaroisten satoja asukkaita ei luonnollisestikaan voitu sijoittaa samalle seudulle.

Varsinaisesti suomenruotsalaisille alueille ei karjalaisia asettunut maanhankintalain ruotsalaispykälän mukaisesti. Sundholman kartanon alue näyttää olleen poikkeus.

Tänne tiensä löytäneitä olivat Ahti-aisten perheen lisäksi Suikkaset (Kulman ja Kullerin alueelle tulleet kolme perhettä), Hyytiät (myös kolme perhettä), Repo (sijoittuivat Mäntylään), Peltoset (kaksi perhettä), Kiiski ja Myöhänen sekä Metsäpirtin Taipaleesta tullut Laulajaisen perhe (Rantavainion tilalle). Näiden asukkaiden tulon myötä näyttää muodostuneen myös Vanhakartanon kylä.

Kurkijoelta tulivat Heinokset Uudenkaupungin mlk:n Pitkäluodon Kantoalaan. Uudetakirkolta sijoittuivat Halosen veljekset perheineen Pitkäluodon Mustamaanniemeen, Kirjoset Salmelle ja Juvat Uudenkaupungin maalaiskuntaan Arvassalon Perkkoon. Räisäläläinen Jortikan perhe muutti Merimaalta ostamaansa Myllymäen taloon vasta vuonna 1958.

Sundholman lisäksi myös muualle Uuteenkaupunkiin

Sundholman lisäksi muitakin karjalaisten, pääasiassa metsäpirttiläisten siirtolaisten asutuskeskittymiä Uudenkaupungin tienoille syntyi. Välskärintien varrelle kaupungin alueelle rakensivat kotinsa Laulajaiset, Hyytiät ja Peltoset. Sundholman kartanon Iso-Koutun taloon oli alunperin tullut Armas Ahtiaisen perhe, ja talo siirrettiin myöhemmin kaupunkiin Ketunkallion alueelle Päivälän tilalle. Uudenkaupungin maalaiskunnan puolella Valkkime-

relle ja Salmen kartanon alueelle asettui myös perheitä: Ahtiaiset, Hämäläiset, Peltoset ja Sokaan perhe. Maalaiskunnan pohjoiselle alueelle Oksalanpäähän muutti myös perheitä.

Myös muihin Vakka-Suomen kuntiin

Kalannissa metsäpirttiläisiä asui kirkolla Pappilanpellon, Harikkalan ja Männäisten alueilla: Hämäläiset, Hyytiät, Kiiskit ja Peltoset. Katinan kylän suunnalta löytyivät Kiiskit ja Taurénit.

Lokalahdelle sijoituttiin pääasiassa Pitkäluodon Hermansaaren, Ruissaaren, Palkkisten, Haaroisten ja kirkonkylän alueille (mm Ahtiaisia, Eevoja ja Hyytiöitä).

Myös Vehmaalle, Laitilaan (Pirttikylä, kirkonkylä), Pyhämaalle (Raulio), Pyhärantaan (Ihode, Reila), Raisioon, Mynämäelle ja Mietoisiin asettui melkoinen määrä metsäpirttiläisiä.

Vakka-Suomen lisäksi metsäpirttiläisiä sijoittui suuri määrä Jalasjärvelle, Nurmoon, Kauhajoelle ja Kurikkaan.

Isovanhempieni Aune ja Antti Ahtiaisen kuusihekinen perhe siirtyi muuttokuormineen (hevos- ja kuorma-autolastit) Pyhärannasta Uudenkaupungin maalaiskunnan Sundholmaan lokamarraskuussa 1946. Mukaan tulivat vähäinen henkilökohtainen omaisuus, oma hevonen, kaksi lehmää ja lampaista, sekä näille heinää talven varalle.

Kartanon Matinrivissä ennen omaa asuinrakennusta

Perhe asettui väliaikaisesti asumaan kartanon omistamaan Matinriviin (Matirivi tai Matiripi), kolmen savupiipun ja kahden kuistin taloon lähellä kartanon piha-aluetta. Talossa oli ennen tätä, vuosina 1928–41, asunut puutarhuri Nummelinin perhe. Perheen tytär Pirk-

Matirivi. Niilo Sjöbergin tekemä akvarellipiirros, omistaa Pirkko Kutila.

ko Kutila kertoo: ”Huoneet olivat siis Matirivissä, mikä oli, kuten nimikin kertoo, rivitalo, jossa oli kolme perheasuntoa, kullakin keittiö (”kyäkki”) ja kamari (”parihuanet”) ja lisäksi oli yksi yksinäinen hellahuone, jossa asui ”yksinäisiä”. Ei ole tiedossa, mistä nimi Matirivi, oliko siinä asunut ehkä joku Matti, siitä Matin rivi. Runsas kaksitoista vuotta Sundholman aikaa kesti. Meidän huoneemme jäivät tyhjiilleen vähäksi aikaa, kunnes niitä taas tarvittiin jatkosodan evakkojen asumiseen.”

Matinriviin Ahtiaisten kuusihenkinen perhe majoittui tilapäisesti siihen asti, kunnes oma tila eli Uusiniitty oli lunastettu kartanolta ja asuinrakennus rakennettu edes jollain tavalla asuttavaan kuntoon. Rakennuksessa asui myös Tahvo Suikkanen nelihenkinen perheineen.

Siirtolaiset asuttivat kartanon rakennukset

Siirtolaisten asuntolina olivat käytössä muutkin vähänkin asumiseen soveltuvat kartanon rakennukset. Kartanon lähipii-

rissä oli paljon rakennuksia. Asuntolina olivat myös Trenktupa, Iso-Koutu, Pikku-Koutu ja Harakkala. Kartanon päärakennuksen pohjoispuolella portin lähellä sijaitsi kanala, jonka toisessa päässä olivat asuintilat ja toisessa eläinsuoja.

Jatkosodan aikana siinä asuivat kartanoon sijoitetut venäläiset sotavangit. Tähän rakennukseen muuttivat Anisia ja Aleks Myöhänen perheineen. Rakennus purettiin myöhemmin ja siirrettiin Myöhästen tilan eli Kalliorinteen päärakennukseksi puolentoista kilometrin päähän. Tästä tuli ensimmäinen pysyvä siirtolaiskoti kylään.

Kaikkien siirtolaisten eläimet olivat sekaisin samassa kartanon karjasuojassa, jonka talviaikaista ahtautta helpotti vasta keväällä lampaiden siirtyminen Nuhjan saareen tuoreille laitumille. Laidunnuksen eläinten omistajat korvasivat tekemällä kartanolle taksvärkkityötä eli ”taksia”.

Rakentamiskausi alkoi 1940-luvun lopussa

Tämä tilapäismajoituksen aika kartanon pihapiirissä kesti vv. 1946 – 1949. Tuolloin käynnistyi varmasti varsin dramaattinen muutos- ja sopeutumisvaihe paitsi uusille tulokkaille, niin erityisesti myös kartanon nuorille omistajasisaruksille, jotka olivat kokeneet sodan takia suuria menetyksiä muutoinkin.

Maanlunastusasiat saatiin kuukausien kuluessa järjestetyksi, ja valtio lunasti sodassa menetettyjen tilojen vastineiksi saadut kultareunaiset obligaatiot, joiden vastineiksi tulivat uudet kotitilat.

Talvella 1946 veljekset Arvi ja Eino Ahtiainen muiden siirtolaisten mukana kaatoivat tulevia talojaan varten tukkeja kartanon metsistä. Asuinrakennukset tehtiin siihen aikaan yleensä hirrestä. Paikallisista metsistä tapahtuneet materiaalihankinnat ja myös maiden lunastukset korvattiin asutuslautakunnan toimesta omistajille siirtoväen maanhankinta- ja asutuslain perusteella.

Sundholman Vanhakartanon alueelle rakennettiin noina 1940-luvun lopun vuosina yhdeksän uutta asuinrakennusta (asutustila - ”malli Vennamo”) kartanolta pakkolunastetuille tiloille. Ne olivat pinta-alaltaan 10 – 30 hehtaaria.

Sundholmaan 14 tilaa – 70 asukasta

Karjalaisten tiloja tuli Sundholmassa olemaan yhteensä 14, ja osassa rakennukset olivat valmiina. Uusia asukkaita tuli tänne melko tarkkaan myös 70, joista pääosa oli lapsia ja nuoria. Tämä oli viimeinen Sundholman kartanolle kuuluneista kantatiloista tapahtunut suuri lohkominen. Aiemmin 1930-luvulla oli erotettu muutamia suuria tiloja lähinnä Arvassalon ja Haapaniemen suunnilta.

Kesä 1947 oli täällä kiireistä rakentamisen aikaa. Rakennustarvikkeista oli pulaa ja rautanaulojen saanti näytti välillä erityisen vaikealta, koska valtion rautavaranto oli kylvetty sodassa Karjalan metsiin. Rakentaminen ei sujunut keskeytyksittä. Välillä käytiin työssä kartanon metsissä ja pelloilla sekä kylän ulkopuolellakin.

Ahtiaiset muuttivat uuteen taloonsa Uusiniityn tilalle vuoden 1949 loppukesällä, mikä oli hyvin lämmintä aikaa. Tilapäisasuntona käytetty Matinrivi purettiin myös samoihin aikoihin. Sen hirsistä rakennettiin tilan kellari ja navetta. Karjarakennus saatiin talveksi siinä määrin kuntoon, että karja voitiin siirtää siihen. Seuraavana talvena hankittiin lisää eläimiä. Uuden lehmän kävi isoäitini Aune ostamassa huutokaupasta jostain kartanosta Kokemäellä. Sota vaati kuitenkin edelleen veroaan. Tätini Maire oli sairastunut ja kuoli uudessa kodissaan syyskuussa v. 1949, vain 16-vuotiaana.

Maanviljelystilojen lisäksi kaksi kalastustilaa

Sundholmaan muuttaneiden siirtolaisten tilat olivat lähes kaikki maanviljelystiloja. Kalastustilan, johon kuului kalavesioikeus Vanhakartanon vesiin, sai saaroislainen Aleks Myöhänen. Samoin perustein sai Rantavainion tilan Simo Laulajainen. Muut eivät kalastustiloja ilmeisesti halunneetkaan, vaikka olivatkin aiemmin toimineet kalastajina Laatokalla. Kalastuksen kannattavuuteen ei uudella asuinseudulla enää uskottu yhtä vahvasti kuin Metsäpirtissä. Veneet ja pyydykset olivat jääneet rajan taakse ja näin olisi tarvittu uusia investointeja. Lähes kaikki Metsäpirtin Saaroisista tänne muuttaneet perheet olivat tottuneet aiemmin hankkimaan

Uusiniitty, Vanhakartano Uudenkaupungin maalaiskunta. Talon edessä Aune Ahtiainen. Vasemmassa reunassa näkyy Aunen veljen Tahvo Suikkasen omistama Kulman talo.

kalastuksella pääasiallisen elantonsa. Metsäpirtissä vedet olivat olleet jakamattomina kaikkien käytössä. Sundholmassa heillä kaikilla ei enää ollut automaattisesti kalastusoikeutta.

Sundholman sijaintia lohivesiin nähdessä pidettiin epäedullisena, koska kylän edustalla on laaja Uudenkaupungin saaristo. Avovesille, eli lohien vaelluspaikoille, kertyi runsaasti matkaa. Rauman seutu ja sen pohjoispuolella olevat rannikkoalueet olivat tässä suhteessa jo edullisemmassa asemassa.

Siirtolaisista oman avomeriveneen hankkivat Aleks Myöhänen, Arvi Repo, Lauri Juhonpoika Peltonen sekä Hyytiän veljekset (”Tommoloist”) Toivo, Oskari, Jaakko ja Simo. Veneitä olivat rakentaneet Arvi Repo sekä Juho Peltonen, vanha veneenrakentaja Saaroisista.

Ainakin Hyytiän veljekset kävivät lohta kalastamassa siimalla Peräme-

rellä saakka, Kokkolan edustallakin. Isäni Arvi oli myös mukana lohta kalastamassa Arvi Revon venekunnassa. Ajoittain lohta saatiin ilmeisesti melko hyvin. Saaliit kuitenkin vähenivät ja kalastajien innostus samalla. Pisimpään kalastusta Sundholmassa jatkoi Aleks Myöhänen, vielä 1960-luvulle tullessa. Saaliista on lohien lisäksi mieleeni parhaiten jäänyt Alekan lohisiimasta saama pyöriäinen eli delfiini.

Isot, sisämoottorein varustetut Laatokan malliset avomeriveneet saivat 1960-luvulla väistyä, ja kalastuksesta tuli kotitarvekalastusta. Puuveneet hinnattiin maihin ja siirryttiin muovivenekulttuuriin. Muistan vielä paikat, joihin Laatokan kalastajien veneet ovat täällä aikojen saatossa viimein lahonneet.

Pyhärannassa Metsäpirtin siirtolaisista Kurikan veljekset jälkipolvineen jatkoivat lohien avomerikalastusta

Jatkosodan aikainen valokuva talvisodassa tuhoutuneen Metsäpirtin Saaroisten kylän Hyytiöiden navetan raunioista.

pidempään kuin kalastajat muualla Vakka-Suomen rannoilla.

Kalastusta karjalaiset eivät täysin unohtaneet, ja metsätyökin antoi lisäturvaa, mutta toimeentulon takeena piti olla oma tila. Sundholman kanta-asukkaat halusivat toimia itsenäisemmin kuin siirtolaiset. Koneet piti olla omasta takaa. Siirtolaisten tapana oli hankkia yhteisiä koneita, ja teimme maataloustyötä kausittain myös talloilla. Tällaisia tehtäviä olivat viljan puinti, heinäkorjuu ja perunannosto. Koko perhe oli näissä yleensä mukana lastenkin leikkiessä lähistöllä. Talosta saivat kaikki ruuan ja kahvin ja illalla saunottiin. Tämä tapahtuma vahvisti yhteenkuuluvaisuuden tunnetta.

”Pienois-Metsäpirtti”

Elimme tässä karjalaiskylässä keskellä Lounais-Suomea. Muu maailma

jäi kylää ympäröivien kuuden mäen taakse. Yhden takana oli Meri – yhtä hyvin se olisi voinut olla Laatokka. Kylä oli jonkinlainen pienois-Metsäpirtti, josta vieraisilla käyneet muut entiset metsäpirttiläisetkin saattoivat löytää jotain tuttua ja turvallista.

Pääasiallisena elinkeinona niin Metsäpirtistä tulleiden siirtolaisten kuin Sundholman kanta-asukkaidenkin keskuudessa oli maatalous, johon liittyi myös karjanhoito. Sodan jälkeen oli vielä pitkään puutetta elintarvikkeista. Koneita ei alkuun maanviljelyssä ollut mahdollista käyttää. Työt tehtiin hevos- ja miesvoimin. Tilojen tuotokset eivät myöskään tämän takia nousseet kovin suuriksi. Välillä toiminta muistutti suuresti omavaraistaloutta. Maatalous oli nousujohteinen elinkeino 1940-luvun lopulta 1980-luvun lopulle saakka. Sotavuosien elintarvikepulaa ei haluttu

enää kokea ja valtio huomioi tämän varatessaan budjetteihin varoja maataloustukeen. Perhetasolla turvana oli se, että oman tilan tuotanto oli varsin monipuolista, joskaan ei aina kovin runsasta. Lapsuuttani, 1950-60 –lukuja muistelllessani tuntuu siltä, että tulimme aika pitkälle toimeen omavaraistalouden puitteissa.

Vanhakartanonlahti kuivatettiin

Metsäpirtin siirtolaisten asetuttua tänne koneistusta alettiin lisätä. Uusia peltoalueita raivattiin ja kuivatettiin. Alkuun huomattava osa kylän pelloista, muinainen Vanhakartanon lahti, oli aina syksyllä ja keväällä tulvan vallassa. Isäni ja Eino-setäni päättivät 1960-luvulla kuivattaa alueen.

Tämä oli ollut jo aiemmin kartanon vävyn ja vuokraajan, agrologi Lars Töttermanin suunnitelmana. Hän kaatui kuitenkin jatkosodassa 19.7.1941 itärintamalla ja suunnitelma jäi häneltä toteuttamatta. Koska Sundholmassa ei ollut tuohon aikaan vielä sähköä, tarkoituksena oli ollut käyttää tuulivoimaa kuivatuspumppujen käyttövoimana. Näin oli Brita Aminoff isälleni kertonut. Alue sai sähköön vasta v. 1949, ja vesijätön kuivatus toteutui valtiovallan päätösten viipymisestä johtuen vasta vuonna 1971.

Sundholman kartano on ollut ja on tämän alueen suurin metsätalousvaltainen tila, jolla oli tätä kautta vaikutusta myös kyläläisten toimeentuloon. Talvikautena 1940–60 luvuilla, kun oli vähän työtä omalla tilalla, kävivät lähialueen miehet metsätyössä eli ”mottimetsässä” kartanon metsissä.

Puusta tehtiin alkuun pääasiassa halkoa ja propsia. Heti sodan jälkeen energiantarpeeseen käytettiin paljon

puuta tuontien energian sijasta. Vientiin tehtiin kaivospölkkyjä, jotka rahdattiin Englantiin. Sahapuun ja paperipuun hakkuu lisääntyi myöhemmin. Puunkaato suoritettiin käsivoimin justeerilla kahden miehen yhteistyönä.

Lukemattomina talvina isäni sahakaverina oli Sundholman Harakkalassa asunut Lauri Andersson. Myös Liuhon hevosemme osallistui kartanon puunajoon. Palkka maksettiin kartanosta kahden viikon välein. Moottorisahojen ja traktorien tultua 1960-luvulla käyttöön ei työvoimaa metsissä enää tarvittu aiempia määriä.

Mottijuhlat kartanossa

Kartano oli myös muutoin kyläläisiä sekä evakkoja että alkuperäisiä ja kartanonväkeäkin yhdistävänä tekijänä. Kevättalvella, kun kartanon hakattu vuotuinen puumäärä oli saatu myydyksi, pidettiin ”mottijuhlat”. Ajankohta oli ennen jäidenlähtöä, jolloin myös saaristolaiset pääsivät osallistumaan. Tätä edelsi tätini 1930-luvulta muistama elojuhlaperinne.

Kartanon hoidosta vuodesta 1946 lähtien vastannut Brita Aminoff kutsui kartanon yläsalissa pidettäviin mottijuhliin kaikki metsätöihin osallistuneet perheineen. Ohjelmaa oli järjestetty runsaasti, samoin tarjoilua ja tanssia. Juhla oli monille vuoden kohokohta. Brita-neidillä riitti tanssittajia. Isäni sentään pyysi äidiltäni aina luvan tanssittaa myös tuota kartanon emäntää. Pelottavimmalta minusta siellä kartanon yläsalissa tuntui tilanne, jossa suuri ihmismäärä avaraa tilaa hyödyntäen tanssi tahdissa jenkkaa. Kartanon vuosisatainen holvi tuntui oudosti tärähtävän ja kumahtavan.

Koska Vanhakartanon kylä muodostui vanhastaan toisilleen tutuista perheistä, olivat naapuruussuhteet alusta

eli vuodesta 1946 lähtien kiinteät. Tämä yhteisöllisyys oli kulttuurina muutoinkin kuin vain viljelyelinkeinon osalta. Kesäaikaan tämä näkyi erityisesti iltaisin, jolloin kylänraitilla oli välillä kovastikin liikennettä ihmisten mennessä kyläilemään. Joskus ihmettelin, oliko ketään kotona, kun kaikki näyttivät olevan tien päällä!

Tälle seudulle vuosikymmeniä sitten tulleet karjalaiset kulttuurivaikutteet ovat varmaan osaltaan rikastuttaneet paikallista elämänmenoa. Kylämme oli vahva karjalainen yhteisö.

Tähän sisältyy silti eräs hyvinkin merkillinen piirre: kaikki täällä sodan jälkeen syntyneet avioliitot on solmittu karjalaisen ja paikallisen asukkaan kesken. Yhtään uutta karjalaisten keskinäistä avioliittoa ei Sundholmassa ilmennyt.

Metsäpirttiläisiä 50 eri kunnassa

Metsäpirtistä lähteneet evakot olivat löytäneet omat vakiintuneet asuinpaikkansa 1950-luvulle tultaessa. Talvisodan ja jatkosodan aikana he siirtyivät pääasiassa Pieksämäen, Rantasalmen, Joutsenon, Lappeen, Heinäveden, Juvan, Jalasjärven, Haapajärven, Karijoen, Kauhajoen ja Laihian kuntiin sekä Kristiinankaupunkiin.

Tasoitussiirtojen, pika-asutuslain, toisen evakuoinnin ja muun muutto liikkeen seurauksena metsäpirttiläisiä sijoittui sotavuosista 1950-luvun puoliväliin tultaessa noin 50:een eri kuntaan Suomessa. Myös Kanada, USA ja Ruotsi olivat joidenkin muuttokohteina.

Kun sodasta ja karjalaisten evakkoon lähdöstä oli vierähtänyt jo parikymmentäkin vuotta, koettiin vanhalta kotoisudulta Laatokan rannalta lähteneet tuttavat ja sukulaiset edelleen läheisiksi. Heitä käytiin välillä tapaamassa satojenkin kilometrien päässä, ja he muistivat myös käydä usein vieraisilla Sundholmassa.

Nämä vierailut saattoivat kestää kerrallaan viikkojakin, ja silloin käytiin läpi kylän kaikki tuttavat ja lähiseutukin Kalantia myöden. Aika ajoin vieraita tuli Kauhajoelta, Kurikasta sekä Alastarolta, Helsingistä, Varkaudesta ja muualtakin. Kaikki olivat Metsäpirtistä kotoisin ja menneitä aikoja muisteltiin. Tarinointia jatkettiin yömyöhään, ja sitä minäkin usein tapani mukaan hiljaa ja innolla kuuntelin ja myöhemmin muistiin merkitsin.

Nyt, kun yli 65 vuotta on kulunut karjalaisten muutosta tälle seudulle, alkuperäinen karjalaiskylä näyttää uusien sukupolvien ja tänne muuttaneiden asukkaiden myötä kadonneen. Näin siirtolaiset ovat vähitellen sulautuneet tälle seudulle. Aikansa se vain on ottanut.

Pentti Ahtiainen

Lähteet:

muistelmat:

Arvi Ahtiainen (s.26.4.1915 Metsäpirtti, k. 8.5. 1997 Vanhakartano Uusikaupunki), Pirkko Kutila, Risto Nummelin, Kerttu Virtanen

teokset:

Siirtokarjalaisen tie

Karjala, portti itään ja länteen.

Uudenkaupungin sota-aika pikkupojan muistelemana

Uusikaupunkilainen Kaija Lehtisalo toimitti Eläkeliiton joululehteen miesvainajansa Pertti Lehtisalon kirjoituksen, jossa pikkupoika muistelee sota-aikaa Uudessakaupungissa. Pertti Lehtisalo oli syntynyt v. 1933 ja valmistunut valtiotieteen kandidaatiksi v. 1958. Pertti Lehtisalo vietti lapsuutensa opiskeluvuosiin saakka Uudessakaupungissa. Tarina kertoo Erkin, pikkupojan, sota-ajan muistoista ja elämästä äitinsä kanssa. Pertti on muuttanut kaikki nimet tarinassa.

Ylioppilas Erkki Lehti oli saavuttanut yhden tavoitteen. Hänelle ja muutamalle

muulle ylioppilaalle ojennettiin valtiotieteen maisterin paperit. Köyhästä, pikkukaupungista kotoisin olevasta nuoresta miehestä tämä tuntui taivaan avautumiselta. Hän oli nyt suorittanut akateemisen loppututkinnon ja tuns kohonneensa monta pykälää sosiaalisessa arvoasteikossa. Akateemisten tutkintojen alennusmyynti ei vielä 50-luvulla ollut saavuttanut sellaisia mittasuhteita kuin myöhemmin 60- ja 70-luvulla tapahtui. Niinpä rinta olikin pakahtumaisillaan onnen tunteesta ja hienoisesta ylpeydestäkin, olihan usean vuoden uurastus – niukoissa rahavaroissa – lopulta tuottanut tuloksen. Helsingin heleän ja raikkaan

vihreä kevät oli kaunis.

Nuoren Lehden elämä kotikaupungissaan oli aina ollut vähän ankeaa. Hänen isänsä oli kuollut pojan ollessa 3-vuotias. Isä jätti jälkeensä melko ränsistyneen puutalon, jonka he Lehden äidin kanssa olivat ostaneet perintöosuutena saamallaan rahoilla. Katto siis oli pään päällä, mutta kummallakaan ei ollut kaupunkioloihin sopivaa ammattia. Isä tosin oli käynyt maamieskoulun ja äiti

Lehtisalon albumi

Pihalla suuren kivikellarin edessä kesällä 1939.

emäntäkoulun, mutta kumpikin koulu-
tus viittasi vahvasti maaseutuoloihin,
joista molemmat olivat kotoisin. Näin
oltiin kaupungissa ilman sopivaa am-
mattia kummallakaan. Tarkoitus oli
aikaa myöten hankkia maanviljelystila,
mutta isän terveys alkoi pettää. Hänellä
oli huonot keuhkot ja hän saikin taistella
silloista pahinta kansantautiamme - tu-
berkuloosia - vastaan kaikin voimin.

Elämää 1920- ja 30- lukujen vaihteessa

Yleismaailmallisen laman merkit
olivat jo havaittavissa. Suomessakin
oli yhä vaikeampi saada työtä, varsin-
kin ammattitaidottoman. Isä oli jonkin
aikaa paikallisella laivatelakalla kirves-
miehenä; hänellä oli taipumuksia tähän
työhön, ja myös maamieskoulussa sitä
oli jonkin verran opetettu. Nämä työt
loppuivat kuitenkin ennen pitkää. Uusi
työpaikka löytyi noin 30 kilometrin
päässä kaupungista sijaitsevasta kivi-
työliikkeestä. Se oli jokseenkin epätoi-
voinen teko, ajatellaanpa huonokeuh-
koista miestä raskaassa ja kivipölyisessä
työssä. Sitä ei kestänytkaan kauan.
Tauti iski entistä voimakkaampana,
ja isä kuoli lyhyen ajan sairastettuaan
ns. lentävään keuhkotautiin. Perheessä
oli muutamaa kuukautta aikaisemmin-
kin käynyt kuolema vieraisilla. Erkki
Lehden vanhempi veli Pauli oli tällöin
kuollut aivokalvontulehdukseen, aika-
sa tappavia tauteja sekin.

Perheen äiti ja 3-vuotias Erkki olivat
nyt kahden. Enää ei tullut kysymykseen
maanviljelystilan hankkiminen perheen
pään kaaduttua. Nyt oli selvittävä niin
kuin parhaiten taisi. Onneksi äiti oli
terve ja voimakas niin ruumiiltaan kuin
hengeltäänkin. Erkille määrätty holhoo-
ja kehotti äitiä kiireimmiten myymään
talon, jonka hoitamisen hän katsoi

*Ekaluokkalainen pikku poika ja äiti talviso-
dan aikana.*

naiselle ylivoimaiseksi tehtäväksi. Äiti
Lehti oli kuitenkin toista mieltä: mihin
mennä, jos talo myydään, oli ainakin
koti. Niinpä hän sanoikin holhoojalle,
ettei ”ollut pikkurahan puutteessa”.
Vähän mahtava sanonta, joka kuitenkin
tarkoitti sitä, että talo olisi pian ”syöty”,
koska äiti ei nähnyt niissä oloissa jär-
kevää sijoituskohdetta sille pääomalle,
joka talon myynnistä saataisiin.

Mistä rahat äidin ja lapsen elämiseen?

Niinpä jatkettiin elämää pikkukau-
pungissa. Talossa asui muutama vuok-
ralainen, mutta vuokratulot olivat vaati-
mattomat, eiväthän vuokrahuoneetkaan
olleet kovin häävejä. Kuitenkin näiden
vuokratulojen ja äidin satunnaisten
työansioden – hän oli hetkittäin töissä
ravintoloiden keittiöissä ja tarjoilijana-
kin – talo saatiin jonkinlaiseen asumis-
kelpoiseen kuntoon. Se maalattiin, katot
kunnostettiin ja tonttia ympäröivät aidat

uusittiin. Kaikkea ei voitu tehdä yhtä aikaa ja aina oli lähes viimeiset rahat uhrattava.

Muistikuvia äidin arjesta

Valitsemansa tie – talon pitäminen ja kunnostaminen – antoi tavoitteen, asetti haasteen, joka puolestaan toi voimaa ja rahaakin sieltä täältä. Ruokaa tosin aina oli, mutta muuten ei sitten leveilykään. Erkin mieleen on syöpyntynyt kuin unikuvana muutamia välähdyksiä tuon ajan arjesta. Muun muassa hän muisti elävästi äitinsä marjapuuronvärisen, haalistuneen uimapuvun, jota tämä vuodesta toiseen käytti. Käyttökertoja ei kesän mittaan kuitenkaan useita ollut. Äidin uimahalut heräsivät usein mattojen pesun jälkeen, jolloin hän tuntikausia auringonpaahteessa köyristeltyään usein pulahti veteen - rantaveteen, koska ei maalta kotoisin olevana ollut hankkinut uimataitoa. Siinä hän sitten nautti veden vilvoittelussa, ”uiden käsipohjaa” marjapuuronvärisessä uimapuvussaan.

Talvisota alkaa

Yleinen liikekannallepano oli myös mieleenpainuva tapahtuma pikku pojan maailmassa. Paikalliselle työväentalolle oli kerääntynyt sankka naisten ja lasten joukko tollistelemaan ja vetistelemaan, olihan reserviläiset kutsuttu koolle, ja matka linnoitus- ym. selvästi sodalta maistuviin töihin alkoi. Kauan ei talvisotaa tarvinnut odottaakaan.

Jos pommi on tullakseen, se tulee ja tappaa...

Pikku kotikaupunkikin sai osansa oikeista pommituksista, ja kaupunkilaiset pinkoivat kuin lammaslauma ympäröiviin metsiin. Minkäänlaisia pommisuoja, ei edes sirpalesuojia, ollut olemassakaan. Viimemainittuja alettiin rakentaa myöhemmin, mutta kovin

harvat niitä käyttivät hyväkseen. Pian nimittäin ilmeni, etteivät viholliskoneet tähän rannikon pikkukaupunkiin pommemaan halunneet tuhлата. Ne hajanaiset pommitukset, jotka kaupunkia koettelivat, olivat vain seurausta viholliskoneiden pommilastin keventämisestä niiden palattua varsinaisilta pommituslennoiltaan suurempiin naapurikaupunkeihin. Toisaalta asukkaissa alkoi vallata alaa jonkinlainen kohtalonomaisuus, joka varmasti oli tuttua myös muualla Suomessa ja suurissakin asutuskeskuksissa, sitä enemmän, mitä kauemmin sotaa jatkui. Jos pommi on tullakseen, se tulee ja tappaa, jos on tappaakseen.

Pula-aika

Sotaa ei kotirintamalla, varsinkaan hiljaisessa pikkukaupungissa, koettu Erkin muistaman mukaan mitenkään ankeana. Olihan tietysti pulaa lähes kaikesta. Elintarvikkeet olivat ”kortilla”, kunnollisia vaatteita ja jalkineita oli vaikea saada. Pikku poika ei sitä kokenut millään lailla kauhistuttavana. Ihminen ja ehkä juuri nuori on erittäin sopeutuvainen muuttuviin olosuhteisiin. Päinvastoin pikku pojasta tämä aika usein oli pelkästään jännittävää ja tapahtumarikasta. Ei ollenkaan närkästyttänyt, jos suutarilla joutui käymään useita kertoja yksien kenkien puolipohjauksen takia. Suutari oli juttumiehiä, oikea elämän filosofi, joka kertoili hauskoja, syvämietteisiä, joskus kauhupitoisiakin juttuja. Toisinaan hän tiesi kertoa juttua, että kaasua oli alettu käyttää rintamalla ja ”se tietää sitten menoa, poika”. Äkkiä sydän kurkussa kotiin, mutta äiti - suutarin jutut tuntien - sai pojan pian rauhoittumaan omalla levollisuudellaan.

Siirtoväen kotiutuminen

Jännittävää oli myös käydä kaupungin asemalla katsomassa, kun siirtovä-

Kotitalo "Pikku Vaso" Pohjoistullikatu 12:ssa

keä lehmineen, hevosineen, lampaineen ja sikoineen saapui mullivaunuittain kaupunkiin. Siirtolaisten murrekin tuntui täysin käsittämättömältä, venäjään se melkein oli! Vilkkaampiakin siirtolaiset olivat ja iloisempia kuin paikalliset, jututtamaan rupesivat heti ja naureskelivat. Se tuska ja ahdistus, jota nämä ihmiset tunsivat sisällään, ei milloinkaan Erkin tajuntaan mahtunut. Koska eivät ikäväänsä ja surkeuttaan ulospäin juuri näyttäneet, ei se pikku pojan ajatusmaailmaankaan tunkeutunut. Erkin kokemuspiirin ulkopuolelle jäivät tietenkin kaikki ne ristiriidat ja sopeutumisvaikeudet, joita siirtolaiset saivat kokea joutuessaan kanssakäymisiin usein patavanhoillisten alkuasukkaiden kanssa. Pitihän nämä "vieraat" sijoittaa jonnekin ja viljelysmaatakin piti heille antaa. Se ei satoja vuosia hiljaa eteenpäin soljuneelle varsinaissuomalaiselle elämänmenolle ottanut luontuakseen.

Kaikki käsittivät toki, että johonkin nämä länsisuomalaisen mentaliteetin mukaan suurusuiset, kehuskelevat muu-

kalaiset oli sijoitettava, mutta ei ainaakaan meille, ei meillä ole tilaa!

Äidin alivuokralaiset

Asuttaminen ei tietenkään ollut vapaaehtoista vaan viranomaisten täysin säätlemää, ja yhteentörmäyksiä sattui kaikkialla. Erkin ja äidin asuttama keittiön ja kammarin huoneistokin sai alivuokralaisen. Talon muut huoneet olivat jo entisten vuokralaisten hallussa. Ensimmäinen alivuokralainen oli hieno, vanha neiti-ihminen Käkisalmen puolesta, kartanpiirtäjä ammatiltaan, hyvin tahdikas ja hienotunteinen ihminen. Erkin äiti tuli alusta alkaen hyvin toimeen siirtolaisten kanssa yleensä, hän sai oikein jonkinlaista mainetta ymmärtäväisestä suhtautumisestaan näihin vieraisiin ihmisiin, joita melko yleisesti pidettiin "puoliryssinä".

Kaija Lehtisalo

Talvitien Jussin haavoittumisesta

Sulo Johannes eli Jussi Talvitie (1921 - 1999) haavoittui vaikeasti 1941. Talvitie on aikanaan kertonut haavoittumisestaan ystävälleen Risto Saloselle, joka seuraavassa kertoo Talvitien sotatiestä.

Kantakortin mukaan Jussi on hyväksytty 18-vuotiaana vapaaehtoisena vakinaiseen palvelukseen 16.2.1940. Hänet siirrettiin 17.4.40 lääkintävarikkoon. Tällöin hän oman kertomansa mukaan oli mm. Suomenlahden jäällä keräämässä pois kaatuneita sotilaita. Tammikuun 3 päivänä 1941 hän siirtyi 2./JP2:een. Kantakortin mukaan hän haavoittui 14.7.1941, oli sotasairaalassa hoidettavana kauan ja vapautettiin palveluksesta 15.2.1942.

Kantakortin mukaan Jussi haavoittui Kartalijärvellä. Paikallisen sotainvalidiyhdistyksen mukaan hän haavoittui 19.7.41 Tulemajärvellä. Taistelupaikat sijaitsevat lähekkäin. JP2 oli mukana kummassakin taistelussa. Kantakortin mukainen tieto on oletettavasti oikein.

Noilla seuduilla oli taisteluissa mukana jalkaväen ja JP2:n lisäksi muitakin joukkoja.

Panssaripataljoonan komentajan sotapäiväkirjan jakson 9 mukaan 12.7. 1941 ”Lausutaan saksalainen 163. D tervetulleeksi”. Saman sotapäiväkirjan jaksojen 18 ja 19 mukaan löytyi taistelujen jälkeen myöhemmin mm. kolme Christie-panssarivaunua Tulemajärveltä ja viisi Vickersiä Korpijärven motista, jotka kaikki olivat melkein kunnossa. Muutoin en löytänyt mainintoja panssarivaunuista.

Jussin sukulaisen Marja Talvitien lähettämän otteen lennätinmatrikkelista vuodelta 1970 mukaan Jussi oli jatkosodassa Laguksen joukoissa.

Olen ollut Jussin kanssa tekemisissä paljonkin jo 1970-luvun alkupuolelta saakka ja hän kertoili omista asioistaan hyvin avoimesti. Hän olisi silloin todennäköisesti kertonut sota-ajoista enemmänkin, mutta en silloin ”hoksannut” kysellä enempää.

Jalkaan haavoittuneena tekeytyi kuolleeksi

Jossain vaiheessa hän kuitenkin kertoi minulle siitä, millä tavalla hän haavoittui. Hän oli panssarivaunussa taistelutilanteessa. Hänen vaununsa kuitenkin jäi vihollisen puolelle jostain syystä. Heitä oli vaunussa kaksi miestä. Toinen kuoli, mutta Jussi onnistui pelastautumaan ojaan ja koetti teeskennellä kuollutta. Jalka oli pahasti hajalla ja verenvuoto kova. Konekiväärin suihku oli osunut sääreen.

Kun puheäännet vähitellen hiljenivät, hän yritti ja pystyi raahautumaan omien suuntaan ja onnistuikin siinä siten, että eräs uusikaupunkilainen tuttu mies sai hänet vedetyksi lopulta omien puolelle.

Hän mainitsi nimeltä tuon miehen, joka olisi ollut Lauri Aalto, mutta tässä vaiheessa tuon asian tarkistaminen ei enää onnistu. Myös Jussin vaimon sukulainen Lauri Salin muistaa Jussin kertomuksen haavoittumisestaan samalla tavalla.

Jussin joukkoyksikkö oli kantakortin mukaan 3.1.1941 alkaen 2./JP2. Tämän yksikön sotapäiväkirja alkaa kuitenkin vasta 8.12.1941. Tarkempia tietoja ei löydy, sillä aikaisemmalta ajalta olevat tiedot ovat tuhoutuneet Poventsan tuhotulvassa.

Risto Salonen

Rintamalla myös harrastettiin

Matti Jalavan albumi

Jatkosodan hyökkäysvaihe loppui joulukuussa 1941, jolloin rintamalinjat vakiintuivat kolmelle kannakselle, Karjalan kannakselle, Aunuksen kannakselle ja Maaselän kannakselle. Uusikaupunkilaisia taisteli usealla rintamanosalla, mutta eniten kuitenkin Itä-Karjalassa, Maaselän kannaksella, missä koko asemasodan ajan oli osaltaan rintamavastuussa JR 56.

Rintamalinjojen vakiinnuttua ja liikuntasotaa hiljaisemman asemasotavaiheen alettua rupesivat miehet ajankulukseen harrastamaan asioita, joita olivat tottuneet tekemään jo siviilissä. Niinpä erilaiset urheilumuodot, metsästys, kalastus, kuorolaulu, orkesteritoiminta, opiskelu ja monet erilaiset henkiset toiminnot saivat runsaasti harrastajia ankeissa kenttäolosuhteissa.

Puhdetyöt suosittuja

Poikkeuksellisen suuren suosion saivat puhdetyöt eli käyttö- ja koriste-esineitten näpräily mitä erilaisimmista materiaaleista. Lampunjalkaa, sormusta ja koristelipasta sekä erilaista kippoa ja purnukkaa syntyi valtavat määrät. Niitä valmistettiin myyntiinkin ja ne tekivät hyvin kauppansa. Hienoimmat puhdetyöt ovat todellisia käsityötaidon huippusaavutuksia, joista keräilijät tänään maksavat korkeita hintoja.

Käyttöesineitäkin valmistettiin valtava määrä. Pärecoreja, rekiä, saaveja, huonekaluja ja yleensä ottaen kaikenlaisia tarve-esineitä, joita jokapäiväisessä elämässä tarvittiin, tuotettiin Itä-Karjalassa suunnaton määrä. Ne kuljetettiin kotiseudulle joko oman perheen käyttöön tai suoraan myyntiin. Jopa halkoja

Yhdestä puusta veisti Erkki Jalava tällaisen puhdetyön vaimolleen 28-vuotissyntymäpäivälahjaksi v. 1943. Patterin päällikkö olisi halunnut ostaa sen, mutta kun kauppaa ei tullut, korpraali Jalava joutui kirvesvarsia veistämään.

lähetettiin Itä-Karjalasta kotiseudulle. Puhdetyökilpailut olivat suosittuja, ja parhaimmat esineet pääsivät näytteille Helsinkiin messuhalliin.

Kortinpeluu oli varmasti suosituin vapaahetkien harrastus, vaikkei sitä harrastuksena pidettykään. Kirjoittaminen oli suuressa suosiossa. Suurin osa tyytyi kirjoittamaan kirjeitä kotiin tai kirjeystävälle, joita oli tarjolla runsaasti. Jatkosodan aikana kenttäposti kuljetti rintamalta kotiin yli 400 miljoonaa postilähetystä, pääasiassa kortteja ja kirjeitä, mikä osoittaa, että kirjoitusintoa – ja tarvetta todellakin oli.

Kortinpeluu oli yksi harrastus.

Antti Marvolan albumi

Juoksukilpailun radalla oli vesihautakin.

Innostuneita kirjoittajia oli ”Viiskutosessakin” ja niinpä rykmentti julkaisi omaa rintamalehteä ”Mottilan Sanomat”. Lehden elinkaari jäi kovin lyhyeksi, mutta monet innokkaimmat jatkoivat kirjoittamistaan.

Urheilulajien kirjo oli suuri

Urheilua rintamalla harrastettiin todella paljon sekä talvisin että suvikelien aikaan. Normaalien siviililajien ohella kilpailtiin ahkerasti myös sotilaslajeissa, joiksi silloin laskettiin ampuminen, ampumahiihto ja käsikranaatinheitto. Yleensä ottaen urheilussa kilpailtiin kaikissa lajeissa, jotka silloin Suo-

Tapani Valsta, myöhemmin mm. Sibelius-Akatemian professori, soitti harmonikkaa Kivennavan Pitkäjärvellä v. 1942.

nessa tunnettiin. Harrastettiin pikaluistelua, vesipalloa, voimistelua, nyrkkeilyä, painia, maastajuoksua, hiihtoa, ampu-mahiihtoa, lentopalloa, jalkapalloa, pesäpalloa, jääpalloa ja tietysti yleisurheilua.

Musiikki pelasi

Musiikkia harrastettiin rintamaoloissa ahkerasti. Erilaisia kuoroja ja orkestereita syntyi kaikkialle, missä miehiä oli. JR 56:lla oli oma orkesteri ”Sointu-Motti”. Myös Äänisen rannikkopuolustukseen kuuluneissa joukoissa perustettiin soittokunta, joka kiersi viihdytyskiertueilla.

Yhtyeen perustamisessa puuhamiehenä olivat lähinnä lokaletalainen Viljami Tammisto ja uusikaupunkilainen Jorma ”Joffa” Jalo. Yhtye perustettiin Klimetskin saarella eli Limosaarella olleista miehistä. Niinpä se käytti nimeä Limosaaren Torvarit.

Uudenkaupungin teatterissa ohjaajana toiminut Jorma "Joffa" Jalo ohjasi Äänisen Limosaareissa näytelmän. Hänen lisäksi rooleissa olivat mm. uusikaupunkilainen Martti "Matu" Tuomi ja lokalahtelainen Viljami Tammisto. Lavastus oli vehmaalaisen Erkki Jalavan.

Yhteessä soitti Viljami Tammiston lisäksi myös toinen lokalahtelainen, Kosti Salmenperä. Jorma Jalon lisäksi Udestakaupungista oli mukana Martti Tuomi. Ryhmä esiintyi mm. itsenäisyysjuhlassa Suurlahdessa 1943.

"Joffa" Jalo oli Uudessakaupungissa toiminut harrastajateatterissa ja hän ohjasi myös näytelmiä. Torvarit esitti rintamalla v. 1943 mm. Agapetuksen Syntipukin. Kosmajärvellä tapahtuneesta esityksestä eräässä kirjeessä sanottiin, että *"olivat sikäläiset herrat aivan yllättyneitä Joffan ja kumpp. kyvyistä"*. Näytelmässä olivat mukana mm. Viljami Tammisto Lokalahdelta sekä Martti Tuomi ja Jorma Jalo Uudestakaupungista.

Hirvi tärkeintä saalista

Metsästys oli hyvin suosittu harrastus rintamaoloisakin. Itä-Karjalan mittamattomat ja paikoin hyvinkin riistaiset ja neitseelliset erämaat tarjosivat metsästäjille lähes rajattomat mahdollisuudet niin pienriistan kuin isommankin lihan pyynnille. Aseistus oli kirjava, sillä pyynnissä käytettiin kaikkia käsiaseita, ja meno oli alussa varsin villiä, kun riistaa yritettiin saada hengiltä paitsi sotilaskivääreillä, myös konepistooleilla, pikakivääreillä ja jopa konekivääreilläkin. Haulikoita tuotiin rintamalle myöhemmin, kun metsästyksessä annettiin lähes samanlaisia asetuksia kuin Kanta-Suomessakin. Innokkaimmat toivat rintamalle jahtikoiransakin.

Aluksi metsästys oli varsin vapaata ja tarkoituksena oli vain hankkia lisäruokaa joukoille, mutta jo syksyllä 1942 tuli metsästämiseen rajoituksia ja määräyksiä. Käytännössä ei niistä juurikaan välitetty, vaan elukka otettiin hengiltä milloin vain ja missä vain. Eettiset seikat eivät lihajahdissa olleet etusijalla.

Tarunhohtoinen metsäpeura oli unelmien saalis, mutta vain harva mies pääsi kaatamaan peuroja normaalin rintamametsästyksen puitteissa. Karhunkaatajiksi pääsi muutama.

Tärkein saaliseläin oli hirvi. Suuri osa kaadetuista hirvistä hyödynnettiin kaikessa hiljaisuudessa omassa porukassa. Kuten karhuntaljasta, sai myös hirvennahasta hyvän hinnan, ja lihaa tuotiin lomatuliaisina kotiin suuret

Sorsalintujen lisäksi porilaisen luutnantti Reino Kyöstilän saaliiksi näyttää jääneen kurki. Kuva Äänisen Limosaaresta.

määrät. Paljon lihaa ohitti kaikessa hyljaisuudessa sotapoliisien tarkastukset.

Jäniksiä oli Itä-Karjalassa paikoin hyvin, toisin paikoin taas pupukannat olivat hyvin olemattomat. Jäniksennahatkin otettiin visusti talteen ja myytiin.

Ketunnahka oli sota-aikana arvossa, ja niinpä rintamametsästäjätkin toimittivat revonnahkoja kotiseudulle myytäväksi asti.

Kaikki keinot olivat petojahdeissa sallittuja, ja monessa kirjassa kerrotaan-kin jahdeista, joissa apuna käytettiin hävittäjiä. Lentokoneista ammuttiin myös hirviä, vaikka tällainen jahti oli ankarasti kielletty.

Kanalintuja ammuttiin paljon ja niitä riitti, mutta vesilintujahdissa käytiin vähemmän, sillä sorsan tai hanhen ampuminen sotilaskiväärillä ei ollut kovinkaan tuottoisaa touhua. Joutsenkaan ei aina säilyttänyt höyheniään, kun sattui hollille tulemaan, vaikka joukahaisjahti olikin kielletty. Paitsi aseilla, pyydettiin otuksia myös ansoilla. Myös tämä pyyntimuoto antoi saalista ihan kohtuullisesti.

Armeija tarvitsi runsaasti ruokaa, ja koska sitä oli metsissä tarjolla, perustettiin erityisiä metsästyskomennuskuntia, joitten työnä oli hankkia lihaa paitsi omalle yksikölle myös myyntiin toisille porukoille. Hirvikomennuskunnat saattoivat olla reissussa kolmisen viikkoakin, mutta yleensä komennus kesti vain muutaman päivän.

Komennuskunnan kaataman saaliin hakivat hevoskyydillä huollon miehet,

jotka myös pääasiassa saivat käsitellä saaliin syömäkuntoon. Jos tilanne vain suinkin salli, otti komennuskunta yhden hirven tai ainakin hyvän osan hirveä omaan käyttöönsä, vaikka olikin ankarasti määrätty, että kaikki saalisliha oli luovutettava yleiseen käyttöön.

Toivo Mattilan (Pyhäranta) albumi

Tuohivirsuja tehtiin, kirjeitä kirjoitettiin.

*JR 56:n rankkojen heinäkuun 1941 Kollaen tais-
telujen jälkeen rykmentin miehillä oli elokuussa
mahdollisuus kokeilla myös Vieljärven kalaisuut-
ta. Vehmaalainen Pentti Vuorisalmi on napannut
hauen.*

Kalapyydyksistä oli puute

Metsästyksen lailla oli joukoissa paljon innostuneita kalastajia. Kalastusta harrastettiin kaikissa muodoissa aina nuottaamisesta onkimiseen saakka. Vaikeutena oli huutava pyydyspula, vaikka kotirintamalta toimitettiin Itä-Karjalaan verkkoja, nuottia ja kätiskantekotarpeita.

Oman porukan tarpeisiin kalaa pyydettiin kaikista mahdollisista paikoista pikkupuroista ja lampareista lähtien. Kevät oli parasta saalisaita ja silloin nostettiin kautta Itä-Karjalan todellisia

Pietarin kalansaaliita. Kaikki punalihaiset kalat luokiteltiin lohiksi. Ääninen antoi punalihaista kalaa parhaiten, mutta jalokalaa saatiin kokonaisuutena vähän.

Etenkin isoja haukia miehet pyysivät myös ampumalla ja jahti antoi kuulemma hyvin saalista. Aivan oma lukunsa oli kalastaminen pioneeriongella, eli heittämällä veteen joko käsikranaatti tai pieni annos trotyyliä.

Opiskeltiin ahkerasti

Opiskelu oli suuressa suosiossa etenkin vuosien 1942 ja 1943 aikana. Monessa joukko-osastossa järjestettiin erilaisia kursseja ja vastaavia opintotilaisuuksia ennen kaikkea kielissä ja matematiikassa. JR 56:ssakin toimi oma ”korpiyliopisto”, jonka opetusohjelma oli monipuolinen.

Monelta sotaan lähteneeltä olivat opinnot jääneet kesken. Niinpä tenttikirjoja luettiin ahkerasti, ja ne, jotka halusivat, voivat saada myös lukulomia ja tenttien suoritustulomia.

1. Divisioonan joukoissa annettiin myös valmennusta niille, jotka pyrkivät Upseerikouluun eli Reserviupseerikouluun Niinisaloon. He saivat hyvän alkuopetuksen ja menestyivät yleensä hyvin UK:n kursseilla.

Opiskelua olivat myös moninaiset täydennyskurssit, joita järjestettiin erikoiskoulutuksen saaneille miehille. Kurssipaikkana oli usein Lumpuinen eli Lumbusin kylä Karhumäen koillispuolella.

Markku Vainio

Vuosina 1940 – 1945

Tuhansia virolaispakolaisia Uudenkaupungin kautta turvaan

Viime sotien aikana monet tuhannet virolaiset pakenivat veneillä kohti Suomea, Ruotsia ja vapautta. Virosta paettiin saksalaiskomentoa ja sen jälkeen neuvostomiehittäjiä. Punalaivasto ryhtyi heti talvisodan jälkeen kontrolloimaan Baltian rannikkoa, eikä tilanne helpottunut Saksan laivaston tultua sen sijaan.

Suoraan yli Ruotsiin pakeni yli 20 000 virolaista, matkalle jäi tuhansia. Suomeen pakeni 1941–1944 yli 10 000 virolaista, joista Valpon mukaan noin 6 800 autettiin syys–lokakuussa 1944 Uudenkaupungin ja Rauman seuduilta Pohjanlahden yli Ruotsiin. Kuljetukset jatkuivat vielä vuonna 1945.

Miinakentissä ja myrskyissä

Kaikenkokoiset pakolaisveneet, joukossa jopa soutuveneitä, seikkailivat miinakentissä, joutuivat saksalaisten tai venäläisten vartioalusten tulittamiksi, jopa lentokoneet hyökkäilivät niiden kimppuun. Kiinni jääneet joko teloitettiin heti tai lähetettiin vankileireille Siperiaan.

Suomen ja Ruotsin rannikoilta löydettiinkin sotavuosina lukuisia tyhjiä, haaksirikkoutuneita veneitä, joiden matkustajat olivat kadonneet.

Vaarojen keskeltä hengissä toiselle rannalle selvinneet tarvitsivat monenkaltaista apua. Suomen saaristosta ja

Uudenkaupungin Sanomat / Uudenkaupungin museo

Näkymä Vekarasta 1940-luvulla. Vekara oli yksi pakolaisten tukikohdista.

Mattssonin rannassa Tevaluodossa oli keväällä 1944 useita virolaisveneitä ja täältä syksyn 1944 sumuisena ja pilvisenä yönä ne suuntasivat Ruotsiin.

rannikoilta löytyi heitä, jotka olivat valmiit auttamaan.

Toiset majoittivat pakolaisia koteihinsa, saunamökkeihinsä, vinteilleen ja rantavajoihin. Toiset olivat valmiit ottamaan suuria riskejä ja kuljettamaan heitä edelleen omilla veneillään tai luotsaamaan virolaisveneitä heille oudoilla vesillä.

Pako vapauteen

Ainakin Lyökissä, Lepäisillä ja Tevaluodossa odotti välillä satoja virolaisia ja inkeriläisiä tilaisuutta jatkaa matkaa turvalliseen Ruotsiin. Kuljetuksia hoitivat mm. Hamaran veljekset Erkki ja Einari sekä tevaluotolainen kalastaja Tuure Mattsson. He olivat piilottaneet nopeat veneensä, niin ettei niitä pakkolunastettu viranomaisten käyttöön.

Tukikohtia olivat ainakin Hamaran talo Lepäisillä sekä merikapteeni Frans Ivar Rinteen huvila Lyökin Ruotsin-

luodossa. Pakolaisia oli myös Isossakarissa, Putsaareissa ja Velkuassa.

– Lyökissä mm. Aallon talossa asui useita virolaisia pakolaisperheitä, Aaslep, Kalju, Rant, Karisaar, Oswald Klamas, tietää tevaluotolaista sukujuurta oleva Jaakko Lindström, Tuure Mattssonin sisarenpoika.

– Kalju Rant puhui suomea. Aaslep kuljetti postiakin Udestakaupungista Lyökkiin, virolaisethan viipyivät täällä kuukausikaupalla.

– Keväällä 1944 Mattssonin laiturissa Tevaluodossa oli useita virolaisveneitä ja kokonaisia perhekuntia. Perheet yöpyivät veneissä.

– Kaiken aikaa ei kuitenkaan vaan surtu tai pelätty, vaan tasaisella kedolla vappaitten [kalaverkkojen kuivatusteliene] välissä tanssittiin ja laulettiin.

– Kun sotatoimet loppuivat syksyllä 1944, haettiin veneet esille piilopaikois-

taan. Sitten odotettiin sumuista ja pilvistä yötä, jotta pako Ruotsiin onnistuisi.

– Tuure Mattssonin eniten käyttämä pakoreitti kulki suoraan Ahvenanmaan pohjoispuolitse Ruotsiin, Gävlen seudulle.

– Palkkioksi hän sai galvanoidun tynnyrin, joka sisälsi 200 litraa Tiikerin vereksi kutsuttua pirtua. Hän sai myös virolaisen sotilaskiväärin, joka on yhä tallella. Kiväärin tunnistetiedot on tuhottu, mutta valmistusvuosi, 1896, näkyy.

– Pakolaiset tiesivät myös odottaa virolaista kaljaasia, joka tuli Lypertön väylää Isoonkariin. Se otti kyytiinsä siellä ja Putsaassa asuneet virolaiset, jopa hinasi pienempiä aluksia peräsään.

Halu auttaa

Jaakko Lindström itse oli vuonna 1944 9-vuotias koulupoika. Suomessa koulut suljettiin puoleksi vuodeksi, huhtikuusta syyskuun loppuun. Jaakko lähetettiin tuoksi ajaksi Ruotsiin, Skooneen.

– Omakohtaisia muistoja minulla ei virolaisista pakolaisista ole, mutta olen kuullut heitä koskeneita tarinoita sukulaisilta ja muilta saaristolaisilta.

Viron rannikot, Suomenlahti ja Turun saaristo olivat vahvasti miinoitettuja, samoin Pohjois-Itämeri. Pakoreitit olivat vaarallisia, riskit suuret.

Uudenkaupungin edusta oli turvallisempaa vesialuetta, ja ikänsä ulkosaaristossa asuneet tunsivat vedet ja reitit Ruotsiin tai Ahvenanmaalle kuin omat

Tevaluotolainen kalastaja Tuure Mattsson vei Viron venepakolaisia suoraan meren yli Ruotsiin Gävlen seudulle. Kerran hän sai palkkioksi 200 litran pirtutynnyrin.

pihamaansa. Silti kuljetukset olivat vaarallisia.

– Halu auttaa oli kuitenkin pelkoa suurempi.

Ulla-Maija Paalu

Lähteet

Haastattelujen lisäksi

Pentti Helpiö: ”Päämajan radiotiedustelun toiminnasta Uudessakaupungissa 1944 ja Stella Polaris”, Uudenkaupungin merihistoriallisen yhdistyksen vuosikirjassa 1995-1996

Turun Sanomien oikeustoimittaja Seppo Sundenniemen keräämää tietoa Vironvenepakolaisten kohtaloista.

Kirjoitus julkaistu Uudenkaupungin Sanomissa 29.7.2003.

Filmitähtisadetta sota-ajan Uudenkaupungin yllä

Uudenkaupungin Sanomat / Suomen Elokuva-arkisto

Kesällä 1943 jatkosodan aikana Uudessa kaupungissa koettiin vaihteeksi jotain mukavaakin. Suomi-Filmi oli näyttelijöineen saapunut kaupunkiin elokuvan tekoon.

– Näyttelijä Joel ”Jopi” Rinne ajeli pienellä valkoisella avoautolla pitkin kaupunkia. Me ihailimme häntä niin, että melkein niiasimme, kun hän surahti ohitse. Näin muisteli eräs uusikaupunkilaisrouva elokuvatahteä.

Suomi-Filmi rantautui Uuteenkaupunkiin ja Kalantiin ehkä siksi, että molemmat elokuvat ohjasi Uudessakaupungissa syntynyt Ilmari Unho.

Kuvaajana toimi Kalle Peronkoski, oikealta nimeltään Carl Perón, joka puolestaan oli Uudessakaupungissa rovastina toimineen Arvo Heikkalan Maija-puolison veli.

Kuvaaja asuikin filmauksen aikana Heikkaloilla Alisellakadulla, kurkisteli ikkunoista kaupunkilaisia ja nämä puolestaan uteliaina häntä. Näin aikalaisten muistikuvien mukaan.

Lauantaina kesäkuun 19. päivänä 1943 Uudenkaupungin Sanomat tiedotti pääuutissivullaan suuresta tapahtumasta: ”Suomi-Filmin kamerat pyörivät U: gissa. Vanhassa kirkossa elokuvataan huomenna sankarihautajaiset. Aikuisia

Kirkastettu sydän -elokuvan sankarihautajaiset Uudenkaupungin Vanhassa kirkossa kesäkuussa 1943.

toivotaan runsaasti saapuvan kirkkovaeksi.”

– Uusikaupunki on saanut nauttia uljaasta tähtisateesta koko tämän viikon. Tasan viikko sitten saapui Kalarantaan pääosa siitä filmiväestä, jonka on määrää kiinnittää täällä selluloidinauhalle ”Miehen kunnian” ja ”Kirkastetun sydämen” kohtauksia.

Näin sanaili lehdessä nimimerkki E. T-la.

Aikakirjoihin merkittävä tapaus Kalakylässä

– Tämä tapaus on suorastaan aikakirjoihin merkittävä, sillä harvoinpa kunnan ”Kalakylämme” kaduilla ja pihilla astelee sellaisia valkokankaan suuruuksia kuin Irma Seikkula, Kullervo Kalske, Joel Rinne, Emma Väänänen, Reino Valkama ja Ville Salminen.

”Miehen kunnian” ulkokohtausten kuvaaminen aloitettiin Vanhan kirkon edustalla. Ensimmäisissä kohtauksissa esiintyivät Irma Seikkula ja Joel Rinne.

– Filmausta jatkettiin sitten Ranta- ja Rauhankadun kulmassa, missä Vahteran hattuliike oli muuttunut elokuvan kirja- ja paperikaupaksi.

Rautatieasemalla otettiin vielä parisen kuvaa ja sitten lähdettiin Ruokolanjärven rannalle, sillä siellä piti tähtipari Seikkula & Kalskeen haaveilla hetkisen aikaa veneessä, joka oli tuhannella tuskalla ja vaivalla hankittu aina Kalarannasta asti, lehti kuvasi.

”Miehen kunnia” otettiin filminauhalle myös Kalannissa ja lähiympäristön niityllä.

– Siellä Jopi Rinteellä ja uudella ihastuttavalla tummasilmäisellä tulokkaalla Elma Leinolla on muutamia helliä ja kauniita sanoja toisilleen lausuttavana, Tla runoili.

Uusikaupunkilaiset hautajaisväkenä

Vanhassa kirkossa otettiin myös muutamia kuvia Martta Haatasen romaanin pohjalta filmattuun elokuvaan ”Kirkastettu sydän”.

Ohjaaja Unho esitti lehden välityksellä toiveensa kuvattavana olleesta sankarihautajaisten kohtauksesta.

– Toivoisimme, että kaupungin ja lähiseudun vanhempaa väkeä saapuisi avustajiksi kirkon täydeltä. Pyydämme kirkkoväkeä ystävällisesti pukeutumaan mustaan suruasuun, ja että naisilla olisi päässään mustat liinat tai suruharsot.

Niin tapahtui. Uusikaupunkilaiset täyttivät kirkon ja esiintyivät surevina läheisinä elokuvan sankarihautajaisissa.

Uudenkaupungin Sanomat / Suomen Elokuva-arkisto

Miehen kunnia -elokuvaa kuvattiin mm. Ruokolanjärven rannalla. Kuvassa näkyvä vene oli suurella vaivalla raahattu paikalle Kalarannasta asti.

Kun elokuvaa sitten esitettiin Helsingissä, siellä asunut uusikaupunkilainen nainen päätti käydä kehuttua filmiä katsomassa.

Suuri oli hänen hämmästyksensä, kun yht’äkkiä elokuvassa näkyi tuttu kirkko penkit täynnä vieläkin tutumpia uusikaupunkilaisia. Näin jo edesmennyt rouva muisteli.

Ulla-Maija Paalu

Kirjoitus on julkaistu Uudenkaupungin Sanomissa 6.9.2007

Remmelkoorista Rommiksi Vaarallisia vaiheita venäläisten ja myrskyjen uhkaamana

Matti Jussila / Uudenkaupungin Sanomat

Erni Rommi tutkimassa v. 1997 vanhaa merikorttia, joka oli aikanaan hänen oppaanaan vaarallisilla merimatkoilla Suomenlahden yli. Seinällä on uusikaupunkilaisen taiteilijan Lauri Koskisen 1960-luvulla valokuvan perusteella maalaama näkymä Ernin kotitilasta Hiidenmaalla.

Erni Remmelkoor syntyi kunnanjohtajan poikana Hiidenmaan Puhalepassa vuonna 1924. Vuonna 1943 hän ”syn-tyi” uudelleen, kun hänet värvättiin Suomen armeijan palvelukseen vaati-viin ja vaarallisiin erikoistehtäviin Erni Rommina.

Sillä välillä hänen isänsä Johannes Remmelkoor oli viety Siperiaan ja tapettu. Samana yönä kesällä 1941 venäläiset veivät isän lisäksi myös Ernin kolme setää. Kyyditys olisi ollut Ernin omakin kohtalo kunnanjohtajan ja suojeluskuntalaisen poikana, mutta hänet pelasti merellä oleminen.

Sodan aikana Erni Rommi teki yli 50 vaarallista matkaa moottoriveneellä yli Suomenlahden kuljettaessaan virolaisia

vapaaehtoisia Suomeen. Uhkana olivat välillä venäläiset, välillä myrskyt, vä-lillä saksalaisten sukellusveneverkot.

Vuodesta 1945 lähtien Erni Rommi on asunut Uudessakaupungissa. Usein hänen mieltään on kaivanut epävarmuus, jopa pelkokin. Menneistä vaihteista ei virallisen vaikenemisen kautena voinut Suomessa paljon puhua, mutta uniin niiden tuloa ei estänyt mikään. Suomen kansalaisuudenkin Erni Rommi sai vasta viisi vuotta sitten vuonna 1992 – siihen asti hän eli Merimiehenkadun kodissaan muukalaispassilla.

51 matkaa yli meren

Erni Remmelkoor oli siis laivassa kesällä 1941. Tuon laivan kapteeni

Entinen pirtuvene, jolla Erni Rommi suoritti suuren osan matkoistaan yli Suomenlahden. Veneessä oli 65 hevosvoimainen Rolls Royce -moottori, joka antoi sille 12 solmun nopeuden. Vene oli myöhemmin käytössä myös Uudessakaupungissa. Kuva on otettu Espoossa kesällä 1944. Alikersantti Rommi seisomassa oikealla.

tiesi, että myös Erniä etsittiin, ja siksi hän meni Tallinnaan. Tallinnasta matka jatkui Haapsaluun. ja siellä Erni tapasi äitinsä ja sisaruksensa. Sieltä hän uskaltui yli meren Hiidenmaalle ja pui kotitilan viljat syksyllä. Hiidenmaalla hän viipyi puolitoista vuotta, mutta kun saksalaiset saapuivat, Erni jätti Viron. Suojeluskuntalaisena hänet olisi otettu ilman muuta Saksan armeijaan. Sen sijaan hänet värvättiin Suomen armeijaan, jossa hän sai siis uuden henkilöllisyyden ja erikoistehtävän.

– Se oli kapteeniluutnantti Heikki Aulio, joka jostain keksi Rommi-nimen. Häneltä sain uudet henkilöllisyyspaperit, Erni Rommi muistelee.

Hänen pääasiallisena tehtävänään oli kuljettaa virolaisia vapaaehtoisia meren yli Suomeen. Kyseessä olivat Rommin kaltaiset miehet, jotka

palvelivat mieluummin Suomen kuin Saksan armeijassa. Venematkoja yli Suomenlahden kertyi vuosien varrella kaikkiaan 51, ja Rommin komennossa kulki yli meren satoja miehiä Suomeen. Yhteydenpitoa hoidettiin radiolähettimellä, jonka kautta Rommi sai ohjeet siitä, mistä miehiä kulloinkin oli tulossa kyytiin. Ohjeet tulivat Espoossa sijaitsevalta radioasemalta. Matkat olivat monin tavoin vaarallisia: uhkana olivat venäläiset, myrskyt, jäät ja pimeys. Veneet olivat noin kymmenmetrisiä ja niissä oloissa suhteellisen nopeita, eli vauhtia kertyi yli kymmenen solmua.

– Yksi vene meni pohjaan, kun jäät tulivat kyljestä läpi. Henkensä kaupalla siellä usein liikuttiin, Erni Rommi muistelee.

Erni Rommi mainitaan, joko nimellä tai muuten ainakin kahdessa noita tap-

Erni ja Helvi Rommi kuvattuna Turussa vuonna 1945

ahtumia käsittelevässä kirjassa. Stella Polariksesta kertovassa teoksessa hän on ”tumma, pitkä mies” ja Ulo Jögin kirjassa ”Ernan tarina” hänestä kerrotaan Rommi Rommelina.

Uuteenkaupunkiin

Myöhemmin eli syksyllä 1944 Erni Rommi komennettiin Aulion ryhmän mukana Uuteenkaupunkiin. Rommin lisäksi tänne tuli myös muita virolaisia, ja veneitä heidän käytössään oli kaikkiaan viisi. Pari niistä oli piilotettu Lepäisille kaislikkoon ja pari venettä oli veneveistämöllä.

Hän majaili Uudessakaupungissa monissa paikoissa, pääasiassa saaristossa. Siitä, mitä hänen tehtäviinsä täällä kuului, ei Erni Rommi halua vieläkaan puhua julkisesti.

– Olen aikanaan luvannut kapteeniluutnantti Auliolle, että niistä asioista ei puhuta, ja pidän lupaukseni, hän sanoo.

Vaikea ei ole kuitenkaan päätellä, että kyseessä oli ainakin ihmisten kuljettaminen Uudestakaupungista meren yli Ruotsiin. Aulion ryhmän toimintahan liittyi tunnettuun Stella Polaris-operaatioon.

Kaikki Aulion ryhmään kuuluneet virolaiset - siis myös Erni

Rommi - lähtivät Uudenkaupungin Tevaluodosta Ruotsiin huhtikuussa 1945. Erni Rommi ei kuitenkaan Ruotsissa viihtynyt, vaan hän palasi Uuteenkaupunkiin jo kesäkuussa samana vuonna. Hän löysi Uudestakaupungista myös vaimon ja jäi sen myötä tänne.

Valpon vankina

Ja samana kesänä 1945 Valtiollisen Poliisin Valpon miehet pidättivät hänet ensimmäisen kerran. Hän oli pidätettynä sekä punaisen Valpon pahamaineisessa päämajassa Ratakadulla että Katajanokalla. Kuulustelijat eivät kuitenkaan saaneet hänestä mitään oleellisia tietoja irti. Puolentoista kuukauden vankeuden jälkeen hänet vapautettiin, mutta uusi pidätys oli edessä joulukuun puolivälissä samana vuonna. Ensin hänet vietiin putkaan Turkuun ja sieltä jälleen

Helsinkiin Ratakadulle ja Katajano-kalle. Pahamaineisten kuulustelijoiden lisäksi hänen kiusanaan olivat siellä täit. Pidätys päättyi kevättälvella vuonna 1946.

– Minulla ei ollut silloin virallista pas-sia, vain oleskelulupa Uudessakaupun-gissa asumista varten. Pelkäsin, että minut palautetaan Neuvostoliittoon. Jälkimmäisen pidätyksen yhteydessä kuulusteluja oli joka päivä, ja silloin minulta kysyttiin ensimmäisen kerran, olenko ollut mukana Stella Polariksessa. Minä kysyin, mikä se on, en ole koskaan kuullutkaan sellaisesta, Erni Rommi muistelee noita vaikeita ja vaarallisia aikoja.

Myöhemmin häntä ahdistelivat vielä uuden Suojelupoliisin Suopon etsivät, mutta pidätetyksi hän ei enää joutunut.

Telakalla

Asetuttuaan Uuteenkaupunkiin Erni Rommi meni töihin telakalle ensimmäisen kerran vuonna 1947. Sen jälkeen hän työskenteli monissa tehtävissä mm. Uudenkaupungin Veneveistämöllä, Vasossa, Kalakauppias Koskisella ja Laaksoella sekä autokorjaamossa. Myöhemmin eli vuonna 1961 hän palasi töihin telakalle, jossa hän toimi koneasentajana eläkkeelle jäämiseensä saakka.

Äidin tapaaminen Tallinnassa

Erni Rommi yritti pitää yhteyttä äitiinsä ja muihin omaisiinsa sodan jälkeen, mutta kirjeet eivät menneet koskaan perille. Kaiken lisäksi hänet oli ilmoitettu Virossa kuolleeksi. Tieto oli tietenkin omaisista uskottava, sillä kovin monen virolaisen kohtaloksihan koitui kuolema sodan melskeissä.

Vuonna 1969 Erni Rommi sai ensimmäisen luvan matkustaa Tallinnaan

tapaamaan äitiään. Aikaa edellisestä tapaamisesta oli kulunut siis neljännesvuosisata.

– Vähän pelkäsin matkustaa Neuvosto-Viroon, mutta menin kuitenkin. Hiidenmaalle en silloin päässyt, hän muistelee.

Äiti kuoli pari vuotta tuon tapaamisen jälkeen. Vuonna 1990 Viron itsenäistymisen kynnyksellä viranomaisilta saatiin vihdoinkin tieto Ernin isän Johannes Remmelkoorin kuolemas-ta Irkutskissa Siperiassa 11.4.1942. Tuo todistus merkitsi samalla hänen maineensa palauttamista. Vangitsemisen ja tappamisen viralliset syyt olivat suojeluskuntaan ja Isänmaaliittoon kuuluminen.

Kotisaarelleen Hiidenmaalle Erni Rommi pääsi ensimmäisen kerran sodan jälkeen kuusi vuotta sitten [1991] – siis puoli vuosisataa sodan melskeissä tapahtuneen lähdön jälkeen.

Tuttuja paikkoja ja tuttuja ihmisiä löytyi toki vielä. Hänellä oli kaksi siskoa ja molemmat olivat vielä silloin elossa. Nyt [1997] toinen heistäkin on jo kuollut.

Erni Rommin elämäntarina on monin tavoin puhutteleva ja vaikuttava, osin uskomattomaltakin tuntuva. Vuodet ja vaikeudet ovat jättäneet mieheen merkkinsä – siitäkin huolimatta, että kyseessä on poikkeuksellisen sitkeää laatua oleva Hiidenmaan mies.

– Toisinaan tulee miettineeksi, miten ihminen voi kestää kaikkea tällaista, hän sanoo hiljaa.

Matti Jussila

Kirjoitus julkaistu Uudenkaupungin Sanomissa 27.6.1997.

Erni Rommi kuoli 8.8.1998

Vuosi elämästä natsien keskitysleirillä

Ulla-Maija Paalu Uudenkaupungin Sanomat

Uusikaupunkilainen Kerttu Grund (1916 - 2011) oli sitä suomalaista laivaväkeä, joka v. 1944 internettiin saksalaisten keskitysleirille. Ulla-Maija Paalu haastatteli aikanaan Grundia.

Muita vakkasuomalaisia vastaan kohtalon kokeneita olivat mm. uusikaupunkilainen Eino Sjöberg ja pyhärantalainen Kauko Raumonen. Internoituina olivat myös mm. Kaino Kaitanen Pyhämaasta ja Kaino Valmunen Pyhärannasta.

– On se vaan onni, että olen näin lyhyt, totesi kerran uusikaupunkilainen Kerttu Grund muistellessaan kokemuksiaan sodan aikana. Vuonna 1945 pommin sirpale osui saksalaisen keskitysleirin parakin seinään kymmenen senttiä Grundin pään yli.

Nyt jo edesmennyt Kerttu Mattson työskenteli sodan aikana Alisenkadun varrella sijainneessa ravintola Otavassa. Uudessakaupungissa talvehti myös Etelä-Amerikan linjan Mercator-laiva, jonka miehistöön kuului merimies Reino Grund, Kertun tuleva aviomies.

– Mieheni houkutteli minutkin työhön laivalle, jossa kesällä 1944 vapautui apukokin paikka.

Mercator lähti Udestakaupungista 10. kesäkuuta 1944, ensin Turkuun, sitten Perämerelle ja Ruotsiin, lopulta monien lyhyempien matkojen jälkeen se suuntasi kohti Saksaa, Danzigia.

– Olin nuori ja yltiöpäinen. En ajatellut vaaroja, eikä matkalla mitään sattunutkaan.

Keskitysleirillä oppi, kuinka ihanalta raaka pu-najuuri maistuu, sanoi Kerttu Grund.

Pois ei päässyt

Perillä tapahtui. Suomi ja Neuvostoliitto olivat solmineet välirauhan, välit Saksaan katkaistiin, mutta suomalaisia laivoja oli vielä saksalaisissa satamissa.

– Saimme lastin päälle, mutta pois ei sitten lähdettykään seuraavana päivänä.

– Oli aamuyö, kun heräsin kovaan meteliin. Laivan kannella kaikuivat saksalaisten raudoitettut saappaat. Aseistetut SS-miehet olivat tulleet.

Kaksi viikkoa suomalainen laivaväki neuvotteli pois pääsystä, mutta mikään ei auttanut. Kaikki internettiin ja kul-

jetettiin valtavaan Stutthofin keskitysleiriin.

– Meidät lastattiin tavaravaunuun, jossa oli paljon muitakin kuin suomalaisia. Oli niin täyttä, ettei kaatumaan päässyt, ei istumaan edes lattialle. Parin päivän matkan aikana emme saaneet juotavaa eikä syötävää.

– Stutthofissa oli sähköistettyjen piikkilanka-aitojen takana yli 100 000 ihmistä. Meidät, neljän suomalaisen laivan miehistö. siirrettiin jonkin ajan kuluttua noin kilometrin päähän ns. pikkuleiriin.

Muistona Stutthofin parakeista on piirros ja Ruotsin kruunusta tehty sormus, johon on kaiverrettu leirin nimi. Kettinkien sijalla olivat piikkilanka-aidat.

Pohjoismaalaiset autoivat toisiaan

Suomalaisten lisäksi leirillä oli mm. norjalaisia poliiseja poliittisina vankeina. Miehet ja naiset pantiin eri parakkeihin. Joskus aamuisin Kerttu näki ikkunasta miehensä marssivan muiden laivamiesten kanssa työhön jonnekin päin leiriä, muuten he eivät tavanneet.

– Meitä vartioi tanskalainen SS-mies, jonka kanssa tuli toimeen. Hän autoikin meitä, teki mm. polkupyöränpinnoista sukkapuikot. Vanhoista sotilaiden polvisuojuksista sain purettua lankaa, josta kudoin sukat ja kaulahuivin.

Norjalaiset vangit saivat joskus Punaisen Ristin paketteja ja jakoivat ne suomalaisten kanssa. Yhden kirjeen sai sanelun mukaan kirjoittaa kotiin.

– Vastoin omaatuntoani kirjoitin, kuten käskettiin: kaikki on hyvin. Äitini ei kirjettä koskaan saanut.

Sama se, missä kuolen

Kun liittoutuneiden joukot, lähinnä venäläiset ja englantilaiset, alkoivat lähestyä leiriä, vangit siirrettiin toiseen leiriin ja vanha poltettiin.

Kerttu Grund sairastui kahdesti lavantautiin ja makasi heikkona laverilaa.

– Oli tavattoman kylmä. En tullut edes pommitusten aikana alas laverilta. Ajattelin, että sama se missä kuolen.

Ikkunasta hän aamuisin seurasi, kuinka yöllä kuolleiden luurankomaisia

ruumiita vedettiin vankkureihin. Poltto-uunit savusivat.

Yläkerran ikkunastaan Kerttu Grund myös katseli, kuinka ketterästi SS-miehet katosivat maanalaisiin käytäviin hälytysten tullessa.

Proomuun ahdettuna

Kun venäläiset yhä lähenivät, saksalaiset tyhjensivät koko leirin.

– Olin niin heikossa kunnossa, etten ilman norjalaisen poliisin apua olisi päässyt sieltä pois. Sitten meidät ahdettiin proomuun, jossa jouduimme tallomaan kuolleiden yli. Olimme siellä päiviä ilman vettä, ilman käymälää. Vieressä oli proomuja, jotka oli upotettu ihmisineen kaikkineen.

Kun liittoutuneet vihdoin löysivät proomun vankeineen, nämä toimitettiin Ruotsiin Malmöön. Kerttu Grund piti kantaa laivaan, omia voimia ei enää ollut.

Kesällä 1945, vuoden kuluttua siitä kun Mercator oli aloittanut matkansa Saksaa kohti, pääsivät suomalaiset takaisin kotiin. Valtaosa Sonderlager Stutthofin vangeista jäi sille tielle, sillä leirillä menehtyi yli 80 000.

– Olimme ensin Hangossa vastaanottoleirissä. Siellä saimme ruoaksi säkin näkkileipää, ei tullut ruusuja eikä samppanjaa.

Koskaan eivät Grundit puhuneet keskenään leirin tapahtumista. Reino Grund ei halunnut, eikä Kerttu udellut.

– Sen tiedän, että miehillä oli ollut vielä paljon vaikeampaa.

Kerttu Grund ei itsekään halua kaikkea kokemaansa kauheutta kuvailla.

– Olkoon tämä nyt tällainen kertomus.

– Opiksi sekin leiriaika kai oli. Opin, ettei elämä ole helppoa.

Ulla-Maija Paalu

Pieni korvaus leirikauhuista

Vasta vuosikymmeniä sodan päättymisen jälkeen kehitettiin saksalaisyritysten ja maan hallituksen puoliksi rahoittama korvausohjelma, josta maksettiin korvauksia sota-ajan pakkotyövangeille. Suomesta tuli yhteensä 1 100 hakemusta, mutta vain 198 suomalaiselle maksettiin korvauksia.

Yksi heistä oli uusikaupunkilainen Kerttu Grund, jolle maksettiin kahdessa erässä yhteensä 7 669 euroa. Se oli suurin yksittäinen korvaussumma, joka myönnettiin keskitysleirillä tai vastaavissa oloissa olleille.

– Yllätyin todella paljon, en oikeastaan osannut odottaa yhtään mitään.

Vaikka summa on keskitysleirillä koettuihin suuriin kärsimyksiin suh-

teutettuna hyvin pieni, Grundin mukaan se antoi uskoa nykysaksalaisiin.

Vuonna 2000 käynnistyneen ohjelman aikana korvauksia maksettiin yhteensä 400 miljoonaa euroa noin 120 000 ihmiselle. Hakijoita oli noin 330 000.

Grund sai korvausta kahdessa erässä. Ensimmäinen korvauspäätös tuli vuonna 2004.

Vakka-Suomesta ainakin pyhärantalainen Kauko Raumonon ja uusikaupunkilainen Eino Sjöberg saivat vastaavaa korvausta.

Merja Halinen

Uudenkaupungin merisuojeluskunta

Elokuussa vuonna 1918 annettiin asetus suojeluskunnista, ja seuraavana vuonna maamme jaettiin suojeluskuntapiireihin. Uuteenkaupunkiin muodostettiin oma suojeluskuntapiiri, johon kuuluivat Uusikaupunki, Uusi-kirkko (Kalanti), Laitila, Pyhäranta ja Pyhämaa.

Suojeluskunta-aatteeseen innostuneita oli paljon, josta todisteena ovat piirimme suojeluskuntiin sen ensimmäisen lyhyen toimintavuoden aikana liittyneet 157 jäsentä.

Suojeluskuntalaivaston perustamisen pani alulle merikapteeni H. Janhonen jo vuonna 1919. Sen toteuttaminen raukesi kuitenkin. Vuonna 1921 laadittiin suojeluskuntien esikunnassa ensimmäinen merisuojeluskuntien ohjesääntö.

Merisuojeluskuntien ylipäällikkö kommodori J.W. Lybeck tuli toukokuun lopulla vuonna 1923 Uuteenkaupunkiin tarkoituksella saada perustetuksi tännekin paikallinen suojeluskuntalaivue.

Sen tehtävänä olisi ottaa osaa rannikko- ja saaristoalueemme vartioimiseen moottoriveneiden avulla. Veneitä käytettäisiin alueemme vartioinnin ohella myös tiedusteluun ja tiedonantojen sekä mahdollisesti tarvittavien joukkojen kuljetukseen.

Tiedotustilaisuus pidettiin toukokuun 30 päivänä 1923 Uudenkaupungin Purjehdusseuran paviljongilla Pietarinkarissa. Seuraavat moottoriveneiden omistajat olivat noudattaneet kutsua ja saapuneet paviljongille: H. Wasz, E.A. Koskinen, K. Ailio (ent. Lindholm), A. Linden, E. Lönnroth (Leväriutta), P Linden (Laajo), H. Ekerodde, J.E.

Tervanen, E. Aalto, H. Ylenius, K. Wallin, W. Horelli, H.W. Widberg ja F.M. Karrakoski.

Merisuojeluskuntalaivue perustetaan

Mielenkiintoisen alustuksen ja keskustelun jälkeen todettiin yksimielisesti tällaisen laivueen tarpeellisuus ja päätettiin perustaa kaupunkiimme Uudenkaupungin Merisuojeluskuntalaivue.

Monet kokoukseen osallistuneet isänmaallisen innostuksen vallassa olleet miehet jäivät kokouksen päätyttyä paviljongille valmistelemaan vastaperustetun paikallisen meripuolustusyhdistyksen tulevaisuutta ja toimintaa.

Uudenkaupungin Msk-laivueen ensimmäiseen esikuntaan valittiin merikapteenit H.W. Widberg ja Juho Saarinen sekä eläinlääkäri Hugo Wasz ja varajäseniksi johtaja Torsten Leisio ja kauppias J.E. Tervanen.

Suojeluskuntien ja merisuojeluskuntien jäseniksi pääsivät kaikki 17 vuotta täyttäneet Suomen kansalaiset, joiden kansalaiskunnan takasi kaksi luotettavaa kansalaista.

Useimmissa suojeluskunnissa toimi myös poikaosastoja, joiden jäseniksi pääsivät 12-17-vuotiaat pojat. Heille annettiin maanpuolustuksellista ennakkovalmennusta ja koulutusta ilman aseita.

Suojeluskuntajärjestöjen toiminta oli isänmaallista ja suojeluskunta-asetuksen ja -lain mukaan vailla kaikkea puoluepolitiikkaa. Vuonna 1933 tehdyn selvityksen mukaan suojeluskuntien jäsenistössä oli elinkeinoharjoittajia vajaan 52 %, virkamiehiä ja virkailijoita

Merisuojeluskuntalaiset yhteiskuvassa v. 1925. Eturivissä vas. Paavo Linden (Laajo), Henrik Widberg, Armas Linden, Juho Saarinen, Hannes Keravuori ja E. A. Koskinen. Keskir. vas. Wilhelm Borg (Vikatmaa), tuntematon, Niilo Simojoki, John Engdahl, Kaarlo Ailio, Lauri Koskinen, Antti Malén (Marvola) ja Ilmari Ailio. Takar. vas. tuntematon, Toivo Yläkari, Jorma Simojoki, Matti Karjalainen, Veikko Kanerva, Hugo Ahomäki, Eero Nummela ja Ilmari Enroth (Ertiö).

noin 15 %, palveluskuntaa ja työväkeä noin 20 %, opiskelijoita vajaan seitsemän prosenttia ja muita prosentin verran

Uudenkaupungin Msk-laivueen ensimmäiseksi päälliköksi valittiin merikapteeni Frans Ivar Rinne ja varapäälliköksi rakennusmestari Armas Linden. Rinne joutui paikkakunnalta poismuuton takia luopumaan tehtävästään, joten Armas Linden otti jo syksyllä 1923 laivuepäällikön tehtävät hoitaakseen. Hän toimi laivuepäällikkönä vuoteen 1926 asti, jolloin hänen veljensä kauppias Paavo Linden valittiin uudeksi laivuepäälliköksi. Kauppias Karl Edvard Westergren valittiin laivueen varapäälliköksi.

Laivueen ensimmäisenä tehtävänä oli värvätä jäseniä ja kouluttaa heitä merivartiointi-, väylä- ja rannikkotyökistötoimintaan. Msk-järjestö toimi itsenäisenä, mutta kuitenkin suojeluskuntien yleisesikunnan laivasto-osaston valvonnassa.

Yhteistoimintaa suojeluskunnan kanssa

Uudenkaupungin Msk-laivue järjesti ensimmäisinä toimintavuosinaan paikallisen suojeluskunnan harjoitusten yhteyteen koulutusluontoisia saaristoretkiä esimerkiksi Hyypiöön, Lypertöön, Hummiin, Kirstaan ja Lyökkiin, jonne kapteenin rouva Malénin

kestiystävällisyys oli laivueita usein houkutellut.

Näiltä saaristoretkiltä saadut kokemukset osoittivat, että Uudenkaupungin laaja saaristo oli monelle Msk-laiselle täysin vieras. He eivät tunteneet edes tavallisimpia reittejä eri kohteisiin eivätkä kaikkien vaarallisten karikkojen ja matalikkojen sijainteja. Eniten saaristoamme kiertäneetkin olivat huomanneet, että sen aikaiset merikortit olivat sisäsaaristomme osalta puutteellisia ja epäluotettavia. Siksi laivueen ensimmäisenä tehtävänä oli hankkia yhtenäisen merikortti, johon merkittäisiin niin tuntemattomat karikat kuin luotettavat reititkin sisäsaaristomme eri kohteisiin. Valitettavasti heidän suuritöinen aikaansaannoksensa on hävinnyt.

Vuoden 1925 aikana alkoi maamme Merisuojeluskunnissa suurempisuuntainen keskitetty päällikkökoulutus, ja paikkakuntamme ensimmäiset erikoiskoulutuksen saaneet venepäälliköt saivat todistuksensa.

Yhteisiä harjoituksia Salon ja Turun kanssa

Uudenkaupungin Msk-laivue osallistui syyskuun alussa vuonna 1927 Turussa järjestettyihin suuriin Salon, Uudenkaupungin ja Turun merisuojeluskuntien yhteisiin manöövereihin eli harjoituksiin. Salon ja Uudenkaupungin laivueiden Turun yksikköä näyttävämpi esiintyminen sai kiitosta.

Laivueen toiminta oli hyvin vilkasta. Vuodelta 1928 säilyneiden pöytäkirjojen ja vuosikertomusten mukaan se järjesti vuosittain erilaisia retkiä, manööverejä, koulutustilaisuuksia ja leirejä. Esimerkiksi 16.6.1928 pidettiin Lyökössä yhteiset harjoitukset maaväen kanssa ja 19.8.1928 matkattiin 14 veneellä

Lypertön patterille rannikkotyökistön järjestämiin yhteisiin harjoituksiin.

Suomen laivastokin osallistui näihin Lypertön harjoituksiin lähettämällä sinne yhden A-vene miehistöineen. Tähän suureen Lypertön harjoitustilaisuuteen osallistuneen Uudenkaupungin Msk-laivueen veneissä oli täydet miehistöt sekä kaksi ryhmää maaväkeä. Harjoitukset sujuivat hyvin ja kiitostaakin saatiin. Muita pienempiä paikallisia harjoituksia järjestettiin sinä vuonna viisi.

Näyttävimpänä ja kunniakkaimpana sen vuoden tapahtumana oli osallistuminen 16.5.1928 yhdellä laivueella armeijamme Helsingissä järjestämään itsenäisyysellemme 10-vuotisjuhlaparaatiin sekä osallistuminen yhdellä venekunnalla Tanskan ja Norjan kuninkaiden vierailujen kunniaksi järjestettyihin juhlaviin paraateihin. Laivue osallistui myös 23.6.1928 Turussa pidettyyn Varsinais-Suomen piirin maakuntajuhlaan.

Univormuista kateutta

Kaupunkimme ”maasuojeluskuntalaisten” kerrotaan olleen kateellisia ja mustasukkaisia merisuojeluskuntalaisille, jotka olivat paikallisten tyttöjen suosiossa muka tyylikkäämpien univormujen ansiosta. Maasuojeluskuntalaiset kutsuivat Msk-laisiamme ”jouluukuusiksi”, vaikkei heidän sinisiä messinkinappisia univormuja koristanut vielä silloin yksikään natsa tai muu ansiomerkki.

Vanhemmat matruusit saivat yleisesikunnalta univormut, ja paikallinen suojeluskunta osti alokkaille univormuja. Laivue- ja venepäälliköt teettivät omalla kustannuksellaan univormunsa paikallisilla vaattureilla.

Laivueella ei ollut vielä vuonna 1928 omaa soutuvenettä. Sen tulevaa hankintaa tukivat useat lahjoittamalla varoja veneen hankintarahastoon. Vuo-

teen 1932 mennessä oli rahoja saatu kerättyä säästöön jo niin paljon, että päätettiin hankkia laivueelle oma valasvene, jollaisia Suomen laivastollakin oli käytössään.

Laivue järjesti vuonna 1930 Paavo Lindenin opastuksella matruusi- ja alikersanttikurssit, joihin osallistui 12 alokasta ja kahdeksan vanhempaa oppilasta. Näitten kurssien apuopettajina toimivat Edvard Westergren ja Antti Malen (myöh. Marvola), joka opetti semaforin eli lippuviestimien käyttöä ja morsesanomien lähetystä eli sähkötystä.

Kesällä 1930 vuokrattiin Janhua Oy:ltä heidän hinaajansa Janhua II ”sotalaivaksi”. Meriretkelle osallistuneet koulutettiin meriolosuhteissa käyttämään lokia, suuntimia ja merikortin lukemista sekä laivapalvelua. Opettajina toimivat laivuepäälikkö Paavo Linden ja venepäälikkö Helmer Winter.

Laivueen esikuntaan kuuluivat vuonna 1930 Paavo Linden laivuepäälikkönä, Juho Tervanen, Edvin Luotonen, Kaarlo Ailio ja Hannes Keravuori sekä varajäsenenä Atso Hornborg ja Armas Linden. Tilintarkastajina toimivat Hjalmar Lehtinen ja Eero Nummela. Laivueen rahastonhoitajana toimi Juho Tervanen.

Ensimmäiset merisuojeluskuntaupseerit

Järjestön koulutustoiminta uudistettiin vuodesta 1928 lähtien ja vuonna 1930 valmistuivat maamme ensimmäiset merisuojeluskuntaupseerit. Valmistuneiden joukossa oli myös Uudenkaupungin Merisuojeluskunnasta varatuomari Eero Linden (Laajo). Hän suoritti tutkintonsa ensimmäisenä meidän kaupunkimme merisuojeluskunnasta. Hänen vanhempi veljensä Paavo

Linden suoritti meriupseeritutkinnon vuotta myöhemmin.

Talvisin järjestettiin viikoittain Suojeluskunnan tiloissa viestintäharjoituksia, voimistelu- ja nyrkkeilykursseja sekä kaupungin lähiympäristössä lumitilanteen salliessa myös hiihtokilpailuja.

Uudenkaupungin Msk-laivueen vahvuus oli vuonna 1923 17 venettä ja 34 miestä. Vuoden 1931 lopulla laivueessa oli 12 moottorialusta ja miehistönä 14 venepäälikköä, kaksi pursimiestä, yksi kersantti, neljä alikersanttia, kuusi ylimatruusia, seitsemän matruusia ja kolme alokasta, yhteisvahvuuden ollessa 37 miestä.

Paavo Linden nimitettiin vuonna 1931 merisuojeluskuntaupseeriksi. Vuosina 1927 ja 1928 suoritti 17 laivueen jäsentä venepäälikkökurssin. Vuonna 1932 jatkettiin väen koulutusta. Hans Jansson (Juhanti), Eero Nummela ja Toivo Tervanen suorittivat silloin venepäälikkökurssin.

Koulutusta tehostettiin 1930-luvun alusta lähtien. Merisuojeluskunnan ensimmäisen koulutuskauden päämääränä oli, että koulutuksen saaneet pystyivät toimimaan raivaajan ja ulkovartioaluksen päällikkönä sekä miina-aluksen ensimmäisenä upseerina.

Toisen koulutuskauden edellytyksenä oli, että koulutettavat pystyivät toimimaan raivausosaston päällikkönä, miinaupseerina ja siinä ominaisuudessa suorittamaan miinakentän laskun pienillä aluksilla, toimimaan väylä- ja saattuepalvelu-upseereina, ja pystyivät suorittamaan sukellusvenetorjuntaa sekä johtamaan tätä toimintaa talviolosuhteissa.

Heidän tuli omata myös sellainen taito rannikkomerenkulusta, että pystyivät johtamaan vastaavien ryhmien koulutusta.

Uudenkaupungin merisuojauskunnan laivue paraatissa Sautasillassa hinaaja Janhua I:n kannella.

Vuoden 1932 aikana suorittivat venepäälliköt Edvin Luotonen ja Helmer Winter merisuojauskuntaupseeritutkinnon ja saivat upseerivaltakirjan.

Uusia tehtäviä v. 1932

Puolustuslaitoksemme siirtyi vuonna 1932 uuteen aluekeskusjärjestelmään, jolloin merisuojauskuntien merkitys kasvoi niiden saadessa uusia tehtäviä, kuten esimerkiksi mahdollisessa liikekannallepanossa. Ne saivat myös rannikon tähtystys- ja viestintäasemien miehitystehtäviä sekä osallistumismahdollisuuden rannikon merialueen miinoitukseen ja toimimiseen täydennysmiehinä rannikkopattereissa.

Laivue vuokrasi kesällä 1932 laivuri Arttur Wikströmiltä kaljaasi Väinön koulutuspurjehdusta varten. Neljän vuorokauden purjehduksen aikana opetettiin mukana olleille merimiestaitoja, laivojen ja veneiden kunnostusta, purjehdusta ja navigointia sekä varustehuoltoa ja muonitusta avomeriolo-suhteissa.

Tämän purjehduksen aikana vierailtiin myös Raumalla. Tästä koulutusmatkasta kirjoitettiin monta kuvin varustettua kertomusta matkalla saa-

duista kokemuksista ja vaikutteista niin Uudessakaupungissa kuin Turussakin ilmestyviin sanomalehtiin.

Tämän purjehduksen aikana sovittiin Rauman Merisuojauskunnan kanssa yhteistyön tiivistämisestä ja yhteisten harjoitusten järjestämisestä tulevaisuudessakin. Kuitenkin järjestettiin vain yhdet yhteiset suuret manööverit kaupunkiemme puolivälissä sijaitsevalla Hauruksen saarella. Syynä oli varmaankin naapurikateus.

Merimiestaitoja ja merikoulutusta opetettiin vuosina 1932 ja 1933 myös parilla Merivartiolaitoksen vartioalus Silmällä tehdyllä saaristoretkellä. Kolmas retki tehtiin Zachariassenin sahalta vuokratulla hinaaja Sjöbjörnillä Putsaareen. Msk-laisten sotatekniseen koulutukseen sisältyi myös keväällä tehty tutustumismatka laivastomme uuteen ylpeyteen panssarilaiva Väinämöiseen, joka oli silloin Turussa.

Vuonna 1933 Merisuojauskunnan Uudenkaupungin laivueen esikuntaan kuuluivat E. Westergren, K. Ailio, A. Hornborg (Sarvilinna), K. Olsson ja E. Nummela. Samana vuonna osallistuivat Naantalissa järjestetyille kesäleireille

Toivo Tervanen, Matti Karjalainen ja Ahti Riihimaa.

Poikaosastokin

Merisuojeluskuntapoikatoiminta alkoi 1930-luvun puolivälissä. Uudessa kaupungissa tätä toimintaa johti Antti Marvola. Poikiin pyrittiin juurruttamaan hyvät kansalaistavat, isänmaanrakkaus, velvollisuudentunto, uhrimieli, rehellisyys, keskinäinen sopu, tinkimätön kuri ja hyvä toverihenki.

Harrastusmerkkejä suorittivat ansioluokan merkin saanut Paavo Linden ja valioluokan merkin saanut Toivo Tervanen.

Laivuepäällikkö Paavo Linden (Laajo) luopui tehtävästään 16.10.1937 toimittuaan runsaat kymmenen vuotta Uudenkaupungin merisuojeluskunnan pidettynä laivuepäällikkönä. Hänen seuraajakseen valittiin kauppias Toivo Tervanen.

Vuoden 1938 avovesikauden aikana Uudenkaupungin Msk-laivue teki kolme pitempiketoista purjehdusharjoitusta, joista yksi ulottui Raumalle asti. Näihin purjehduksiin osallistui keskimäärin 15 merisuojeluskuntalaista.

Tämän harjoituskauden aikana koulutusohjelmaan liitettiin sähkötyksen opetuksen lisäksi myös puhelinkoulutusta avomeriolosuhteissa vartioalus SP 25:llä, joka kävi muutaman kerran sinä kesänä myös Uudessa kaupungissa.

Uudenkaupungin Msk-laivueen erilaisiin harjoituksiin eli manöövereihin ja paraateihin osallistuivat vuosien varrella innokkaasti seuraavat jäsenet veneineen: Hartman Perditalla, Westergren Pojulla ja Lotuksella, Engdahl Wellamolla, Tervanen Helillä, Wasz AVECILLA, Aalto Hupilla, Juho Saarinen Heillä, Armas Linden Lokilla, Ailio Eilalla, Ekerodde Perpetualla, Widberg Lentolla, Helminen Kailla, Malen Oma

Merisuojeluskuntalaisia Kaupunginlahdessa nykyisen Pakkahuoneen tuntumassa.

ilolla ja Louvella, Koskinen Ahtilla, Wallin Arlalla ja hinaaja Marsilla.

Uudenkaupungin Msk-laivueessa oli enimmillään 40 jäsentä. Monet liikelaitokset ja yksityiset henkilöt avustivat laivuetta lainaamalla sille veneitään ja vuokraamalla hinaajiaankin laivueen käyttöön ainakin paraateihin ja suurempiin yhteisiin harjoituksiin. Janhua Oy:n hinaajat Janhua I ja Janhua II sekä Wasama, mutta myös matkustajalaiva Koli olivat hyvin usein kuljettamassa merisuojeluskuntalaisia eri puolille saaristoamme.

Kasvin talo ja suojeluskuntatalo toimipaikkoina

Uudenkaupungin Suojeluskunnan ja Msk-laivueen sekä Lottien toiminta oli keskittynyt vuokralaisena Raittiusseura Kasvin taloon vuodesta 1918 vuoteen 1937 asti, jolloin ne muuttivat omaan Alinenkatu 5:stä hankkimaansa komeaan täydellisesti kunnostettuun ja uudella tilavalla juhlasalilla varustettuun taloon.

Merisuojauskunnan ja Suojeluskunnan toiminta kaupungissamme oli hyvin näkyvää ja kuuluvaakin. Kaikki suojeluskuntalaiset näet erottuivat muista kadun miehistä univormujensa ja kivääriensä myötä, joita he kantoivat mennessään esimerkiksi ampumarajoituksiin ampumaradalle.

Kuuluminen taas johtui erilaisilla aseilla käydyistä tarkkuusammunnoista ja ampumarajoituksista, joita järjestettiin hyvin usein heidän uudella kaupungin läheisyyteen pääasiassa talkootyönä rakentamallaan hienolla ampumaradalla, joka sijaitsi kaupungin pohjoispuolella Hiuntien varrella Santtion uimarannan tuntumassa. Se valmistui vuonna 1925 ja tuhottiin suojeluskunta-aatteen vastustajien toimesta hyvin pian jatkosodan päätyttyä.

Suojeluskuntajärjestön uudelleen organisointi ja piirijärjestelmän muuttaminen aiheutti mm. rannikkotykistö-koulutuksen liittäminen 1930-luvun puolessa välissä merisuojauskuntien ohjelmaan.

Uudistusten seurauksena Uudenkaupungin Msk-laivue jäi piirimme ainoaksi merisuojauskunnaksi, jossa annettiin ja saatiin laivastokoulutusta.

Merivartiolaitoksen perustaminen v. 1930 oli vaikuttamassa lamaannuttavasti vapaaehtoispuhjalla toimivien

merisuojauskuntien toimintaan ja tulevaisuuteen.

Merisuojauskunnille alettiin rakentaa 1930-luvun puolivälissä heidän käyttöönsä suunniteltuja SM-veneitä, joita ehdittiin saada valmiiksi ennen talvisotaamme vain neljä.

Uudenkaupungin kuten muidenkin Merisuojauskuntien aktiivinen toiminta päättyi aivan 1930-luvun lopulla suuriin itäisen naapurimaamme provosoimiin ja muihin maailmanlaajuisiin kriiseihin, jotka johtivat lopulta talvisodan syttymiseen ja maamme ajautumiseen toisen maailmansodan kurimukseen.

Miesten ja poikien Merisuojauskunnassa saama koulutus oli ollut tasa-arvoista ja kasvattavaa, joka kehitti myös koulutettavien terveyttä ja ruumiin kuntoa. Tätä koulutusta ja valistustyötä valvoi ja ohjasi keskitetysti suojeluskuntapiirien esikunnasta käsin erityiskoulutuksen saanut valistusohjaaja.

Maamme laivasto oli merisuojauskunnille kiitollinen siitä, että ne kasvattivat ja kouluttivat heille reipasta, ammattitaitoista ja isänmaallishenkistä henkilöstöä sekä myös siitä, että nämä miehet ymmärsivät rannikkomme ja merialueidemme puolustamisen merkityksen. Heidän saamansa oppi ei ollut mennyt hukkaan, sillä sieltä saadulla koulutuksella oli suuri merkitys sotien aikana, mutta myös raskain ehdoin solmitun rauhan jälkeisinä jälleenrakennusvuosina.

Kaikki maanpuolustusta sivuavat vapaaehtoisjärjestöt lakkautettiin syyskuussa vuonna 1944 tehdyn Moskovan välirauhansopimuksen ehtojen mukaisesti.

Ossi Sandbäck

Kansanhuolto – kotirintaman osuus taistelussa

Suomen varautuessa sotaan syyskuussa 1939 perustettiin kansanhuoltoministeriö. Lokakuussa ennen talvisodan alkua perustettiin Uuteenkaupunkiin kansanhuoltolautakunta. Uudenkaupungin maalaiskunnan kansanhuoltolautakunta aloitti työnsä tammikuussa 1940.

Ensimmäisinä tulivat säännöstelyyn nestemäiset poltto- ja voiteluaineet sekä sokeri.

Säännöstely jatkui talvisodan jälkeenkin välirauhan ajan ja se kiristyi sodan jatkuessa kaikkia kansalaisia piinaavalle tasolle.

Kansanhuollolla oli lakisääteinen oikeus hallita lähes kaikkea talouselämää, työllistää tärkeät teollisuusalat, hoitaa elintarvikkeiden ja kulutustavaran säännöstely ja jako. Lähes diktatorinen valta Suomen selviämiseksi sodassa.

Kansanhuolto ei ollut kotirintamalla vähääkään suosittu, koska se vaikeutti elämistä. Viha ja epäily kansanhuoltoa kohtaan oli suuri, ja tietysti paikalliset toimintaan määrätty henkilöt olivat syytelyn kohteena. Liki kaikki oli kortilla ja ruokakorttien ostoannokset olivat lähes nälkiinnyttäviä. Lisäksi kymmenien ostokorttien viidakossa toimiminen oli rasittavaa.

Maatilat joutuivat luovuttamaan osan sadostaan ja rehustaan rintaman tarpeisiin ja osan kotirintaman käyttöön. Tietysti tuli sanomista eri satokausina, tai sukulaisten suosimisesta ja mistä epäilystä tahansa.

Säännöstelyn lisäksi toimi sodan aikainen markkinatalous eli musta pörssi, jonka hintoihin oli varaa vain varakkailla. Toisaalta ihmiset olivat silloin

verkottuneita maaseudun serkkujen ja muiden tuttavien kanssa. Vähäosaisimmat kärsivät eniten.

Kaikki maatilkut, omat tai saadut otettiin käyttöön. Niillä viljeltiin perunaa, vihanneksia tai muuta syötäväksi kelpaavaa. Omatoimisuus perheen ruokahuollossa kukoisti.

Kyläillessä tuotiin mukana muun muassa omat kahvin korvikkeen makeuttamiseen tarkoitetut sokerit ja sakariinit.

Vuonna 1940 Uudenkaupungin asukasmäärä oli noin 3200 henkeä. Maalaiskunnassa oli asukkaita noin 1000. Talvi- ja jatkosodan aikana suuri osa miehistä oli rintamalla ja osa työpalveluun määrättyinä muualla. Naisista pieni osa oli komennuksella Lotta- tai muihin tehtäviin.

Uudenkaupungin maalaiskunnan kansanhuolto

Pöytäkirjojen mukaan maalaiskunnan lautakunta aloitti työnsä tammikuussa 1940. Kansanhuollon johtajana toimi vuosina 1940 – 1944 Olavi Jaakkola. Toimisto oli maalaiskunnan kunnantalolla Rauhankadun ja Vuorikadun kulmassa.

Kansanhuoltolautakunnan jäsenet vaihtuivat vuosittain. Jäseninä toimivat: Jaakko Haavisto, Aarne Hellsten, Viljam Taiminen, Frans Stenroos, Viljam Laiho ja Edvin Maila.

Toimistossa tarvittiin myös kanslisteina naisia, mutta heistä ei ole mainintoja.

		1 rulla à 200 m tai yds. ompel-lankaa	1 rulle à 200 m eller yard syrnåd
	N2 322	1 pusero tai takki tai villapaita taikka vastaavat kangaat	1 blus eller jacka eller ylletröja eller motsvarande mängd tyg
	N2 323	1 hame tai pällýshousut paita ranta tai hiihtohousut	1 kjol eller 1 par benkläder med undantag av strand- eller skidbyxor
N2 304	N2 324	1 pusero tai takki tai villapaita taikka vastaavat kangaat	1 blus eller jacka eller vllétröja eller motsvarande mängd tyg
N2 305	N2 325	1 hame tai pällýshousut paita ranta- tai hiihtohousut	1 kjol eller 1 par benkläder med undantag av strand- eller skidbyxor
N2 306		1 pällýysvaate tai vastaava kangas	1 ytterplagg eller motsvarande mängd tyg
N2 307		1 pällýysvaate tai vastaava kangas	1 ytterplagg eller motsvarande mängd tyg
	N2 328	1 paita ja alushousut tai alushame	1 garnityr eller underkjöl
	N2 329	1 paita ja alushousut tai yöpuku tai verryttely- tai rantahousut	1 garnityr eller pyjamas eller tränings- eller strömbyxor
		1 sukut tai 100 g lankaa	1 par strumpor eller 100 g garn
	N2 331	1 sukut tai 100 g lankaa	1 par strumpor eller 100 g garn
	N2 332	1 sukut tai 100 g lankaa	1 par strumpor eller 100 g garn
	N2 333	1 sukut tai 100 g lankaa	1 par strumpor eller 100 g garn
N2 314	N2 334	1 m puuvilla- t.m.s. kangasta	1 m bomulls eller annat liknande tyg
N2 315	N2 335	1 m puuvilla- t.m.s. kangasta	1 m bomulls- eller annat liknande tyg
N2 316	N2 336	1 m puuvilla- t.m.s. kangasta	1 m bomulls- eller annat liknande tyg
N2 317	N2 337	100 g lankaa	100 g garn
N2 318	N2 338	100 g lankaa	100 g garn
N2 319	N2 339	1 jalkineet (A ja B laadun nahkalinkineita irroitettava N 319 ja 339 yhdessä)	1 par skodon (för läderskodon av A o. B kvalitet böra N 319 o. 339 tillsammans avskiljas)
820	N2 340		
		N2 346	N2 347
		N2 348	N2 349
		N2 350	

Osa ostokorteista oli voimassa vain leimassa mainitun kunnan alueella. Tässäkin jokaisessa kupongissa on painettuna Uudenkaupungin tunnus 895.

Kansanhuoltolautakunnan jäseninä olivat edellä mainittujen lisäksi:

O. Kaljunen, Väinö Konttinen, Niilo Kauvainen, Juho Sandell,

Hj. Lehtinen, Elin Uino, Signe Appelblom. Lisäksi apuna joukko eri toimialoja valvovia henkilöitä.

Kansanhuollon toimisto oli nykyisellä raatihuoneella, alakerrassa. Pöytäkirjoista ei selviä kunnolla toimiston johtajat. Kesään 1941 johtajana on toiminut pastori A. Marvola. Sodan jälkeen johtajana ovat toimineet E. Noravuori ja H. Lindqvist.

Sodan jälkeen puute jatkui, mutta helpottui. Rintaman raskas elintarvike ja muu huolto loppui, mutta kotiutetut sotilaat tulivat kansanhuollon piiriin.

Kansanhuoltoministeriö lakkautettiin vuoden 1949 lopussa. Tehtävät jaettiin eri ministeriöihin. Kuntien kansanhuolto lakkasi, mutta säännöstely osin jatkui 50-luvulle.

Paluu normaaliin elämään kesti vuosia, puute kaikesta helpottui hiljalleen. Epävarmuus jatkui valvontakomission ja poliittisen myllerryksen takia. Lisänä oli sodan aiheuttama inflaatio, mm. setelien leikkaus.

Eero Katina

Lähteet.

Uudenkaupungin ja -maalaiskunnan kansanhuollon pöytäkirjat.

Muut julkaisut.

ni V. V. Paasio ja kapellimestari August Wigren.

Toimiston kanslisti oli alussa Martta Heinonen. Myöhemmin ainakin neljä, joista tiedetään Eeva Saarinen, myöhemmin Pusa.

Tehtävänä oli ensin sokerikorttien jako. Myöhemmin säännöstelyn kiristyessä kaikki muukin.

Kansanhuolto toimi myös välirauhan ajan ja jatkosodan aikana kiristyvien säännöstelyjen toteuttajana.

Kaikelle tarvittiin ostokortti tai -lupa. Esim. elintarvikekorttien annosmäärän korotukseen työtehtävien raskauden muuttuessa, ostolupa kenkien, monojen, kumiterien, työvaatteiden, polkupyörän renkaiden ja naulojen ostoon. Kansanhuolto jakoi polttoainetta kalastajille (4 litraa) ja kuorma-autoille (6 litraa) käynnistykseen. Autoissa oli puukaasuttimet, mutta sillä auton käynnistäminen vaati aikaa.

Kansanhuolto esitti myös sotapalvelusta vapauttamisen siviilityöhön ja hoiti työvelvolliseksi määräämisen. Tehtäviin kuului myös evakkojen maajoitus ja elintarvikekortit.

Lämmitykseen tarvittava polttopuu piti hakata. Onneksi kaupunki omisti riittävästi metsää.

Lauri Törni haki kyytiä Uudestakaupungista Ruotsiin

Vietnamin sodassa menehtynyt Mannerheimristin ritari Lauri Törni taisteli Suomen, Saksan ja Vietnamin rintamalla. Hänen sodanaikaisista vaiheistaan on kirjoitettu paljon. Vähemmän on tiedossa, että hänen vaiheensa sivuavat Vakka-Suomeakin.

Vuonna 1947 silloinen 28-vuotias kapteeni Törni pakeni 1947 Turun lääninvankilasta, piilotteli Vakka-Suomesa ja pyrki täältä siirtymään Ruotsiin. Tapahtumissa silloin mukana olleitten mynämäkeläisen Pentti Lempisen ja uusikaupunkilaissyntyisen turkulaisen ja Laitilassa v. 1947 asuneen Eino Lehtolan haastattelujen pohjalta Törnin vaiheet on kirjannut Pasi Niittymäki ja teksteistä Jukka Uotila on toimittanut kertomuksen Vakka-Suomen Sanomiin 4.2.1994

Saksan matkasta vankeustuomio

Jatkosodan jälkeen Törni värvättiin Saksaan tammikuussa 1945. Tarkoitus oli antaa värvätyille sabotaasi- ja vastarintakoulutusta. Mikäli Neuvostoliitto miehittäisi Suomen, vastarintaliike nousisi aseisiin Saksan avustamana. Suomi kävi silloin jo Lapin sotaa saksalaisia vastaan.

Palattuaan monien vaiheitten jälkeen Suomeen Törni ehti olla vuoden verran siviilissä ja vapaudessa, kunnes Valpo hänet pidätti. Hänet tuomittiin oikeudessa maanpetturuudesta kuudeksi vuodeksi vankeuteen. Tuomio tuli siitä, että hän oli osallistunut sotaan vihollisen puolella Saksan armeijassa.

Uusikaupunkilaissyntyinen nahka-tehtailijan nuorin poika Eino Lehtola kävi usein Törniä tapaamassa vankilassa, jossa tämä oli siviilivaatteissa ja töissä vankilan myymälässä. Joku oli Törnille lähettänyt pakettiin kätketyn rautasahanterän, mutta tämä piti sitä tyhmänä ajatuksena eikä todennäköisesti koskaan ruvennut kaltereita sahaamaan. Lehtolan mukaan vartija kävi kuitenkin sellissä vetämällä kepillä äänekkäästi kalterien poikki kuullakseen, antoiko joku erilaisen äänen.

Vankilasta Mynämäelle

Kuultuaan Törnin olevan Turun vankilassa myös mynämäkeläinen Pentti Lempinen yhden aseveljen kanssa päätti käydä entistä päällikköään katsomassa.

– Istuttiin siinä toista tuntia ja juteltiin, ja huomasimme, että hänellä oli aika vapaat oltavat ja päällä siviilivaatteet. Sitten menin toisen kerran yksin häntä tapaamaan. Aikamme juteltuamme hän kysyi, mitä jos hän tulisi meille vierailulle. Vastasin että tervetuloa vaan.

Lempinen oli hyvillään luottamuksesta ja kertoi missä asui Mynämäessä ja kuinka sinne osaa. Jonkun ajan kulu-
tua hän vei Törnille kartan ja piirroksen rakennuksesta, jossa hän asui. Piirroksen oli tarkkaan merkitty Lempisen kamarin akkuna.

– Heinäkuun puolivälin jälkeen hän eräänä yönä koputtikin sitten akkunaan, heräsin siihen ja aukaisin akkunan ja sanoin, hyppää sisälle. Näin siksi, ettei oven käynti olisi herättänyt muita.

Törni kertoi Lempiselle päässeensä asioimaan muurin ulkopuolelle henkilökunnan asunnolle ja ottaneensa taksikyydin Ruohonpäähän, jonka luuli olevan syrjäseutua. Siellä hän ei enää voinut sanoa uutta päämäärää, vaan maksoi kyydin ja lähti kävelemään asutusalueen läpi suunnistaen Ruskolle ja sieltä metsien kautta Mynämäelle.

Varuillaan piti olla

– Vähän oli väsynyt pitkän reissun jälkeen, kunto ei ollut paras vankilassa istumisen johdosta. Hain hänelle suuhunpantavaa ja sanoin, että mene nyt tuohon minun petilleni huilimaan. Herätin sitten hiljaa vanhempani ja kerroin, kuka vieras oli tullut. Sovimme, että kaikkien toimien piti jatkua normaalisti ja vieraalle oli ruokailu järjestettävä erikseen niin, ettei kukaan sivullinen pääse hänestä perille, Pentti Lempinen kertoo.

Aamupäivällä Lempinen haki Turusta erältä poliisilta Törnin vaatteet. Pyöräkin piti saada, mutta se oli juuri sinä päivänä lainassa.

– Törni varoitti minua ilmoittamasta, missä hän on, joten sanoin hänen olevan erään järven rannalla. Sain vaatepaketin enkä jäänyt vartomaan polkupyörää.

Pyörän puuttuminen sotki suunnitelmia. Miesten piti mennä ravustamaan, kausi oli juuri alkanut, jotta muutama päivä kului joella metsässä ja hälypaon johdosta vähentyisi.

Lempisen isä oli sitä mieltä, että Törnin pitäisi jäädä heille vähäksi aikaa, koska tämän jalat olivat rakoilla sopimattomien jalkineiden ja pitkän kävelyn vuoksi.

Törni jäikin taloon kolmeksi vuorokaudeksi hoitelemaan jalkojaan, joita varten Lempinen haki apteekista kolodiumia. Itse hän koetti olla mukana

tavallisissa töissä, jotta sivulliset eivät huomaisi mitään erikoista.

Varusteita hankitaan

Törni varustautui matkaan. Lempisen reppuun hankittiin ruokatarpeita, kovaa leipää ja muuta pilaantumaton ruokaa. Säilykkeitä ei ollut saatavissa. Törnin epäkuntoisen kellon sai kelloseppä kuntoon. Henkilöllisyystodistuksen hänelle oli hankkinut poliisina toimiva aseveli. Tämä kertoi nähneensä poliisilaitoksella jonkun löytämän henkilöllisyystodistuksen, jonka hän päätti viedä sille joka tarvitsisi.

Vankilassa eräs vartija oli ottanut Törnistä kuvan silmälasit päässä. Kuva muutettiin henkilöllisyystodistukseen ja siihen joku epäselvä leima päälle. Näin Törni muuttui Hämmäläiseksi, kotipaikka Somero. Varusteet olivat näin kunnossa, joskin Laitilasta oli luvassa lisää.

Törni oli Eino Lehtolallekin vankilassa sanonut, että kohta hän lähtee ja pyrkii Laitilaan. Hän oli kehottanut kuuntelemaan radiosta ilmoitusta paostaan, mutta kielsi tulemasta minnekään vastaan, koska ei itsekään tiennyt pako-reittinsä teitä. Nyt tapaaminen toteutui.

Laitilasta Uuteenkaupunkiin

Lauantaina Törni kävi Lempisillä saunassa. Sunnuntaiksi hänelle tilattiin taksikyyti Laitilaan, jonne oli sovittu tapaaminen. Kyyti kuitenkin otettiin Laitilan urheilukentälle, kyytimies kun tiesi Lempisen harrastavan urheilua, ja Törni esiteltiin urheilukaveriksi. Kentältä käveltiin Eino Lehtolan kanssa sitten kylälle. Pentti Lempinen jatkoi matkaa Uuteenkaupunkiin, jossa oli maatalousnäyttely, näin todistaakseen olinpaikkansa, jos kyseltäisiin.

Törnillä oli päällään ruskea verskakki, jalassa saapashousut ja päässä Lempisen uusi lippalakki ja ikkunala-

Ykskoivun kärjessä sijainnut Lehtolan huvila siirrettiin v. 2007 Arvassaloon Silénien maatilayrityksen käyttöön, josta kuvamme. V. 1892 rakennetun huvilan omistajina olivat Lehtolan jälkeen Asser ja Terttu Salonen.

sista tekaistut silmälasit, Lempinen muistelee.

Laitilan apteekissa silloin töissä ollut Eino Lehtola vei Törnin apteekin yläkerrassa olevaan asuntoon, jossa tämä piilotteli jonkin aikaa. Apteekkari itse lomaili silloin Ahvenanmaalla.

Laitilassa Törni vietti vähän aikaa ja sai hankittua uuden polkupyörän eräästä liikkeestä Kalannissa. Hän suunnitteli seuraavaa siirtoa ja Lehtola ehdotti lähtemistä Uuteenkaupunkiin, koska tiesi, että sieltä oli paljon kuljetettu virolaisia Ruotsin puolelle.

Piilossa Ykskoivun huvilalla

Lehtolalla oli Ykskoivussa huvila.
- Sinne pyöräilyämme joimme kahvit

ja söimme. Oleskelimme siellä muutamän päivän aivan rauhassa, Lehtola muistelee. Hän päätti sitten itse lähteä kaupungille Törnin jäädessä huvilalle. Lehtola päätti kysyä tuntemaltaan merikapteenilta, kuljettaisiko tämä Törnin Ruotsin puolelle.

Kapteenin luona oven avasi tämän vaimo. Lehtola kertoi, että olisi asiaa itse kapteenille. Vaimon kysyessä mitäs asiaa, Lehtola sanoi sen olevan henkilökohtaista. Jaa-hah, kyllä minä haluan sen kuulla myös, kapteenin vaimo tiuskaisi. Merikapteeni tuli sitten ovelle myös, ja Lehtola kysyi suoraan, voisiko tämä kuljettaa erään ystävän Ruotsiin.

Kuka sellainen ystävä on, kapteeni kysyi tiukkana. Lauri Törni, vastasi

Lehtola. Pariskunta oli tietysti nähnyt lehdistä suurin kirjaimin jutut vankilapaosta ja rouva hermostui heti kovasti ja kapteenikin huusi huonolla suomenkielellään: – Ei me sekantu mihinkä, menkkä pois.

Lehtola lähti mutta mielti, palaisiko kysymään tiesikö kapteeni ketään muuta, joka kuljettaisi Törnin lahden yli. Olihan Udestakaupungista ihmisiä kuljetettu. Mutta vastaus oli sama jyrkkä: – Ei. Menkkä pois. – No, näkemiin sitten vaan.

Palattuaan mökille Lehtola ei ensin nähnyt Törniä missään, mutta havaitsi sitten tämän olevan pitkällä uimalenkilä keskellä ulappaa.

- Otin rannasta perämööttoriveneen ja lähdin häntä vastaan. Lauri kiipesi veneeseen ja kertoi, että oli hyvänä uimarina uinut lähisaareen ja sieltä edelleen, näyttäen kädellään pitkää uimareissuaan, joka oli varmasti useita kilometrejä.

Rantaan päästyä syötiin ja mietittiin ja päätettiin, että palataan Laitilaan katsomaan onko tilanne rauhoittunut.

Pakoretki jatkui

Sinä aikana, kun miehet olivat Yksikoivun mökillä piilossa, oli Valpo jo tehnyt tiedusteluja ja saanut jostain vihiä, että Törni oli näillä seuduin kulkenut. Eräältä tuttavalta kuultiin, että Törniä haetaan seudulta. Muuankin rouva oli jo hyvin hermostunut, että jos Lauri joutuu kiinni, niin silloin hänkin joutuu syytteeseen, Lehtola kertoo.

Törni päättikin, että hänen olisi parasta lähteä, ja Eino Lehtola lähti saattamaan. Molemmat ajoivat pyörillä, joista hakkasivat tienvarresta löytyneillä kivillä mahdolliset tunnusmerkit lommolle ja lyttyyn. Näin tehtiin sen vuoksi, että Valpolle ei jäisi mitään vinkkiä pyörän ostopaikasta.

Lehtola muistelee ajaneensa mukana ehkä Hinnerjoelle asti, jossa Törni sanoi, että eiköhän hän jo pärjäisi itsekkin. Ajat kohta mukana Ruotsiin asti, Törni naurahti.

Eino Lehtola sanoo käskeneensä Törniä käyttämään avukseen ohikulkuvia autoja. Törni puolestaan sanoi käyttävänsä niin pieniä metsäteitä, ettei niillä autoja paljon kulje, mutta uskoi autoihinkin turvautuvansa ja lähti ajelmaan pohjoiseen. Kokkolassa häntä oli sitten vastassa kaveri, jonka kanssa hän oli ollut Saksassa. Sieltä miehet ottivat taksikyydin Ouluun.

Sattui kuitenkin harmittava yhteen-sattuma. Kokkolassa oli sattunut suuri turkisvarkaus ja Lempisen tietojen mukaan taksikuski epäili miehiä sen suorittajiksi ilmoittaen heidät Oulun poliisille. Näin miehet pidätettiin, ja Törni joutui epämääräisten henkilöllisyyspaperiensa vuoksi tarkempaan syyniin. Pian selvisi, kuka oli pidätetty. Karkumatkan katkaissut poliisi kertoi myöhemmin Törnille, että jos tämä olisi heti sanonut olevansa Törni, olisi hän antanut tämän mennä läpi ja toivottanut vielä hyvää matkaa. Paperit ehtivät kuitenkin mennä jo eteenpäin.

Avustajat säilyivät tuntemattomina

Nyt joutui Törnin henkilöllisyys-todistuksen alkuperäinen omistajakin kuulusteltavaksi, vaikka hän ei tiennyt asiasta mitään. Myös kalantilainen liikkeenomistaja, joka oli myynyt polkupyörän, joutui kuulusteluun, kun oli saatu selville, mille liikkeelle sen numeroinen pyörä oli toimitettu. Omistaja myönsi myyneensä pyörän tuntemattomalle miehelle ilman ostolupaa. Törni taas ilmoitti ostaneensa pyörän tuntemattomalta mieheltä Mouhijär-

vellä. Enempää ei selville saatu, mutta myyjälle tuli tietysti sakot säänostely-määräysten rikkomisesta.

Törnin repusta löytyi myös kollodi-umpullo, jonka kyljessä oli Jaakkiman apteekin lappu. Jaakkiman apteekkari oli sodan jälkeen tullut Mynämäkeen pitämään apteekkia ja käytti vanhan apteekkinsa lappuja.

– En tiedä, oliko Törni jättänyt lapun huomaamatta pulloon vai oliko tarkoitus hämätä. Näin ainakin minä säilyin kuulusteluilta, ja siihen saikin luottaa, ettei Törni avustajiaan paljasta, Pentti Lempinen kertoo.

Toinen yritys epäonnistui

Nyt Törni passitettiin uudelleen lääninvankilaan ja hän sai karkaamisesta 5 kk lisätuomion. Hän yritti vielä toistamiseen vapauteen Turussa kätkeytyen linnan kirkkoon, jossa piileskeli kolmatta vuorokautta. Sieltä hän laskeutui kolmannesta kerroksesta yöllä eri materiaaleista tehdyllä köydellä, joka kuitenkin katkesi ja hän vähän loukkaantui.

Hän yritti silti päästä muurin yli köydellä, jonka päässä oli jonkinlainen koukku. Sitä muurille heiteltäessä vartija yllätti Törnin, joka antautui, koska ei halunnut tehdä vanhalle miehelle vastarintaa, Lempinen muistelee.

Törni anoi nyt siirtoa Riihimäelle sanoen, ettei viitsi enää Turusta karata. Junamatkalla hän jo suunnitteli pakoa, mutta kertoi myöhemmin Eino Lehtolalle, että se oli mahdotonta, kun hänet oli sidottu ja vaunussa oli kaksi vartijaa.

Armahdus jouluaattona

Kun Pentti Lempinen seuraavana kesänä oli Vihdissä parantolassa, hän

tuumi, että voisi Törninkin majoittaa sinne pieneksi aikaa, jos tämä olisi taas lähdössä. Lempinen otti yhteyttä Törnin ystävään, jonka tiesi vierailevan Riihimäellä. Yhdessä miehet menivät Riihimäelle, mutta sopivat, että Lempinen ei mene vankilaan, ettei molempien nimi tule kirjoihin. Törni kuitenkin sanoi, ettei hän nyt lähde, koska on anonut presidentiltä armahdusta.

Paasikiven armahdus tuli Lehtolan mukaan joulun aattonaaton. Presidentin kansliasta ensin soitettiin, että Törni on heti vapautettava, ja niin vankilanjohtaja kävi itse asian ilmoittamassa sellissä.

– Lauri kertoi, että ennen vankilasta lähtöään hän keräsi sellinsä piiloista kaikki rautasahanterät ja viilanpätkät ja meni tavaroineen vankilanjohtajan luo, löi viilat ja sahat pöydälle ja sanoi: – Antakaa seuraavalle kuka tarvitsee, Lehtola naurahtaa.

Opiskellessaan Helsingissä Lehtola oli Törnin kanssa paljon tekemisissä. Saatuaan kuitenkin myöhemmin vihiä, että Valpo aikoo pidättää hänet jonkin syyn nojalla, Törni lähti Ruotsin kautta Amerikkaan ja eri vaiheiden jälkeen hän sitten sai Yhdysvaltain kansalaisuuden ollessaan sen armeijassa.

Suomeen Törni piti yhteyttä ja kävi-kin täällä muutaman kerran. Vielä ennen Vietnamin sotaa, jossa hän katosi, Törni kävi valkoisella Alfa Romeollaan Turussakin, Eino Lehtola muistelee. Suureksi pettymyksekseen hän ei sattunut itse juuri silloin olemaan kotona eikä sitten enää nähnyt ystäväänsä.

80 000 lasta siirrettiin länteen sotaa pakoon

Sotalapsilla tarkoitetaan niitä lapsia, joita pian talvisodan alettua lähetettiin saamaan hoitoa, turvaa ja ravitsevaa ruokaa rauhalliseen Ruotsiin, mutta myös Tanskaan tai Norjaan, jotka Saksa kuitenkin huhtikuussa 1940 miehitti. Suurin osa lapsista jäi luonnollisesti lähinaapuriimme, josta aloite lasten saattamisesta turvaan sodan vaaroista, ravinnon ja lääkinnän ym. puutteesta oli esitetty. Ruotsiin vietiin tai pääsi 72 000, Tanskaan 4 200 ja Norjaan noin 100 lasta ja äitiä. Yksityisesti matkaan lähti noin 15 000 lasta.

Lähtijät olivat pääasiassa kotoisin Helsingistä, Viipurista ja muista suurista kaupungeistamme, joissa lentohyökkäysten uhka oli suurin. Tämä näkyy myös tilastoissa siten, että vuosina 1941-1942 ja 1944 lapsia lähetettiin eniten. Turun ja Porin läänin osuus oli yhteensä vajaa 4 000 eli noin viisi prosenttia koko joukosta. Kaupunkilaislasten lukumäärä tässä oli 2 124.

Vertailun vuoksi Viipurin läänistä lapsia lähetettiin yli 14 000 ja Uudelta- maalta saman verran. Uhkakuvat olivat siis erilaisia eri puolilla maata. Kuitenkin Suomessa selvittiin sodan jaloista erittäin vähäisin lapsiuhrein.

Edellytykset päästä mukaan olivat aluksi kovat. Etuoikeutettuja olivat kaatuneiden, jälleenrakennustöihin palanneiden ja ansiotyössä olevien lapset, myöhemmin kuka tahansa alle 13-vuotias pääsi mukaan. Sairaats lapset muodostivat oman ryhmänsä. Ruotsalaiset lastenlääkärit saivat varattua ja varusteltua heille 2 000 sairaansijaa,

joihin pienet potilaat saatiin sijoitetuksi. Naapurimme lupasi hoitaa jopa siirtojen aiheuttamat kustannuksetkin itse. Auttamisen henki oli todella vahva: ”Finlands sak är vår!” oli iskulauseena, Suomen asia on meidän!

Kaikki eivät halunneet Suomeen takaisin

Kaikkiaan siirrettiin länteen lähes 80 000 lasta vuosina 1939 – 1945. Talvisodan päätyttyä alkoivat jo ensiksi ehtineitten paluukuljetukset, mutta suunta muuttui, kun Jatkosota alkoi kesäkuussa 1941. Aseitten vaiettua keväällä 1945 näistä nuorista siirtosuomalaisista 15 500 oli löytänyt turvapaikastaan uuden kodin eivätkä halunneet palata Suomeen. Monet lapset, jotka Ruotsista vastentahtoisesti tuotiin takaisin viranomaisten toimesta, palasivat takaisin heti kun se oli mahdollista. Useat kotimaahan palanneista ja tänne asettuneista pitivät yllä yhteyttä sodan ajan kasvatusvanhempiansa, ja kun ajat paranivat, kävivät tilaisuuden tullen heitä tervehtimässä ja löysivät Svea-mamman vauraasta valtakunnasta jopa kesätyö- tai opiskelupaikkojakin.

Lasten kuljetukset alkoivat Talvisodan riehuessa 15.12.1939 aluksi laivalla Turusta Tukholmaan kuuluisalla SHOY:n höyrylaiva Arcturuksella, joka oli sisustettu erityisesti tätäkin tarkoitusta varten. Merimatka ei ollut turvallinen. Avoveden aikana neuvostosukellusveneet olivat uhkana ja aiheuttivatkin tappioita muun muassa upottamalla

Sotalapsia ollaan lähettämässä sotaa pakoon.

Arcturusta suojaavan saattaja-aluksen Ruotsin aluevesien tuntumassa.

Talvella siirryttiin rautateille, ja lapset matkustivat öisin pimennetyin vaununikkunoin Haaparannan kautta vastaanottajien huomaan. Tappioitta tämäkään järjestely ei toiminut: lapsia kuljettava juna ja pohjoisesta Helsinkiin matkalla ollut pikajuna törmäsivät toisiinsa maaliskuussa 1940, jolloin 11 lasta menehtyi. Mainittakoon vielä erikoisuutena, että pienehkö joukko lapsia ja äitejä saivat Vaasasta lentokyydin Pohjanlahden yli.

Turku tärkeä etappi

Turku säilyi kuitenkin tärkeänä etap-pina sekä matkalle lähtiessä että myöhemmin palattaessa. Sinne oli perustettu erityinen vastaanottokoti tarkoitusta

varten Sirkkalankadulle. Sieltä tuli muutto Vähäväkisten taloon Puutorille. Lopuksi se toimi naapurustossa Tuureporinkatu 3:ssa.

Jatkosodan aikana todettiin, että kun suuri lapsijoukko kootaan yhteen kuljetusta varten, tartuntataudit leviävät nopeasti: 10 000 lapsesta, jotka oli todettu Suomesta lähtiessä terveiksi, oli Ruotsiin tullessa 2 000 sairastunut. Ruotsissa katsottiinkin, että ehkä olisi parasta toimittaa lääkintä- ja ruoka-apu paikan päälle Suomeen, jotta vältettäisiin lasten saattamista tartunnoille alttiiksi tällä tavalla. Siirtoja ei kuitenkaan lopetettu.

Lähtö ja ero ei ollut helppoa vanhemmille eikä lapsille. Jäähvyäiset satamassa ja asemilla olivat saattajan ja lähtijän välillä sydäntä särkevää katseltavaa, kertoivat avustustyöntekijät. Lapsella oli pahvilappu kaulassa, jossa hänen henkilötietonsa olivat. Sitä ei missään tapauksessa, ei edes Ruotsin täisaunassa, saanut ottaa pois. Vastaanotto perillä oli tehokkaasti organisoitu lääkärintarkastuksineen, rokotuksineen ja karanteeneineen ennen kuin lapset sitten pääsivät perheisiinsä. Lasten jako vastaanottaviin koteihin muistutti entisajan huutolaisten kohtaloa. Sievät tytöt ja vahvat pojat valittiin heti ja ne, jotka eivät kelvanneet kenellekään, sijoitettiin lastenkoteihin.

Kielivaikeudet ohi nopeasti

Sopeutuminen oli tietysti vaikea jo vieraan kielen takia. Pitihän siinä ohessa lisäksi tottua perheen tavoillekin. Lapsi oppii kuitenkin hyvissä olosuhteissa kielen nopeasti ja kun kotiinpaluun hetki koitti, oli suomenkieli monelta unohtunut. Suomessa oli vakava elintarvikepula, ja vaikka Ruotsissa oli sota-aikana niukkuutta kaukomaiden tuotteista, saivat lapsemme siellä maistella herkkuja, joita kotimaassa eivät olleet koskaan maistaneet.

Koulua käytiin aluksi kuunteluoppilaina ja, kielen tultua tutuksi, pärjättiin siinä missä Gustav ja Birgittakin. Myöhemmin sotalapset pitivät oloaan Ruotsissa hyvänä kokemuksena, mutta kääntöpuolena on ikävä arvio, että noin 10 % heistä joutui jollakin tavoin hyväksikäytön uhriksi. Ruotsalaiset perheet olivat jo varallisuuden ja koulutustaustankin suhteen eritasoisia, joten lasten kokemukset olivat vaihtelevia.

Kotiinpalu riemujuhla tai pettymys

Kotiinpaluu oli toisille riemujuhla, toisille synkkä, koko loppuelämään vaikuttava pettymys. Onnekas näki vastaanottajien joukossa äitinsä ja sodasta kotiutuneen isänsä. Äiti oli

säännöllisesti kirjoittanut kodin kuulumisista ja kaipauksestaan ja niihin hän sai myös vastauksen lapsikullaltaan. Pettymys oli syvin niillä, joilla ei ollut ketään vastaanottamassa. Esimerkiksi isä oli kaatunut ja äiti uudessa aviossa haluton ottamaan lasta uuteen kotiinsa. Tällaisia tapauksia varten meille oli perustettu lastenkoteja, joissa yritettiin auttaa sopeutumisvaikeuksissa ja etsiä sijoitusperheitä pulaan joutuneille.

Sotalapsen kohtalona on ollut kantaa koko elämänsä ajan niitä kokemuksia, hyviä tai huonoja, joita kertyi näinä vuosina. Enemmistöllä ne otaksuttavasti ovat olleet positiivisia: tutustuminen uuteen kieleen ja kulttuuriin avartaa maailmankuvaa ja ymmärrystä elämäntapojen erilaisuutta kohtaan. Jo elintaso saattoi ruotsalaisperheessä olla aivan erilainen kuin aikanaan kotona. Kaiken lisäksi heille on saattanut jäädä Ruotsiin ystävien joukko, jota nykykielellä voi sanoa verkostoksi.

Voi lopuksi todeta, että sotalapsille jäi perinnöksi myös eräänlaista avarakatseisuutta ja rohkeutta tarttua uusiin asioihin, mikä näkyy esimerkiksi yritteliäisyytenä, erilaisina kulttuuriharrastuksina jne. He ovat olleet ja ovat vieläkin oivana piristykseenä niissä talkoissa, joissa Suomi jälleenrakennettiin ja edelleen kehitetään ehommaksi paikaksi elää.

Paikallisten sotalasten kuvauksia

Lassi Stenman halusi ”kotti”

Kolmevuotias Lassi Stenman lähti vuonna 1942 Uudestakaupungista kahdeksanvuotiaan sisarensa Sirpan kanssa laivalla Turusta. Olo oli ankea. Pieni mies oli ankarassa kuumeessa ja perillä

Tukholmassa vastaanottavat diakonissat toimittivat hänet sairaalaansa, koska epäilivät hänen potevan tuberkuloosia. Keuhkokuumeeksi se lopulta todettiin.

Matkaansa uuteen kotiin hän pääsi jatkamaan vasta kolmen viikon kulluttua, jolloin hänellä oli kaksi suomalaista naista saattajina. Saavuttiin

Länsi-Göötanmaalle Skövdeen, jossa tädit houkuttelivat hänet ulos kävelyille, koska juna seisoo nyt kauan asemalla. Lassi ihmetteli, miksi hänen laukkinsa otettiin pois junasta. Päädyttiin keskustassa kauppakujalle, jossa seisoj pitkä 195-senttinen mies ja hieno rouva. Kun asteltiin lähemmäs, tädit ilmoittivat menevänsä kauppaan. Poika huomasi heidän poistuvan saman tien takakautta ja hävisivät. Siinä oltiin neljästään: sijaisäiti ja -isä, laukku ja Lassi. Hänestä oli tulossa muutamaksi vuodeksi hammaslääkäriperheen jäsen.

Monta päivää Lassi istui sängyllä ja vaati päästä ”kotti”. Ihmeteltiin, mitä ”kotti” tarkoitti, mutta kyselyjen jälkeen elämä jatkui ja Lassi sai opetella kieltä yhdessä perheen kaksivuotiaan tyttären kanssa. Lopulta hän osasi ruotsia, mutta suomi oli unohtunut. Sirpa haki sisarensa Seijan myös Ruotsiin ja heidän sijaiskotinsa oli Tidaholmissa lähellä Skövdeä, tosin eri perheissä. He eivät tavanneet toisiaan koko evakkoajan.

Lassi valitsi paluun Uuteenkaupunkiin

Paluu kotiin Uuteenkaupunkiin ei sujunut ilman vastuksia. Lassin perhe ja hänen sisartensa perheet halusivat pitää lapset ominaan. Äiti ei suostunut, mutta taivuttelun jälkeen antoi Lassin valita ja hän valitsi paluun oman äitinsä ja isänsä luo. Varmuuden vuoksi saattajana oli perille saakka sijoitusperheen isän hammaslääkäriveli Tukholmasta, joka sitten lähetti raportin Skövdeen, että kaikki on Lassilla hyvin ja uusi koti Sorvakkoon valmistumassa.

Uudessakaupungissa olisi tuohon aikaan ollut ruotsinkielinen koulu, mutta sinne poika ei opettajien mielestä kuulunut, koska hänen vanhempansa

olivat suomenkielisiä. Hän joutui taas opettelemaan uuden kielen ja sietämään kielitaidottomana koulutoverien kiusantekoa. Lisäksi oikeinkirjoitus tuotti vuosikausia vaikeuksia: suomen pitkät vokaalit ja kaksoiskonsonantit ovat olleet kompastuskiviä kaikille ruotsinkielen kirjoituksen oppineille lapsille.

7-vuotias Paula Eilu halusi itse Ruotsiin

Talvisodan syttyessä Paulan perhe oli lähtenyt evakkoreissuun Lavansaaresta soutuveneellä ja pääsi vaaroja uhmaten turvaan Kotkaan. Vuonna 1942 löydämme seitsenvuotiaan Paulan perheineen Pyhärannan Reilasta. Kolme vuotta vanhemman serkkunsa Ainin kanssa tytöt omasta aloitteestaan päättivät lähteä Ruotsiin ja kävivät sopimassa asiasta Rihtniemessä asuvan Taimi Vernosen kanssa. Kotiväki ei asiasta tiennyt mitään ennen kuin Taimi saapui Paulan kotiin ja ilmoitti, että kohta lähdetään. Kotiväki oli vihainen, varsinkin isoäiti oli jyrkästi sitä mieltä, että sinne ei lapsia lähetetä. Kuolevat siellä suruun!

Turun Otkantissa saatiin laput kulaan ja noustiin laivaan. Tukholmassa oltiin lastensiirtolassa, jossa saatiin rokotukset, tukka pestiin ja käsiteltiin täimyrkyllä ym. Kaksi viikkoa vierähti karanteenissa koska oltiin ensikertalaisia. Sieltä kirjoitettiin ensimmäinen kirje kotiin. Saatiin paperia ja kynä, kirjekuori ja siihen postimerkki. Paula sai aikaan aikuisissa hämmennyksen, kun oli kirjoittanut itse osoitteen tikku-kirjaimilla, mutta perille se meni.

Junalla matkustettiin Länsi-Götanmaalle Varaan. ”Vanha” mummo oli asemalla vastassa ja Paula uskoi jo joutuvansa hänen hoitoonsa. Hän veikin tytön tyttärensä perheeseen, jossa oli kaksivuotias tytär. Perheen äiti oli

Laput kaulassa sotalapset odottavat lähtöä tuntemattomaan.

38-vuotias kotirouva, isä nelikymppinen pankinjohtaja ja ”vanha” mummo korkeintaan kuusissakymmenissä. Perhe oli kiva.

Kuukausi kului, kun serkukset ensi kertaa tapasivat. Tyttöjen lämpimät halit saivat aikuiset ihmettelemään. Ainin uusi koti oli maatalo lähiseudulla, ja tytöt pääsivät samaan kouluun ihanan opettajan Beda Wikströmin oppilaiksi.

Ruotsin oppiminen ei ollut hankalaa, vaikka ensimmäinen koulupäivä oli niin vaikea, että piti puolelta päivin paeta kotiin. Kahdeksan kuukauden kuluttua Paula oli isoäitinsä luona Heinlahdessa ja koulussa helmikuusta kevääseen.

Siellä opettaja ei ollut ihana, mutta todistus luokalta pääsystä oli kädessä.

Pyhärannan Reilasta takaisin Ruotsiin

Kolme kuukautta Reilassa ja sitten takaisin Ruotsiin. Tämä kerta venyi pitkäksi. Paula kävi siellä kansakoulun loppuun ja palasi vasta 1949. Isä oli kuollut kahta vuotta aikaisemmin sodassa saamiinsa vammoihin.

Paula jatkoi opiskelua. Vuorossa oli nyt Eurajoen opisto, josta hän lukuvuoden jälkeen siirtyi taas Ruotsiin ja suoritti toisen vuosikurssin Varan kansanopistossa. Työpaikankin puhe-

linlaitoksessa hänen Ruotsin isänsä olisi järjestänyt, mutta nyt oli aika palata.

Matkalla Reilaan Paula näki linja-auton ikkunasta sodanjälkeisen kotimaansa koko kuvan. Suomi oli harmaa: talot huonossa maalissa tai kokonaan ilman, tiet surkeat, elämä ankeaa, ihmiset puhuivat vain setelien leikkauksesta, mutta sitten – joulun juhlinta Reilan puutarhakoulussa oli kaikkea muuta kuin harmaata.

Yhteys Ruotsiin säilynyt

Myöhemmin Paula on pitänyt yllä yhteyttä perheeseensä Ruotsissa ja huolehtinut myös kielitaitonsa säilymisestä. Hän ratkaisee ruotsinkielisiä ristisanoja!

Kysymykseen siitä, miten lapset kokivat olonsa maanpaossa, Paula vastaa, että kaikki olivat hyvissä perheissä. Yksi tytöistä joutui kuitenkin jäämään välillä pois koulusta, koska joutui auttamaan

sijaisvanhempiaan heidän paljon työtä teettävällä puutarhatilallaan ja –myymälässään. Tyttö oli yksi niistä, jotka ajan tullen halusivat jäädä Ruotsiin.

Airi Tamminen:

Minulla oli kaksi kotia

Diakonissa sanoi äidille, että jos Airia ei lähetetä Ruotsiin, ei tyttö ole hengissä puolen vuoden kuluttua. Perhe asui silloin Kiikalassa. Emäntä talossa, jossa isä oli muonamiehenä, oli myynyt äidille tuberkuloottisen lehmän maitoa, josta Airi sai keuhkoihinsa tartunnan ja heikkeni niin, ettei pystynyt edes kävelemään.

Surullisen äidin ei nyt auttanut muuta kuin suostua. Tyttö lähti iloisella mielellä diakonissan matkaan. Tultiin Helsinkiin ja asetuttiin hotelliin, jossa oli paljon lapsia odottamassa pääsyä Ruotsiin. Pienimmät itkivät. Silloin,

Airi Tammisen albumi

Airi Tamminen (vas.) ja ruotsalaisperheen vanhemmat, isä Birger ja äiti Elin sekä Larssonien häikäpyttyauto Opel Olympia 1935 – 1937.

Airi kertoo, että minullekin tuli valtava koti-ikävä. Itkin itseni uneen.

Seuraavana päivänä oli lähtö. Ruskeat laput kaulassa noustiin Malmin kentällä koneeseen. Sairaat lapset pyrittiin mahdollisuuksien mukaan kuljettamaan ilmatietä. Lennon aikana Airi alkoi voida pahoin, ja lopuksi tuli oksennus. Koska pussia ei ollut, eikä lattialle uskaltanut, hän antoi sen tulla punaiseen käsilaukkuunsa. Laskauduttiin Bromman kentälle Tukholmassa, josta kuljetukset jatkuivat eri tahoille.

"Ruskea tabletti" vei tuberkuloosin

Airi sai kyydin Mälarin pohjoispuolella olevaan Vesteråsin linnaan, joka oli varustettu sairaalaksi suomalaislapsia varten. Kyseessä lienee komea Fridnåsin linnamainen lastenkoti Vesteråsissa.

Heikkokuntoinen tyttö alkoi toipua hellän hoidon ja hyvien lääkkeiden avulla. Niiden joukosta Airin mieleen on jäänyt ruskea tabletti. Aikuisena hän sai selville, että se oli Ruotsin Varbergissa toimineen parantolan lääkärin kehittämä ja erikoisen tehokas lääke tubia vastaan. Varbergissa käydessään kiittollinen entinen potilas vei kukkia tämän lääkärin haudalle.

Airi Tamminen ja ruotsalaisperheen äiti Elin Larsson.

Pian Airi jo leikki ja käveli ja pääsi hiipimään muiden lasten kanssa tirkistelemaan yläkerroksissa olevaa sietämättömän pelottavaa kummitushuonetta, joka loppujen lopuksi ei ollutkaan niin pelottava.

Tässä vaiheessa äiti toivoi tytärtään kotiin, mutta siihen lääkäri ilmoitti hänen olevan vielä aivan liian heikko. Toipumaan hänet siirrettiin länsirannikolle Hallantiin Skottorpin lastenkotiin, jossa oli vain suomalaisia lapsia. Hoitajilla oli valkoinen puku ja punainen risti rinnassaan, kertoi Airi. Mieleen ovat jääneet

ystävälliset tädit Boijan ja Judit. Vanha opettaja opetti lukemista ja laskemista.

Tehtiin metsäretkiä, joista Airi erityisesti piti. Skottorpista Larssonit löysivät hänet ja veivät mukanaan kotiinsa Halmstadin Getingeen lähelle Halmstadia.

Larssonien perheeseen kuului isä Karl Birger, äiti Elin ja tytär Svea. Vanhempi tytär Birgit, Svean sisko, kuoli 1942 keuhkotuberkuloosiin 36-vuotiaana. Svea (s. 1907) oli Airiin syvästi kiintynyt ja heidän lämmin ystävyytensä kesti Svean kuolemaan saakka 1989. Birger ja Elin kuolivat jo aikaisemmin 1950-luvun lopulla.

”Hoivattiin kuin omaa tytärtä”

Larssonit olivat maakunnan rikkaimpia. Isä Birger omisti voimalaitoksen, maatiloja, kangaskaupan ym. Autolla ajeltiin paljon. Perhe asui tilavasti. Airi sai oman huoneen. ”Minua hoivattiin ja lellittiin kuin omaa tytärtä”, kirjoitti Airi. Elin ja Birger olivat uskossa. He istuivat illalla hänen sänkynsä reunalla ja rukoilivat Topeliuksen virren sanoin yhdessä ”Gud som haver barnen kär.” (”Ystävä sä lapsien...”). Siihen lisättiin toivomus, että Luoja auttaisi Airia tulemaan kunnolliseksi ja terveeksi tytöksi. Hänestä tuli terve. Siihen vaikuttivat rukoukset, hyvä hoito, lääkkeet ja elämänhalu, kertoo kiitollinen Airi.

Svea oli paikallisen Punaisen ristin osaston sihteeri, ja Larssonit olivat monella tapaa auttamassa paitsi suomalaisia myös tanskalaisia ja norjalaisia. Isä Birger sai vuonna 1946 vastaanottaa ansiomitalin ja presidentti Juho Kusti Paasikiven ja silloisen sosiaaliministerin allekirjoittaman kunniakirjan ”uhrautuvasta työstä Suomen hädänalaisten hyväksi vuosina 1941-1945”.

Larssonit olisivat adoptoineet – äiti ei suostunut

Marraskuussa 1945 Airi lähetettiin kesken lukukauden kotiin Suomeen. Herrasväen elämä oli hänen osaltaan nyt ohi. Se oli järkytys hänelle. Hän halusi heti kotiin – Getingeen. Äiti vei tytön kouluun. Isolle 11-vuotiaalle tytölle annettiin ekaluokkalaisten aapinen. Häntä hävetti, mutta kolmen kuukauden kuluttua hän jo osasi puhua äidinkieltään suomea.

Seuraavan kerran Airi matkusti Getingeen kesällä 1947. Ihana kesä. Svea tuli syksyllä hänen mukaansa adoptiopaperit mukanaan. Äiti ei niitä allekirjoittanut. ”Svea lähti, minä jäin”, huokaa Airi. Lopuksi hän toteaa, että sisimmässään hänellä on hellittämätön tunne siitä, että hänellä on ollut kaksi kotia ja on suuresti kiitollinen rakkaudesta, jota sai osakseen Larssoneilla, mutta myös rakkaudesta, jota hän sai omalta äidiltään ja isältään.

Aarne Helminen

Paikallisten sotalapsien haastattelut:

Paula Eilu

(Jouko) Lassi Stenman

Airi Tamminen,

Lähteitä:

Kallioniemi, Jouni: Kotirintama 1939-1945, Jyväskylä 2002

Kovacs, Magdolna, toim: Olin sotalapsi, Siirtolaisuusinstituutti, Turku 1995

Palmskjöld, Anneli ed.: Svea Larssons donation, Museet i Halmstad, Lund 1999

Salminen, Heikki: Tutkimus suomalaisten sotalasten historiasta, Siirtolaisuusinstituutti Turku 1998, <http://www.migrationinstitute>

Sotalapset, <http://fi.wikipedia.org/wiki/sotalapset>

Sotalapsia lähes 80 000 Suomessa, <http://suomenhistoriaa.blogspot.fi/2008>

Sotilaspojilla harjoituksia, lähettitehtäviä, kuusenhavujen hakua ym.

Talvisodan syttyessä olin 9-vuotias kansakoululainen, enkä sodasta tiennyt muuta kuin mitä sanomalehdet ja radio tiedottivat. Omakehtaisiin kokemuksiin kuuluivat kuitenkin ilmahälytykset kotikaupungissa. Ilmahälytys annettiin Zachariassenin sahan höyrypillillä ja telakan vastaavalla merkinantolaitteella ja lopetettiin kirkonkelloja soittamalla.

Hälytyksen ajaksi me siirryimme sirpalesuojaan, jonka isämme kauoviisaana oli antanut vahvistaa talomme kellarikerrokseen. Sinne tuli läheisistä kolmesta muusta talosta myös asukkaita eikä heidän tarvinnut mennä kylmään

suojaan, jonka kaupunki oli lähistölle tehnyt.

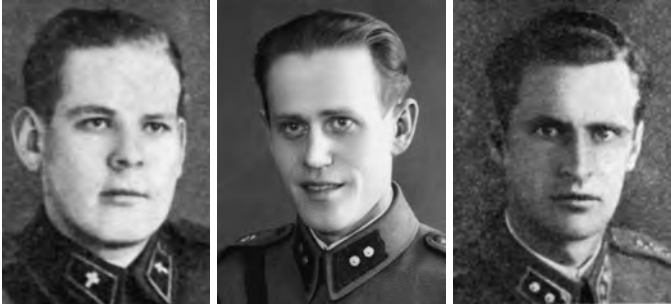
Luvottomasti kurkimme ovesta vihollisen liikkeitä eli lentokoneita, jotka lensivät kolmen koneen ryhmissä yleensä hyvin korkealla. Silloin ne olivat menossa tai tulossa pohjoisemmasta Suomesta.

Uttakaupunkia pommitettiin yhden ainoan kerran tammikuussa 1940. Tällöinkin oli luultavasti kysymys lopulastin tyhjennyksestä ennen paluuta Viron lentokentille. Satamaa ja rautatieasemaa koetettiin pommittaa huonolla menestyksellä.

Uudenkaupungin museo

Keskellä Myllymäen ilmaavastustorni. Sotilaspojat toimivat sen ja suojeluskuntatoimiston välillä lähetteinä. Torni oli käytössä vv. 1941 – 1944.

Sotilaspoikien kouluttajina toimivat ainakin Matti Karstikko (vas.), Martti Heinonen ja Harry Sjöberg, myöhemmin Lockmer, ja toisessa tämän sivun kuvassa näkyvä Niilo Vapola.

Lähetettiin sk-talon ja vartiotornin välillä

Ilmavalvontaa suorittivat lotat vanhankirkon tornista ja myöhemmin jatko-

sodan aikana Myllymäelle pystytetystä tornista, joka muistutti ulkomuodoltaan myllyä. Vanhemmat sotilaspojat huolehtivat ruoan ja tietojen kuljetuksesta suojeluskuntatalon ja vartiotornin välillä.

Isäni oli kaupungin poliisipäällikkö, joka vastasi järjestyksestä, ja näin olen häntä ei ollut kutsuttu rintamapalvelukseen. Hän

oli myös suojeluskuntaupseeri ja siitä syystä hänet nimitettiin kaupungin väestönsuojelupäälliköksi.

Rauni Nummelinin albumi

Uudenkaupungin sotilaspoikia v. 1943. Seisomassa vas. Jukka Lindholm, Pekka Holmberg, myöh. Haranko, tuntematon, Heikki Valtanen, Koitto Raitio, Veijo Pihlaja, Henry Vikman, Kauko Valmunen, Mikko Valmunen (edempänä), tuntematon (ed. takana), Tuomo Raanto (edemp.), Erkki Laurila (edell. takana), Pertti Santaniemi, Heikki Urponen, Pentti Palkkinen, Antero Koski (taampana), Klaus Söderlund, Asko Karttunen (edellisen edessä), Ilkka Salo, Reijo Kurkela, ohjaaja vääpeli Niilo Vapola. Edessä vas. polvillaan Mikko Kuusikoski, Risto Kurkela, Tapio Holvitie ja Koitto Lindgren.

Sotilaspojat keräsivät myös kuusenhavuja sankarihautoille. Tässä kuvassa Antti Marvola suojeluskuntapapin univormussa talvisodan sankarihautojen ääressä, kun haudoille oli jo saatu havutus.

Äitini kuului Lotta Svärd –järjestöön. Kun molemmat vanhempani olivat tällä lailla maanpuolustajia, oli minulle itsestään selvää, että liityn sotilaspoikiin heti täytettyäni 10 vuotta. Näin tapahtuikin. Ehdin olla melkein neljä vuotta mukana. Järjestön nimi muuttui juuri liittymiseni aikaan suojeluskunnan poikaosastosta sotilaspojiksi.

Äitini oli aktiivisesti mukana vain käsityölotissa, koska hän oli taitava käsityöihminen. Muuhun toimintaan hänen aikansa ei riittänyt, koska perheessä oli neljä villiä poikaa.

Kuusenhavuja sankarihautajaisiin

Ensimmäinen päällikköni oli Matti Karstikko. Hänen johdollaani tehtiin sulkeisharjoituksia sk-talon pihalla ja pidettiin teorialuentoja sisällä. Janhuan metsissä pidettiin maastoharjoituksia ja ampumaradalla Santtiolla pienoiskivääriammuntoja.

Välillä oli komennuksia Salmen kartanon metsiin kuusenhavuja noustamaan. Ne kuljetettiin vanhankirkon sankarihautausmaalle ja käytettiin

hautojen koristeluun hautajaistilaisuuksissa. Kuljetus tapahtui rautatietä pitkin työnnettävällä resiinalla ja oli oltava tarkkana, ettei junaa kulje silloin, kun me liikuimme radalla.

Sisällä suojeluskuntatalolla pidimme usein myös tähtäysharjoituksia siihen tarkoitukseen valmistamillamme laitteilla ja koetimme saada kolme osumaa mahdollisimman lähelle toisiaan.

Toinen päällikkömme oli Martti Heinen, joka oli vaikeasti haavoittunut sodassa ja johti sitten toipilasaikana meitä. Hänen lähdettyään päälliköksemme tuli Harry Sjöberg (myöhemmin Lockmer). Hän oli lennätinvirkamiehenä pois rintamapalvelusta.

Sotilaspoikatoiminta lopetettiin syksyllä 1944 valvontakomission vaatimuksesta samoin kuin suojeluskunnat ja lotat. Kotiseutuyhdistys Kaupunkimpoja on pystyttänyt Myllymäelle ilmalvalvontalottien muistopatsaan v. 2002. Seuraavana vuonna yhdistys pystytti Vanhan kirkon puistoon sankarihautojen läheisyyteen lottien muistopatsaan.

Mauri Caselius

Tukijoita kiitettävästi

Vuonna 2010 käynnistynyt, viisi erillistä matrikkeliä käsittävä hanke on tietojen keräämisen osalta hoidettu pääosin talkoovoimin. Talkootunteja on vuoden 2013 alkuun mennessä kertynyt yli 8 000.

Valmiiksi on saatu Lokalahden matrikkeli lokakuussa 2012 ja Pyhämaan-Pyhärannan matrikkeli joulukuussa 2012. Tämän Uudenkaupungin matrikkelin jälkeen ovat vuorossa vielä Taivassalon ja Vehmaan matrikelit

Yhdistys on saanut taloudellista tukea yhteisöiltä ja yksityisiltä. Materiaalin keräämisestä ja digitoinnista aiheutuneisiin kuluihin on saatu Maaseudun kehittämisrahasto Ravakan tuki. Sen lisäksi kirjan painamista ovat avustaneet lukuisat yhteisöt ja yksityiset, joista yhdistys lausuu parhaat kiitokset.

Alla olevaan luetteloon on koottu lahjoittajia, joitten tuki voidaan katsoa kohdistuvan Uudenkaupungin matrikkeliin.

Kalannin Säästöpankki

Kalaset Oy

Khimaira Oy

Lions Club Uusikaupunki

Lions Club Uusikaupunki-Männäinen

Lounaisrannikon Osuuspankki

Seger Oy

Turun Osuuskauppa

Uudenkaupungin merihistoriallinen
yhdistys

Uudenkaupungin rauhankaupunkiyh-
distys

Uudenkaupungin Sanomat

Uudenkaupungin Suomalaisen Seuran
säätio

Uudenkaupungin TB-huolto J. Markela

Vakka-Suomen Lähivakuutusyhdistys

Vakka-Suomen Nuorisosäätio

Vakka-Suomen Puhelin Oy

Vakka-Suomen Sanomain kuntayhtymä

Warma-Uunit Oy

Vihannes-Laitila Oy

Taloudellinen tuki hankkeelle on ollut myös se, että yhdistys on saanut maksutta käyttää Uudenkaupungin kaupungin monistamon palveluja. Samanlainen etu on ollut Pyhärannan, Taivassalon ja Vehmaan kunnantoimistoissa.

Taloudellisen tuen ohella matrikkelihanke on saanut myös muuta myötätuntoa. Seurakunnat ovat olleet tukemassa hanketta avustamalla tietojen saamisessa ja tarjoamalla esim. Lokalahden matrikkelin julkistamisjuhlaan tilat maksutta, kuten Pyhärannassakin vastaavassa tilaisuudessa tapahtui.

Kansallisarkiston (sota-arkisto) apu on ollut joustavaa, kun yli 4000 veteraanin kankortit on haettu esille. Kankorttien tarkastus saatiin tehdyksi arkistossa edullisesti, kun vehmaalaissyntyinen Helsingissä asuva henkilö hoiti sen pääasiassa ”työelämäään valmennuksena”, joka oli yhdistykselle maksutonta.

Tärkeä osa tukijoita ovat myös ne kirjoittajat, jotka ovat maksutta tai pienillä korvauksilla antaneet kirjoituksiaan matrikkeleihin.

Jo valmistuneitten matrikkelien myyntityö on myös saatu hoidetuksi ilman provisioita, josta kiitokset myyntiä hoitaneille.

Matrikkelitietoja kerättiin talkoovoimin

Uudenkaupungin matrikkeliryhmä palaverissaan 4.2.2013. Seisomassa vas. Leif Hautala, Matti Jussila, Erich Klotz, Rauno Saarinen, Eero Katina, Aarne Helminen, Ilkka Salminen (maalaiskunta) ja Matti Jalava. Istumassa vas. Juhani Valo, Esko Sjöblom, Ansa Tolvanen, Pirkko Kutila ja Matti Kallio. Kuvasta puuttuu Kauko Kettunen.

Uudenkaupungin ja entisen Uudenkaupungin maalaiskunnan alueilla oli kummassakin oma aktiivinen keräysryhmänsä, jotka talkooperiaatteella keräsivät matrikelin henkilötietoja ja valokuvia sekä avustivat kirjoitusten hankinnassa tai kirjoittivat niitä.

Uudenkaupungin ryhmän vetäjänä on ollut Eero Katina ja maalaiskunnan vetäjänä Ilkka Salminen. Maalaiskunnassa palaverit pidettiin lähinnä Salmisen kotona, mutta kaupungissa oli mahdollisuus kokoontua Suomalaisen Seuran säätiön kokoushuoneessa. Siellä säännöllisesti pidettyjä palavereita on useimmiten puheenjohtajana vetänyt Matti Jussila.

Matrikkeliryhmästä voidaan aktiivisesta työstä nostaa esille seuraavat henkilöt, mutta myös muitten, nimeämättä jäävien panosta ei voida unohtaa:

Uusikaupunki: Leif Hautala, Aarne Helminen, Matti Jussila, Matti Kallio, Eero Katina, Kauko Kettunen, Erich Klotz, Pirkko Kutila, Rauno Saarinen, Esko Sjöblom, Ansa Tolvanen, Juhani Valo.

Uudenkaupungin maalaiskunta: Hannu Aarnio, Pentti Ahtiainen, Hannu Heikkilä, Esko Jaakkola, Jorma Laiho, Pentti Niemi, Ilkka Salminen, Pertti Sannola, Jean Suominen, Mauno Westilä.

Lisäksi tietojen hankinnassa on avustanut Viljo Saari, joka varsinaisen keräystyönsä teki Pyhämaan matrikkeliin.